

ราชบุรี

เส้นทางวัฒนธรรม งามล้ำขุนเขาตะนาวศรี วิถีลุ่มน้ำแม่กลอง

หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ

ราชบุรี : เสน่ห์วัฒนธรรม งามล้ำขุนเขาตะนาวศรี วิถีลุ่มน้ำแม่กลอง

หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

© ลิขสิทธิ์ของสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๕๖

พิมพ์จำนวน ๓๗,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-616-317-348-5

ผู้จัดพิมพ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ อาคาร สพฐ.๓ ถนนราชดำเนินนอก

เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

เว็บไซต์ : <http://academic.obec.go.th>

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง เขตวังทองหลาง

กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ : ๐ ๒๕๓๘ ๓๐๒๒, ๐ ๒๕๓๘ ๐๔๑๐

โทรสาร : ๐ ๒๕๓๙ ๓๒๑๕

เว็บไซต์ : www.suksapan.or.th

อีเมล : suksapanpress@hotmail.com

suksapanpress@yahoo.com

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ราชบุรี : เสน่ห์วัฒนธรรม งามล้ำขุนเขาตะนาวศรี วิถีลุ่มน้ำแม่กลอง/
สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, - - กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและ
มาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๖.

๒๐๔ หน้า. ภาพประกอบ ; ๓๐ ซม.

๑. ราชบุรี - - ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ๒. ชื่อเรื่อง.

๙๐๗ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ส๖๙๑ร

ISBN 978-616-317-348-5

คำนำ

หนังสือเรื่อง **ราชบุรี : เสน่ห์วัฒนธรรม งามล้ำขุนเขาตะนาวศรี
วิถีลุ่มน้ำแม่กลอง** สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นหนังสืออ่าน
เพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

หนังสือเล่มนี้ ให้ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดราชบุรี เมืองแห่ง
ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่เกิดจากการผสมผสานของ
ชนแปดชาติพันธุ์ที่ควรศึกษาและอนุรักษ์ ผลงานทางศิลปหัตถกรรม
อันงดงามและทรงคุณค่า ความเป็นศูนย์กลางตลาดสินค้าเกษตรและ
อุตสาหกรรม รวบรวมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทางประวัติศาสตร์
และเชิงนิเวศน์ ที่มีชื่อเสียงและรู้จักกันอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศ
และต่างประเทศ เนื้อหาสาระในเล่มประกอบด้วย ลำนำเมืองราชบุรี
ราชบุรีดินแดนลุ่มน้ำแม่กลองและขุนเขาตะนาวศรี ราชบุรีในอดีต
ภาพเก่าเล่าเรื่อง ความหลากหลายชาติพันธุ์ในราชบุรี แหล่งภูมิปัญญา
คุณค่าคู่มือเมืองราชบุรี สีสันงานศิลป์ ไหว้พระแก้ววัด ยลเยือนเมืองราชบุรี
และนัดแนะชวนชิม เจ้าถิ่นพาไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าหนังสือเรื่อง **ราชบุรี : เสน่ห์วัฒนธรรม งามล้ำขุนเขาตะนาวศรี
วิถีลุ่มน้ำแม่กลอง** เล่มนี้ จะอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ สร้างสำนึก
รักท้องถิ่น สร้างเสริมนิสัยรักการอ่าน จึงขอขอบคุณคณะผู้จัดทำ
เรียบเรียง และผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ข้อมูลในการจัดทำ ทำให้หนังสือ
เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีมา ณ โอกาสนี้

(นายอภิชาติ จีระวุฒิ)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ตุลาคม ๒๕๕๖

สารบัญ

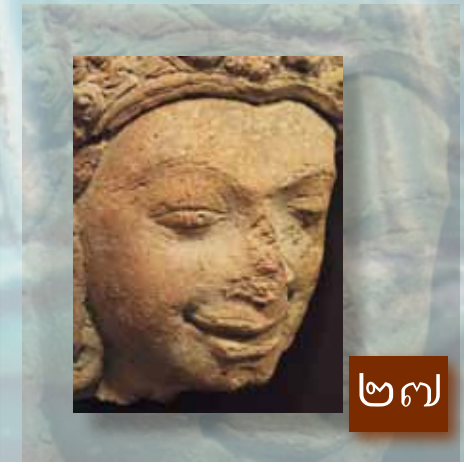
- * ลำนำเมืองราชบุรี ๑
- * ราชบุรี ดินแดนลุ่มน้ำแม่กลอง และขุนเขาตะนาวศรี ๓
- * ราชบุรีในอดีต ๒๗
- * ภาพเก่าเล่าเรื่อง ๔๓
- * ความหลากหลายชาติพันธุ์ในราชบุรี หนึ่งในอัตลักษณ์อาเซียน ๖๑
- * แหล่งภูมิปัญญา คุณค่าคู่เมืองราชบุรี ๗๑
- * สีสันงานศิลป์ ๙๓
  - * จิตรกรรมไทยประเพณี ๙๔
  - * หนังใหญ่วัดขนอน ๑๐๗
  - * ผ้าจกไท - ยวน ๑๑๗
  - * โองราชบุรี ๑๒๖
  - * ภูมิปัญญาไม้ดัด ๑๒๙
- * ไหว้พระแก้ววัด ๑๓๗
- * ยลเยือนเมืองราชบุรี ๑๕๓
- * น้ดแนะชวนชิม เจ้าถิ่นพาไป ๑๘๓

๑

๔๓

๒๗

๖๑

๑๓๗

๙๓

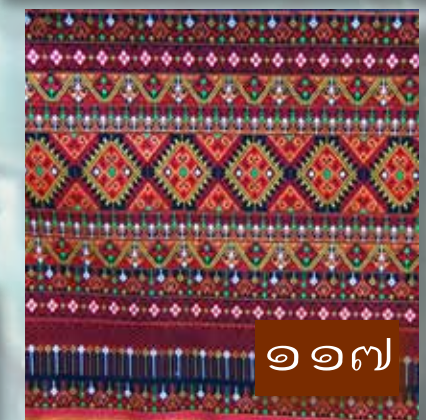
๗๑

๑๕๓

๓

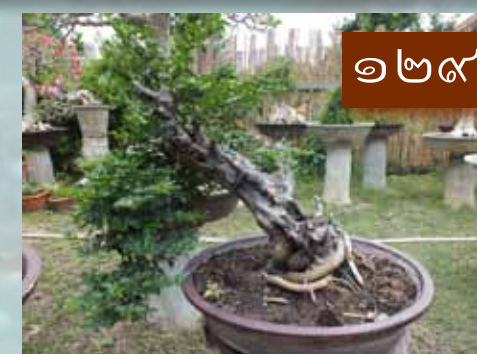
๑๑๗

๑๐๗

๑๒๖

๑๒๙

๑๘๓

ลำนำนเมืองราชบุรี

ราชบุรีดินแดนประวัติศาสตร์
งามลุ่มน้ำแม่กลองสาจนที
ไทท้าวกลางเขมรจนล้วนตั้งมั่น
ลาวโซ่งเวียงกะเหรี่ยงจีนมอญโบราณ
สมรภูมิแดนดินถิ่นมีชื่อ
สู้ข้าศึกมิกลัวตาจ้าว
ครั้งสมเด็จพระปิยะมหาราช
โปรดสร้างวัดเวียงวังสร้างเจดีย์

งามธรรมชาติขุนเขาตระนาวศรี
ลุ่มน้ำมีมนต์ลึงดั่งตำนาน
แปดชาติพันธุ์เชื้อสายผสมผสาน
ตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองรุ่งเรืองมา
อดีตคือวีรกรรมความกล้า
ทัพพม่าแตกพ่ายเป็นธุลี
เสด็จประพาสทรงงานสถานที่
โรงเรียนมีมากมายให้ประชา

เขื่อนตลาดน้ำดำเนินดินแพก่อน
ลำเขาบินมีนิมิตมหาราช
ไถ่ล้างมลทินกลางเขื่อนเป็นเอกลักษณ์
จิตประภัสสรสถานธรรมาสน์
ขึ้นต้นจกมรดกที่สืบทอด
บ้านรุ่งเรืองเมืองคนสองรวงสีลาทาน
ราชบุรีแดนสงฆนามลือเลื่อง
พระสี่มุมเมืองเรืองฤทธิ์คุ้มพารา

พุน้ำร้อนแก่งส้มแมวแนวหินพา
ค้างคาวมาเป็นร่องลำนสำราญใจ
ไถ่ล้างมลทินกลางเขื่อนเป็นเอกลักษณ์
จิตประภัสสรสถานธรรมาสน์
ขึ้นต้นจกมรดกที่สืบทอด
บ้านรุ่งเรืองเมืองคนสองรวงสีลาทาน
ราชบุรีแดนสงฆนามลือเลื่อง
พระสี่มุมเมืองเรืองฤทธิ์คุ้มพารา

ราชบุรี ดินแดนลุ่มน้ำแม่กลอง และขุนเขาตะนาวศรี

ราชบุรีเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรและการปศุสัตว์ของประเทศ ทั้งยังมีความสำคัญในฐานะศูนย์กลางในด้านพลังงานของประเทศ ในปัจจุบัน เป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ เนื่องจากมีที่ตั้งไม่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศเท่าใดนัก เป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นทางด้านกายภาพ และวัฒนธรรมที่ผสมผสานเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลายแขนงจากหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และผลงานทางศิลปหัตถกรรมอันทรงคุณค่าและงดงาม

ชื่อเสียงของจังหวัดราชบุรีเป็นที่เล้าอาชนได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่าเป็นถิ่นสาวงามของประเทศ ดังปรากฏในคำขวัญของจังหวัดว่า **คนสวยโพธาราม คนงามบ้านโป่ง** ซึ่งทั้งสองถิ่นคือ อำเภอโพธาราม และอำเภอบ้านโป่ง ต่างเป็นย่านที่มีชาวไทยเชื้อสายมอญอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แหล่งหัตถกรรมของจังหวัดก็มีหลายประเภท เช่น ผ้าทอ ไม้แกะสลัก แต่ที่สร้างชื่อเสียงให้จังหวัดราชบุรีเป็น **เมืองโอ่งมังกร** มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือ ภูมิปัญญาช่างจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองราชบุรีมาช้านาน และได้รับเริ่มทำโอ่ง อ่าง ไห กระปุก เรขายทั่วไป ความงดงามของลวดลายมังกรบนโอ่งทำให้ได้รับความนิยมทั่วประเทศ **วัดขนอนหนังใหญ่** ก็ถือเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาของช่างฝีมือชาวไทยในจังหวัดราชบุรีที่สืบสานงานหัตถกรรมหนังใหญ่ และการแสดงมหรสพที่เก่าแก่ของไทยให้คงอยู่สืบต่อจนถึงปัจจุบัน

ความงดงามทางธรรมชาติตามที่ปรากฏในสมญานามที่ว่า **ดินแดนลุ่มน้ำแม่กลองและสายหมอกแห่งขุนเขาตะนาวศรี** ผนวกกับวิถีชีวิตของชาวราชบุรีในอดีต จึงปรากฏโดดเด่นในคำขวัญประจำจังหวัดที่ว่าด้วย **ตื่นใจถ้ำงาม ตลาดน้ำดำเนิน เพลินค้างคาวร้อยล้าน ย่านยี่สกปลาดี** เรื่องราวที่เล้าอาชนดังกล่าวล้วนเป็นผลมาจากธรรมชาติและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดราชบุรี ที่เราควรได้เรียนรู้เพื่อให้รู้จักความเป็นจังหวัดราชบุรีอย่างแท้จริง

คำขวัญจังหวัดราชบุรี

คนสวยโพธาราม

คนงามบ้านโป่ง

เมืองโอ่งมังกร

วัดขนอนหนังใหญ่

ตื่นใจถ้ำงาม

ตลาดน้ำดำเนิน

เพลินค้างคาวร้อยล้าน

ย่านยี่สกปลาดี

สภาพภูมิศาสตร์และธรณีวิทยา

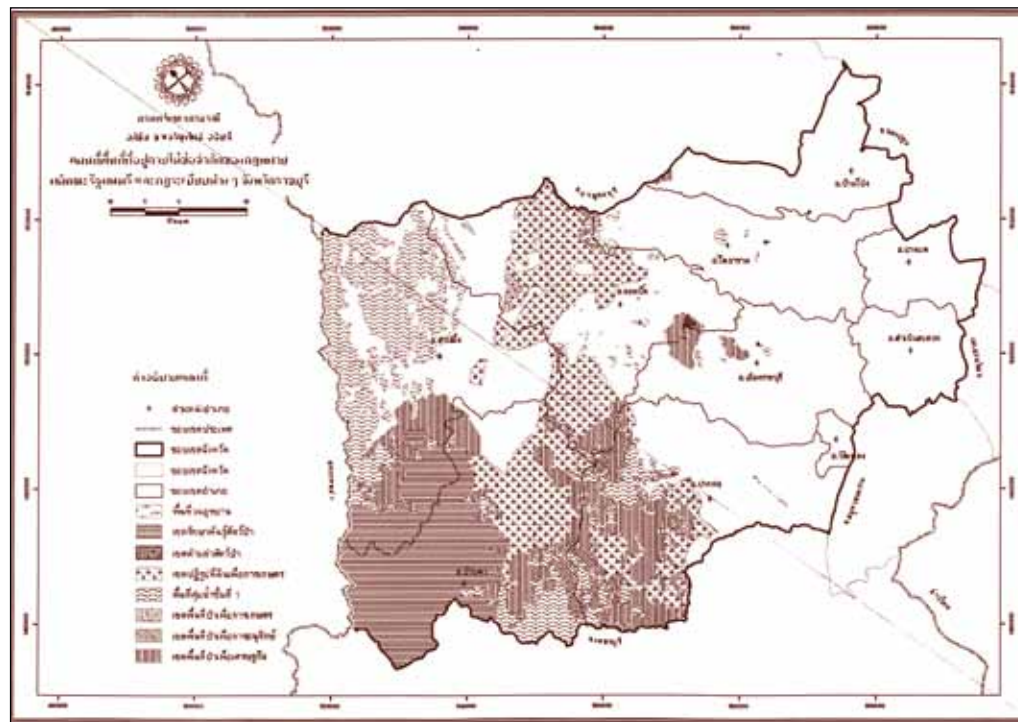
ราชบุรีเป็น ๑ ใน ๕ จังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันตกของประเทศไทย ตามการแบ่งภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี และตาก นับเป็นภูมิภาคที่มีขนาดพื้นที่และจำนวนจังหวัดน้อยที่สุดของประเทศ แต่ถ้าหากแบ่งตามเขตการปกครองของกระทรวงมหาดไทย จังหวัดราชบุรีจะตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคกลางทางด้านตะวันตกของประเทศ และห่างจากกรุงเทพมหานครไปตามถนนสายเพชรเกษมหรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔ เป็นระยะทางประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตร

จังหวัดราชบุรีตั้งอยู่ระหว่างละติจูด ๑๓ องศา ๑๐ ลิปดาเหนือ ถึง ๑๓ องศา ๔๕ ลิปดาเหนือ และระหว่างลองจิจูด ๙๙ องศา ๑๐ ลิปดาตะวันออกถึง ๑๐๐ องศา ๕ ลิปดาตะวันออก

อาณาเขตติดต่อ

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดกาญจนบุรี
- ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดเพชรบุรี
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดนครปฐม จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดสมุทรสงคราม
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ประเทศเมียนมาร์ โดยมีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นแนวพรมแดนระหว่างประเทศ

แผนที่จังหวัดราชบุรี

ตราประจำจังหวัดราชบุรี

กล้วยฤกษ์ ดอกไม้ประจำจังหวัด

ต้นโมกมัน ต้นไม้ประจำจังหวัด

แผนที่แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี

บรรยากาศยามเช้าของสะพานจุฬาลงกรณ์

ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของจังหวัดราชบุรีทางด้านตะวันตกเป็นเทือกเขาสูง ลักษณะโดยทั่วไปจะเป็นที่สูงทางตะวันตกและค่อยๆ ลดระดับลงมาจนถึงตอนกลางของจังหวัด เป็นที่ราบสูง เนินเขา และภูเขาโดด พื้นที่ประมาณร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่จังหวัด ส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ ๖๐ เป็นพื้นที่ราบ ได้แก่ ที่ราบเชิงเขา ที่ราบลุ่มแม่น้ำ และที่ราบลุ่มต่ำ หรือที่ราบน้ำท่วมถึง ส่วนมากอยู่ทางตะวันออกและด้านเหนือของจังหวัด

สภาพภูมิประเทศแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๑. พื้นที่ภูเขาสูง เป็นบริเวณด้านตะวันตกติดกับประเทศเมียนมาร์ และทางด้านใต้ติดต่อกับจังหวัดเพชรบุรี โดยมีเทือกเขาตะนาวศรี และภูเขาโดดวางตัวสลับซับซ้อน ตั้งอยู่เรียงรายในจังหวัด เช่น เขาเขียว เขาหลวง เขาช่องพราน เขาสูง เขาหินลับ เขาทะลุ เขาบิน พื้นที่ภูเขาส่วนใหญ่เป็นป่า เช่น ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าไผ่ ซึ่งอนุรักษ์ไว้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า บางส่วนเป็นเขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ และเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์

ลักษณะหินที่พบในจังหวัดราชบุรีมีหลายชนิด ประกอบด้วย หินตะกอน หินแปร และหินอัคนี ซึ่งมีซากสัตว์ดึกดำบรรพ์จำพวกสัตว์ทะเลที่มีอายุหลายล้านปีปะปนอยู่ในกลุ่มหินด้วย

๒. พื้นที่ราบสูง เป็นบริเวณที่ถัดจากเทือกเขาที่ลาดต่ำลงมาทางด้านตะวันออกจนถึงตอนกลางของพื้นที่จังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบสูงและที่เนินลาด มีแม่น้ำภาชีและลำห้วยสาขาเป็นแม่น้ำสายหลัก สภาพพื้นที่เป็นดินปนทรายซึ่งเกิดจากการกัดเซาะและการพังทลายของหน้าดินตามบริเวณเชิงเขา

พื้นที่ราบสูงส่วนใหญ่เป็นเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร บางส่วนเป็นเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ และพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ

ทิวทัศน์บริเวณเทือกเขาตะนาวศรี ในเขตอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

การเพาะปลูกในบริเวณที่ราบเชิงเขา

๓. ที่ราบลุ่มแม่น้ำ อยู่ในบริเวณพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง และด้านตะวันออกของจังหวัด สภาพพื้นที่เป็นดินร่วน และดินร่วนปนดินเหนียว ซึ่งเกิดจากการสะสมของตะกอนดิน กรวด ทรายละเอียด และดินเหนียวตลอดแนวริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองจึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกหรือประกอบเกษตรกรรมอื่นๆ

๔. ที่ราบลุ่มต่ำ อยู่ในบริเวณตอนปลายของแม่น้ำแม่กลองที่เชื่อมต่อกับจังหวัดสมุทรสงคราม พื้นที่ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุนที่เข้ามาทางปากแม่น้ำแม่กลอง คลองดำเนินสะดวก และแม่น้ำอ้อม ทำให้มีน้ำขึ้นลงตลอดปี สภาพพื้นที่เป็นที่ราบต่ำที่น้ำท่วมถึงตามแนวลำคลองซึ่งเชื่อมโยงกันกว่า ๒๐๐ คลอง ทำให้เกิดการทับถมของโคลนตะกอน ส่งผลให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำสวนผักและผลไม้

บริเวณที่ราบลุ่มในจังหวัดราชบุรี

ลักษณะภูมิอากาศ

ภูมิอากาศจังหวัดราชบุรีอยู่ในเขตร้อนชื้นมีอุณหภูมิระหว่าง ๑๓-๓๘ องศาเซลเซียส และอยู่ในเขตที่ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดจากมหาสมุทรอินเดีย นำความชุ่มชื้นเข้าสู่จังหวัดทำให้มีฝนตกในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม แต่เนื่องจากมีเทือกเขาตะนาวศรีขวางกั้นทิศทางลม จึงทำให้พื้นที่บางส่วนได้รับลมมรสุมไม่เต็มที่ โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ติดกับเทือกเขาตะนาวศรี ทางด้านตะวันตกของจังหวัดจะเป็นพื้นที่ที่อับฝน คือมีปริมาณฝนน้อย เพราะส่วนใหญ่ฝนจะถูกพัดเลยไปตกในแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และแควน้อยใหญ่ทางด้านตะวันออกของจังหวัด โดยฝนจะตกหนักในช่วงเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม

ฤดูหนาวจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม ซึ่งในพื้นที่บริเวณเชิงเขาหรือหุบเขาโดยเฉพาะอำเภอสวนผึ้ง และอำเภอบ้านคาจะมีอากาศหนาวสำหรับฤดูร้อนจะอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน อุณหภูมิจะสูงกว่า ๓๐ องศาเซลเซียส

ทรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งน้ำ

๑. แม่น้ำแม่กลอง เป็นแม่น้ำสายหลักของจังหวัดราชบุรี มีต้นกำเนิดจากแม่น้ำแควน้อยหรือแม่น้ำไทรโยค และแม่น้ำแควใหญ่หรือแม่น้ำศรีสวัสดิ์ที่ไหลมารวมกันในจังหวัดกาญจนบุรี กลายเป็นลำน้ำใหญ่เรียกว่า แม่น้ำแม่กลอง ไหลเข้าสู่จังหวัดราชบุรีในท้องที่อำเภอบ้านโป่ง ไหลคดเคี้ยวจากเหนือลงใต้ผ่านอำเภอโพธาราม อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอวัดเพลง และอำเภอดำเนินสะดวก แล้วไหลเข้าเขตอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ไปออกอ่าวไทย ความยาวของแม่น้ำแม่กลองตลอดทั้งสายประมาณ ๑๓๐ กิโลเมตร ช่วงที่ผ่านจังหวัดราชบุรียาวประมาณ ๖๗ กิโลเมตร บริเวณสองฝั่งของแม่น้ำแม่กลองมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ ดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชผักผลไม้ และพืชเศรษฐกิจนานาชนิด ประชาชนในจังหวัดราชบุรีได้รับประโยชน์จากแม่น้ำแม่กลองหลายด้าน ทั้งการบริโภค อุปโภค การเพาะปลูก การคมนาคม การประมงน้ำจืด และการอุตสาหกรรม

ในอดีตแม่น้ำแม่กลองมีหาดทรายกว้างใหญ่ ในหน้าแล้งจะมีการจัดงานหาดทรายโพธารามซึ่งจะมีผู้คนมาเที่ยวกันมากมาย ทรายในแม่น้ำแม่กลองเป็นทรายที่มีคุณภาพดีเหมาะสำหรับการก่อสร้าง เป็นเหตุให้หาดทรายสูญหายไปแล้วในปัจจุบันเพราะทรายถูกดูดไปจนหมด เหลือเพียงตำนานที่เล่าขานกันสืบต่อมาเท่านั้น

๒. แม่น้ำภาษี เป็นแม่น้ำสายสำคัญ ซึ่งมีแหล่งต้นน้ำจากเทือกเขาตะนาวศรี ประกอบด้วยลำธารหลายสาย ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติหลายแห่ง เช่น แก่งส้มแมว น้ำตกเก้าโจน และธารน้ำร้อนบ่อคลิ้ง ไหลรวมกันเป็นแม่น้ำภาษีในเขตอำเภอบ้านคาหล่อเลี้ยงพื้นที่ในอำเภอสวนผึ้ง และอำเภอจอมบึง ไปบรรจบกับลำน้ำแควน้อยที่อำเภอมืองกาญจนบุรี และไหลไปรวมกับลำน้ำแควใหญ่กลายเป็นแม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำภาษีเต็มไปด้วยแก่งหินและมีความคดเคี้ยวจึงไม่สามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคม แต่ได้ก่อประโยชน์ทางด้านการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ และการอุปโภคบริโภคแก่ประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่สองฝั่งน้ำนั้น

๓. ห้วยแม่ประจัน เป็นแหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้านไทยประจัน อำเภอปากท่อ ต้นน้ำเกิดจากเขายืดในเทือกเขาตะนาวศรี ไหลลงสู่แม่น้ำภาษีและแม่น้ำเพชรบุรี

๔. ห้วยท่ามะเกลือ เป็นแหล่งน้ำในเขตท้องที่ที่ติดต่อระหว่างเมืองราชบุรีกับอำเภอปากท่อ

ทิวทัศน์แม่น้ำแม่กลอง บริเวณหน้าอำเภอมืองราชบุรี

คลองดำเนินสะดวก เส้นทางคมนาคมของชาวราชบุรี

ห้วยบ้านคา อำเภอสวนผึ้ง แหล่งน้ำสำคัญของหมู่บ้าน

นอกจากแหล่งน้ำธรรมชาติแล้ว จังหวัดราชบุรียังมีคลองที่ขุดขึ้นเพื่อการคมนาคมและชลประทานอีกหลายแห่ง ได้แก่

๑. คลองดำเนินสะดวก เป็นคลองที่ขุดเชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๐๙-๒๔๑๑ เพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมและส่งเสริมการเพาะปลูก โดยเริ่มจากอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผ่านอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ไปบรรจบกับแม่น้ำแม่กลองที่อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม มีความยาวตลอดลำคลอง ๓๕ กิโลเมตร ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดซ่อมคลองดำเนินสะดวกระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๖-๒๔๔๗ โดยใช้แรงงานชาวจีน พร้อมทั้งสร้างประตุน้ำระหว่างแม่น้ำทั้งสองเพื่อปิดและเปิดในเวลาน้ำลงและน้ำขึ้น คลองดำเนินสะดวกได้สร้างประโยชน์ทางด้านการคมนาคม การเกษตร เป็นแหล่งค้าขาย “ตลาดน้ำ” แหล่งท่องเที่ยวที่ลือชื่อให้แก่ชาวอำเภอดำเนินสะดวก และจังหวัดราชบุรีตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

๒. แหล่งน้ำชลประทาน พื้นที่ในเขตจังหวัดราชบุรีเป็นส่วนหนึ่งของโครงการชลประทานแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งรับน้ำจากเขื่อนวชิราลงกรณ์ จังหวัดกาญจนบุรี ระบบชลประทานมีคลองส่งน้ำครอบคลุมพื้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำแม่กลอง นับแต่คลองดำเนินสะดวกขึ้นไป ได้แก่ พื้นที่อำเภอมืองราชบุรี อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอโพธาราม อำเภอบางแพ และอำเภอบ้านโป่ง รวมพื้นที่ประมาณ ๕๒๑,๑๘๐ ไร่ และพื้นที่ฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง ได้แก่ พื้นที่ในเขตอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอวัดเพลง และอำเภอปากท่อ รวมพื้นที่ประมาณ ๓๔๗,๒๐๐ ไร่

ส่วนพื้นที่นอกเขตชลประทาน กรมชลประทานได้พัฒนาแหล่งน้ำเป็นอ่างเก็บน้ำ ฝายทดน้ำ สระเก็บน้ำ กระจายอยู่ทั่วไป รวมทั้งคลอง หนอง บึง เพื่อให้ราษฎรใช้น้ำสำหรับการอุปโภค บริโภค และการเกษตรได้ทั่วถึง

ป่าไม้และสัตว์ป่า

ราชบุรีเคยเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้จำนวนมากประมาณ ๓ ล้านไร่เศษ หรือ ๕,๑๙๖,๔๖๒ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมแถบตะวันตกตั้งแต่อำเภอจอมบึงถึงอำเภอสวนผึ้ง จดชายแดนต่อเนื่องกับพื้นที่ป่าของประเทศเมียนมาร์ และถัดลงมาทางใต้ในเขตอำเภอปากท่อเชื่อมต่อกับป่าไม้ในเขตจังหวัดเพชรบุรี อุดมสมบูรณ์ด้วยไม้ไผ่ ไม้ชิงชัน ประดู่ แดง ตะเคียน มะเกลือ ตะแบก เต็ง รัง แต่ตลอดระยะเวลา ๔๐ ปีที่ผ่านมาพื้นที่ป่าไม้ได้ถูกบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย มีการลักลอบตัดไม้เพื่อสร้างบ้านเรือนและทำการค้า รวมทั้งความต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรและที่อยู่อาศัย ทำให้ปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ ๓๓.๗๙ ของพื้นที่จังหวัด หรือประมาณ ๑,๗๕๕,๗๙๐ ตารางกิโลเมตร ซึ่งยังคงมีปัญหาการบุกรุกทำลายป่าเพิ่มเติม รวมทั้งการขายสิทธิในที่ดินทำกินซึ่งทางราชการออกให้ ทำให้พื้นที่ป่ายังคงลดลงต่อเนื่องเป็นปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่จังหวัดราชบุรีอยู่ระหว่างดำเนินการแก้ไขเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ และรักษาป่าต้นน้ำลำธารและป่าชุมชน

ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้จังหวัดราชบุรีประกอบด้วย **พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ** จำนวน ๗ แห่งในท้องที่อำเภอราชบุรี อำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม อำเภอสวนผึ้ง อำเภอจอมบึง และอำเภอปากท่อ **เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า** ในท้องที่อำเภอสวนผึ้ง **เขตนอุทยาน** ในเขตท้องที่อำเภอจอมบึง และอำเภอโพธาราม **ป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี** ในท้องที่อำเภอโพธาราม อำเภอจอมบึง และอำเภอสวนผึ้ง และ**พื้นที่การปลูกป่าชุมชนและป่าเศรษฐกิจ** ในท้องที่อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอจอมบึง และอำเภอสวนผึ้ง

ตารางที่ ๑ แสดงพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดราชบุรี

ลำดับที่	ประเภทป่าไม้	พื้นที่ป่าไม้ (ตร.กม.)
๑	ป่าสงวนแห่งชาติ	๑,๘๖๔.๙๕
๒	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	๔๘๙.๓๑
๓	พื้นที่การปลูกป่าชุมชนและป่าเศรษฐกิจ	๒๓๘.๕๒
๔	ป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี	๑๑๗.๘๑
๕	วนอุทยาน	๔.๘๐
รวม		๒,๗๑๕.๓๙

ที่มา: สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๕๑

ปลายี่สก
หนึ่งในคำขวัญเมืองราชบุรี “ย่านยี่สกปลาดี”

ในอดีตราชบุรีเคยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิดที่อาศัยตามป่าโปร่งและป่าดิบในบริเวณเทือกเขาตะนาวศรีและเขาโคดอื่นๆ เช่น เสือ กวาง กระทิง กระซู่ ช้าง ไก่ฟ้า ปัจจุบันสัตว์ป่าลดน้อยลงมาก เนื่องจากมีการล่าสัตว์จนเกือบสูญพันธุ์จึงจำเป็นต้องมีการควบคุมและขยายพันธุ์สัตว์โดยจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า สัตว์ธรรมชาติในจังหวัดราชบุรีที่ได้รับการอนุรักษ์และสร้างปรากฏการณ์ที่ตื่นตาตื่นใจต่อผู้ที่พบเห็น คือ ค้างคาวที่เขาช่องพราน อำเภอโพธาราม

ส่วนสัตว์น้ำหลายชนิดที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำลำคลองตามธรรมชาติ ทั้งปลา กุ้งแม่น้ำ ปัจจุบันก็มีจำนวนลดน้อยลงเช่นกัน โดยเฉพาะปลาที่มีชื่อเสียงและรู้จักกันดีในจังหวัดราชบุรี คือ **ปลายี่สก** เป็นปลาน้ำจืดที่มีลำตัวยาวเพรียวแบนข้าง มีหนวดสั้นที่มุมปากข้างละ ๑ เส้น มีแถบสีดำพาดขวางตามยาวบนลำตัว ๗-๘ แถบ ขนาดของปลายี่สกยาวกว่า ๙๐ เซนติเมตร หรือเกือบ ๑ เมตร ชอบอาศัยอยู่ตามแม่น้ำที่พื้นเป็นกรวดทรายในบริเวณที่มีน้ำไหลวน พบว่าเคยอาศัยอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา แม่กลอง แควน้อย-แควใหญ่ และแม่น้ำป่าสักในภาคกลาง ส่วนภาคเหนือพบในแม่น้ำน่าน จังหวัดอุตรดิตถ์ และแม่น้ำโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในอดีตเมื่อราว ๑๐ ปีที่แล้ว แม่น้ำแม่กลองในจังหวัดราชบุรีเป็นแหล่งที่มีปลายี่สกมากที่สุดในประเทศ แต่เมื่อแม่น้ำแม่กลองเสื่อมโทรมลงอันเป็นผลมาจากการทำลายธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งการสร้างเขื่อน การสร้างถนน การปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำ ตลอดจนความนิยมบริโภคปลายี่สกที่มีจำนวนมากในแต่ละปี ส่งผลให้ปลายี่สกที่เคยมีในแม่น้ำแม่กลองลดลงจนแทบหาไม่ได้แล้วในปัจจุบัน

แร่และแหล่งแร่

ราชบุรีมีทรัพยากรแร่สำคัญหลายชนิดซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นของจังหวัดราชบุรี คือ เทือกเขาตะนาวศรี และภูเขาโคดจำนวนมากที่มีโครงสร้างเป็นหินแกรนิต หินปูน หินควอร์ต ทำให้เกิดแหล่งแร่หลายชนิดซึ่งเป็นรากฐานเศรษฐกิจของจังหวัดราชบุรีมาตั้งแต่อดีต ในปัจจุบันจะหลงเหลือแหล่งแร่เพียงบางชนิดเท่านั้น แร่สำคัญได้แก่

เทือกเขาตะนาวศรี เป็นภูเขาที่มีความลาดชันสูง
วางตัวทอดยาวในแนวเหนือ-ใต้ต่อเนื่องจาก
จังหวัดกาญจนบุรี เป็นแนวเขตแดนกันระหว่าง
ประเทศไทยกับประเทศเมียนมาร์ เข้าเขต
อำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านคา และบางส่วนของ
อำเภอปากท่อ และต่อเนื่องลงมาถึงในเขต
จังหวัดเพชรบุรี จุดสูงสุดในเทือกเขาตะนาวศรี
อยู่ในเทือกเขาบิล็อกตอง (Bilauktaung)
อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี สูงราว ๒,๒๓๑ เมตร
เทือกเขาตะนาวศรีส่วนใหญ่เป็นหินแกรนิต
ซึ่งได้แปรสภาพเป็นแร่สำคัญหลายชนิด

แร่ดีบุก เป็นแร่ที่ใช้ประโยชน์ในการฉาบแผ่นเหล็กสำหรับทำภาชนะ
บรรจุอาหาร นม ผัก และทำโลหะบัดกรี โลหะตัวพิมพ์ แร่ดีบุกส่วนใหญ่
พบบริเวณเทือกเขาตะนาวศรีในเขตอำเภอสวนผึ้ง มักสะสมตัวอยู่ตามร่องน้ำ
ที่ไหลผ่านเทือกเขาแกรนิตและแอ่งเขา เช่น บริเวณเทือกเขาแล่นดาซึ่งเป็น
สาขาหนึ่งของเทือกเขาตะนาวศรี บริเวณระหว่างเขาลูกช้างกับเขาปลาไหล
ทางตะวันตกของเทือกเขากั้ง การผลิตแร่ดีบุกในจังหวัดราชบุรีเริ่มขึ้นเมื่อราว
พ.ศ. ๒๔๖๖ ในระยะแรกยังมีการผลิตไม่กว้างขวางเท่าใดนัก ต่อมาจึงได้
ขยายตัวอย่างแพร่หลายกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ จนกระทั่ง
เกิดวิกฤติการณ์แร่ดีบุกใน พ.ศ. ๒๕๒๘ มีผลให้ราคาแร่ดีบุกตกต่ำลง การ
ผลิตไม่คุ้มทุน ทำให้เหมืองแร่ดีบุกส่วนใหญ่ต้องทยอยปิดกิจการ ประกอบกับ
ความสมบูรณ์ในแหล่งแร่ลดลงด้วย จนกระทั่งรัฐบาลได้ยกเลิกสัมปทาน ตั้งแต่
พ.ศ. ๒๕๓๔ ปัจจุบันแร่ดีบุกเป็นผลพลอยได้จากการผลิตแร่เฟลด์สปาร์เท่านั้น
ไม่ได้มีการผลิตขึ้นเป็นการเฉพาะเหมือนเมื่อครั้งในอดีต

แร่จุลแฟรม เป็นแร่ที่ใช้ประโยชน์ในการทำเหล็กมีความแข็งแรงและ
คมขึ้น เพื่อนำไปทำเครื่องมือตัด กลึง เจาะ ตะไบ เลื่อย มีด และอุปกรณ์
ที่ทนความร้อนสูง ใช้ผสมเป็นสีเหลืองสำหรับย้อมไหม ใช้ผสมแก้วและเครื่อง
เคลือบดินเผา แร่จุลแฟรมเป็นสินแร่ที่เกิดในแหล่งแร่ดีบุกจึงมักมีการผลิต
ร่วมกัน ปัจจุบันไม่มีการผลิตแล้วเช่นเดียวกับแร่ดีบุก

แร่ฟลูออไรต์ เป็นแร่ที่ใช้เป็นส่วนผสมถลุงเหล็กกล้า ผลิต
กรดไฮโดรฟลูออริกสำหรับใช้ในการเคลือบเครื่องปั้นดินเผาและหลอดไฟฟ้า
ใช้ในการทำอุปกรณ์กล้องจุลทรรศน์และผลิตก๊าซฟรอนที่ใช้ในการทำควมเย็น
แร่ฟลูออไรต์พบแพร่กระจายในอำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านคา อำเภอจอมบึง
และอำเภอปากท่อ โดยสายแร่ฟลูออไรต์จะอยู่ในชั้นหินดินดานและหินแกรนิต
การผลิตแร่เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๒๓ จึงหยุดการผลิตชั่วคราวและเริ่ม

ในอดีตสถานที่แห่งนี้เคยเป็นเหมืองแร่

ผลิตใหม่ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๒ ปัจจุบันเลิกการผลิตแล้วเช่นกัน

แร่ควอตซ์ เป็นแร่ที่ใช้ประโยชน์ในอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น
อุตสาหกรรมผลิตแก้ว เครื่องปั้นดินเผา ทำวัสดุขัดสี เช่น กระดาษทราย
ทำเครื่องมือวิทยาศาสตร์ และเครื่องมือทางแสง เช่น ปริซึม เลนส์ อุปกรณ์
ในกล้องจุลทรรศน์ ทำเครื่องประดับ ใช้เป็นผลึกในเครื่องวิทยุรับ-ส่ง และ
นาฬิกาควอตซ์ แหล่งแร่ควอตซ์มักพบร่วมกับแร่เฟลด์สปาร์ในหินแกรนิต
บริเวณเขตอำเภอบ้านคาและอำเภอปากท่อ ปัจจุบันได้มีการนำแร่ควอตซ์
มาใช้ในการผลิตพลังงานไฟฟ้าแสงอาทิตย์เพื่อเป็นแหล่งพลังงานทางเลือกใหม่
ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้กับประเทศไทย โดยแหล่งแร่ควอตซ์ที่ใหญ่ที่สุด
ของประเทศอยู่ที่จังหวัดราชบุรี

แร่เฟลด์สปาร์ เป็นแร่เศรษฐกิจที่ใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา
ซึ่งใช้เป็นส่วนผสมทั้งในเนื้อดินสำหรับการปั้นขึ้นรูป และใช้ผสมในน้ำยาเคลือบ
ชนิดขาว รวมทั้งใช้เป็นตัวเคลือบเครื่องลายคราม และเครื่องสุขภัณฑ์ให้เกิด
ความมันเป็นเงางามและใช้ในอุตสาหกรรมแก้ว แหล่งแร่เฟลด์สปาร์พบใน
หินแกรนิตในเขตอำเภอบ้านคา และอำเภอสวนผึ้ง ปัจจุบันการผลิตแร่
เฟลด์สปาร์ยังคงดำเนินการอยู่ โดยมีการศึกษาวิจัยเพื่อให้นำไปใช้ประโยชน์
ในการพัฒนาอุตสาหกรรมเซรามิกและอุตสาหกรรมอื่นๆ ของประเทศไทยให้
เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของอุตสาหกรรมสากลต่อไป

หินแกรนิตที่มีมากในเทือกเขาตะนาวศรียังสามารถใช้ประโยชน์เป็น
หินประดับสำหรับปูผนังและพื้นของอาคารบ้านเรือนและงานแกะสลักต่างๆ

ยังมีแร่อีกหลายชนิดที่พบมากในจังหวัดราชบุรี เช่น **แร่พลวง** ที่ใช้
ในการทำโลหะผสม เช่น ผสมกับตะกั่วและดีบุกทำตัวพิมพ์หนังสือ ผสมกับ
ตะกั่วทำแผ่นโลหะในแบตเตอรี่ **แร่แบไรต์** ใช้ประโยชน์ทางการแพทย์เป็น
ส่วนผสมของยาที่ใช้ในการตรวจกระเพาะและลำไส้ ซึ่งทั้งสองแร่นี้
ไม่มีการผลิตแล้วในปัจจุบัน

แหล่งแร่ที่ยังผลิตกันมากในปัจจุบัน คือ **หินปูน** ซึ่งใช้ประโยชน์ในการ
ทำอุตสาหกรรมซีเมนต์ และอุตสาหกรรมก่อสร้าง พบแพร่กระจายในวงกว้าง
ในอำเภอปากท่อ อำเภอโพธาราม อำเภอจอมบึง และอำเภอเมืองราชบุรี
ซึ่งมีหลายบริษัทได้รับประทานบัตรทำเหมืองแร่และดำเนินการเหมืองแร่หิน
อยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีทรายก่อสร้างซึ่งมีลักษณะเป็นทรายสะอาด มีเม็ดทราย
ที่แข็งทนทานต่อการสึกกร่อนและผุพัง พบในบริเวณใกล้เคียงแม่น้ำแม่กลอง
ในเขตอำเภอบ้านโป่ง และแม่น้ำภาชีในอำเภอสวนผึ้งและอำเภอจอมบึง

ตารางที่ ๒ แสดงการประทานบัตรแร่และผลผลิตทรัพยากรแร่ ปี ๒๕๕๐

ชนิดแร่	ประทานบัตร	ปี ๒๕๕๐ ผลผลิต (หน่วย : ตัน)	ปี ๒๕๕๐ มูลค่าผลิต (หน่วย : บาท)	หมายเหตุ
๑. หินปูนเพื่อ อุตสาหกรรมซีเมนต์	๑ (หยุดการ ผลิต)	-	-	ไม่มี ข้อมูล
๒. หินปูนเพื่อ อุตสาหกรรมอื่น และอุตสาหกรรม ก่อสร้าง	๑๔ (หยุดการ ผลิต ๖)	-	-	ไม่มี ข้อมูล
๓. หินปูนเพื่อ อุตสาหกรรม ก่อสร้าง	๕	๕,๗๐๔,๑๗๖	๓๙๙,๒๙๒,๓๒๐	
๔. หินประดับชนิด หินแกรนิต	๘ (หยุดการ ผลิต ๓)	๒๔๐	๑,๒๒๑,๖๐๐	
๕. หินขาว	๒	๒,๙๐๐	๒๗๘,๐๐๐,๐๐๐	
๖. เฟลด์สปาร์	๕ (หยุดการ ผลิต ๑)	๕๙,๒๐๐	๔๑,๔๔๐,๐๐	
๗. ควอตซ์และ เฟลด์สปาร์	๒ (หยุดการ ผลิต)	-	-	ไม่มี ข้อมูล

ที่มา : ฝ่ายอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดราชบุรี

ดิน

ดินในจังหวัดราชบุรีส่วนใหญ่มีลักษณะแตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ ซึ่งเกิดจากการสึกกร่อนและการทับถมของตะกอนหินทราย หินดินดาน หินควอร์ตไซต์ หินโคลน และดินเหนียว เช่น บริเวณที่ราบสูง สภาพเนื้อดินเป็นดินปนทรายที่มีการชะล้างพังทลายของหน้าดินค่อนข้างสูง เหมาะสำหรับปลูกพืชไร่ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ สภาพเนื้อดินเป็นดินร่วน และดินร่วนปนดินเหนียว มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับปลูกพืชสวน ผลไม้ และนาข้าว ส่วนแหล่งดินดีมีคุณภาพ และมีคุณสมบัติเหมาะสมกับการทำอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา เรียกว่า “ดินขาว” ซึ่งใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ทำอิฐ ทำกระเบื้อง ถ้วยชาม ท่อ เครื่องสุขภัณฑ์ พบกระจายอยู่บริเวณตำบลเกาะพลับพลา ตำบลหินกองในเขตอำเภอเมืองราชบุรี และตำบลทับตะโก ในเขตอำเภोजอมบึง ส่วนดินเหนียวซึ่งปัจจุบันใช้ปั้นเครื่องปั้นดินเผาของจังหวัดจะใช้ดินเหนียวในท้องนา บริเวณตำบลเจดีย์หัก และตำบลหลุมดินในเขตอำเภอเมืองราชบุรี มีลักษณะเป็นดินเหนียวสีแดง เรียกว่า “ดินมันปู” และดินเลนที่เรียกว่า “ดินระดับ”

ดินขาว นำมาผลิตเป็นปูนแดง

ระฆังทองเหลือง

ส่วนการทำหัตถกรรมเครื่องทองเหลืองของจังหวัดราชบุรีใช้ดินเหนียวจากท้องนาบริเวณบ้านเขาลอยมูลโค ตำบลดอนตะโก อำเภอเมืองราชบุรี เรียกว่า “ดินนวล” ใช้ผสมน้ำทาเคลือบซี่ผึ้งในขั้นตอนการทำแม่พิมพ์สำหรับหล่อเครื่องทองเหลือง

นอกจากนี้ราชบุรียังมีดินลูกรังที่มีคุณภาพสำหรับงานก่อสร้างถนนและอื่นๆ ในบริเวณเขากวดและบ้านหนองกระพุ่ม ในเขตอำเภอเมืองราชบุรีบริเวณตำบลเขาชะงุ้ม และตำบลธรรมเสน ในเขตอำเภอโพธาราม

ลักษณะทางธรณีวิทยาของจังหวัดราชบุรีนอกจากจะส่งผลให้จังหวัดราชบุรีมีแหล่งแร่หลายชนิดแล้วยังก่อให้เกิดเอกลักษณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งใช้ประโยชน์ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ภูเขาหินปูนจะก่อให้เกิดถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยสวยงามตามธรรมชาติ เช่น ถ้ำจอมพลและถ้ำเขาบิน ในอำเภोजอมบึง น้ำตกผาชนแดนและน้ำตกแก้งาโจน ในอำเภอสวนผึ้ง ธารน้ำร้อนบ่อคลิ้งในอำเภอสวนผึ้ง และโป่งยุบซึ่งเกิดจากการยุบตัวของเปลือกโลกที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

การปกครองและประชากร

จังหวัดราชบุรีมีพื้นที่ ๓,๒๔๗,๗๘๙ ไร่ หรือ ๕,๑๙๖.๔๖๒ ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๐ อำเภอ ๑๐๔ ตำบล และ ๙๗๕ หมู่บ้าน โดยการปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย ๑ องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๓ เทศบาลเมือง ๓๐ เทศบาลตำบล และ ๘๓ องค์การบริหารส่วนตำบล

ตารางที่ ๓ แสดงจำนวนประชากรและการแบ่งเขตการปกครองจังหวัดราชบุรี

ลำดับ ที่	อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวน ประชากร (คน)	จำนวน		การปกครองส่วนท้องถิ่น			รหัส ไปรษณีย์
				ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล เมือง	เทศบาล ตำบล	อบต.	
๑	เมือง ราชบุรี	๔๓๐.๒๙๘	๑๑๖,๗๑๒	๒๒	๑๘๗	๑	๔	๑๘	๗๐๐๐๐
๒	บ้านโป่ง	๓๖๖.๕๔๙	๙๕,๑๔๒	๑๕	๑๘๓	๑	๕	๑๓	๗๐๑๑๐
๓	โพธาราม	๔๑๗.๐๐๙	๗๐,๓๘๓	๑๙	๑๕๖	๑	๗	๑๗	๗๐๑๒๐
๔	ดำเนิน สะดวก	๒๑๐.๒๗๑	๗๔,๙๕๗	๑๓	๑๐๕	-	๕	๑๓	๗๐๑๓๐
๕	ปากท่อ	๗๕๗.๘๓๕	๔๙,๒๐๙	๑๒	๘๕	-	๒	๑๒	๗๐๑๔๐
๖	จอมบึง	๗๗๒.๐๕๔	๕๓,๑๖๒	๖	๘๙	-	๒	๖	๗๐๑๕๐
๗	บางแพ	๑๗๒.๕๙๗	๑๗,๘๖๑	๗	๖๕	-	๒	๔	๗๐๑๖๐
๘	วัดเพลง	๓๗.๘๙๒	๑๐,๖๕๒	๓	๒๘	-	๑	๓	๗๐๑๗๐
๙	สวนผึ้ง	๑,๐๐๕.๐๘	๓๒,๒๗๔	๔	๓๗	-	๒	๔	๗๐๑๘๐
๑๐	บ้านคา	๑,๐๒๖.๘๗	๒๓,๙๑๔	๓	๔๐	-	-	๓	๗๐๑๘๐
รวม ๑๐ อำเภอ		๕,๑๙๖.๔๖๒	๘๔๒,๖๘๔	๑๐๔	๙๗๕	๓	๓๐	๘๓	-

ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๔

จังหวัดราชบุรีมีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงระยะเวลา ๓ ปีที่ผ่านมา คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓ มีจำนวนเท่ากับ ๘๓๙,๐๗๕ คน ใน พ.ศ. ๒๕๕๔ มีจำนวนเพิ่มเป็น ๘๔๒,๖๘๔ คน และใน พ.ศ. ๒๕๕๕ เพิ่มขึ้น เป็น ๘๔๖,๖๓๑ คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ยทั้งจังหวัดเท่ากับ ๑๖๔ คน ต่อตารางกิโลเมตร โดยอำเภอเมืองราชบุรี อำเภอบ้านโป่ง อำเภอ ดำเนินสะดวก และอำเภอโพธารามเป็นอำเภอที่มีประชากรจำนวนมากที่สุด เรียงตามลำดับ ขณะที่อำเภอบ้านคา และอำเภอสวนผึ้ง เป็นอำเภอที่มีพื้นที่ ขนาดใหญ่ที่สุดของจังหวัดแต่มีประชากรไม่มากนัก เนื่องจากภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง ส่วนอำเภอวัดเพลงมีพื้นที่ขนาดเล็กที่สุดและจำนวน ประชากรน้อยที่สุดของจังหวัดด้วย

พระเจดีย์อัฐิธาตุหลวงปู่เทสก์ อำเภอบ้านคา

ปรากฏในคำขวัญประจำอำเภอกว่า

สับประรดหวานฉ่ำ งามล้ำตะนาวศรี มากมีแร่ธาตุ

กราบอัฐิหลวงปู่เทสก์ แดนนิเวศน์เชิงคีรี ถิ่นคนดี ชาวแดน

สระน้ำศักดิ์สิทธิ์ อำเภอบ้านโป่ง

ปรากฏในคำขวัญประจำอำเภอกว่า

เมืองคนงาม สระน้ำศักดิ์สิทธิ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ย่านการค้าอุตสาหกรรม

เบ็ดพะไล อำเภอบางแพ

มีอยู่ในคำขวัญประจำอำเภอกว่า

เบ็ดพะไลระปือนาม กุ้งก้ามกรามชื่อนิยม

อีกโคนมพันธุ์ดี ประเพณีไทยทรงดำ

แหล่งเพาะชมไม้ดอก สีน้าออกเห็ดนานาพันธุ์

หนังใหญ่ อำเภอโพธาราม

มีอยู่ในคำขวัญประจำอำเภอกว่า

คนสวยโพธาราม แหล่งฟาร์มสุกร หนังใหญ่วัดขนอน

ที่นอนล้ำเลิศ ถิ่นกำเนิดโคนม ชมห้างคารวร้ายล้น

การทอผ้าของชาวไทยทรงดำ อำเภอปากท่อ

ปรากฏในคำขวัญประจำอำเภอกว่า

เพลงเขมรปากท่อ เหล่ากอไทยทรงดำ วัฒนธรรมกะเหรี่ยง

เสียงน้ำตกไทยประจัน แหล่งพันธุ์ไม้ผล ถิ่นคนน้ำใจงาม

มากฟาร์มสุกร พระนอนเขาถ้ำทะลุ

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก

ปรากฏในคำขวัญประจำอำเภอกว่า

เมืองสองฝั่งคลองประวัติศาสตร์ เสด็จประพาสต้น ร.๕

เลื่องลือชางุ่นหวาน ชาวบ้านน้ำใจงาม

ล้นหลามผักผลไม้รายได้หลัก เรารักตลาดน้ำดำเนินฯ

ขนมโบราณ อำเภอวัดเพลง

มีอยู่ในคำขวัญประจำอำเภอกว่า

ถิ่นเพลงปรบไกว แควอ้อมใสไหลผ่าน ย่านผลไม้รสดี

มากมีขนมโบราณ นมัสการเจ้าพ่อหลักหิน งานศิลป์โบสถ์ร้อยปี

ถ้ำจอมพล อำเภอจอมบึง

ปรากฏในคำขวัญประจำอำเภอกว่า

ถิ่นคนดี มีจริยธรรม การศึกษาราชภัฏ

งามล้ำถ้ำจอมพล

แก่งส้มแมว อำเภอสวนผึ้ง

ปรากฏในคำขวัญประจำอำเภอกว่า

สาวกะเหรี่ยงเคียงถิ่นตะนาวศรี ลำภาชีแก่งส้มแมวแนวหินผา

ธารน้ำร้อนบ่อคลึงตรึงติดตาม น้ำผึ้งป่าหวานซึ้งติดตรึงใจ

เศรษฐกิจ

ราชบุรีเป็นจังหวัดที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดในกลุ่มภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย เป็นศูนย์กลางตลาดสินค้าเกษตรที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่ง และเป็นจังหวัดที่มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอราชบุรีและอำเภอบ้านโป่ง เศรษฐกิจของจังหวัดราชบุรีมีอัตราการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๓ เฉลี่ยร้อยละ ๑.๕๗ ต่อปี ในพ.ศ. ๒๕๕๓ ประชากรมีรายได้ต่อหัว (GPP PERCAPITA) เท่ากับ ๑๕๒,๓๘๐ บาท/คน/ปี จัดอยู่ในลำดับที่ ๑๔ ของประเทศ รายได้ของจังหวัดมาจากสาขาการผลิตต่างๆ ประกอบด้วย สาขาเกษตรกรรม สาขาอุตสาหกรรม สาขาการค้าปลีกส่ง สาขาการก่อสร้าง และสาขาการท่องเที่ยว โดยสาขาการผลิตที่สำคัญและมีมูลค่าการผลิตสูงสุดเป็นอันดับแรกของจังหวัดคือสาขาอุตสาหกรรม มีอัตราการผลิตร้อยละ ๒๔.๘๔ รองลงมาคือสาขาเกษตรกรรม สาขาการค้า และการท่องเที่ยว

ทั้งนี้ในแผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี (พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๖) ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาว่า **ผู้นำเกษตรปลอดภัย มุ่งให้เป็นเมืองน่าอยู่ และใช้ทุนทางปัญญาสร้างรายได้** ซึ่งเป็นผลให้จังหวัดราชบุรีประสบความสำเร็จทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในสาขาการผลิต ดังนี้

สาขาเกษตรกรรม

เกษตรกรรมเป็นสาขาการผลิตที่สร้างรายได้หลักให้กับชาวราชบุรีมาเนิ่นนานจนถึงปัจจุบัน ผลผลิตด้านการเกษตรมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๕๓ เฉลี่ยร้อยละ ๑๐.๗๗ ต่อปี เนื่องจากมีปัจจัยสนับสนุนหลายด้าน ที่สำคัญคือมีพื้นที่การเกษตรอยู่ในเขตชลประทานรวม ๘๐๔,๐๐๙ ไร่ ครอบคลุมพื้นที่เกษตรคิดเป็นร้อยละ ๖๐.๘ ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด ๑,๓๒๐,๖๗๑ ไร่ ทั้งมีพื้นที่การเกษตรสำหรับนาข้าว พืชไร่ พืชสวน และพืชผักประเภทต่างๆ กระจายในทุกอำเภอ มีตลาดกลางสินค้าเกษตรในการระบายผลผลิตไปยังภูมิภาคอื่นๆ

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ สับปะรด มะพร้าว ถั่วลิสง

ส่วนพืชผัก เช่น ข้าวโพดฝักอ่อน ถั่วฝักยาว แตงกวา หน่อไม้ฝรั่ง พริก หัวหอม นอกจากนี้ยังมีผลไม้ที่ปลูกกันมากในจังหวัดราชบุรี เช่น ถั่วลิสง ทุเรียน มะม่วง ชมพู

ตารางที่ ๔ แสดงพื้นที่การเกษตรของจังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๕๕

ที่	อำเภอ	พื้นที่การเกษตร	จำนวนพื้นที่เพาะปลูก (ไร่)							
			ทำนา	ทำไร่	พืชผัก	ไม้ผล	ไม้ยืนต้น	ไม้ดอกไม่ประดับ	ประมง	ปศุสัตว์
๑	เมืองราชบุรี	๑๒๖,๗๗๙	๖๕,๘๔๔	๑๙,๙๗๔	๗,๕๔๐	๑๒,๘๓๕	๑๔,๖๒๑	๕๖๕	๒,๑๗๙	๘,๒๐๕
๒	โพธาราม	๑๕๒,๕๖๘	๖๓,๖๔๔	๖๕,๔๙๐	๓,๖๔๙	๔,๐๙๔	๒,๕๔๖	๑,๔๔๔	๓,๑๐๑	๘,๖๐๐
๓	บ้านโป่ง	๑๓๑,๓๗๐	๖๓,๐๘๑	๔๕,๒๑๔	๘,๘๙๒	๕,๖๙๐	๑,๔๕๐	๔๓๑	๓,๒๒๐	๖,๖๓๖
๔	บางแพ	๗๑,๗๒๐	๒๕,๑๙๔	๒,๓๙๒	๑,๘๓๑	๑๒,๐๔๖	๒,๓๐๓	๙๒๐	๓๑,๕๕๕	๒,๖๑๗
๕	ดำเนินสะดวก	๑๐๔,๘๙๑	๒,๖๔๔	๕๗๒	๑๔,๓๓๖	๕๘,๓๑๗	๒๒,๔๖๕	๗๗๐	๔,๖๑๘	๑,๑๖๙
๖	วัดเพลง	๑๗,๑๓๔	๖,๕๔๐	-	๑,๓๔๐	๘๙๑	๖,๒๐๐	-	๑,๑๖๖	๑,๑๑๘
๗	ปากท่อ	๑๖๓,๓๙๗	๗๓,๕๒๑	๓๑,๐๔๐	๑๔,๗๘๕	๑๒,๒๐๔	๒๑,๖๓๖	๒๗๘	๓๓๗	๑๑,๒๔๕
๘	จอมบึง	๒๑๖,๖๕๕	๔๔,๘๕๑	๑๒๔,๑๑๓	๑๒,๕๐๗	๔,๘๖๖	๑๔,๘๘๗	๖๑๕	๕๘๔	๑๗,๓๘๐
๙	บ้านคา	๑๓๕,๒๗๖	๒๕	๑๐๘,๕๒๗	๕,๑๔๓	๔,๒๗๗	๑๑,๖๑๘	๓๕	๒๑๙	๕,๔๓๒
๑๐	สวนผึ้ง	๙๓,๗๗๕	๑,๖๖๑	๕๒,๐๑๓	๔,๓๖๐	๕,๖๐๕	๒๒,๔๘๘	๙๘	๒๙๙	๗,๒๑๑

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรี

ทางด้านปศุสัตว์ จังหวัดราชบุรีเป็นแหล่งผลิตสุกรได้มากที่สุดของประเทศ (พ.ศ. ๒๕๕๓) รองลงมาคือ ไก่เนื้อ ไก่ไข่ โคเนื้อ กระบือ และแพะ

สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) กำเนิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดราชบุรี ได้จัดตั้ง **ศูนย์รวมน้ำนม** ขึ้นต่อมาจึงได้เคลื่อนไหวจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ผู้เลี้ยงโคนมขึ้นที่ตำบลหนองโพ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ใช้ชื่อว่า สหกรณ์โคนมราชบุรีจำกัด เป็นสหกรณ์ประเภทการบริการ และเปลี่ยนชื่อเป็น **สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด** เป็นสหกรณ์ประเภทการเกษตร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖

ใน พ.ศ. ๒๕๑๘ บริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) ได้รวมเข้ากับสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ นับแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน และได้ผลิตภัณท์ในหลายรูปแบบ เช่น นมพาสเจอร์ไรส์ นมยู.เอช.ที นมเปรี้ยวพร้อมดื่ม ผลิตภัณฑ์เนย ไอศกรีม

ส่วนการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมีแต่ประมงน้ำจืด เนื่องจากจังหวัดราชบุรีไม่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล ได้แก่ การเพาะเลี้ยงกุ้งก้ามกราม กุ้งขาว ปลาสุยงาม และปลาน้ำจืด เช่น ปลานิล ปลาดุกเพียน เป็นต้น

สาขาอุตสาหกรรม

อุตสาหกรรมเป็นสาขาการผลิตที่สำคัญของจังหวัด มีนิคมอุตสาหกรรม ๑ แห่ง คือ นิคมอุตสาหกรรมราชบุรี ตั้งอยู่ในอำเภอโพธาราม ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ประมาณร้อยละ ๙๕ ของจำนวนโรงงานทั้งหมด สำหรับโรงงานขนาดใหญ่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม อำเภอเมืองราชบุรี และอำเภอปากท่อ ตามแนวถนนเพชรเกษมที่เชื่อมต่อกับจังหวัดนครปฐม และจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นถนนสายหลักของจังหวัดราชบุรี

สาขาอุตสาหกรรมมีมูลค่าการผลิตที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องสูงถึงร้อยละ ๓๙.๕ โดยเฉพาะหมวดผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องดื่ม รวมทั้งสินค้า OTOP และการผลิตยานยนต์ รถพ่วง และรถกึ่งรถพ่วง ส่งผลให้การผลิตสาขาไฟฟ้าและแก๊สขยายตัวเพิ่มขึ้นด้วย

อุตสาหกรรมส่วนมากจะเป็นอุตสาหกรรมการเกษตรและเกษตรแปรรูปเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรม ผลผลิตจากภาคการเกษตรจะเป็นวัตถุดิบของโรงงาน เช่น ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ส่วนอุตสาหกรรมที่สร้างมูลค่าการผลิตให้กับจังหวัด ได้แก่ อุตสาหกรรมเกี่ยวกับพลังงาน อุตสาหกรรมกระดาษ อุตสาหกรรมเซรามิก อุตสาหกรรมต่อตัวถังรถบัส อุตสาหกรรมยางและผลิตภัณฑ์พลาสติก อุตสาหกรรมเกี่ยวกับเหมืองแร่และถ่านหิน

ส่วนอุตสาหกรรมดั้งเดิมที่ยังคงผลิตอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ การทำเครื่องปั้นดินเผา การผลิตหัวผักกาดหวาน-เค็ม ปูนขาว-ปูนแดง เส้นไหมและไหมข้าว เครื่องทองเหลือง และการหล่อพระพุทธรูป ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างชื่อเสียงและรายได้ให้แก่ท้องถิ่นมาช้านานแล้ว

สาขาการค้าปลีก-ส่ง

เนื่องจากจังหวัดราชบุรีมีศักยภาพทางการผลิตสินค้าด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม รวมทั้งการมีตลาดกลางสินค้าเกษตรระดับภูมิภาค และเส้นทางคมนาคมขนส่งที่เชื่อมต่อกับจังหวัดต่างๆ ได้สะดวก จึงเป็นแหล่งกระจายสินค้าเกษตรไปสู่ภูมิภาคอื่นๆ ได้กว้างขวางและรวดเร็ว ที่สำคัญจังหวัดราชบุรีมีวิสาหกิจชุมชนและผลิตภัณฑ์ OTOP ที่มีคุณภาพได้รับการยอมรับว่าอยู่ในระดับ ๕ ดาว หลายรายการ ได้แก่ กลุ่มผลิตภัณฑ์ประเภทอาหารและเครื่องดื่ม กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าและเครื่องแต่งกาย กลุ่มผลิตภัณฑ์ของใช้และของตกแต่ง สาขาการค้าปลีกและส่งซึ่งเป็นสาขาที่มูลค่าการผลิตเพิ่มขึ้นรองจากสาขาอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

สาขาการท่องเที่ยว

จังหวัดราชบุรีมีทรัพยากรการท่องเที่ยวหลากหลายทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน ทำให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนกว่า ๑ ล้านคน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย และสร้างรายได้ให้จังหวัดราชบุรีมากกว่า ๙๑๐ ล้านบาทใน พ.ศ. ๒๕๕๓ แหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดที่ได้รับความนิยมคือตลาดน้ำดำเนินสะดวกในช่วงแผนพัฒนาปี พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๒๕๕๖ จังหวัดราชบุรีได้เน้นการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในบริเวณอำเภอสวนผึ้งและอำเภอบ้านคาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในฤดูหนาวซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

สังคม

จังหวัดราชบุรีความหลากหลายทางชาติพันธุ์อันเป็นเอกลักษณ์เด่นทางวัฒนธรรมของจังหวัดที่สืบทอดมาแต่โบราณ แบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ ๘ กลุ่มชาติพันธุ์ คือ ชาวไทยภาคกลางพื้นถิ่น ชาวไทยจีน ชาวไทยยวน ชาวไทยมอญ ชาวไทยกะเหรี่ยง ชาวไทยลาวโซ่ง ชาวไทยลาวดำหรือลาวเวียง และชาวไทยเขมร ซึ่งตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดราชบุรีผสมผสานกับกลุ่มคนไทยที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในจังหวัดราชบุรีจนถึงปัจจุบันนี้

ศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดราชบุรีนับถือพุทธศาสนา ประมาณร้อยละ ๙๗.๔ ของประชากรทั้งจังหวัด เนื่องจากพระพุทธศาสนาได้สถาปนาและเจริญรุ่งเรืองในพื้นที่นี้มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ หรือกว่า ๑๔๐๐ ปีมาแล้ว ดังปรากฏหลักฐานเป็นพุทธสถานหลายแห่งในจังหวัดราชบุรี รองลงมาคือการนับถือคริสต์ศาสนา ประมาณร้อยละ ๒.๐๖

ส่วนการนับถือศาสนาอิสลามมีประมาณร้อยละ ๐.๕๔ ของประชากรชาวราชบุรีทั้งหมด ศาสนสถานของชาวมุสลิมในจังหวัดราชบุรีมี ๒ แห่งตั้งอยู่ในอำเภอบ้านโป่ง และอำเภอราชบุรี

นอกจากนี้ยังมีการนับถือลัทธิความเชื่ออื่นๆ ผสมผสานกัน เช่น ชาวไทยเชื้อสายจีนจะปฏิบัติตามความเชื่อของบรรพบุรุษ และมีศาสนสถานของชาวจีนที่เรียกว่า “ศาลเจ้า” อยู่หลายแห่ง เช่น ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลเจ้าพ่อกวนอู ศาลเจ้าแม่เบ็กไพร เป็นต้น

ชาวไทยมุสลิมกับอาชีพการขายโรตีมะตะปะ

ชาวไทยจีนกับอาชีพการขายข้าวหมูแดง

ชาวไทยทรงดำ อำเภอบางแพ อำเภอบางแพกับอาชีพการทอผ้า

ชาวไทยพื้นถิ่นกับอาชีพทำน้ำตาลมะพร้าว

มัสยิดในจังหวัดราชบุรี

ศาลเจ้าในอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ร้านขายยาแผนโบราณชาวไทยจีนในจังหวัดราชบุรี

คริสต์ศาสนสถานในจังหวัดราชบุรี

การแผ่ขยายศาสนาคริสต์ในจังหวัดราชบุรี เริ่มจากการที่มีชาวไทยคริสต์หรือผู้นับถือคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกเข้าไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอวัดเพลง อำเภอบ้านโป่ง และอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรีตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ โดยนักบวชคริสต์จากโบสถ์บางนกแขวก ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่คริสต์ศาสนา และได้เดินทางมาเยี่ยมและประกอบพิธีทางศาสนาในโบสถ์ชั่วคราวให้กับชาวคริสต์ในจังหวัดราชบุรี

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๘ พระสังฆราชได้ย้ายสำนักจากบางนกแขวกมาอยู่ที่ราชบุรี และได้ก่อสร้างศูนย์สังฆมณฑลและวัดนักบุญยอห์นบอสโกราชบุรีขึ้น (วัดใหม่สร้างเสร็จใน พ.ศ. ๒๕๓๓)

ส่วนโบสถ์คริสต์วัดพระหฤทัยวัดเพลง ตั้งอยู่ริมคลองแควอ้อม สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓-๒๔๔๖ เป็นวัดที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกแบบโกธิคที่งดงามมาก สร้างขึ้นแทนโบสถ์ไม้ที่อดีตสมภารปาน วัดบางกล้วย ซึ่งได้รับศีลล้างบาป และเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนา (ราว พ.ศ. ๒๔๐๗)

ที่อำเภอโพธารามมีชาวคริสต์จากกรุงเทพฯ เข้าไปตั้งถิ่นฐานที่ตำบลดอนกระเบื้องและสังกัดกับโบสถ์บางนกแขวกที่จังหวัดสมุทรสงครามตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๗ ร่วมมือกันสร้างโบสถ์ไม้ขึ้นก่อน ต่อมาจึงสร้างโบสถ์ที่ชื่อว่า “นักบุญมีคาเอล ดอนกระเบื้อง” หรือ “วัดอัครเทวดามีคาแอล” ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗

ที่อำเภอบ้านโป่ง ชาวคริสต์บางครอบครัวได้ย้ายจากตำบลดอนกระเบื้องมาอยู่ที่บ้านโป่งจำนวนมากขึ้น ได้สร้างโบสถ์คริสต์เพื่อถวายแด่นักบุญโยเซฟเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ (หลังปัจจุบันสร้างขึ้นใหม่เสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐)

กิจการเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีชาวไทยเชื้อสายจีน และอื่นๆ ครีทรานับถืออย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบันนี้

การศึกษา

ปัจจุบันจังหวัดราชบุรีมีสถานศึกษาให้บริการด้านการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา ประกอบด้วย

๑. สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

๑.๑ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต ๑ ประกอบด้วย อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอปากท่อ อำเภอจอมบึง อำเภอวัดเพลง อำเภอสวนผึ้ง และอำเภอบ้านคา มีโรงเรียนในสังกัดจำนวน ๑๘๒ แห่ง

- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต ๒ ประกอบด้วย อำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม อำเภอดำเนินสะดวก และอำเภอบางแพ มีโรงเรียนในสังกัด จำนวน ๑๕๒ แห่ง

- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๘ (รับผิดชอบจังหวัดราชบุรีและจังหวัดกาญจนบุรี) ในส่วนของจังหวัดราชบุรีมีโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน ๒๖ แห่ง

- ศูนย์การศึกษาพิเศษ ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองราชบุรี จำนวน ๑ แห่ง

๑.๒ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

สถานศึกษาเอกชน

- สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต ๑ มีโรงเรียนในสังกัด จำนวน ๑๒ แห่ง

- สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต ๒ มีโรงเรียนในสังกัด จำนวน ๑๗ แห่ง

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดราชบุรี ตั้งอยู่ที่อำเภอโพธาราม จำนวน ๑ แห่ง

๑.๓ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอโพธาราม อำเภอบ้านโป่ง จำนวน ๗ แห่ง

๑.๔ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

- มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ตั้งอยู่ที่อำเภอจอมบึง จำนวน ๑ แห่ง

โรงเรียนวัดแจ้งเจริญ

โรงเรียนวัดนาหนอง

ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี”
อำเภอเมืองราชบุรี

โรงพยาบาลราชบุรี

พิพิธภัณฑ์ทหารช่าง
แหล่งเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทหารช่าง

- โรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง (โรงเรียนอนุบาลทานตะวัน) ตั้งอยู่ที่อำเภอจอมบึง จำนวน ๑ แห่ง

๒. นอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

๒.๑ สำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

- โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ตั้งอยู่ที่อำเภอจอมบึง จำนวน ๑ แห่ง

๒.๒ สำนักงานการศึกษาท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

- โรงเรียนเทศบาล (เทศบาลเมือง ๑๐ แห่ง เทศบาลตำบล ๒ แห่ง) จำนวน ๑๒ แห่ง

๒.๓ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

- โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน (โรงเรียนตะโกปิดทอง และโรงเรียนบ้านถ้ำหิน) ตั้งอยู่อำเภอสวนผึ้ง จำนวน ๒ แห่ง

๒.๔ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข

- วิทยาลัยพยาบาล ตั้งอยู่อำเภอเมืองราชบุรี และอำเภอบ้านโป่ง จำนวน ๒ แห่ง

การสาธารณสุข

ปัจจุบันจังหวัดราชบุรีมีโรงพยาบาล ประกอบด้วย

โรงพยาบาลของรัฐ ๑๒ แห่ง

- สังกัดกระทรวงสาธารณสุข จำนวน ๑๑ แห่ง

- สังกัดกระทรวงกลาโหม จำนวน ๑ แห่ง

โรงพยาบาลเอกชน จำนวน ๖ แห่ง

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล จำนวน ๑๖๒ แห่ง

การทหาร

จังหวัดราชบุรีเป็นที่ตั้งของกรมการทหารช่าง ราชบุรี และจังหวัดทหารบกราชบุรี ซึ่งที่ตั้งของกองทหารดังกล่าวได้รับพระราชทานชื่อค่ายว่า “ค่ายภาณุรังษี” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ สืบมาถึงปัจจุบันนี้

ราชบุรีในอดีต

ราชบุรีเป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน เป็นแหล่งวัฒนธรรมเก่าแก่ ซึ่งมีหลักฐานแสดงพัฒนาการของมนุษยชาติจากเทือกเขา**ตะนาวศรีสู่ลุ่มน้ำแม่กลอง**อย่างชัดเจนเช่นเดียวกับเมืองสำคัญอีกหลายแห่งในดินแดนไทยที่สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ทั้งเทือกเขาสูง ภูเขาโดด ที่ราบสูง และที่ราบลุ่มแม่น้ำตามลำดับให้เราได้ศึกษาย้อนหลังประวัติศาสตร์ในดินแดนไทยเมื่อกว่าแสนปีมาแล้ว เริ่มจากร่องรอยการอยู่อาศัยของ **มนุษย์ยุคหิน** เพราะใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากหิน และพึงพิงธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีวิต ไม่มีการตั้งหลักแหล่งถาวร อาศัยถ้ำและเพิงผาที่ใกล้แหล่งน้ำเป็นที่พักชั่วคราว เมื่อหมดแหล่งอาหารก็จะเคลื่อนย้ายเร่ร่อนไปหาแหล่งอาหารแห่งใหม่ นักโบราณคดีและประวัติศาสตร์เรียกการดำรงชีวิตในลักษณะนี้ว่า **สังคมล่าสัตว์** เพราะผู้คนในยุคนี้จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ ยังชีพด้วยการล่าสัตว์ตกปลา และหาพืชผักผลไม้จากป่า ไม่มีการผลิต หรือสะสมอาหาร

ต่อมาเมื่อมนุษย์ได้เรียนรู้และเจริญขึ้น สามารถผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ได้ประณีตขึ้น ใช้ประโยชน์ได้หลากหลายมากขึ้น และสามารถสร้างเครื่องมือและอาวุธจากโลหะ ได้แก่ สำริด (โลหะผสมที่ใช้แร่ดีบุก ทองแดงเป็นหลัก) และเหล็กได้ จึงเรียกขานผู้คนในยุคนี้ว่า **มนุษย์ยุคโลหะ** ที่สำคัญคือ การรู้จักเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เลือกริพื้นที่อยู่อาศัยในบริเวณที่ราบอุดมสมบูรณ์ นักโบราณคดีและประวัติศาสตร์เรียกสังคมในลักษณะนี้ว่า **สังคมเกษตรกรรม** ผู้คนในยุคนี้จะตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งเพื่อเฝ้าดูแลพืชผลที่ปลูก ขยายพันธุ์สัตว์เลี้ยงไว้เป็นอาหารและใช้งาน และอยู่รวมกันเป็นชุมชนเพื่อปกป้องพื้นที่ทำมาหากิน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งงานกันทำ เกิดเป็นความชำนาญเฉพาะด้าน เช่น ช่างทำเครื่องปั้นดินเผา ช่างถลุงโลหะ ช่างทอผ้า ช่างนา และมีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนผลผลิตกับชุมชนอื่นๆ นำไปสู่การก่อสร้างเมืองเกิดเป็น **สังคมเมือง** ขึ้น

พัฒนาการของมนุษย์ในดินแดนไทยดังกล่าวนี้นี้เรียกว่า **สมัยก่อนประวัติศาสตร์** เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์ยังไม่สามารถประดิษฐ์ตัวอักษรใช้ในการสื่อสาร อาศัยอยู่ในพื้นที่อุดมสมบูรณ์หลายแห่ง ปรากฏเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์กระจายอยู่ทั่วไปในดินแดนไทย แหล่งที่มีชื่อเสียงในระดับนานาชาติ และได้รับการยกย่องให้เป็นแหล่งมรดกโลก คือ บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดราชบุรีได้ถูกค้นพบเป็นจำนวนมาก บอกเล่าเรื่องราวการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมล่าสัตว์ และสังคมเกษตรกรรม ในดินแดนชายขอบทางตะวันตกของประเทศไทย

การสำรวจและศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดีในจังหวัดราชบุรี เริ่มเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยศาสตราจารย์ฟริทซ์ แซเรซิน (Fritz Sarasin) นักโบราณคดีชาวสวิสซึ่งได้พบเครื่องมือหินกะเทาะร่วมกับกระดูกสัตว์และเปลือกหอยทะเล บริเวณเพิงผาใกล้ถ้ำฤาษี เทือกเขาสูง ในเขตอำเภอเมืองราชบุรี และเรียกชื่อเครื่องมือหินดังกล่าวนี้ว่า **ไซแอมเมียน (Siamian)** มีลักษณะเป็นเครื่องมือหินกะเทาะอย่างหยาบคล้ายใบมีด และเครื่องมือปลายแหลมในสังคมล่าสัตว์

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๙ คณะสำรวจก่อนประวัติศาสตร์ไทย-เดนมาร์ก ได้ขุดพบหลุมฝังศพ และหลุมเสาบ้านรวม ๖ หลุมที่แหล่งโบราณคดีบ้านแซ่เสา ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี หลุมเสาบ้านดังกล่าวมีลักษณะฝังบ้านเป็นรูปไข่ ยาวประมาณ ๑๐ เมตร แต่ละหลุมมีขนาดกว้างเท่ากับกระบอกไม้ไผ่ ซึ่งนักโบราณคดีชาวเดนมาร์กชื่อ เปียร์ ซอเรนเซน (Per Sorensen) ได้จินตนาการว่าเป็นลักษณะบ้านไม้ที่มีได้ถุนสูง นับเป็นร่องรอยการสร้างบ้านแห่งแรกที่พบในประเทศไทย และเชื่อว่าพื้นที่นี้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในสังคมเกษตรกรรม

หลังจากนั้นได้มีการสำรวจและขุดค้นพื้นที่ในจังหวัดราชบุรีหลายแห่ง และหลายคณะสำรวจ ทำให้สามารถแบ่งกลุ่มของแหล่งโบราณคดีในจังหวัดราชบุรีออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ คือ

๑. กลุ่มแหล่งโบราณคดีในพื้นที่สูงแถบเทือกเขาตะนาวศรี พื้นที่แหล่งโบราณคดีส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอสวนผึ้งใกล้แม่น้ำภาชี รวมทั้งห้วยและลำน้ำสาขาต่างๆ พบเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ในสังคมล่าสัตว์ เช่น ขวานหินกะเทาะ ขวานหินขัดชนิดมีใบและไม่มีใบทำจากหินดินดาน หินควอร์ตซ์ กำไลหินทำจากหินชนวน เศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ กระดูกสัตว์จำพวกวัวหรือควาย ใบหอกสำริด แหวนและกำไลสำริด ลูกปัดหินสี ที่สำคัญคือ การพบ**ก้อนขี้แร่ดิบ** ซึ่งอาจนำไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆ เนื่องจากไม่พบหลักฐานการถลุงแร่ในพื้นที่ดังกล่าว

๒. กลุ่มแหล่งโบราณคดีในเขตที่ราบลุ่มกับภูเขาโดด พื้นที่แหล่งโบราณคดีอยู่ในเขตอำเภอจอมบึง และอำเภอโพธาราม ส่วนใหญ่เป็นถ้ำ หรือเนินดินใกล้แหล่งน้ำ และที่ราบที่น้ำท่วมไม่ถึง พบเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยหินและโลหะทั้งสำริดและเหล็ก

บ้านจำลองของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์
สร้างตามร่องรอยหลุมเสาพบที่แหล่งโบราณคดีบ้านแซ่เสา

ขวานหินขัด รูปจอยปากนก

ขวานสำริด

ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม

กลองมโหระทึก พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านคูบัว

ลูกปัดทำด้วยหินแก้ว
และกำไลทำด้วยกระดูกสัตว์
ได้จากถ้ำเขาฝา
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

รวมทั้งเศษภาชนะดินเผา แวดินเผา (เครื่องมือสำหรับการทอผ้า) ลูกปัดหินแก้ว และหินคาร์เนเลียนและอาเกตู แหวนและกำไลสำริด กระดุมมนุษย์และสัตว์ ที่สำคัญคือ การพบ**ก้อนขี้แร่เหล็ก**จำนวนมากกระจายอยู่ทั่วไป แม้พื้ดินเผาและท่อสุบลมดินเผา ซึ่งสันนิษฐานได้ว่า แหล่งโบราณคดีหลายแห่งเป็นแหล่งถลุงเหล็ก บางแห่งเป็นการหล่อขวานสำริด แสดงถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการหล่อโลหะ มีการติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่นที่ห่างไกล นอกจากนี้ยังพบกลองมโหระทึกสำหรับประกอบพิธีกรรมที่มีอายุประมาณ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว

๓. กลุ่มโบราณคดีในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง พื้นที่แหล่งโบราณคดีกระจายอยู่ในเขตอำเภอบ้านโป่ง อำเภอเมืองราชบุรี และอำเภอบางแพ พบขวานหินขัดจำนวนมาก ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นแหล่งผลิตเครื่องมือหินของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังพบหินทุบผ้า เปลือกไม้ แวดินเผา โครงกระดูกมนุษย์และสัตว์ ภาชนะดินเผา ลูกกระสุนดินเผา กำไลเปลือกหอย กำไลกระดูกงูเต่าทะเล เครื่องมือโลหะทำจากเหล็กและสำริด ฯลฯ โดยเฉพาะที่ **บ้านโคกพลับ** ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ พบโครงกระดูก และโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก นับเป็นการพบแหล่งโบราณคดีแบบสังคมเกษตรกรรมที่มีการใช้เครื่องมือโลหะในแถบลุ่มแม่น้ำเป็นครั้งแรกของประเทศไทย

ต่างหูหินคาร์เนเลียนพบอยู่กับ
โครงกระดูกมนุษย์

ภาชนะดินเผาจากบ้านโคกพลับ
อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

ขวานทองแดงมีบ้อง

เครื่องมือเหล็กได้จากอำเภอโพธาราม

กำไลเปลือกหอย
และกระดูกงูเต่า

สมัยก่อนประวัติศาสตร์

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ทำให้ทราบว่าเมื่อราว ๑๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในพื้นที่สูงบริเวณเทือกเขาตะนาวศรีและภูเขาโดดต่างๆ ดำรงชีวิตแบบสังคมล่าสัตว์ สามารถผลิตเครื่องมือเครื่องใช้จากหิน ดิน ไม้ กระดูกสัตว์ ต่อมาประมาณ ๓,๐๐๐ – ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในจังหวัดราชบุรีจึงได้เริ่มตั้งบ้านเรือน อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนกระจายอยู่ทั่วไป ดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมตามบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง และที่ราบใกล้แหล่งน้ำอื่นๆ

ในราว ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ชุมชนในราชบุรีจึงมีการใช้เครื่องมือโลหะอย่างกว้างขวาง สันนิษฐานว่ามีชุมชนที่รู้จักแร่ดีบุก (ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากตามบริเวณภูเขา) และนำสินแร่ดีบุกไปค้าขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆ เพื่อให้นำไปถลุงรวมกับทองแดงผลิตเป็นเครื่องมือสำริด รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ห่างไกลทำให้มีการพบลูกปัดแบบอินเดียอยู่ในแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง

ต่อมาชุมชนในแถบเทือกเขาตะนาวศรีสามารถผลิตหรือทำเหมืองแร่ดีบุก ส่วนชุมชนบนพื้นที่ราบสูงหรือในบริเวณภูเขาโดดในเขตอำเภอจอมบึงและโพธารามก็ได้ผลิตเหล็กหรือทำเหมืองแร่เหล็กได้ บางแห่งเป็นชุมชนเกษตรที่มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ในขณะที่ชุมชนในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองอำเภอเมืองราชบุรี และอำเภอบางแพ เป็นกลุ่มที่มีความเจริญก้าวหน้าสูงกว่าชุมชนอื่นๆ เนื่องจากมีพื้นที่ตั้งอยู่ใกล้ทะเล จึงสามารถค้าขายติดต่อแลกเปลี่ยนกับชุมชนใกล้และไกลได้โดยง่าย สามารถขยายตัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่นำไปสู่การก่อร่างสร้างเมืองได้ในเวลาต่อมา

สมัยประวัติศาสตร์

หลักฐานทางด้านโบราณคดีทั้งร่องรอยเมืองโบราณ โบราณสถาน และโบราณวัตถุจำนวนมากแสดงให้เห็นว่ามีชุมชนเมืองโบราณหลายแห่งตั้งกระจายอยู่ตามสองฟากฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ในเขตอำเภอเมืองราชบุรี อำเภอวัดเพลง และอำเภอบ้านโป่ง รวมทั้งพื้นที่เชิงเขาในอำเภอสวนผึ้ง ล้วนมีรูปแบบและลักษณะคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมทวารวดีที่พบในเมืองนครปฐมโบราณ เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และเมืองโบราณพงตึกในจังหวัดกาญจนบุรี

ราชบุรีในวัฒนธรรมทวารวดี ปรากฏหลักฐานที่สำคัญ ได้แก่

เมืองโบราณคูบัว เป็นร่องรอยเมืองโบราณอยู่ในท้องที่ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี แผนผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างประมาณ ๘๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๒,๐๐๐ เมตร มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ และมีลักษณะคล้ายคลึงกับเมืองโบราณนครชัยศรีหรือเมืองนครปฐมโบราณ

พระพิมพ์ดินเผา พบที่เมืองโบราณคูบัว มีทั้งที่เป็นรูปพระพุทธรูปปางสมาธิ ปางมารวิชัยภายในซุ้มเรือนแก้ว พระพิมพ์บางชิ้นจะจารึกคาถา “เย ธมมา” เป็นภาษาบาลี ที่สำคัญพบพระพิมพ์ที่สลักจากหินชนวนสีเทาขาว เป็นรูปพระพุทธรูปปางนาคปรกปางสมาธิภายใต้พระกลดหรือฉัตรขนางข้างด้วยพระสถูปและธรรมจักรตั้งอยู่บนเสาที่โบราณสถานเมืองโบราณคูบัว รวมทั้งชิ้นส่วนของธรรมจักรที่สลักจากหินอันเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในเมืองโบราณคูบัวด้วย

พระโพธิสัตว์สำริด

เมืองโบราณคูบัวมีภาพปูนปั้นรูปบุคคลทำด้วยดินเผาสะท้อนลักษณะรูปร่าง หน้าตา การแต่งกาย การดำรงชีวิต ตลอดจนลักษณะสังคมและเศรษฐกิจของผู้คนในวัฒนธรรมทวารวดีอย่างชัดเจน

วัดโขลงสุวรรณคีรี ที่เมืองโบราณคูบัว

วัฒนธรรมทวารวดี เป็นกลุ่มวัฒนธรรมสมัยประวัติศาสตร์ระยะแรกที่เกิดขึ้นในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๕ เนื่องจากการพบเหรียญเงินมีคำจารึกด้วยอักษรปัลลวะของอินเดีย ภาษาสันสกฤตมีความว่า “ศรีทวารวดี ศวรปุณยะ” แปลว่า บุญของพระผู้เป็นเจ้าของทวารวดี ในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลางหลายแห่ง รวมทั้งที่เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี และหลักฐานจากเอกสารจีนที่เรียกอาณาจักรนี้ว่า “โตโลโปติ”

ลักษณะสังคมในอาณาจักรทวารวดี มีระบบการปกครองศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและศิลปกรรมของตนเองภายใต้อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดีย ผู้คนมีความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายาน รวมทั้งความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูปะปนอยู่ด้วย

ในอดีต ที่ตั้งของเมืองโบราณคูบัวและเมืองโบราณอื่นๆ ในวัฒนธรรมทวารวดี ได้แก่ เมืองนครปฐมโบราณ สุพรรณบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี และชลบุรี ตั้งอยู่ไม่ไกลจากทะเลเท่าใดนัก เนื่องจากแนวชายฝั่งทะเลเดิมอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินปัจจุบันมาก ยังปรากฏร่องรอยของเปลือกหอยทะเลในชั้นดิน แสดงว่าบริเวณเมืองโบราณคูบัวเป็นพื้นที่ที่น้ำทะเลเคยท่วมถึง

การมีที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง ทำให้เมืองคูบัวมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชุมชนภายนอกได้สะดวก เช่น **ทางเหนือ**มีร่องรอยลำน้ำเก่า ขนานกับแม่น้ำแม่กลองในเขตตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง ซึ่งพบโบราณวัตถุในวัฒนธรรมทวารวดีขึ้นไปถึงเมืองโบราณพงตึกในอำเภothามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ส่วน**ทางใต้**มีเส้นทางไปถึงเมืองเพชรบุรีโบราณ ต่อไปถึงดินแดนในประเทศเมียนมาร์และลงไปถึงคาบสมุทรภาคใต้ **ทางตะวันออก** มีร่องรอยของแนวเส้นทางrayไปสู่เมืองนครปฐมโบราณ แล้วใช้แม่น้ำท่าจีนไปยังเมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ส่วน**ทางทิศตะวันตก**สามารถใช้ลำน้ำไปยังแม่น้ำอ้อมแม่น้ำแม่กลอง และอ่าวไทยได้

ภายในตัวเมืองและนอกเมืองมีร่องรอยฐานของสถูปเจดีย์เนื่องในพระพุทธศาสนาในลัทธิเถรวาทและมหายาน ส่วนใหญ่ก่อด้วยแผ่นอิฐขนาดใหญ่ บางแห่งประดับตกแต่งอาคารโบราณด้วยภาพดินเผาและปูนปั้น ซึ่งมีทั้งรูปพระโพธิสัตว์ พระพุทธรูป เทวตา อมนุษย์ เช่น นาค ครุฑ คนธรรพ์ ยักษ์ คนแคระ และสัตว์ต่างๆ ที่งดงามมาก แสดงถึงฝีมือช่างชั้นสูงที่มีอยู่ในเมืองโบราณคูบัว

แหล่งโบราณคดีบนเทือกเขา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอเมืองราชบุรี เป็นแหล่งที่พบร่องรอยหลักฐานสำคัญเนื่องในวัฒนธรรมทวารวดีในถ้ำ ๔ แห่ง สันนิษฐานว่าในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ พระภิกษุในเมืองโบราณคูบัวใช้เป็นที่พักปฏิบัติธรรมและประกอบพิธีกรรมจึงมีการสลักพระพุทธรูปตามผนังถ้ำ แสดงถึงฝีมือช่างในศิลปวัฒนธรรมทวารวดีที่งดงามและมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างสูง

ถ้ำฤๅษี ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขา มีภาพพระพุทธรูปจำหลักหินประทับนั่งห้อยพระบาทพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาแสดงปางวิตรรกะหรือปางแสดงธรรมเทศนา ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ด้านล่างสุดของพระบาทมีจารึกอักษรปัลลวะของอินเดียภาษาสันสกฤต ความว่า “บุญกรมชระศรีสมาธิคุปตะ” แปลว่า “พระศรีสมาธิคุปตะเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยการทำบุญ”

ถ้ำจัน ตั้งอยู่บนไหล่เขาสูงของเทือกเขา ภายในถ้ำมีภาพพระพุทธรูปปูนปั้นประดับอยู่บนผนัง ๒ องค์ ด้านในเป็นพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ด้านนอกเหลืออยู่เพียงครึ่งองค์

ถ้ำจาม ตั้งอยู่บนไหล่เขาสูงเหนือถ้ำจัน ภายในถ้ำมีภาพสลักบนผนังทุกด้าน เป็นภาพพระพุทธรูปปางต่างๆ ต้นไม้ และบุคคล ที่ผนังด้านตะวันตกเป็นภาพพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ด้านหลังเป็นลวดลายปูนปั้นรูปต้นสาละ มีความหมายถึงพระพุทธเจ้าเสด็จสู่มหาปรินิพพานซึ่งนับเป็นภาพพระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในประเทศไทย

ถ้ำฝ่าโล ภายในผนังถ้ำมีภาพสลัก บนผนังทางด้านทิศใต้เป็นภาพพระพุทธไสยาสน์ขนาดใหญ่ เนื้อหินเป็นภาพเทพชุมนุม และภาพปูนปั้นต้นไม้ ส่วนผนังด้านทิศเหนือเป็นภาพสลักพระสาวกสององค์

วัดมหาธาตุ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี เป็นร่องรอยหลักฐานการสร้างพระปรางค์เนื่องในวัฒนธรรมทวารวดี และพระพุทธรูปสลักหินสีเทาและสีดำขนาดใหญ่ในบริเวณระเบียงคด ล้อมองค์ปรางค์ประธานมีลักษณะเป็นพุทธศิลป์แบบทวารวดี

วัดเขาเหลือ ในอำเภอเมืองราชบุรี พบเทวรูปพระอิศวรหรือพระศิวะเนื่องในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ในบริเวณ**เขาวัดสะติง**ในท้องที่ติดกับเขตโพธาราม พบชิ้นส่วนประติมากรรมหินขนาดเล็กเป็นรูปคชลักษณ์ คล้ายคลึงกับประติมากรรมหินที่พบที่เมืองนครปฐมโบราณ

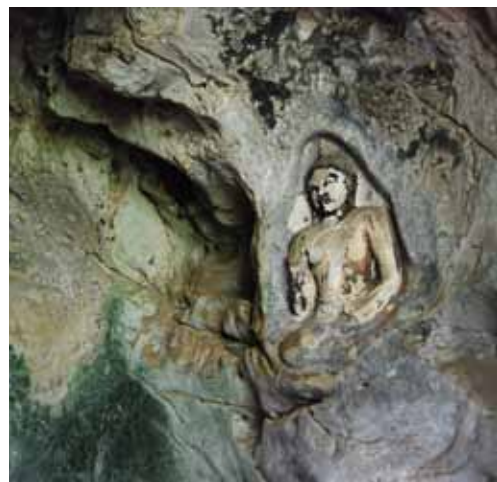
นอกจากนี้ยังพบร่องรอยของชุมชนโบราณหลายแห่ง บางแห่งมีฐานสลุบและเครื่องประดับประเภทลูกปัด เครื่องปั้นดินเผา ชากเรือจมในเขตอำเภอวัดเพลงต่อเนื่องกับอำเภอเมืองราชบุรี ชิ้นส่วนประดับสถาปัตยกรรม ทั้งที่เป็นดินเผาและปูนปั้นในเขตอำเภอบ้านโป่ง ในเขตอำเภอสวนผึ้งบริเวณเชิงเขาสำปะแจ ในถ้ำพระพิมพ์ พบพระพิมพ์เป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท ปางแสดงพระปฐมเทศนาภายใต้สลุบบนพุทธคยาที่อินเดีย มีสลุบขนาดเล็กโดยรอบ ที่ฐานมีคาถา “เยธมมา” ซึ่งถือเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา

พระพุทธรูปจำหลักหิน ภายในถ้ำฤๅษี

ภาพสลักพระพุทธรูปปางไสยาสน์ในถ้ำจาม

พระพุทธรูปจำหลักหิน ภายในถ้ำจัน

ภาพสลักพระพุทธรูปปางไสยาสน์ในถ้ำฝ่าโล

พระปรางค์วัดมหาธาตุ

ภาพสลักพระสาวกสององค์หน้าถ้ำฝ่าโล

ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๕ วัฒนธรรมทวารวดีที่เจริญรุ่งเรืองได้ล่มสลายลง อาจเนื่องจากภัยธรรมชาติ คือ การเปลี่ยนทิศทางการเดินของแม่น้ำอ้อม ที่เป็นแหล่งน้ำสำคัญ ทำให้เมืองเกิดการขาดแคลนน้ำและไม่สะดวกในการติดต่อกับชุมชนชายฝั่งทะเล หรือแนวชายฝั่งทะเลได้เปลี่ยนแปลงทำให้ชายฝั่งทะเลห่างไกลจากชุมชนยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้การค้าขายชาลง ทำให้มีการย้ายชุมชนไปตั้งใหม่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง หรือเป็นเพราะอำนาจทางการเมืองของอาณาจักรเขมรเข้ามาครอบคลุมดินแดนในที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนกลางของประเทศไทยแทนที่อาณาจักรทวารวดี

ราชบุรีในวัฒนธรรมเขมร

ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖ อิทธิพลของวัฒนธรรมเขมรได้แพร่ขยายเข้ามาในพื้นที่จังหวัดราชบุรี แต่ปรากฏหลักฐานชัดเจนในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘ ตรงกับสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งเป็นมหาราชวงศ์สุดท้ายของอาณาจักรเขมรที่ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาลัทธิมหายานไปยังเมืองต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเขมร ดังปรากฏชื่อของเมืองราชบุรีอยู่ในศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ ที่นครวัด ประเทศกัมพูชา มีข้อความกล่าวถึงการพระราชทานพระพุทธรูปนามว่า “พระชัยพุทธมหานาล” ไปประดิษฐานยังเมืองต่างๆ จำนวน ๒๓ แห่ง ในความตอนหนึ่งว่า

“....ศรีขยราชธานี ศรีขยันตนศรี ขยสิงหวัติ
ศรีขยวีรตี ละโวทัยบุรี สุวรรปุระ
คัมพูกปฏภูณะ **ขยราชบุรี** ศรีขยสิงหบุรี...”

ชื่อเมืองดังกล่าวนี้แม้ไม่ชัดเจนว่าอยู่ในท้องที่ใด แต่หลายเมืองสันนิษฐานว่าอยู่ในดินแดนไทย เช่น **เมืองละโวทัยบุรี** สันนิษฐานว่าเป็นเมืองละโว้หรือลพบุรีที่มีศาสนสถานแบบอาณาจักรเขมรหลายแห่ง เช่น ศาสนสถานปรางค์แขก ศาลพระกาฬ และพระปรางค์สามยอด

เมืองสุวรรปุระ สันนิษฐานว่าเป็นชุมชนหนึ่งในเมืองสุพรรณบุรีที่มีศาสนสถานสำคัญตั้งอยู่ **ศรีขยสิงหบุรี** สันนิษฐานว่าเป็นเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรีที่มีปราสาทเมืองสิงห์เป็นศูนย์กลางเมือง **เมืองขยราชบุรี** จึงน่าจะหมายถึงเมืองราชบุรีที่มีพระปรางค์วัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในวัฒนธรรมทวารวดีประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖ ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมเขมรได้แพร่เข้ามาจึงได้มีการสร้าง “ปราสาท” ซ้อนทับลงไปเพื่อให้เป็นศูนย์กลางของเมืองตามความเชื่อของเขมร ซึ่งภายหลังคงได้ชำรุดหักพังลง จึงได้สร้างพระปรางค์ตามรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองพบร่องรอยเมืองโบราณ นอกกำแพงเมือง มีสระน้ำกว้างใหญ่เรียกว่า “สระโกสินารายณ์” ภายในตัวเมืองมีโบราณสถานขนาดใหญ่เรียกว่า “จอมปราสาท” ทั้งภายในและภายนอกตัวเมืองมีร่องรอยเนินโบราณสถานขนาดเล็กอยู่หลายแห่ง โบราณสถานจอมปราสาทซึ่งสันนิษฐานว่ารูปทรงอาคารมีลักษณะเป็นปราสาทในวัฒนธรรมเขมร ประติมากรรมชิ้นสำคัญที่พบคือ “พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร” สลักจากหินทรายในพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน และชิ้นส่วนลวดลายปูนปั้นที่ใช้ประดับตกแต่งโบราณสถานจอมปราสาท แสดงถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเขมร และวัฒนธรรมทวารวดีที่เป็นพื้นฐานดั้งเดิมของผู้คนในดินแดนแห่งนี้

การพบเครื่องถ้วยจีนที่มีอายุร่วมสมัยเดียวกับวัฒนธรรมเขมรจมอยู่ในแม่น้ำแม่กลอง รวมทั้งแผ่นพิมพ์ดินเผาจารึกอักษรจีน และลักษณะหน้าตาของรูปปั้นยักษ์ประดับตกแต่งโบราณสถานคล้ายขุนนางจีนแสดงถึงการติดต่อค้าขายและอิทธิพลของศิลปะจีนที่มีอยู่ในราชบุรีมาช้านานแล้ว

ไหสี่หูเคลือบสีน้ำตาล

เครื่องถ้วยเคลือบสีเขียว ศิลปะจีน

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ภายหลังการสวรรคตของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อาณาจักรเขมรเริ่มเสื่อมอำนาจลง ส่งผลให้หัวเมืองต่างๆ แยกตัวเป็นอิสระ คนไทยที่ก่อร่างสร้างบ้านเมืองในพื้นที่ต่างๆ ก็ได้รวมตัวกันเป็นปึกแผ่นแล้วสถาปนาอาณาจักรไทยขึ้นหลายพื้นที่และสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองบนผืนแผ่นดินไทยสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

ราชบุรีในวัฒนธรรมไทย

ราชบุรีเป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า เมืองแห่งพระราชหรือดินแดนของพระราช ร่องรอยการตั้งถิ่นฐานและเมืองโบราณ รวมทั้งนามเมือง “ชยราชบุรี” ในศิลาจารึกย่อมแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของกลุ่มคนในท้องถิ่นราชบุรีที่มีมาช้านาน ก่อนที่จะถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัย ดังปรากฏชื่อเมืองราชบุรีร่วมกับหัวเมืองต่างๆ ในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จารึกขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๑๘๒๖-๑๘๓๕ ความว่า

“...มีเมืองกว้างช้างหลาย ปราบเบื้องตะวันออก รอดสรหลวง สองแคว ลุมบาจาย สคา เท้าฝั่งของ เถิงเวียงจันทน์ เวียงคาเป็นทีแล้ว เบื้องหัวนอน

แบบจำลองโบราณสถานเมืองโบราณคูบัว

รอดคณที พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว เบื้องตะวันตก รอดเมืองฉอด เมื่อ...น หงสาวดี สมุทรหาเป็นแดน เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพร่ เมืองมาน เมืองน...เมืองพลัว ฝั่งของเมืองขวา เป็นทีแล้ว...”

แสดงให้เห็นว่าราชบุรีเป็นหนึ่งในกลุ่มเมืองชาวไทยที่รวมอยู่ในอาณาจักรสุโขทัย และคงเป็นเมืองท่าในเส้นทางการค้าระหว่างหัวเมืองในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากับหัวเมืองตะนาวศรี ซึ่งเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลอันดามันในบริเวณอ่าวมะตะบันหรือเกาะมะตะมะ (อยู่ในประเทศเมียนมาร์ในปัจจุบัน)

ความสำคัญของเมืองราชบุรีในฐานะเส้นทางการค้ามีปรากฏในศิลาจารึกเขากบ พบที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ กล่าวถึง เส้นทางแสวงบุญของพระเถระ ซึ่งอาจเป็น “พระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี” ที่เดินทางจากสุโขทัยไปถึงประเทศศรีลังกา ความว่า “ข้ามมาลุดตะนาวศรี เพื่อเลือกเอาฝูงคนดี...สิ่งหลที่ป รอดพระพุทธศรีอารยโมตริ เพชรบุรี **ราชบุรี** น...ส อโยธยา ศรีรามเทพนคร...” รวมทั้งหลักฐานทางด้านโบราณวัตถุ เช่น เครื่องเคลือบจีน และเครื่องถ้วยสังคโลก จากเตาเผาเมืองศรีสัชนาลัย และสุโขทัย ในแม่น้ำแม่กลองก็เป็นหลักฐานยืนยันถึงความสำคัญของเมืองราชบุรีในฐานะเมืองท่าบนเส้นทางค้าขายระหว่างเมืองดังกล่าว จึงมีผู้คนเดินทางเข้ามาค้าขายตั้งถิ่นฐาน และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน ต่อมาเมื่ออาณาจักรอยุธยา สถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๙๓ และได้ขยายอำนาจครอบครองดินแดนต่างๆ โดยรอบ โดยเฉพาะอาณาจักรสุโขทัย ส่งผลให้เมืองราชบุรีถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาด้วย ในฐานะหัวเมืองชั้นในที่ขึ้นอยู่กับการปกครองส่วนกลางหรือราชธานีโดยตรง

เมื่ออาณาจักรอยุธยาทำสงครามกับอาณาจักรพม่าครั้งแรกในศึกเชียงกรานสมัยพระเจ้าไชยราชาธิราช (พ.ศ. ๒๐๗๗ - ๒๐๘๙) และศึกอีกหลายครั้งตลอดสมัยอยุธยา เมืองราชบุรีจึงได้กลายเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญของอาณาจักรอยุธยา และเป็นพื้นที่พำนักของชาวมอญที่หนีศึกพม่าเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารกษัตริย์อยุธยา ทั้งสงครามระหว่างพม่ากับไทย ทำให้เกิดการอพยพผู้คนไปมา เกิดชุมชนใหม่ๆ ในหลายพื้นที่ของจังหวัดราชบุรี เกือบตลอดช่วงสมัยอยุธยา ราชบุรีมีบทบาทสำคัญในการทำศึกกับพม่า เจ้าเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็น “พระยา” และมีหน้าที่ในการรวบรวมกำลังคน สำหรับการป้องกันอาณาจักรไทย และคุมไพร่พลเป็นกองหนุน หรือเป็นกองโจรดักรุมโจมตีกองทหารพม่าที่ยกเข้าดินแดนไทย โดยมี “ยกกระบัตร์” ซึ่งเป็นขุนนางจากราชสำนักอยุธยาส่งมาให้ทำหน้าที่ควบคุมและดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าเมือง รวบรวมส่วยจากเมืองราชบุรี เช่น งาช้าง ดินปะลิว กำมะถัน ไม้ฝาง ไม้แดง ส่งให้เมืองหลวงหรือกรุงศรีอยุธยา ตำแหน่งยกกระบัตร์เมืองราชบุรี ปลายสมัยอยุธยานี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์จักรีในสมัยรัตนโกสินทร์ เคยรับราชการในตำแหน่งดังกล่าว ก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่กองทัพพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ อย่างไรก็ตาม ราชบุรีก็ยังคงเป็นเมืองท่าค้าขายบนเส้นทางการคมนาคมการค้าทางด่านตะวันตกที่จะเข้าสู่กรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีฐานะเป็นศูนย์กลางการค้านานาชาติที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยส่วนใหญ่พ่อค้านานาชาติที่ผ่านเข้ามาทางทะเลอันดามัน ทางเมืองตะนาวศรี มะริด และเมืองอื่นๆ จะเดินทางบกเข้ามายังเมืองเพชรบุรี ผ่านแม่น้ำเพชรบุรีและแม่น้ำแม่กลอง ทางเมืองราชบุรีและแม่น้ำท่าจีนสู่แม่น้ำเจ้าพระยาไปถึงกรุงศรีอยุธยา การตั้งอยู่ในเส้นทางคมนาคมดังกล่าว ประกอบด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ทำให้ราชบุรีเป็นเมืองที่มีผู้คนหนาแน่น และหลายชาติหลายภาษา ทั้งชาวจีน ชาวมอญ ชาวอินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ และชาวยุโรป ดังปรากฏในภาพจิตรกรรมภายในวิหารเกลบวัดเขาเหลือ อำเภอเมืองราชบุรี

ในสมัยธนบุรี ราชบุรียังคงเป็นเมืองสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่านและสมรภูมิสงครามกับพม่าเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา เนื่องจากมีพื้นที่ติดกับด่านเจ้าเขั่ว ในบริเวณริมแม่น้ำภาษี ในท้องที่บ้านด่าน ตำบลขี้กู่ป่าหวาย อำเภอสวนผึ้ง โดยเส้นทางการเดินทัพของพม่าจะมาทางเมืองทวาย ด่านบ้องตี้เทือกเขาตะนาวศรี แล้วเลียบลงมาทางใต้เข้าเขตราชบุรีข้ามแม่น้ำภาษี ผ่านช่องเขา เข้ามาถึงเขตอำเภอจอมบึง ก่อนถึงทุ่งเขาช้างซึ่งเป็นสมรภูมิรบใกล้ตัวเมืองราชบุรี สงครามครั้งสำคัญ ได้แก่ สงคราม พ.ศ. ๒๓๑๑ พม่ายกทัพเข้ามาทางเมืองทวายเข้ามัล้อมค่ายทหารจีนที่บางกุ้งเขตพรหมแดนเมืองราชบุรีกับเมืองสมุทรสงคราม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ให้ทัพไทยเข้าตีทัพพม่าที่บางกุ้ง ส่วนพระองค์ทรงคุมกองทัพเรือจากสมุทรสงครามตีทัพพม่าจนแตกพ่ายไป

สงคราม พ.ศ. ๒๓๑๗ หรือศึกบางแก้ว เนื่องจากพม่าตีหัวเมืองมอญ ทำให้พระยาแจ้ง หัวหน้าครัวมอญพาครอบครัวอพยพหนีเข้ามาไทยทางด่านเจดีย์สามองค์ กองทัพพม่าจึงตามครัวมอญเข้ามาถึงดินแดนไทย และกวาดต้อนผู้คนในหัวเมืองราชบุรี สมุทรสงคราม และเพชรบุรี โดยกองทัพพม่าตั้งค่ายขึ้นที่บ้านบางแก้วในพื้นที่ตำบลเขาชะงุ้ม เขตอำเภอโพธาราม

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงยกทัพเรือไปยังเมืองราชบุรี ตั้งค่ายหลวงอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าจุ้ยกับพระธิดาตั้งค่ายที่โคกกระต่าย (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลธรรมเสน อำเภอโพธาราม) เพื่อรักษาเมืองราชบุรีร่วมกับทหารจีนศึกบางแก้วใช้เวลาช้นกว่าเดือนครึ่ง เมื่อเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพมาสมทบช่วยรบพม่าที่ราชบุรี กองทัพพม่าจึงแตกพ่ายไป

ทางด้านเศรษฐกิจเมืองราชบุรีในสมัยธนบุรีคงซบเซาลงไม่รุ่งเรืองดังเช่นสมัยอยุธยา เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น การสงคราม เกิดทุพภิกขภัย ข้าวยากหมากแพง แต่เนื่องจากเมืองราชบุรียังคงเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญ

พระประธานภายในวิหารเกลบ

พระบรมราชานุสาวรีย์
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

วิหารเกลบวัดเขาเหลือ

จิตรกรรมภายในวิหารเกลบวัดเขาเหลือ

พระบรมราชานุสาวรีย์
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

จึงได้มีการอพยพผู้คนที่กวาดต้อนมาจากเมืองต่างๆ ที่ได้ไปทำสงคราม โดยเฉพาะสงครามกับเขมร ล้านนา (เชียงใหม่) ล้านช้าง และหลวงพระบาง (ลาว) เพื่อให้เข้ามาเป็นกำลังแรงงานสำคัญในการรับศึกพม่า ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมีหลายเชื้อชาติ ที่สำคัญได้แก่ ชาวมอญ เขมร และลาว เข้ามาปะปนอยู่กับชาวพื้นเมืองเดิม

ในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๑ - ๓) อาณาจักรไทยยังคงทำสงครามกับพม่าต่อเนื่องจากสมัยอยุธยาและธนบุรี สงครามครั้งสำคัญ ได้แก่ **สงครามเก้าทัพ** (พ.ศ. ๒๓๒๘) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กองทัพพม่ายกทัพใหญ่ถึง ๙ ทัพมาตีอาณาจักรไทย ทัพพม่ายกเข้ามาทางด่านบ้องตี้เพื่อตีหัวเมืองตะวันตก จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาธรรมา (บุญรอด) กับพระยายมราช คุมกำลังพลมารบกับพม่าที่เมืองราชบุรี แต่เนื่องจากทัพไทยประมาท พม่าสามารถยกทัพล่วงล้ำเข้ามาตั้งค่ายอยู่ที่ทุ่งจอมบึง และด่านเจ้าเขั่วริมแม่น้ำภาษี สงครามดังกล่าวทัพไทยได้รับชัยชนะเมื่อกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาสุรสิงหนาทมีชัยชนะที่ลาดหญ้า แล้วจึงให้กองทหารเข้าตีค่ายพม่าที่ราชบุรีจนพ่ายหนีไป ในรัชกาลนี้ไทยได้ยกทัพไปช่วยเมืองเชียงใหม่ทำศึกกับพม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๕ และตีทัพพม่าที่เมืองเชียงแสนจนแตกพ่ายไป และเพื่อมิให้เมืองเชียงแสนเป็นที่ตั้งกำลังของพม่าได้อีก จึงให้รื้อกำแพงเมืองพร้อมกวาดต้อนครัวเรือนชาวโยนกเชียงแสน (ไทยวน) กระจายไปอยู่ในหลายเมืองและบางส่วนมาอยู่ที่เมืองราชบุรี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗) ได้โปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงเขตแดนบางท้องที่ในสังกัดเมืองราชบุรี สุพรรณบุรี และกาญจนบุรี และพิจารณาเห็นว่าตัวเมืองราชบุรีเดิมไม่เหมาะสมในทางยุทธศาสตร์ หากฝ่ายไทยเสียเปรียบทัพพม่าจะถอยทัพลำบาก เพราะมีแม่น้ำขวางกั้นอยู่ จึงให้ย้ายตัวเมืองราชบุรีจากฝั่งขวาหรือฝั่งตะวันตกของแม่น้ำไปอยู่ฝั่งซ้ายหรือฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง โดยมีการวางศิลาฤกษ์ฝั่งหลักเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๐ แล้วจึงก่อสร้างกำแพงเมือง ป้อม ประตูเมือง และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ จนแล้วเสร็จ (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกรมการทหารช่าง และจังหวัดทหารบกราชบุรี) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) เมืองราชบุรียังคงเป็นเส้นทางการคมนาคมสำคัญทางตะวันตกกับกรุงเทพมหานครราชธานีของไทย ดังเช่นใน พ.ศ. ๒๓๘๑ มิสเตอร์ริชาร์ดสัน (Mr. Richardson) ชาวอังกฤษ ได้ถือสาสน์เจ้าเมืองเบงกอลซึ่งเป็นผู้ว่าราชการบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เดินทางมาขึ้นบกผ่านเมืองมาะลำเลิง เมืองตะกรานของพม่า เข้ามาทางเมืองกาญจนบุรี ผ่านเมืองราชบุรี และนครชัยศรี เข้ามายังกรุงเทพฯ

เจ้าเมืองราชบุรีในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

ลำดับที่	พระนามหรือนาม
๑	พระยาราชบุรี (เสม วงศาโรจน์)
๒	พระยาราชบุรี (แสง วงศาโรจน์)
๓	พระยาราชบุรี (เนียม วงศาโรจน์)
๔	พระยาราชบุรี (กลั่น วงศาโรจน์)
๕	พระยาอมรินทรภักไชย (กุ่ม วงศาโรจน์)
๖	พระยาอมรินทรภักไชย (นิ่ม วงศาโรจน์)
๗	พระยาอมรินทรภักไชย (เทียน บุนนาค)

ที่มา : สมุดราชบุรี พ.ศ. ๒๔๖๘

ในสมัยปฏิรูปประเทศตามแบบตะวันตก (รัชกาลที่ ๔-๖) เริ่มในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๕-๒๔๑๑) ไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ ซึ่งถือว่าเป็นสัญญาการค้าเสรีฉบับแรกของไทย เพราะไทยต้องยกเลิกระบบการค้าผูกขาด มีข้อความระบุในสัญญาว่า นอกกำแพงเมือง ๒๐๐ เส้น คนในบังคับของอังกฤษสามารถเช่าที่เรือนที่สวน ที่ไร่ ที่นาได้ แถบหัวเมืองตะวันตกกำหนดตั้งแต่กำแพงเมืองเพชรบุรีมาถึงปากแม่น้ำแม่กลอง เดินบกขึ้นไปจนครบ ๑ วัน ตั้งแต่ปากน้ำแม่กลองถึงกำแพงเมืองราชบุรีตรงไปเมืองสุพรรณบุรี และตั้งแต่แม่น้ำสุพรรณบุรีไปปากคลองบางพุทราที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา โดยให้อำนวยความสะดวกในการคมนาคมทางเรือแก่ชาวตะวันตก เช่น อังกฤษ และอเมริกาด้วย

ผลของสนธิสัญญาดังกล่าวทำให้การค้าขายตัวเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการค้าข้าว เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเป็นการผลิตเพื่อขาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ชุดคลองเพื่อขยายพื้นที่นาและเส้นทางคมนาคมในหลายพื้นที่ สำหรับพื้นที่ทางตะวันตก พ.ศ. ๒๔๐๙ โปรดเกล้าฯ ให้ชุดคลองดำเนินสะดวกเชื่อมต่อระหว่างเมืองสมุทรสาคร สมุทรสงคราม และเมืองราชบุรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินเมืองราชบุรีหลายครั้ง ส่วนใหญ่เป็นการเสด็จพระราชดำเนินเมืองกาญจนบุรี เมืองเพชรบุรี และเยี่ยมเยือนราษฎรเมืองราชบุรี เสด็จพระราชดำเนินเพื่อประกอบพระราชกรณียกิจที่เมืองราชบุรีเป็นการเฉพาะ ๒ ครั้ง คือ ครั้งแรกเป็นการเสด็จเพื่อประกอบพระราชพิธีเปิดสะพานรถไฟ “จุฬาลงกรณ์” ข้ามแม่น้ำแม่กลอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ และครั้งที่สองเป็นการเสด็จพระราชดำเนินเพื่อนำทหารมาฝึกที่ค่ายหลุมดินใน พ.ศ. ๒๔๔๖

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สะพานจุฬาลงกรณ์ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕

อาคารมณฑลราชบุรี
ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี

นอกจากนี้ยังเป็นการเสด็จประพาสต้นในพื้นที่จังหวัดราชบุรีถึง ๒ ครั้ง ใน พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นการเสด็จประพาสต้นทางชลมารคที่คลองดำเนินสะดวก นับเป็นครั้งแรกของการเสด็จประพาสต้นและกลายเป็นเรื่องราวที่เล่าขานสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิรูปการปกครองทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ได้แบ่งการปกครองหัวเมืองออกเป็นมณฑล เรียกว่า มณฑลเทศาภิบาล โดยให้แต่ละเมืองมีผู้ว่าราชการเมือง เป็นผู้บังคับบัญชาและบริหารงานภายใต้การบังคับบัญชาของข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑล รวมเมืองหลายเมืองเป็นมณฑลให้ข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครองขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย สำหรับมณฑลราชบุรีประกอบด้วยเมืองราชบุรี กาญจนบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี ปรามบุรี และประจวบคีรีขันธ์ โดยตั้งศาลว่าการมณฑลอยู่ที่เมืองราชบุรี โดยมีพระยาสุรินทรภาไชย เจ้าเมืองเพชรบุรี (ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลราชบุรีคนแรกใน พ.ศ. ๒๔๓๘ และต่อมาก็ได้ย้ายศาลากลางเมืองราชบุรี ซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายหรือฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒) มารวมกันที่ศาลว่าการมณฑลใน พ.ศ. ๒๔๔๐ จึงทำให้ศูนย์กลางของเมืองราชบุรีกลับมาอยู่ที่ฝั่งขวาหรือฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลองจนถึงปัจจุบันนี้

ตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลราชบุรี พ.ศ. ๒๔๓๘-๒๔๗๖

ลำดับที่	พระนามหรือนาม	พ.ศ. ที่ดำรงตำแหน่ง
๑	เจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ บุนนาค)	พ.ศ. ๒๔๓๘-๒๔๔๒
๒	พระยารวเดชศักดิ์ดาธู (เจ๊ก จารุจินดา)	พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๔๔๔
๓	พระยาอมรินทรภักไชย (จำรัส รัตนกุล)	พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๔๔๖
๔	พระยาไกรเพชรรัตนสงคราม (แผ่ บุนนาค)	พ.ศ. ๒๔๔๖-๒๔๕๓
๕	หม่อมเจ้าสุฤทธิเดช ชยางกูร	พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๙
๖	หม่อมเจ้าประดิพัทธ์เกษมศรี	พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๖๑
๗	พระยามหาอำมาตยาธิบดี (แสง วิริยะศิริ)	พ.ศ. ๒๔๖๑
๘	พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ฉี บุนนาค)	พ.ศ. ๒๔๖๑-๒๔๖๕
๙	พระยาคทาธรรพดี (เทียบ อัครวิรักษ์)	พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๗๖

ที่มา : สมุดราชบุรี พ.ศ. ๒๔๖๘

ศาลแขวง : อาคารสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบการสร้างตามแบบตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๖

ในระยะแรกการปกครองในรูปแบบมณฑลราชบุรียังไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าใดนัก เนื่องจากข้าราชการส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในแบบแผนการปกครองแบบใหม่ แต่ต่อมาได้มีการปรับปรุงส่วนราชการต่างๆ พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ของข้าราชการมิให้ปะปนกัวยากัน มีการออกกฎข้อบังคับ และกำหนดโทษแก่ข้าราชการที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบ ทำให้การบริหารมณฑลราชบุรีมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น โดยได้มีการปรับปรุงแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในจังหวัดราชบุรี เช่น การปราบปรามโจรผู้ร้าย การสำรวจสำมะโนครัวประชากร ส่งเสริมการทำนาและการค้าขายด้วยการขุดคลองส่งน้ำ และพัฒนาเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ จัดตั้งศาลมณฑลขึ้นที่เมืองราชบุรี (อาคารศาลแขวงราชบุรีในปัจจุบัน) ตามรูปแบบการศาลตามแบบตะวันตก

ซุ้มประตูทางเข้าอาคารศาลแขวง

คลองชลประทานส่งน้ำในการเกษตร

การทำนาซึ่งต้องอาศัยแหล่งน้ำจากคลองชลประทาน

อาคารศาลากลางจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน

อาคารสโมสรเสือป่า

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) ได้เสด็จพระราชดำเนินเมืองราชบุรีหลายครั้ง และพักอยู่ในเมืองราชบุรีเป็นเวลานาน เพื่อซ้อมรบเสือป่าซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการของจังหวัดหลายด้าน เช่น การปรับเปลี่ยนตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด จากเดิมที่ใช้ “เขาสูง” เปลี่ยนเป็นตราสัญลักษณ์รูปเครื่องราชกกุธภัณฑ์ของพระมหากษัตริย์ คือ พระแสงขรรค์ชัยศรี และฉลองพระบาทคู่ประดิษฐานบนพานทอง ปรางภูพาน ผืนธงซึ่งพระราชทานให้แก่กองเสือป่า มณฑลราชบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗

การสร้างถนนทรงพล ใน พ.ศ. ๒๔๕๘ เชื่อมจากเมืองนครปฐมไปยังค่ายประทับต่างๆ ในเมืองราชบุรี นับเป็นการวางรากฐานให้กับการสร้างถนนสายใต้ในเวลาต่อมา

การสนับสนุนการศึกษาให้ขยายตัวออกไปทั่วราชอาณาจักร พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดโรงเรียนเบญจมราชูทิศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ พร้อมทั้งทรงรับไว้เป็นโรงเรียนหลวง

พ.ศ. ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระแสงราชศัตราประจำมณฑลราชบุรี แก่หม่อมเจ้าสุทธิดีเดช ขยายกรมสมุเทศาภิบาลมณฑลราชบุรีในคราวที่เสด็จพระราชดำเนินตรวจราชการ และเยี่ยมราษฎรเมืองราชบุรี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงการปกครองมณฑลราชบุรี โดยยุบหัวเมืองมณฑลราชบุรีให้มีขนาดเล็กลง รวมเมืองปรางบุรีเข้ากับประจวบคีรีขันธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ โปรดให้รวมมณฑลต่างๆ เข้าเป็นภาคโดยมีอุปราชเป็นผู้บังคับบัญชา มีอำนาจบังคับบัญชาสมุเทศาภิบาลขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๗) ได้ประกาศยุบมณฑลและภาคมาเป็นจังหวัด ทำให้ราชบุรีมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยตราถึงทุกวันนี้

ภาพเก่าเล่าเรื่อง

เป็นที่ทราบกันดีว่าภาพถ่ายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าความเป็นมาในอดีตได้ชัดเจน และเชื่อถือได้มากกว่าหลักฐานประเภทอื่นทั้งยังให้รายละเอียดและสร้างความสนใจในเรื่องราวที่ผ่านมาแล้วได้อย่างดียิ่ง แม้ว่าการถ่ายภาพในประเทศไทยได้เกิดขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) โดยบาทหลวงในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกเป็นผู้นำมาใช้แต่ไม่ได้รับความนิยมจากคนไทย จนกระทั่งมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ได้ทรงเป็นผู้นำในการถ่ายภาพพระบรมฉายาลักษณ์ ทำให้การถ่ายภาพได้รับความนิยมในหมู่ชนชั้นสูง ต่อมาจึงได้แพร่หลายในหมู่ประชาชนชาวไทยทั่วไปสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

ภาพเก่าเมืองราชบุรีที่เก่าแก่ที่สุดและยังคงปรากฏเป็นหลักฐานให้สืบค้นได้ คือภาพชุดเสด็จประพาสเมืองราชบุรีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อทอดพระเนตรการซ้อมรบของเสือป่าที่จังหวัดราชบุรี รวมทั้งภาพชุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินเมืองราชบุรีพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ภาพชุดสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานการประชุมหน่วยแพทย์ พอ.สว. ภาพสถานที่ และเหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวราชบุรีในอดีต รูปภาพดังกล่าวนี้หลายภาพรวบรวมไว้ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หน่วยงานต่างๆ ทั้งราชการและเอกชน และภาพที่สื่อมวลชนและท้องถิ่นชาวราชบุรีได้รวบรวมไว้ รวมทั้งหนังสือเรื่อง “ภาพเก่า เล่าอดีตเมืองราชบุรี” ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรี ซึ่งได้จัดพิมพ์เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒ อันเป็นประโยชน์ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ราชบุรีได้ชัดเจนขึ้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินเมืองราชบุรี ถึง ๑๐ ครั้ง เริ่มใน พ.ศ. ๒๔๑๕ เป็นการเสด็จเขาวังเมืองราชบุรี เป็นครั้งแรก บริเวณเขาวังเดิมเรียกว่า “เขาสัตต-นารถ” อยู่ในท้องที่ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี และมีวัดตั้งอยู่บนยอดเขา โปรตเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์สุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และเจ้าพระยาภาณุวงศ์ มหาโกษาธิบดี ฆาติกรรมที่ธรณีสงฆ์ (หมายถึงการนำที่วัดไปทำอย่างอื่น แล้วสร้างวัดถวายใหม่เป็นการชดเชย) โดยย้ายวัดไปสร้างใหม่ที่บริเวณวัดร้างริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง และพระราชทานนามว่า “วัดสัตตนารถปริวัตร” และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นบนเขานี้ โดยพระองค์เคยเสด็จไปประทับที่พระราชวังนี้ครั้งหนึ่ง ในคราวที่เสด็จพระราชดำเนินกลับจากไทรโยค และยังได้เสด็จออกรับราชทูตโปรตุเกส ณ พระราชวังแห่งนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๐

ใน พ.ศ. ๒๔๓๘ รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสถ้ำจอมพล และได้ทรงจารึกพระปรมาภิไธยย่อ “จปร” ไว้บนผนังถ้ำตรงทางเข้าด้วย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสเขาวัดสะติงซึ่งตั้งอยู่หลังวัดหนองหอย ตำบลเกาะพลับพลา อำเภอเมืองราชบุรี และได้ทรงจารึกพระปรมาภิไธยย่อ “จปร” ไว้บนหน้าผาเขาวัดสะติง

ในคราวเดียวกันนี้ได้เสด็จประพาสถ้ำจระเข้ ถ้ำระฆัง ตำบลเกาะพลับพลา อำเภอเมืองราชบุรี และถ้ำสาธิตา ตำบลธรรมเสน อำเภอโพธาราม และได้ทรงจารึกพระปรมาภิไธยย่อ “จปร” ไว้ที่ผนังถ้ำทั้ง ๓ ถ้ำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉายพระรูปร่วมกับพระราชโอรส และข้าราชการบริเวณพระราชวังบนเขาสัตตนาถ (เขาวัง ราชบุรี)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสวยพระกระยาหารเช้า บริเวณลานหน้าบันไดขึ้นสู่ถ้ำมูจลินทร์ เขากลางเมือง ปัจจุบันคือถ้ำจอมพล อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๘

พระราชวังบนเขาสัตตนาถในสมัยรัชกาลที่ ๕ ปัจจุบันพระราชวังบนเขาสัตตนาถได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เป็นวัดเขาวัง ราชบุรี และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับบนแคร่ไม้เหนือปากถ้ำจอมพล ท่ามกลางพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริวาร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉายพระรูปร่วมกับพระราชโอรส และข้าราชการบริวารบริเวณเขางู ราชบุรี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับแคร่ไม้ปากถ้ำสาธิตา (เดิมชื่อถ้ำหนองติเหล็ก) เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๒

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเขาวัดสะติง โดยประทับบนแคร่หามขึ้นไปจนถึงหน้าผา ที่ทางการเตรียมราวบันไดและแคร่ไม้ เป็นที่ประทับ เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๒

ขบวนเรือเสด็จพระราชดำเนินประพาสเมืองราชบุรี ผ่านบริเวณทุ่งเขางู ในคราวเสด็จประพาสเขาวัดสะติงถ้ำสาธิตา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ ซึ่งเป็นช่วงที่น้ำหลากเข้าทุ่งจนเจ็ญนองกลายเป็นทะเลสาบขย่อมๆ

พ.ศ. ๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเมืองราชบุรีเพื่อประกอบพระราชพิธีเปิดสะพานรถไฟจุฬาลงกรณ์ข้ามแม่น้ำแม่กลองช่วงที่ผ่านตัวเมืองราชบุรี

ขบวนรถไฟพระที่นั่งรัชกาลที่ ๕ ที่สถานีรถไฟราชบุรี
ในคราวเสด็จพระราชดำเนินเพื่อทำพิธีเปิดสะพานรถไฟจุฬาลงกรณ์
โดยพระองค์เจ้าอรุณพงศ์สมโภช ผู้ตามเสด็จทรงยืนอยู่ทางขวาของภาพ

ข้าราชการเตรียมเฝ้ารับเสด็จรัชกาลที่ ๕ ที่สถานีรถไฟราชบุรี

กองดุริยางค์รอรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ราชบุรี

ประชาชนเฝ้ารอรับเสด็จรัชกาลที่ ๕ ในการเสด็จ
พระราชดำเนินเปิดสะพานรถไฟจุฬาลงกรณ์ เมืองราชบุรี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาส
วัดมหาธาตุวรวิหาร ราชบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองราชบุรี
มีพระยาไกรเพชรรัตนสงคราม (แฉ่ บุนนาค) สมุหเทศาภิบาล
มณฑลราชบุรียืนรับเสด็จอยู่ทางซ้ายของภาพ

ข้าราชการยืนแถวรอรับเสด็จรัชกาลที่ ๕ ในการเสด็จพระราชดำเนิน
เปิดสะพานรถไฟจุฬาลงกรณ์ เมืองราชบุรี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังสนพระทัย
ในการถ่ายรูปสถานที่ ขณะเสด็จประพาสเมืองราชบุรี

ตลาดมณฑลราชบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๕

ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสต้นเป็นครั้งแรก เป็นการเสด็จทางชลมารคที่คลองดำเนินสะดวกโดยปลอมพระองค์เป็นสามัญชนและมีให้ผู้ใดทราบเป็นการล่วงหน้า การเสด็จประพาสต้นครั้งนั้นทำให้เกิดเรื่องเล่าของผู้คนที่ได้เข้าเฝ้าฯ หลายเรื่องราวเป็นตำนานมาจนถึงทุกวันนี้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ได้เสด็จพระราชดำเนินเมืองราชบุรี หลายครั้ง เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ทรงนำสมาชิกเสือป่าเดินทางไกลจากพระราชวังสนามจันทร์ ไปถึงพื้นที่อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรีผ่าน จังหวัดกาญจนบุรี แล้วล่องไปถึงอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยเสด็จประทับที่ค่ายหลวงบ้านโป่ง ถึง ๕ วัน

หลังจากนั้นได้เสด็จพระราชดำเนินเมืองราชบุรีอีกหลายครั้ง เพื่อนำพลเสือปามาฝึก ประลองยุทธ์ที่ค่ายหลวงบ้านโป่ง และค่ายหลวงโพธาราม และเสด็จประทับที่จังหวัดราชบุรีเป็น เวลาหลายวัน

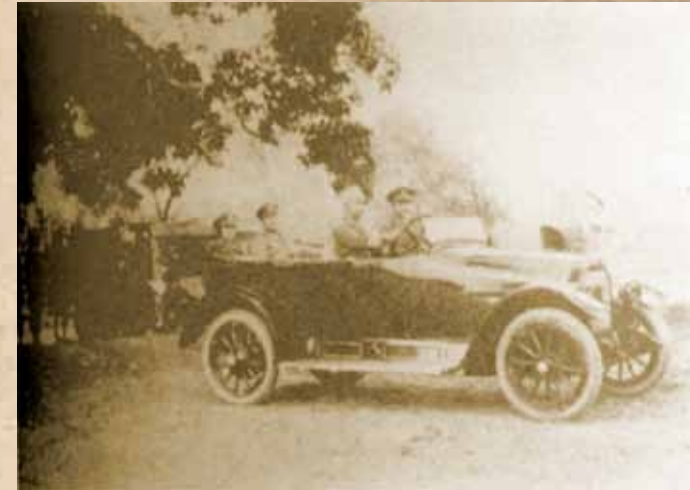
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประลองยุทธ์เสือป่า ที่คลองตากด โพธาราม ราชบุรี พ.ศ. ๒๔๖๒

การซ้อมรบเสือป่าที่คลองตากด อำเภโพธาราม จังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๔๖๒

เหล่าเสือป่าที่แม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทอดพระเนตรการซ้อมรบของเสือป่าในจังหวัดราชบุรี

การประลองยุทธ์หรือการฝึกซ้อมรบที่ค่ายหลวงบ้านโป่ง พ.ศ. ๒๔๖๔

หมวดพยาบาลในกองเสือป่า ขณะพักแรมกลางทุ่งเจ็ดเสมียน อำเภโพธาราม

รถไฟลำเลียงกองเสือป่าที่สถานีรถไฟบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

เดิมอาคาร**กองบัญชาการรัฐบาลมณฑลราชบุรี** เป็นบ้านพัก (จวน) ของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑ – ๒๔๑๖

เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ พ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคไปพระราชทานแผ่นสุพรรณบัฏจารึกสมญานาม “สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์” พร้อมเครื่องยศอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ณ บ้านพักหลังนี้ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๖

ครั้งเมื่อท่านสิ้นชีวิตลง บ้านหลังนี้ได้ใช้เป็นกองบัญชาการรัฐบาลมณฑลราชบุรีตลอดมา จนเมื่อมีการสร้างอาคารศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรีขึ้นใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ จึงได้ใช้อาคารหลังนี้

อาคารกองบัญชาการรัฐบาลมณฑลราชบุรี สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕

เป็นจวนเจ้าเมืองราชบุรี ที่ทำการสมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิงราชบุรี ห้องสมุดประชาชนจังหวัดราชบุรี และอาคารจัดนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติราชบุรี ตามลำดับ

เดิมอาคารหลังนี้มีลักษณะเป็นบ้านขนาดใหญ่ชั้นเดียวใต้ถุนสูง ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๐ จึงได้มีการต่อเติมใต้ถุนชั้นล่างและอาคารด้านหน้าจนกลายเป็นอาคารสองชั้นดังที่ปรากฏในปัจจุบันนี้

ศาลากลางจังหวัดราชบุรีในอดีต ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ศาลารัฐบาลจึงได้เปลี่ยนมาเป็นศาลากลางจังหวัดราชบุรีจนถึง พ.ศ. ๒๕๒๔

อาคารศาลแขวงราชบุรี สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อใช้เป็นที่ทำศาลมณฑลราชบุรี ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ยกเลิกศาลมณฑลราชบุรี จัดตั้งเป็นศาลจังหวัดราชบุรี เมื่อมีการสร้างอาคารศาลจังหวัดราชบุรีขึ้นใหม่ใน พ.ศ. ๒๕๐๑ จึงได้ใช้อาคารนี้เป็นที่ทำศาลแขวงราชบุรีจนถึงปัจจุบัน

พระมหากษัตริย์คุณ

ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชต่อราชบุรี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ได้เสด็จพระราชดำเนินจังหวัดราชบุรี หลายครั้ง เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎร

ภาพเหตุการณ์ไฟไหม้ในเขตเทศบาล เมืองราชบุรีครั้งแรก

เมื่อวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้เกิดอัคคีภัยครั้งใหญ่ที่ตลาดบ้านโป่ง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ราษฎรจำนวนมากไร้ที่อยู่อาศัยและได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก ความได้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จฯ ไปยังสถานที่เกิดเหตุ เป็นการส่วนพระองค์ และได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี และผู้ว่าราชการภาคให้ความช่วยเหลือราษฎรเป็นกรณีพิเศษอย่างใกล้ชิด

๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จ ประพาสเทือกเขาสูง อำเภอเมืองราชบุรี และถ้ำจอมพล อำเภอจอมบึง และทรงเยี่ยม ราษฎรที่จังหวัดราชบุรี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมราชชนนี เสด็จพระราชดำเนินประพาส เขาสูง ซึ่งมีภาพจำหลักพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท บนผนังถ้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถและ สมเด็จพระบรมราชชนนี เสด็จประพาสถ้ำจอมพล อำเภอจอมบึง และได้ทรงจารึกพระปรมาภิไธยย่อ ที่หน้าถ้ำจอมพลว่า “ภปร ๑ มิ.ย. ๙๙”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงปลูกต้นสัก สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงปลูก ต้นกล้วยพฤษภ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงปลูกต้นนนทรีไว้เป็นที่ระลึก ณ สวนรุกขชาติ ที่บริเวณหน้าถ้ำจอมพล

เมื่อ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินต้น ณ วัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยมีข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนอำเภอดำเนินสะดวก และจังหวัดใกล้เคียงเข้าเฝ้าฯ และถวายการต้อนรับจำนวนมาก

เมื่อ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินต้น ณ วัดเขาวัง อำเภอเมืองราชบุรี

เมื่อ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จเป็นองค์ประธานในการประชุมมูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ อาคารเฉลิมราช ศูนย์อนามัยแม่และเด็กจังหวัดราชบุรี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ให้กับนักเรียนโรงเรียนวัดสันติการามวิทยา

วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดอาคารเรียนโรงเรียนวัดสันติการามวิทยา

โรงเรียนวัดสันติการามวิทยา ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนเริ่มแรก รวมทั้งทุนรัฐบาล พ่อค้าประชาชน ซึ่งเจ้าอาวาสวัดสันติการามเป็นประธานบอกบุญร่วมกันบริจาค

ปัจจุบันโรงเรียนวัดสันติการามวิทยา เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๘ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

พระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จังหวัดราชบุรี

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ กรมปศุสัตว์ได้จัดตั้งสถานีผสมเทียมที่ตำบลหนองโพ อำเภอโพธารามขึ้น ปรากฏว่าได้รับความนิยมจากราษฎร ทำให้มีราษฎรประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมเพิ่มมากขึ้น ต่อมาในราว พ.ศ. ๒๕๑๒ เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จังหวัดราชบุรีประสบปัญหาขาดทุน ทางสถานีผสมเทียมจึงได้นำผู้แทนเกษตรกรเข้าเฝ้าฯ กราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ เมื่อความทราบถึงพระเนตรพระกรรณได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รับผิดชอบพิจารณาดำเนินการช่วยเหลือ

นายใช้ จันทรวัดน์ ผู้แทนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมจังหวัดราชบุรีได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเกี่ยวกับปัญหาความเดือดร้อนที่ไม่มีตลาดจำหน่ายนํ้านมดิบ ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเปิดโรงงานนมผงสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธี
เจิมป้ายชื่อสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชมโรงงานผลิตภัณฑ์นมหนองโพ

ใน พ.ศ. ๒๕๑๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ร่วมกับเงินที่นายทวีข กลิ่นประทุม ทูลเกล้าฯ ถวายมาก่อนสร้างและจัดตั้งโรงงานนมผงขึ้น ณ ตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยใช้ต้นแบบจากโรงงานนมผงสวนจิตรลดา โดยพระราชทานนามว่า “โรงงานนมผงหนองโพ” และเสด็จเปิดโรงงานนี้เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยพระองค์ได้กำหนดให้ดำเนินการบริหารโรงงานในรูปของบริษัท ในชื่อว่า “**บริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพ จำกัด**” และทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และในวโรกาสดังกล่าวนี้ได้ทรงมีพระราชปรารภที่มีความสำคัญต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมราชบุรี เช่น วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งบริษัทดังกล่าว เพื่อให้ซื้อนมจากสหกรณ์ผู้เลี้ยงโคนม และเมื่องานของสหกรณ์โคนมเจริญก้าวหน้าแล้วจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนทรัพย์สินทั้งหมดของบริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพ จำกัด พร้อมทั้งโรงงานให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด

พ.ศ. ๒๕๑๘ บริษัทผลิตภัณฑ์นมหนองโพ จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) ได้ร่วมกับสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัดตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยดำเนินกิจการทั้งหมดในรูปสหกรณ์ใช้ชื่อว่า **สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด** และได้โปรดเกล้าฯ ให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้
พระราชทานเงินแก่นายบุญทัน เอื้อพลผล
ประธานสหกรณ์โคนมหนองโพในขณะนั้น
เพื่อเป็นทุนในการก่อสร้างฟิธิภัณฑ์

เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๒๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธีเปิดโรงงานผลิตภัณฑ์นมหลังใหม่ และเจิมป้ายชื่อสหกรณ์ฯ ได้มีข้าราชการ พ่อค้าและประชาชนผู้เฝ้ารอรับเสด็จฯ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัย และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินจำนวนดังกล่าวขึ้นจัดตั้งเป็นมูลนิธิ โดยพระราชทานนามว่า “มูลนิธิพระบรมมัยปกเกล้าฯ” เพื่อให้ช่วยเหลือการศึกษาแก่บุตรของสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) ที่เรียนดีแต่ยากจนหรือช่วยสงเคราะห์ครอบครัวสมาชิกสหกรณ์ฯ ที่ประสบภัยพิบัติ

เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชมสหกรณ์โคนมหนองโพ ราชบุรีจำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) ในวาระฉลองครบรอบ ๑๕ ปี ของสหกรณ์ฯ และทอดพระเนตรการจัดแสดงนิทรรศการประวัติความเป็นมาของสหกรณ์ฯ ได้มีพระราชกระแสรับสั่งกับคณะกรรมการของสหกรณ์ฯ ว่า นิทรรศการเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นวิชาการทางหนึ่งสำหรับการศึกษาหาความรู้ของคนรุ่นหลังและประชาชนที่สนใจทั่วไปควรเก็บรักษาไว้ พร้อมพระราชทานเงินซึ่งมีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัยให้แก่สหกรณ์เพื่อเป็นทุนสำหรับการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ดังกล่าว

อาคารพิพิธภัณฑ์โคนม แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ และได้รับพระราชทานนามว่า “อาคารเทพฤทธิเทวกุล” เพื่อเป็นที่ระลึกแด่หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ เทวกุล ซึ่งออกแบบอุปกรณ์เครื่องใช้ในการผลิตนมผงของโรงงานนมผงหนองโพตั้งแต่เริ่มแรก

ตลาดราชบุรี พ.ศ. ๒๔๙๕

น้ำท่วมที่ตลาดราชบุรี พ.ศ. ๒๔๙๕

ทิวทัศน์ริมแม่น้ำแม่กลองในช่วงราว พ.ศ. ๒๕๐๐

โรงงานปูนขาวในอดีต เมืองราชบุรี

หอนาฬิกา บริเวณสนามหญ้าเมืองราชบุรี พ.ศ. ๒๕๐๐

การทำโองม้งกรของชาวราชบุรีในอดีต

โองม้งกรราชบุรีหน้าศาลากลางจังหวัดเก่า
รอกการขนส่งทางน้ำ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕

โองม้งกรราชบุรีรอกการขนส่งทางน้ำในแม่น้ำแม่กลอง
หน้าตลาดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๒๑

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๒๑

บรรยากาศบริเวณถนนอัมรินทร์ เมืองราชบุรี พ.ศ. ๒๕๑๕

จากอดีตสู่ปัจจุบันราชบุรีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังเช่น
ในอดีตบริเวณริมแม่น้ำแม่กลองในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐ กว่าๆ จะมีเรือบรรทุก
ทราย หิน โอง และเรืออาศัย จอดลอยลำเรียงรายยาวตลอดริมฝั่งแม่น้ำ
หน้าเมืองราชบุรี ซึ่งปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ว รวมทั้งตลาดน้ำดำเนินสะดวก
เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๒๑ จะมีพ่อค้าแม่ค้าพายเรือมาขายสินค้ากันอย่างคึกคัก
ปัจจุบันจะคึกคักเฉพาะวันหยุด เสาร์-อาทิตย์ เพื่อรับนักท่องเที่ยวชาวไทย
และต่างประเทศ

ความหลากหลาย ชาติพันธุ์ในราชบุรี หนึ่งในอัตลักษณ์อาเซียน

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นที่ตั้งของประเทศสมาชิกอาเซียนนั้น มีสภาพทางภูมิศาสตร์ และลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมหลายประการที่ทำให้เกิดอัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะที่ทุกประเทศสมาชิกมีส่วนร่วม อัตลักษณ์อาเซียนที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเป็นดินแดนที่ประกอบด้วยผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน สร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองให้กับพื้นที่ที่ตนได้เข้าไปอยู่อาศัย และมีวิวัฒนาการอยู่ร่วมกันกับผู้คนในพื้นที่สืบต่อมาช้านาน ตั้งแต่ก่อนการสถาปนารัฐหรือประเทศที่มีขอบเขตดินแดนชัดเจน จนถึงช่วงเวลาที่แต่ละรัฐต่างมีพัฒนาการขึ้นด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น การแผ่ขยายอำนาจและอิทธิพลทางการเมือง ความต้องการกำลังแรงงานเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความเจริญทางการค้า ความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่อ การแสวงหาความมั่นคงในชีวิต การอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีทั้งภายในภูมิภาคและนอกภูมิภาคอาเซียน ซึ่งยังมีสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละพื้นที่ต่างมีภาษา การแต่งกาย ศาสนา และความเชื่อ รูปแบบทางศิลปะ รวมทั้งดนตรีและการพ่อนรำ หรือกล่าวได้ว่า ล้วนมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง และต่างก็สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมด้วยความภูมิใจในศักดิ์ศรีความเป็นชาติตน เกิดเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในหลายพื้นที่ในภูมิภาคอาเซียน รวมทั้งเกิดการผสมผสานทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม จนถึงปัจจุบันกลุ่มชนเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้กลายเป็นพลเมืองในแต่ละรัฐของอาเซียนโดยสมบูรณ์

ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีอิทธิพลทำให้อาเซียนมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าว คือ การที่มีเทือกเขาสูงที่ทอดตัวจากตอนกลางทวีปเอเชียลงมาตอนใต้เข้าสู่ดินแดนทางตอนเหนือของเมียนมาร์ ไทย ลาว และเวียดนาม ไปถึงปลายคาบสมุทรมาลายูในประเทศมาเลเซีย เช่น เทือกเขาอาระกันโยมา ในเมียนมาร์ เทือกเขาบรรทัดที่ทอดตัวผ่านไทยและกัมพูชา เทือกเขาตะนาวศรีที่ทอดตัวยาวผ่านเมียนมาร์ ไทย และมาเลเซีย เทือกเขาอันนัมในเวียดนาม และลาว เทือกเขาเหล่านี้เป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำสำคัญหลายสายในภูมิภาคนี้ ในระหว่างหุบเขาจะมีแม่น้ำลำธารไหลผ่าน ทำให้เกิดที่ราบเชิงเขาเป็นเส้นทางยาวตามสองฝั่งของลำน้ำเหล่านี้

แม่น้ำสายสำคัญได้แก่ แม่น้ำอิรวดี-ชินดวิน และแม่น้ำสาละวิน ในเมียนมาร์ แม่น้ำแดงในเวียดนาม แม่น้ำเจ้าพระยาในไทย แม่น้ำโขงที่ไหลผ่านลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม ทั้งช่องเขา ที่ราบระหว่างเขา และแม่น้ำ ล้วนเป็นเส้นทางเคลื่อนย้ายกลุ่มคนทางตอนใต้ของประเทศจีน หรือทางเหนือของภูมิภาคลงมาทางใต้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตแดนของรัฐต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียน

ดังนั้น ในทุกวันนี้เราจึงพบเห็นชาวเขาเผ่าต่างๆ ซึ่งมีวิถีการดำเนินชีวิต แตกต่างจากชาวพื้นราบ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง มูเซอ อาข่าในดินแดนไทย เมียนมาร์ ลาว และเวียดนาม สำหรับชาวพื้นราบหรือผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบชายฝั่งทะเลก็มีวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกัน แต่แตกต่างกันด้วยภาษาที่ใช้กันในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กลุ่มคนที่พูดภาษาไทยในเวียดนาม เมียนมาร์ ลาว และมาเลเซีย กลุ่มคนที่พูดภาษาเขมรในไทย ลาว และเวียดนาม คนที่พูดภาษามอญในไทย และเมียนมาร์ รวมทั้งกลุ่มคนที่พูดภาษามลายูในภาคใต้ของไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และบรูไน

นอกจากนี้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแปซิฟิก จึงมีเส้นทางน้ำทั้งทางทะเลและแม่น้ำที่เชื่อมต่อถึงกัน ทำให้ผู้คนสามารถใช้เรือเป็นพาหนะเดินทางไปมาระหว่างหมู่เกาะด้วยกัน หรือระหว่างคาบสมุทรกับหมู่เกาะต่างๆ หรือเดินทางเข้ามาถึงดินแดนภายในภูมิภาคได้สะดวก เส้นทางน้ำดังกล่าวจึงเป็นเส้นทางการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งยังเป็นเส้นทางที่ชาวต่างประเทศจากทวีปอื่นๆ โดยเฉพาะชาวยุโรปให้สามารถเดินทางเข้ามาในภูมิภาคนี้ได้อย่างสะดวก ทำให้เกิดการค้า การแผ่ขยายศาสนา การรับวิทยาการ และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน เราจึงสามารถพบเห็นวัฒนธรรมในรัฐต่างๆ ที่มีความคล้ายคลึงชัดเจน เช่น วัฒนธรรมจีนในย่านที่กลุ่มชาติพันธุ์จีนอาศัยรวมกันในทุกประเทศของอาเซียน ที่เรียกว่า **ไชน่าทาวน์ (China Town)** หรือสิ่งก่อสร้างทางศาสนาต่างๆ ที่เรียกว่า ศาสนสถาน เช่น ปราสาทหิน พุทธเจดีย์ มัสยิด โบสถ์คริสต์ ที่มีเอกลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมในหลายประเทศของอาเซียน

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในอาเซียนดังกล่าวนี้ ปรากฏตัวอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนให้เยาวชนได้ศึกษาที่จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีเขตแดนติดกับประเทศเมียนมาร์ หนึ่งในสมาชิกอาเซียน ทั้งในเรื่องประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ ลักษณะของบ้านเรือน อาหาร การแต่งกาย อันสะท้อนถึงภูมิปัญญาของแต่ละชาติพันธุ์ที่ได้รับการและสืบทอดขนบธรรมเนียมของบรรพบุรุษของชาติตนไว้ รวมทั้งได้สร้างสรรค์ความเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ให้แก่จังหวัดราชบุรีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้

จังหวัดราชบุรีมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่สำคัญ ๘ กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะกระจายกันตั้งถิ่นฐานรวมกันเป็นย่านตามความถนัดหรือความสามารถของแต่ละกลุ่ม เช่น ชาวกะเหรี่ยง มีวิถีชีวิตคลุกคลีอยู่กับผืนป่ามาช้านาน รู้หลักการใช้ประโยชน์จากผืนป่าและการนำของป่ามาแลกเปลี่ยนกับคนในท้องถิ่นอื่น จึงมักตั้งถิ่นฐานอยู่บนที่สูงใกล้ป่าเขา ชาวจีนเป็นกลุ่มแรงงานในอดีตและมีความถนัดทางการค้าจึงเป็นกลุ่มที่มักตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองและนำพาเศรษฐกิจของราชบุรีให้เจริญก้าวหน้า ส่วนชาวไทยพื้นถิ่นมีอาชีพดั้งเดิม คือ ทำนา จึงตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์

คนไทยพื้นถิ่นราชบุรี

คนไทยพื้นถิ่นราชบุรีมีเอกลักษณ์เด่นชัดอยู่ที่ชุมชนบ้านโพหัก ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ ซึ่งมักเรียกกลุ่มของตนเองว่า “คนโพหัก” เป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่าเป็นกลุ่มคนท้องถิ่นของจังหวัดที่พูดภาษาไทย บรรพบุรุษของตนเกิดและเติบโตในท้องถิ่นนี้นานแล้ว และไม่มีประวัติการอพยพย้ายถิ่นมาจากที่อื่น

พิธีกรรมทางพุทธศาสนาของชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรี

การเล่นมอญซ่อนผ้า

คนโพหักได้อาศัย คลองโพหัก แหล่งน้ำตามธรรมชาติหล่อเลี้ยงชีวิตเรื่อยมา

เรือนไทยที่บ้านโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

พิธีแต่งงาน

วัฒนธรรมการนำสิ่งของวางไว้ในสาแหรก กระจาด กระบุง ของคนไทยพื้นถิ่นราชบุรี

การวิ่งวัวลานประเพณีท้องถิ่นของชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรี

เชื่อกันว่าชาวโพหักอาจเป็นคนไทยจากกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากมีเรื่องเล่าสืบกันมาว่า บรรพบุรุษชนสัมภาระบรรทุกเกวียนจากกรุงศรีอยุธยา มาจนถึงโคกวัวล่า ซึ่งเป็นเนินทรายในป่าหลวงและไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ จึงนำทรัพย์สินที่มีค่าฝังดินไว้ ต่อมาเมื่อขุดหาสมบัติดังกล่าว แต่ไม่พบทรัพย์สินใดๆ บริเวณที่ถูกขุดกลายเป็นหลุมลึก เมื่อฝนตกจึงกลายเป็นสระน้ำ ผู้คนเรียกกันต่อมาว่า “สระยายชี”

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาสภาพภูมิประเทศของบ้านโพหัก ในอำเภอบางแพ และพื้นที่ใกล้เคียงจะพบว่าเป็นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำนาและปลูกพืชผัก บรรพบุรุษของชาวไทยพื้นถิ่นจึงสามารถทำนาและดำรงชีวิตโดยอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก

ชาวไทยพื้นถิ่นมีลักษณะเด่นทางด้านภาษา ซึ่งเก่าแก่และสอดคล้องกับวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน เช่น ใช้คำนำหน้าชื่อว่า “อ” เช่น ออแดง ออหนุ่ม เหมือนดังคำกลอนที่ว่า “ท่านขจรหัวร่อว่าออแก้ว เรื่องเจ้าชูรั้วแล้วต้องมันหมาย” นอกจากนี้ยังมีคำอื่นๆ เช่น พ่อแก่ (หมายถึง ตา หรือพ่อของแม่) แม่คุณ (หมายถึง ยายหรือแม่ของแม่) ซึ่งบางคนกล่าวว่าคำเหล่านี้เป็นคำไทยแท้แต่โบราณ

บ้านเรือนของชาวโพหัก แต่เดิมมักปลูกเรือนยกพื้นสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม และมีพื้นที่โล่งว่างสำหรับเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน รูปทรงของตัวเรือนเป็นแบบที่เรียกว่า เรือนไทย เช่นเดียวกับคนไทยในแถบภาคกลางโดยทั่วไป

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น ชาวโพหักหลายครอบครัวเปลี่ยนอาชีพทำนาเป็นการเลี้ยงกุ้ง หลายครอบครัวจึงมีทุนทรัพย์เพียงพอ จึงสร้างบ้านเป็นเรือนไทยอยู่กันอย่างหนาแน่น จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนโพหักที่มีเรือนไทยรวมกันเป็นกลุ่มๆ ท่ามกลางทิวไม้และบ่อเลี้ยงกุ้ง

ประเพณีของชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรี รวมทั้งการเล่นพื้นบ้านมีลักษณะเหมือนกับภาคกลางทั่วไป เช่น การเล่นเพลงฉ่อย รำโทน เพลงอีแซว เพลงเกี่ยวข้าว และมักจะร่วมในกิจการงานบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา ออกพรรษา และเทศกาลสำคัญของไทย เช่น วันสงกรานต์ จะมีการแข่งขันวิ่งวัวลาน เพื่อประชันความเร็วและความแข็งแรงของวัวเป็นประจำ ทำให้การแข่งขันวัวลานได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวโพหัก หรือชาวไทยพื้นถิ่นราชบุรีจนถึงปัจจุบันนี้

ชาวไทยจีน

ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนไทยมาช้านานแล้ว ตั้งแต่สมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ คนจีนส่วนใหญ่จะเข้ามาทำการค้า เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเดินเรือและต่อเรือ เป็นเจ้าภานายอากร หรือประกอบกิจการเหมืองแร่และอื่นๆ ต่อมาในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ มีชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในดินแดนไทยและพื้นที่อื่นในภูมิภาคอาเซียนเป็นจำนวนมาก บรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายจีนในราชบุรีส่วนใหญ่นั้นก็เป็นกลุ่มแรงงานจีนดังกล่าวนี้

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๙-๒๔๑๑ โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองดำเนินสะดวก เชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง เพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกและเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งและการค้าระหว่างเมืองต่างๆ แรงงานส่วนใหญ่ที่รับจ้างขุดคลองเป็นชาวจีนอพยพที่เพิ่งเข้ามาอยู่ในดินแดนไทยในสมัยรัชกาลที่ ๔ นี้เอง

ชาวจีนมีคุณลักษณะเฉพาะ คือ ขยัน อดทน และถนัดในเรื่องการค้าขาย ดังนั้นเมื่อพบพื้นที่อุดมสมบูรณ์ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ ชาวจีนเหล่านี้จึงบุกเบิกแผ่นดินเพื่อปลูกพืชไร่ขาย บางคนที่มีความรู้ด้านช่าง เช่น ช่างไม้ ช่างโลหะ ช่างปั้น ก็ได้ใช้ความสามารถประกอบอาชีพของตนได้อย่างเสรี เมื่อสามารถรวบรวมเงินทุนได้ก็จะลงทุนค้าขายหรือทำกิจการต่างๆ ด้วยเหตุดังกล่าวบรรพบุรุษของชาวไทยจีนในราชบุรีจึงเป็นผู้ริเริ่มอาชีพใหม่ๆ ที่เป็นชื่อเสียง และสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจให้แก่จังหวัดราชบุรีสืบจนถึงปัจจุบัน เช่น กิจการโรงสีข้าว โรงเลื่อย โรงน้ำปลา โรงมั่งกร อยู่ต๋อกร การทำเหมืองแร่

ย่านหรือพื้นที่ที่ชาวจีนเข้าไปตั้งถิ่นฐานมักเป็นเขตเมืองและตลาด หรือที่ที่มีการคมนาคมสะดวก ในเขตอำเภอเมืองราชบุรี อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอบ้านโป่ง และอำเภอโพธาราม เพื่อประโยชน์ทางการค้าขาย และสามารถอยู่ร่วมกับชาวไทยพื้นถิ่นและกลุ่มเชื้อชาติอื่นๆ ได้อย่างสันติสุข โดยที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อดั้งเดิมไว้ ให้มีลักษณะที่เรียกว่า “ชนาพาว์แห่งราชบุรี” เช่นเดียวกับชุมชนจีนอื่นๆ ที่ตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคอาเซียน

ชาวไทยยวน

ชาวไทยยวนหรือไทยวน มีบรรพบุรุษมาจากอาณาจักรล้านนาที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน

ในอดีตอาณาจักรล้านนาเป็นรัฐอิสระและมีความยิ่งใหญ่ควบคู่กับอาณาจักรสุโขทัย มีขอบเขตดินแดนครอบคลุมพื้นที่เมืองเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน ใน พ.ศ. ๒๑๐๑ ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของ

วิถีชีวิตของชาวไทยจีนที่ยึดอาชีพการค้าขาย

การปั้นโอ่งมังกรของชาวไทยจีน

เรือเป็นพาหนะในการค้าขายของชาวไทยจีนในอดีต

การทำบุญกลางบ้านของชาวไทยยวน

บ้านเรือนชาวไทยยวน

การทอผ้าของชาวไทยยวนที่สืบทอดถึงปัจจุบัน

ผู้สูงอายุชาวไทยมอญ

อาหารของชาวไทยมอญ

อาณาจักรพม่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) โปรดเกล้าฯ ให้กองทัพไทยยกทัพไปตีเมืองเชียงแสนและกวาดต้อนผู้คนชาวเชียงแสนราว ๑๓,๐๐๐ คน กระจายให้ไปอยู่พื้นที่ต่างๆ ส่วนหนึ่งโปรดเกล้าฯ ให้มาอยู่ที่ริมแม่น้ำแม่กลอง ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี จนถึงปัจจุบันชาวไทยยวนได้ขยายครัวเรือนออกไปหลายพื้นที่ในอำเภอเมืองราชบุรี อำเภอบ้านโป่ง และอำเภอโพธาราม

ลักษณะบ้านเรือนของชาวไทยยวนในราชบุรีจะก่อสร้างเหมือนชาวไทยกลุ่มอื่นที่อยู่ในพื้นที่ราบ คือ การสร้างเรือนยกพื้นสูง เพื่อใช้ใต้ถุนเรือนเป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ ทำจักสานหรือทอผ้าในยามว่างจากการทำนา หลังคาทรงจั่ว มีชานเรือนสำหรับรับแขกหรือพักผ่อน

ชาวไทยยวนที่ราชบุรีมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับไทยล้านนา ทั้งด้านภาษาและตัวอักษรที่เรียกว่า “คำเมือง” การแต่งกายและขนบธรรมเนียม ประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะการทอผ้าจกกลายที่งดงาม ส่งผลให้ผ้าทอไทยยวนราชบุรีในชุมชนต่างๆ สร้างรายได้และสร้างชื่อเสียงให้จังหวัดราชบุรี

ชาวมอญ

ชาวมอญเป็นกลุ่มชนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนไทยมาช้านานแล้ว ดังปรากฏหลักฐานเป็นศิลาจารึกภาษามอญในอาณาจักรทวารวดีที่เมืองนครปฐมโบราณ อย่างไรก็ตาม ชาวไทยเชื้อสายมอญที่ตั้งถิ่นฐานในดินแดนไทย สืบมาจนถึงปัจจุบันนี้นั้นมีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากประเทศเมียนมาร์ เมื่อครั้งอาณาจักรของชาวมอญมีความเข้มแข็งและขยายอำนาจตีเมืองหงสาวดีและเมืองเมาะตะมะของชาวมอญได้ ชนชั้นสูง ผู้นำและพลเมืองมอญจึงได้หนีภัยสงครามเข้ามาอยู่ในดินแดนไทย ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดสงครามไทยกับพม่าตั้งแต่สมัยอยุธยา ธนบุรี จนถึงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ครั้งจะมีชาวมอญอพยพหนีภัยสงคราม หรือถูกกวาดต้อนมาอยู่ในดินแดนไทย ซึ่งจะโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งถิ่นฐานในบริเวณริมแม่น้ำ เช่น ที่เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่สามโคก จังหวัดปทุมธานี รวมทั้งที่ริมแม่น้ำแม่กลอง ที่อำเภอบ้านโป่ง และอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ชาวมอญมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง เมื่อตั้งชุมชนในดินแดนไทยก็จะร่วมมือกันสร้างวัดเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ตามความเชื่อของตน ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษทำให้เกิดประเพณีรำผีมอญ เพื่อปกป้องรักษาสมาชิกในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข งานบุญจองโอะฮตานหรืองานบุญเผาพื้นเป็นทานในช่วงวันมาฆบูชาที่เราสามารถเข้าร่วมประเพณีนี้ได้ทั่วมวง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ชาวไทยเชื้อสายมอญที่ราชบุรีมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น และยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมไว้ เช่นกลุ่มผู้สูงอายุยังสามารถใช้ภาษามอญสื่อสารกันได้ นอกจากนี้ในงานบุญประเพณีต่างๆ ก็มักจะแต่งกายแสดงถึงความเป็นมอญอย่างชัดเจน เช่นผู้ชายจะสวมเสื้อคอกลม นุ่งโสร่งลายตารางสีเหลี่ยม มีผ้าขาวม้าพาดไหล่ ส่วนผู้หญิงสวมเสื้อเข้ารูปคอกลม แขนยาวทรงกระบอก สวมผ้าถุงคลุมตาตุ่ม มีผ้าสไบพาดไหล่ รวมทั้งเกล้าผมมวยแบบมอญ แล้วแซมผมด้วยดอกไม้อย่างงดงาม

ชาวไทยกะเหรี่ยง

ชาวไทยกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชนพื้นถิ่นที่อาศัยอยู่บนเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งเชื่อมต่อระหว่างไทยกับเมียนมาร์ นโยบายการสร้างความเป็นเอกภาพและปรานปรามชนกลุ่มน้อยในประเทศเมียนมาร์ เป็นสาเหตุสำคัญให้ชาวกะเหรี่ยงอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในดินแดนไทยเพิ่มขึ้น โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูงในเขตจังหวัดกาญจนบุรี และในอำเภอสวนผึ้ง และอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี

อันที่จริงในดินแดนไทยมีชาวกะเหรี่ยงอยู่หลายกลุ่มและกระจายกัน ในหลายพื้นที่ เช่น กะเหรี่ยงโปที่อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชาวไทยกะเหรี่ยงที่ราชบุรียังคงรักษางานประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ จึงมีเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นหลายประการ เช่น งานประเพณีผูกแขนเรียกขวัญ (กินข้าวห่อ) งานประเพณีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ซึ่งชาวไทยกะเหรี่ยงทั้งหญิง ชายจะแต่งกายตามแบบดั้งเดิม มาร่วมประกอบพิธีกรรมตามประเพณีดังกล่าว

ชาวไทยกะเหรี่ยงที่ราชบุรีส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เนื่องจากศรัทธาหลวงพ่อนวม (อดีตเจ้าอาวาสวัดแจ้งเจริญ ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี) ตั้งแต่เมื่อครั้งหลวงพ่อนวมออกธุดงค์เจริญกรรมฐานในป่าแถบเทือกเขาตะนาวศรี ได้อบรมสั่งสอนให้ชาวกะเหรี่ยงเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ต่อมาเมื่อหลวงพ่อนวมได้เป็นเจ้าอาวาสวัดแจ้งเจริญ ชาวกะเหรี่ยงในเทือกเขาตะนาวศรีเดินทางมาพึ่งบารมีหลวงพ่อตลอดมา เมื่อท่านมรณภาพชาวกะเหรี่ยงก็ยังคงมาสักการะอยู่เสมอนจนกลายเป็นประเพณีในช่วงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ชาวกะเหรี่ยงจำนวนมากจะมารวมตัวกันบำเพ็ญบุญถือศีล ฟังธรรม เกิดเป็นประเพณีการล้มตัวนอนทอดเป็นสะพาน เพื่อให้พระสงฆ์ที่ตนเองนับถือเดินไปสู่การบรรลุหลุดพ้น เป็นงานบุญประเพณีอันยิ่งใหญ่ของชาวไทยกะเหรี่ยงที่ราชบุรีสืบทอดถึงทุกวันนี้

วัฒนธรรมการแต่งกาย กลุ่มผู้สูงอายุชาวไทยมอญ

พิธีผูกแขนเรียกขวัญ (กินข้าวห่อ) ของชาวไทยกะเหรี่ยง

พิธีบุญกลางบ้านของชาวไทยกะเหรี่ยง

ชาวไทยกะเหรี่ยงราชบุรีร่วมกันแห่รูปหล่อหลวงพ่อนวมเพื่อเข้าพิธีเหยียบหลังชาวกะเหรี่ยง

ประเพณีการล้มตัวนอนเป็นสะพานของชาวไทยกะเหรี่ยง

เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนของชาวไทยลาวโซ่ง

ชาวไทยลาวโซ่ง

ชาวไทยลาวโซ่งหรือลาวโสังมีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณเมืองแฉ่งในประเทศเวียดนาม และตามบริเวณชายเขตแดนระหว่างประเทศลาวกับเวียดนามซึ่งมีสงครามรุกรานกันอยู่เสมอ ทั้งในสมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ อาณาจักรไทยได้ส่งกองทัพเพื่อแผ่ขยายอำนาจไปถึงดินแดนของลาว สงครามดังกล่าวทำให้ชาวลาวโซ่งต้องอพยพหนีภัยสงครามหลายครั้ง บางกลุ่มอพยพเข้าไปอยู่ในประเทศเวียดนาม บางกลุ่มอพยพไปอยู่ในอาณาจักรหลวงพระบางของลาว บางส่วนอพยพเข้ามายังดินแดนไทยด้วยความสมัครใจ และบางส่วนถูกทัพไทยกวาดต้อน ซึ่งได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตจังหวัดเพชรบุรี ภายหลังเมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้นจึงมีการอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานและกระจายกันอยู่ในพื้นที่อำเภอจอมบึง อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอบางแพ และอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี รวมทั้งจังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ

ชาวไทยที่สืบเชื้อสายมาจากลาวโซ่งยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นไว้ เช่น การแต่งกาย ภาษา การทอผ้า รูปทรงบ้านเรือน และการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม

แต่เดิมชาวลาวโซ่งนิยมนุ่งหม่มด้วยผ้าทอจากฝ้าย และย้อมด้วยน้ำต้นคราม (ต้นหอม) เป็นสีน้ำเงินเข้ม บ้างก็ย้อมด้วยน้ำผลมะเกลือเป็นสีดำ รูปแบบของเสื้อผ้ามีลักษณะเฉพาะตามงานประเพณี ซึ่งเป็นรูปแบบของชาวไทยดำในประเทศเวียดนาม รวมทั้งภาษาชาวลาวโซ่งก็คล้ายคลึงกับภาษาไทดำนั่นเอง

ทรงผม เสื้อผ้าการแต่งกายของชาวลาวโซ่ง หรือชาวไทยทรงดำ

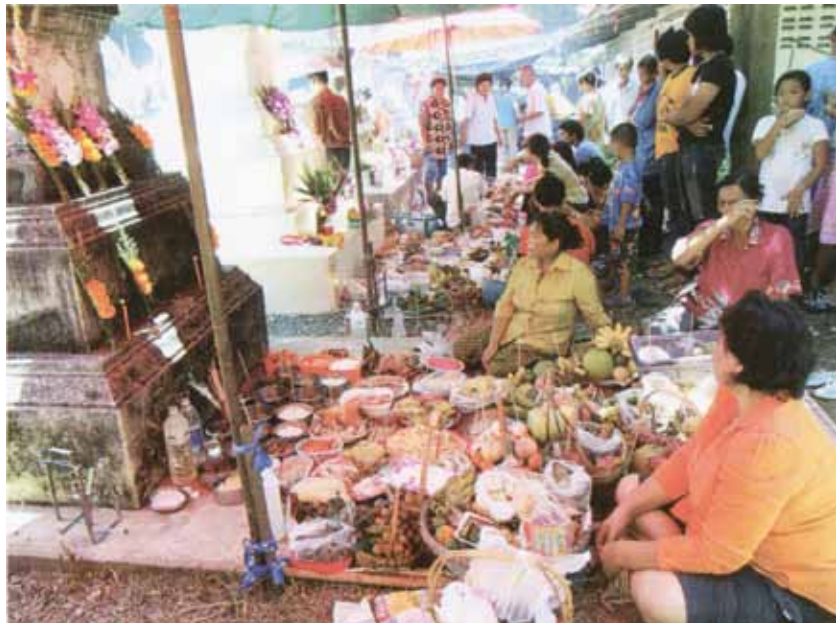

ปัจจุบันชาวไทยที่สืบเชื้อสายมาจากชาวลาวโซ่งมีวิถีชีวิตตามแบบสมัยนิยม การแต่งกายตามชนบประเพณีเดิมจะแต่งเฉพาะในงานประเพณีสำคัญเท่านั้น แม้แต่บ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็เป็นแบบชาวไทยทั่วไป เกล็ดลักษณะบ้านเรือนของชาวลาวโซ่งแต่ดั้งเดิมสะท้อนถึงภูมิปัญญาในการปลูกเรือนตามสภาพภูมิอากาศ ที่อยู่อาศัยที่เรียกว่า เรือนทรงกระตองเต่า มีลักษณะโดดเด่น คือ เรือนยกพื้นสูง มีบันไดขึ้นทั้งหน้าบ้านและหลังบ้าน และมีหลังคาทำจากหญ้ากรอมฝารือน ช่วยป้องกันลมหนาวได้เป็นอย่างดี ลักษณะบ้านแบบนี้ไม่เหมาะกับภูมิอากาศในดินแดนไทย ดังนั้นจึงเหลือให้ศึกษาได้ที่ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นเท่านั้น

วัฒนธรรมของชาวลาวโซ่งที่ชัดเจน คือ การทอผ้า การไว้ทรงผม การแต่งกาย และการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เช่น พิธีเสนเฮือนหรือพิธีแสดงความกตัญญูต่อผีเรือนที่ช่วยปกป้องดูแลคนในครอบครัว

ชาวไทยลาวเวียง

ชาวไทยลาวเวียงหรือชาวไทยลาวดี เป็นกลุ่มชนที่บรรพบุรุษมาจากเมืองเวียงจันทน์ของประเทศลาว ในยุคที่อาณาจักรไทยทำสงครามแผ่ขยายอำนาจ เมื่อได้ชัยชนะจึงถูกกองทัพไทยกวาดต้อนให้มาอยู่ในดินแดนไทย ตั้งแต่สมัยธนบุรี และสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้มาตั้งถิ่นฐานในอำเภอเมืองราชบุรี อำเภอโพธาราม อำเภอบ้านโป่ง และอำเภอจอมบึงในจังหวัดราชบุรี

พิธีแก้หัวข้าวบุญเดือนสิบของชาวไทยลาวเวียง

ลักษณะบ้านเรือนทรงกระตองเต่าของชาวไทยลาวโซ่ง ที่ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

ประเพณีแห่ดอกไม้ในช่วงเทศกาลสงกรานต์

งานบวชของชาวไทยเขมรราชบุรี โดยให้นาคขี่บนหลังม้ากัณฐกะ ซึ่งทำจากตังไม้กระดาน ขาม้าทั้ง ๔ ขาผูกยึดกับไม้ไผ่ลำเอียงยาวข้างละประมาณ ๒ วา และเขียนรูปม้าบนกระดานแข็ง ติดประคบซ้ายขวา ใช้ผ้านวมหรือผ้าขนหนูผูกติดไว้กับหลังม้า เพื่อให้ผู้นั่งสะดวกในการนั่งและขี่โลดแล่นไปตามรอยพระพุทธองค์

อาหารสำหรับพิธีทำบุญกลางบ้านของชาวไทยเขมร

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยลาวเวียงที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันคือการใช้ภาษาลาวถิ่นเวียงจันทน์ การแต่งกายแบบลาวเวียงจันทน์ ในเทศกาลงานบุญ เช่น วันสงกรานต์ วันสารทลาว การสู่ขวัญแขกบ้านแขกเมือง รวมทั้งประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อดั้งเดิม เช่น ประเพณีแห่ดอกไม้ การสรงน้ำพระและผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ การทำบุญข้าวสารท (บุญเดือน ๑๐) บุญได้น้ำมันในช่วงวันออกพรรษา

ชาวไทยเขมร

การตั้งถิ่นฐานของชาวเขมร หรือชาวกัมพูชาในราชบุรีไม่มีหลักฐานชัดเจนนอกจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่บางคนที่ถูกกวาดต้อนมาจากทางเหนือ จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นกลุ่มชนที่ถูกกวาดต้อนจากการทำสงครามระหว่างไทยกับกัมพูชาในสมัยธนบุรีและสมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในการทำศึกกับญวนหรือเวียดนาม ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ ในอาณาจักรเขมร ชาวเขมรจึงถูกกวาดต้อนให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในราชบุรี ในระหว่างสงครามดังกล่าว ปัจจุบันชาวไทยเขมรกระจายกันอยู่ในเขตอำเภอเมืองราชบุรี อำเภอปากท่อ และอำเภอวัดเพลง

ปัจจุบันชาวไทยเขมรในราชบุรีมีวิถีชีวิตตามแบบสมัยนิยมจะมีแต่ช่วงงานบุญประเพณีที่ผู้สูงอายุจะแต่งกายตามวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น การนุ่งโจงกระเบน และสวมเสื้อคอกระเช้าของผู้หญิง ส่วนชายก็จะนุ่งโจงกระเบนที่เรียกว่า นุ่งผ้าม่วง สวมเสื้อราชปะแตนหรือเสื้อคอตั้งแขนยาวเหมือนชาวไทยในอดีต

ชาวไทยเชื้อสายต่างๆ ทั้ง ๘ กลุ่มนี้ล้วนมีความภาคภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของจังหวัดราชบุรี อันเป็นความโดดเด่นทางวัฒนธรรมของจังหวัดราชบุรีอย่างแท้จริง

แหล่งภูมิปัญญา คุณค่าคู่เมืองราชบุรี

ราชบุรีที่คนส่วนใหญ่รู้จักอาจเป็นเพียงเมืองท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงก็คงเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวก และทัศนียภาพอันสวยงามของอำเภอสวนผึ้งยามหนาว น้อยคนนักที่จะรู้ว่าดินแดนแห่งนี้เคยเป็นบ้านเมืองที่เจริญรุ่งเรืองมาช้านาน ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เรื่อยมาถึงยุคประวัติศาสตร์ที่ก่อตั้งทวารวดี สุโขทัย อโยธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ จวบจนกระทั่งปัจจุบัน และในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลองนี้ยังเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ รวมทั้งชาวต่างชาติ ที่เดินทางมาค้าขาย จึงทำให้ที่นี่เป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่ง ทั้งศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่ขุดค้นพบ และที่ชาวบ้านเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ภูมิปัญญาอันเกิดจากความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่น่าสนใจยิ่ง

ชาวบ้านหลากหลายชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรีต่างมีความภาคภูมิใจในประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษ และมรดกทางวัฒนธรรมของตน จึงได้เก็บรักษาศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ จำนวนมากมายไว้เป็นอย่างดี และสืบทอดต่อกันมานับหลายร้อยปี ด้วยความต้องการที่จะเก็บรวบรวมสิ่งมีค่าเหล่านี้ไว้เป็นหลักแหล่ง ให้ลูกหลานและคนทั่วไปได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องราว ความเป็นอยู่ และภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนๆ จึงก่อเกิดเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านหลายแห่งในจังหวัดนี้ องค์กรและหน่วยงานต่างๆ ที่เห็นความมุ่งมั่นตั้งใจของชาวบ้านก็ให้การสนับสนุน แต่กระนั้นก็ยังไม่เพียงพอ เพราะพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านบางแห่งไม่ได้เก็บค่าเข้าชม หรือหากเก็บค่าเข้าชมก็แสนถูก ความอยู่รอดของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงขึ้นอยู่กับว่าหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน รวมทั้งคนไทยทั้งปวงจะเห็นคุณค่าเพียงใด

พิพิธภัณฑ์ในความคิดของหลายคนอาจเห็นเป็นเพียงสถานที่เก็บรวบรวมของเก่าที่ห่างไกลจากชีวิต ไม่มีชีวิตชีวา การเข้าชมพิพิธภัณฑ์จึงเป็นเพียงการดูแบบผิวเผินว่ามีอะไรอยู่บ้าง หรือเข้าไปชมเพราะต้องทำรายงาน ทำวิจัยส่งครูอาจารย์ แต่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ตั้งอยู่ในชุมชนหลากหลายชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรียังคงมีกลิ่นอายวิถีชีวิตของเผ่าพันธุ์ที่ผู้มาเยือนสามารถสัมผัสได้ นั่นเป็นเพราะทุกวันนี้ชาวบ้านยังคงดำรงรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ถาโถมเข้ามา นี่เองที่เป็นเสน่ห์ที่พวกเราจะได้ไปเยี่ยมเยือน ซึ่งนอกจากจะได้รับความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อน ความอึดเอนมใจ จากความประณีตงดงามของศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ แล้วยังจะได้รับความสุขใจจากน้ำใจของชาวบ้านที่ให้การต้อนรับด้วยความ ยิ้มแย้มแจ่มใสและอบอุ่น

การที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจะยังคงอยู่ต่อไปได้มิใช่เรื่องง่าย เพราะต้องเลี้ยงตัวเอง ความอยู่รอดของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในวันนี้จึงรอการสนับสนุนจากทุกฝ่าย เพื่อให้สามารถดำเนินงานต่อไปได้ พิพิธภัณฑ์สถานนับเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่เราจะได้รู้จักรากเหง้าความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่น และชาติของตน ก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน และความภาคภูมิใจ ได้เรียนรู้อดีตทั้งความเจริญและความเสื่อม เพื่อรู้เท่าทันที่จะดำเนินชีวิตในปัจจุบันให้อยู่ได้ด้วยดี ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์สถานที่จะแนะนำให้ท่านไปเยี่ยมชมคือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จิปาถะภัณฑ์สถานบ้านคูบัว พิพิธภัณฑ์วัดคงคาราม และพิพิธภัณฑ์ทหารช่าง ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งในจำนวนพิพิธภัณฑ์อีกหลายแห่งในจังหวัดราชบุรีที่ท่านสามารถไปเยี่ยมชมได้

อาคารมณฑลราชบุรี ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี

The Ratchaburi prefecture office was located, Ratchaburi National Museum in present

ภาพบน : สวนหย่อมภายในอาคารจัดแสดงนิทรรศการ

ภาพล่าง : ด้านหน้าอาคารจัดแสดงนิทรรศการถาวร

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี

อาคารสีชมพูบนถนนวรเดชอาจเป็นที่คุ้นตาของชาวราชบุรี แต่สำหรับคนต่างถิ่นคงสะดุดตาไม่น้อย ด้วยสีสันทันตึงและรูปทรงอาคารที่งดงาม ป้ายด้านหน้าบอกให้ทราบว่าที่นี่คือ **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี** ตั้งอยู่ที่ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี บนฝั่งขวา (ฝั่งตะวันตก) ของแม่น้ำแม่กลอง ด้านหน้าพิพิธภัณฑ์ฯ เป็นสนามหญ้าเขียวขจี ตกแต่งอย่างสวยงาม ด้านหนึ่งจัดเป็นเหมือนสวนสาธารณะ ริมสนามปลูกต้นตะแบกออกดอกสีชมพูงามสะพรั่ง ใต้ต้นไม้ใหญ่มีโต๊ะสนามที่เป็นม้าหินไว้ให้ผู้คนพากันมานั่งพักผ่อนหย่อนใจ กลางสนามมีหุ่นสุนัขตัวโตน่ารักจ้องดูลูกฟุตบอลเซรามิกหลากสี เป็นที่เจริญตาเจริญใจ สวนด้านหน้าพิพิธภัณฑ์ทั้งสองฝั่งได้รับการดูแลเป็นอย่างดี ช่วยให้อาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ๒ ชั้น ที่อยู่ชายมือของประตูทางเข้าดูงามสง่ายิ่งขึ้น อาคารหลังนี้ยกพื้นสูง หลังคามุงกระเบื้องว่าว ด้านหน้าก่อเป็นมุขยื่นออกไป เรียกว่า อาคารส่วนบริการ ใช้เป็นที่จัดนิทรรศการหมุนเวียนเป็นสำนักงาน และเป็นคลัง จัดแสดงศิลปะโบราณวัตถุ ตรงเข้าไปเป็นอาคารจัดแสดงนิทรรศการถาวร อาคารทั้งสองหลังนี้ได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบการสร้างจากสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในช่วงรัชกาลที่ ๕ – ๖

อาคารจัดแสดงนิทรรศการถาวร ลักษณะของอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ชั้นเดียว ตัวอาคารก่ออิฐถือปูน ยกพื้นสูง หลังคามุงกระเบื้องว่าว ด้านในตรงกลางเป็นพื้นที่ว่างตกแต่งเป็นสวนไม้ดอกไม้ประดับอย่างสวยงาม อาคารหลังนี้ได้ใช้เป็นศาลาว่าการรัฐบาลมณฑลราชบุรี (ใช้เป็นที่ว่าการเมืองราชบุรีด้วย) อาคารหลังนี้ได้ใช้เป็นศาลากลางจังหวัดราชบุรีจนถึง พ.ศ. ๒๕๒๔ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนอาคารนี้เป็นโบราณสถานของชาติเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ และจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี ใน พ.ศ. ๒๕๒๙

ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ หลังจากจัดแสดงนิทรรศการถาวรเสร็จสมบูรณ์ กรมศิลปากรได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี อย่างเป็นทางการ หลังจากนั้นก็ได้เสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์อีกครั้งใน พ.ศ. ๒๕๓๖

ต่อมาสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒

การจัดแสดงนิทรรศการถาวรจะเน้นเรื่องราวของท้องถิ่น ทั้งด้าน ธรณีวิทยา โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ วัฒนธรรมพื้นบ้านชาติพันธุ์วิทยา และแหล่งท่องเที่ยวทั้งด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติ มีห้องจัดแสดงรวมทั้งสิ้น ๑๒ ห้อง

ห้องจัดแสดงที่ ๑ สถาปุมิศาสตร์และธรรมชาติวิทยา จัดแสดงแหล่งกำเนิดทรัพยากรธรรมชาติประเภท ดิน หิน แร่ พร้อมทั้งมีตัวอย่างของซากดึกดำบรรพ์ หิน แร่ อัญมณี และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีแหล่งกำเนิดในจังหวัดราชบุรี มีรูปจำลองลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดราชบุรีและจังหวัดใกล้เคียง และรูปจำลองแสดงแหล่งแร่ ผู้เข้าชมจะได้รับความรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิประเทศ ลักษณะทางธรณีวิทยา สภาพภูมิอากาศ พืชพรรณและป่าไม้ สัตว์ แหล่งน้ำ และแหล่งกำเนิดแร่

ห้องจัดแสดงที่ ๒ ประวัติศาสตร์และโบราณคดีจังหวัดราชบุรี สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นวิถีชีวิตแบบสังคมล่าสัตว์ เมื่อ ๑๒,๐๐๐ ปีก่อนเข้าสู่สังคมเกษตรกรรม และพัฒนาสู่สังคมเมือง ผู้เข้าชมจะได้เรียนรู้ผ่านหุ่นจำลอง ภาพ แผนที่ และร่องรอยหลักฐานของมนุษย์ยุคแรกที่อาศัยอยู่ในบริเวณจังหวัดราชบุรี เป็นต้นว่า โครงกระดูกมนุษย์ เครื่องมือหินและโลหะ ภาชนะดินเผา กลองมโหระทึกโบราณ (พบที่โบราณสถานเมืองคูบัว) เครื่องประดับหินสีและโลหะ ที่สะท้อนให้เห็นวิถีการดำรงชีพ และการติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนใกล้เคียงรวมทั้งดินแดนห่างไกล เช่น จีน อินเดีย สิ่งที่น่าสนใจจะเห็นจะเป็นโครงกระดูกเรือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่เชื่อว่า เรือเป็นพาหนะส่งวิญญาณไปสู่สุคติ มีอายุราว ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ ปี พบโดยคณะสำรวจไทย-เดนมาร์ก (ระหว่าง พ.ศ.๒๕๐๒-๒๕๐๔)

ห้องจัดแสดงที่ ๓ ประวัติศาสตร์และโบราณคดีจังหวัดราชบุรี สมัยทวารวดี จัดแสดงร่องรอยของวัฒนธรรมทวารวดีที่พบในจังหวัดราชบุรีในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๕ โดยเฉพาะเรื่องราวของเมืองโบราณคูบัวและเทือกเขาสูงเมืองโบราณคูบัวเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมทวารวดีที่สำคัญรองจากนครปฐม มีเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ มีการติดต่อค้าขายกับคนภายนอก ทั้งที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันและโพ้นทะเล จึงเป็นเมืองท่าศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้า เมืองโบราณคูบัวเจริญรุ่งเรืองมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๔ จากนั้นก็เสื่อมลงจากการที่ทางน้ำสายหลักเปลี่ยนเส้นทาง เกิดเมือง

ห้องแสดงสภาพภูมิศาสตร์และธรรมชาติวิทยา

โครงกระดูกมนุษย์ยุคแรกที่อาศัยอยู่ในราชบุรี

โครงกระดูกเรือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์

เครื่องถ้วยลายคราม สมัยราชวงศ์หมิง พุทธศตวรรษที่ ๒๑ - ๒๒

พระพุทธรูปโบราณสมัยลพบุรี

ศูนย์กลางการค้าใหม่บนคาบสมุทรตอนใต้ และอิทธิพลจากวัฒนธรรมเขมรโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบและจัดแสดงในห้องนี้ ได้แก่ ประติมากรรมรูปพ่อค้าชาวตะวันออกกลาง เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ. ๑๖๖๑-๑๔๕๐) รวมทั้งโบราณวัตถุสมัยทวารวดี เช่น เทวรูปพระศิวะ ศิยรพระ เครื่องประดับสิ่งสำคัญที่จัดแสดงในห้องนี้คือ พระบรมสารีริกธาตุที่พบจากเมืองโบราณคูบัว

ห้องจัดแสดงที่ ๔ ประวัติศาสตร์และโบราณคดีจังหวัดราชบุรี สมัยลพบุรี จัดแสดงร่องรอยหลักฐานของวัฒนธรรมเขมร (หรือที่นิยมเรียกว่าลพบุรี) จากเมืองพระนคร ประเทศกัมพูชา ที่เข้ามามีอิทธิพลในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ วัฒนธรรมเขมรเจริญรุ่งเรืองอยู่ราว ๓๐๐ ปีก็เสื่อมลงเมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และผู้นำนครรัฐต่างๆ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยามีความเป็นปึกแผ่น ได้พัฒนาวัฒนธรรมใหม่จากการหลอมรวมวัฒนธรรมดั้งเดิม วัฒนธรรมทวารวดี วัฒนธรรมเขมร ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมไทยในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ หลักฐานด้านโบราณคดีพบที่เมืองโบราณราชบุรีซึ่งมีพระปรางค์วัดมหาธาตุเป็นศูนย์กลางเมือง และที่เมืองโบราณโกสินารายณ์ ในอำเภอบ้านโป่ง ที่สำคัญคือ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (๑ ใน ๕ องค์ที่พบในดินแดนประเทศไทย) สิ่งที่จัดแสดงไว้ในห้องนี้มีพระพุทธรูปโบราณชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมของกรอบประตูทับหลัง และเครื่องเคลือบจีน

ห้องจัดแสดงที่ ๕ ประวัติศาสตร์และโบราณคดีจังหวัดราชบุรี สมัยสุโขทัยและอยุธยา จากหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ ๑ และจารึกสุโขทัยหลัก ๑๑ มีการกล่าวถึง เมืองราชบุรีว่า เป็นเมืองท่าบนเส้นทางการค้าและการคมนาคมระหว่างหัวเมืองในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาไปยังตะนาวศรีซึ่งเป็นเมืองท่าชายฝั่งอันดามัน

ส่วนในสมัยอยุธยา ฐานะของเมืองราชบุรีเป็นหัวเมืองรวมอยู่ในเขตราชธานี เรียกว่า “เมืองในมณฑลราชธานี” ในสมัยพระเจ้าจักรพรรดิและสมัยพระนารายณ์มหาราช ใช้เมืองราชบุรีเป็นที่ระดมพลต่อต้านข้าศึกถึงสมัยพระเพทราชาอยู่ใต้บังคับการของสมุหพระกลาโหม หลังจากนั้นหัวเมืองฝ่ายใต้รวมทั้งราชบุรีขึ้นกับกรมท่า สังกัดฝ่ายพระคลังภายใต้การกำกับดูแลของเจ้าพระยาโกษาธิบดี ซึ่งติดต่อและควบคุมการค้ากับชาวต่างชาติ

ในการจัดแสดง มีการจำลองแหล่งโบราณคดีใต้น้ำลุ่มน้ำแม่กลองที่เป็นเครื่องถ้วยโบราณ นอกจากนี้มีพระพุทธรูป เต่าเผา เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งแหล่งใหญ่อยู่ทางตะวันออกของลุ่มน้ำแม่กลองที่บ้านโคกหม้อ

ห้องจัดแสดงที่ ๖ ประวัติศาสตร์และโบราณคดีจังหวัดราชบุรี สมัย

ธนบุรี ราชบุรีในยุคนี้มีฐานะเป็นเมืองปราการชั้นใน เป็นเมืองหน้าด่าน และเป็นสมรภูมิสำคัญ เพราะติดกับด่านเจ้าเขว้าซึ่งเป็นด่านสำคัญของพม่า หลักฐานสำคัญที่พบคือเนินดินในเขตป้อมค่าย หลุมขวาก หลุมหลบภัย และอาวุธต่างๆ

สิ่งที่จัดแสดงคืองานศิลปกรรมประเภทต่างๆ ที่ยังหลงเหลือร่องรอยให้ศึกษาเรื่องราวของราชบุรีในช่วงสมัยอยุธยา ซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญด้านตะวันตก และเป็นเมืองหน้าด่านปราการชั้นในที่เคยเป็นสมรภูมิรบกับพม่าตลอดมา จนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์

ห้องจัดแสดงที่ ๗ ประวัติศาสตร์และโบราณคดีจังหวัดราชบุรี

สมัยรัตนโกสินทร์ จัดแสดงเรื่องราวของราชบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๗๕) แสดงให้เห็นความสำคัญของราชบุรีที่เกี่ยวข้องกับพระบรมราชจักรีวงศ์ในด้านการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ การพัฒนาท้องถิ่น และกิจการเสื่อป่า เหตุการณ์สำคัญๆ ที่บรรยายไว้ในห้องนี้คือ สงคราม ๙ ท้า ในรัชกาลที่ ๑ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ได้ย้ายเมืองจากฝั่งตะวันตกไปยังฝั่งตะวันออก มีการก่อสร้างกำแพงเมือง (ปัจจุบันคือ กรมการทหารช่าง และจังหวัดทหารบกราชบุรี) และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ อีกมากมาย สมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ขุดคลองดำเนินสะดวก (พ.ศ. ๒๔๐๙ - ๒๔๑๑) เชื่อมเมืองสมุทรสาคร สมุทรสงคราม และเมืองราชบุรี ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จเมืองราชบุรี ๑๐ ครั้ง ครั้งที่สำคัญคือ ทรงเปิดสะพานรถไฟ “จุฬาลงกรณ์” ใน พ.ศ.๒๔๔๔ ในรัชกาลนี้มีการจัดระเบียบการปกครองหัวเมืองเป็นมณฑล ซึ่งมณฑลราชบุรี มีด้วยกัน ๖ เมืองคือ ราชบุรี กาญจนบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี ปรานบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ มีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งโดยให้รวมมณฑลเป็นภาค

สิ่งที่จัดแสดงได้แก่ ภาพถ่ายเก่าๆ สมัยรัชกาลที่ ๕-๖ และพระแสงราชศัสตราประจำมณฑลราชบุรี ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ประชาชนชาวราชบุรี

ห้องจัดแสดงที่ ๘ ชาติพันธุ์วิทยา

จัดแสดงเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดราชบุรีที่มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีความเป็นอยู่ ซึ่งกลุ่มคนแต่ละชาติพันธุ์ยังคงยึดถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณีของตน โดยจัดแสดงเป็นส่วนๆ เป็นการเฉพาะของแต่ละชาติพันธุ์ ในลักษณะเด่นๆ สิ่งที่จัดแสดงมีทั้ง แผนที่ตั้งแหล่งชาติพันธุ์ ลักษณะที่อยู่อาศัย ภาพชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรม ประเพณีสำคัญ สิ่งของเครื่องใช้ การแต่งกาย ดังนี้

ภาพแสดงเหตุการณ์สงคราม ๙ ท้า ในสมัยรัชกาลที่ ๑

สะพานจุฬาลงกรณ์

นิทรรศการประวัติศาสตร์ราชบุรี

เทศกาลสาร์ทลาวของชาวไทยเขมรลาวเดิม

นิทรรศการแสดงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยพื้นถิ่น (ชาวโพหัก)

เครื่องแต่งกายของชาวไทยทรงดำ

กลุ่มไทยจีน แสดงประเพณีกินน้ำชา ที่ไหว้เจ้าภายในบ้าน

กลุ่มไทยพื้นถิ่น (ชาวโพหัก) จำลองประเพณีทำของอาสา คือ ๑ ปีก่อนแต่งงาน ฝ่ายชายต้อง “ขันอาสา” ทำข้าวของเครื่องใช้ไปกำนัลฝ่ายหญิง ลงแรงช่วยทำการงานต่างๆ อันเป็นกุศโลบายให้หนุ่มสาวได้รู้จักกันเป็นอย่างดี ก่อนแต่งงาน

กลุ่มไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) จัดแสดงชุดแต่งกาย และจำลองห้องเลี้ยงผีเรือน (กะล่อห้อง) เพื่อเซ่นไหว้บรรพบุรุษ หากเป็นชนชั้นเจ้านายต้องเลี้ยงทุก ๕ วัน ชนสามัญทั่วไปเลี้ยงทุก ๑๐ วัน โดยจัดเลี้ยงใหญ่ทุกปี หรือทุก ๒-๓ ปี

กลุ่มไทยมอญ แสดงเอกลักษณ์ในการแต่งกายที่นิยมใช้ผ้าห่มเฉียง ซึ่งผู้หญิงจะใช้ผ้าสีขาว ส่วนผู้ชายใช้ผ้าขาวม้า มีการจำลองประเพณีสงกรานต์ ขวามอญ มีภาพรำฝีมอญ ภาพขี่ม้ารอบหมู่บ้านเพื่อลาบวชในวันสุกดิบ ภาพคัมภีร์ และภาพเจดีย์ทรงมอญวัดม่วง

กลุ่มไทยยวน แสดงภาพการแต่งกาย ผ้าทอ และเครื่องใช้ต่างๆ

กลุ่มไทยกะเหรี่ยง มีภาพการแต่งกาย ภาพการร่ายรำ พิธีผูกข้อมือ รับขวัญ บ้านจำลอง และชุดแต่งกาย

กลุ่มไทยเขมรลาวเดิม มีภาพเทศกาลสาร์ทลาวในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ที่ผู้คนจะนำข้าวของไปเซ่นไหว้กระดูกบรรพบุรุษที่วัด

ห้องจัดแสดงที่ ๙ มรดกดีเด่น มีแผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และจัดแสดงมรดกทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ทั้งสถาปัตยกรรมที่เป็นวัดวาอาราม ประติมากรรมที่เป็นพระพุทธรูปและพระเครื่อง จิตรกรรมที่เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง และหัตถกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ ผ้าทอจก โองม้งกร เครื่องปั้นดินเผา งานจักสาน เครื่องทองเหลือง อาหารพื้นบ้าน ประเพณีการเล่นพื้นบ้าน และเครื่องดนตรี

ห้องจัดแสดงที่ ๑๐ มรดกทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยว จัดแสดงกรรมวิธีการผลิตโองม้งกรและตัวอย่างผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัดราชบุรี และเป็นสินค้ามีชื่อเสียงที่สร้างรายได้ในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีภาพแหล่งท่องเที่ยว เช่น ถ้ำ น้ำตก

ห้องจัดแสดงที่ ๑๑ บุคคลสำคัญ มีภาพและข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของจังหวัดราชบุรีทั้งด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ศิลปินแห่งชาติ ศิลปินพื้นบ้าน การกีฬา และบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์

แบบจำลองการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี

ห้องจัดแสดงที่ ๑๒ ราชบุรีวันนี้ จัดแสดงสภาพปัจจุบันของ จังหวัดราชบุรีทั้งด้านการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ ประชากร การ ประกอบอาชีพ แหล่งท่องเที่ยวสำคัญทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ศิลป- วัฒนธรรมพื้นเมืองที่มีชื่อเสียง และจัดแสดงพระราชกรณียกิจของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีต่อจังหวัดราชบุรี ได้แก่ สหกรณ์โคนมหนองโพ ราชบุรี และโครงการศึกษาวิธีการฟื้นฟูดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้ม

อาคารส่วนบริการ สร้างก่อน พ.ศ. ๒๔๖๖ ในรัชสมัยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้เป็นจวนที่พักของสมเด็จพระยา บรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ในต้นรัชกาล ของพระองค์ ในเวลาต่อๆ มาใช้เป็นจวนที่พักของเจ้าเมืองราชบุรี ที่ทำการ สมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิง ราชบุรี และห้องสมุดประชาชนจังหวัดราชบุรี ตามลำดับ ต่อมาเมื่อกระทรวงศึกษาธิการจัดสร้างห้องสมุดประชาชนเฉลิม ราชกุมารี กรมศิลปากรจึงขอใช้และปรับปรุงอาคารหลังนี้เป็นส่วนหนึ่งของ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี เปิดให้บริการวันพุธถึงวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐-๑๖.๐๐ น. โดยปิดบริการในวันจันทร์ วันอังคาร และวันหยุด นักชดถุภษ์ โดยสามารถติดต่อได้ที่โทรศัพท์หมายเลข ๐ ๓๒๓๒ ๑๕๑๓

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ราชบุรี ในวันนี้ได้ลบภาพความทรงจำของ คนทั่วไปที่มีต่อพิพิธภัณฑ์ว่า เป็นสถานที่ที่ไม่มีชีวิตชีวา เงียบเหงา เป็นที่ที่ ผู้สนใจประวัติศาสตร์และผู้มีอายุเข้าไปเยี่ยมชม แต่ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ มีคนหลายกลุ่ม หลายช่วงวัย เข้ามาศึกษาเรียนรู้ และทำกิจกรรมต่างๆ บางคน พาลูกหลานเข้ามานั่งเล่นที่สวนด้านหน้า ครูบางคนพานักเรียนมาศึกษาและทำ กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องหลังจากได้เดินชมและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่จัดแสดงไว้ ขณะที่บางคนเข้าชมนิทรรศการที่จัดแสดงไว้ในอาคารส่วนบริการ ฉะนั้น หากใครมีโอกาสแวะเวียนไปที่จังหวัดราชบุรี คงเป็นที่น่าเสียดายไม่น้อยหาก มิได้ไปเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ อันเป็นสถานที่ที่จะช่วยให้เราเข้าใจรากเหง้า ความเป็นมา และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยหลากหลายชาติพันธุ์ใน ดินแดนแห่งนี้ตั้งแต่โบราณกาลจนกระทั่งปัจจุบัน

ห้องแสดงเครื่องมือที่ใช้ประกอบอาชีพ

นิทรรศการแสดงขั้นตอนการทำโอ่งมังกร

นิทรรศการบอกเล่าความเป็นมาของหนังใหญ่ วัดขนอน

เจ้าอาวาสวัดม่วงอธิบายการทำคัมภีร์ใบลาน

อาคารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

นิทรรศการบอกเล่าความเป็นมาของชาวมอญ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง

บ้านม่วงเป็นชุมชนมอญอายุเก่าแก่กว่า ๓๕๐ ปี ชาวบ้านเชื่อกันว่า บรรพบุรุษรุ่นแรกอพยพมาจากพม่า สมัยอยุธยาคราวสมัยสมเด็จพระนเรศวร มหาราช (พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘) โดยติดตามพระมหาเถรคันฉ่องเข้ามาตั้ง ถิ่นฐานริมแม่น้ำแม่กลอง ให้ชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านม่วง” ตามบ้านเดิมของตน ชาวมอญนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเหมือนไทย และมีศรัทธามั่นคง ในพระพุทธศาสนา ดังนั้น สิ่งที่อยู่คู่ชุมชนมอญจึงเป็นวัด ชาวมอญบ้านม่วง ได้สร้างวัดประจำหมู่บ้านชื่อว่า “วัดม่วง” ซึ่งสอดคล้องกับข้อความในคัมภีร์ ใบลานที่จารึกที่สุดคือ หมายเลข ๓๒๑ ที่ระบุว่าคัมภีร์นี้จารึกราว พ.ศ. ๒๑๘๑ หลังรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรประมาณ ๓๐ ปี ซึ่งก่อนจะมีการจาร คัมภีร์จะต้องใช้เวลาในการตั้งชุมชนและสร้างวัดก่อน ด้วยความเป็นชุมชน เก่าแก่มาแต่โบราณ จึงไม่แปลกที่จะมีศิลปวัตถุและโบราณวัตถุจำนวนมาก ที่ชุมชนแห่งนี้

แม้ชาวมอญจะสูญเสียดินแดนให้กับชนชาติอื่น หรือจะอพยพไปตั้ง หลัแหล่งอยู่ที่ใดก็ตาม แต่ชาวมอญยังคงดำรงรักษาวิถีการดำเนินชีวิต และ วัฒนธรรมประเพณีไว้อย่างมั่นคง ด้วยความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ที่เป็นรากฐานของวิถีชีวิต ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวมอญที่อาศัยอยู่ในจังหวัดต่างๆ ของไทย เช่น อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี บ้านเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร อำเภอบ้านโป่งและอำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี และอำเภอยะประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นต้น ชาวมอญเหล่านี้ยังคงรักษาอัตลักษณ์และ วัฒนธรรมประเพณีของตนอย่างเคร่งครัด

ชาวมอญบ้านม่วงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับประเพณีและความเชื่อดั้งเดิม มีความภูมิใจในประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษ และวัฒนธรรมของตน จึงได้เก็บรักษาและสืบทอดศิลปวัตถุและโบราณวัตถุที่สะท้อนภูมิปัญญาและ ประเพณีของตนไว้เป็นอย่างดี มีทั้งคัมภีร์และผ้าห่อคัมภีร์ที่ทรงคุณค่าหลาย พันชิ้น รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ที่พบในเขตลุ่มน้ำแม่กลอง เครื่องแต่งกาย และสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบอาหาร

เจ้าอาวาสวัดม่วงและชาวบ้านต้องการสืบทอดความภาคภูมิใจในมรดก ทางวัฒนธรรมของตน ประกอบกับมหาวิทยาลัยศิลปากรก็มีความคิดที่จะสร้าง พิพิธภัณฑ์น้อมเกล้าฯ ถวาย เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖๐ พรรษา จึงเกิดความร่วมมือกันในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงขึ้น โดยมุ่งหวัง ให้เป็นแหล่งรวบรวมประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ชาวมอญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงแบ่งการจัดแสดงออกเป็นห้องต่างๆ ที่มีทั้งโบราณวัตถุ คัมภีร์ใบลานอักษรมอญอายุกว่า ๓๐๐ ปี เสื้อผ้าข้าวของเครื่องใช้ ที่ผู้คนสามารถศึกษาเรียนรู้วิถีมอญในทุกๆ ด้าน เป็นต้นว่า มอญในตำนาน มอญในประวัติศาสตร์ ภาษามอญและจารึกภาษามอญ ประเพณีวัฒนธรรมมอญ มอญอพยพ มอญในไทย และผู้นำทางวัฒนธรรม อันสะท้อนให้เห็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ

เนื้อหาที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์แบ่งเป็น ๕ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑ แสดงให้เห็นสภาพแวดล้อมและหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยโบราณที่มักตั้งอยู่ใกล้เส้นทางน้ำ อันเป็นปัจจัยให้เกิดเมืองท่าและชุมชนโบราณที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยทวารวดี สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี ถึงรัตนโกสินทร์ ทั้งยังแสดงให้เห็นความสำคัญของลุ่มน้ำแม่กลองว่าเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อค้าขายทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ส่วนที่ ๒ แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านม่วง และชุมชนใกล้เคียง ความสัมพันธ์ของกลุ่มชนต่างๆ บริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง และบทบาทของชาวจีนและคณะเผยแผ่คริสต์ศาสนา

ส่วนที่ ๓ นับว่าเป็นจุดเด่นของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ เพราะมีคัมภีร์ใบลานหลายพันเล่ม ที่เก็บรักษาสืบทอดกันมาหลายร้อยปี สะท้อนให้เห็นความศรัทธาอย่างมั่นคงในพระพุทธศาสนาของชาวมอญ ชาวมอญถือว่าคัมภีร์เป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่พระสงฆ์ใช้เทศน์สั่งสอนในโอกาสที่เป็นพิธีกรรม คัมภีร์เป็นสิ่งละเอียดอ่อน เปราะบางเพราะจารึกลงบนใบลานหรือวัสดุที่แตกหักง่าย จึงต้องเก็บรักษาอย่างดี ตั้งแต่การห่อและผูกด้วยผ้าบางๆ ที่ตั้งใจทำอย่างประณีตสวยงาม หรือบรรจุในกล่องไม้แกะสลัก แล้วเก็บรักษาในตู้พระธรรมลายรดน้ำ ปิดทองที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บเอกสารศักดิ์สิทธิ์โดยเฉพาะ

คัมภีร์ใบลานและสมุดข่อยที่วัดม่วงเท่าที่มีผู้สำรวจ พบว่ามีประมาณ ๑,๒๐๙ เรื่อง แยกเป็นหมวดต่างๆ ดังนี้ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมและกฎหมาย ประวัติสถานที่และประวัติบุคคล วรรณคดีไทย และตำราต่างๆ

คัมภีร์มีทั้งที่ทำด้วยแผ่นใบลาน และงาช้างที่ทำเป็นแผ่นบางลงรักทาสีทอง ตัวหนังสือมีภาพประกอบเป็นลายเส้นสีแดงหรือดำ ลักษณะภาพในคัมภีร์ อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มที่ ๑ เชื่อว่าเป็นงานสกุลช่างสมัยอยุธยา ลักษณะที่เด่นชัดคือ ภาพสัตว์หิมพานต์ กลุ่มที่ ๒ อาจเป็นฝีมือช่างมอญในพม่า เพราะมีลวดลายประดับแบบฝรั่ง กลุ่มที่ ๓ มีลักษณะที่น่าลวดลายศิลปะมุสลิมมาใช้ โดยลวดลายจะสอดสานเป็นภาพเหลี่ยม ช่องตาราง

เครื่องปั้นดินเผา

ผ้าทอคัมภีร์ งานฝีมืออันประณีตและงดงาม

ภาพชุดคัมภีร์ใบลาน จารด้วยอักษรมอญ

แม่พิมพ์ใบลาน

ตู้แสดงของใช้ในอดีตของเจ้าอาวาสวัดม่วง

ผ้าทอมือฝีมือชาวมอญ

ส่วนที่ ๔ แสดงวิถีชีวิตและประเพณีต่างๆ ของชาวบ้าน วัฒนธรรมประเพณีของชาวมอญทั้ง ๑๒ เดือนล้วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับช่วงเวลาการทำเกษตร กล่าวคือ เดือนอ้ายทำข้าวเม่า ถวายผีเรือน เดือนยี่ลงแขกเกี่ยวข้าว เดือนสามบุญจองโอะฮ่ฮ่ตัน เดือนสี่สิ้นฤดูทำนาสะสางงานบ้าน เดือนห้าบุญสงกรานต์ เดือนหกแรกนาขวัญ เดือนเจ็ดบุญถวายผ้าอาบน้ำฝน เดือนแปดเข้าพรรษา เดือนเก้าทำบุญให้ผู้ล่วงลับ เดือนสิบตักบาตรน้ำผึ้ง เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา เดือนสิบสองไหว้แม่โพสพ

ส่วนที่ ๕ แสดงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนบ้านม่วง และชุมชนใกล้เคียง รวมทั้งผู้นำทางวัฒนธรรม เช่น พระเจ้าอาโนธา ปฐมกษัตริย์แห่งพุกาม ที่ยกทัพไปยึดครองเมืองสะเทิมของมอญ โดยรับพระพุทธศาสนาวัฒนธรรมของมอญ พระเจ้าจันลีธธา กษัตริย์แห่งพุกาม และวีรบุรุษผู้ปราบกบฏมอญ ทรงยกย่องวัฒนธรรมมอญและส่งเสริมพระพุทธศาสนา จนเป็นแบบอย่างของกษัตริย์พุกามที่ได้ชื่อว่า “ราชวงศ์ผู้สร้างโบสถ์วิหาร” มะกะโท พ่อค้าชาวไทยใหญ่ และได้เป็นราชบุตรเขยของพระร่วงเจ้าต่อมาได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของมอญ พระนามว่า “พระเจ้าฟ้ารั่ว” พระเจ้าราชาธิราช กษัตริย์มอญผู้ทำสงครามกับพม่าอย่างยาวนาน พระเจ้าบุเรงนองที่โดยกำเนิดเป็นชาวพม่า แต่ได้เป็นใหญ่ในเมืองมอญที่มีหงสาวดีเป็นศูนย์กลาง เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกที่ยิ่งใหญ่ ทรงสร้างพระมหาสถูปเจดีย์ที่หงสาวดีโดยจำลองมาจากพระมหาธาตุมุนี และทรงบูรณปฏิสังขรณ์พระมหาสถูปเจดีย์ชเวดากอง หลวงพ่ออุตตมะ ซึ่งชาวมอญ ชาวกระเหรี่ยง และชาวไทยทั่วประเทศให้ความเคารพศรัทธา พระครูธรรมวิทักษ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดม่วง เป็นพระนักพัฒนาที่สร้างความเจริญแก่วัดและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ สร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง และจัดตั้งศูนย์มอญศึกษา

ภายในวัดม่วงยังมีศูนย์มอญศึกษาและศูนย์ทอผ้าพื้นบ้าน ที่ซึ่งเราจะได้สัมผัสกับวิถีชีวิตชาวมอญ อาหารท้องถิ่นตามฤดูกาล สินค้าทางธรรมชาติของท้องถิ่น ผ้าทอมือและผ้าขาวม้าฝีมือชาวบ้าน และมีจำหน่ายในราคากันเอง หากมีคณะผู้ชมตั้งแต่ ๑๐ คนขึ้นไปสนใจลองลิ้มชิมรสอาหารคาวหวานพื้นบ้านแบบมอญ เช่น แกงบอน แกงมะตาด น้ำปลาร้า (เป็นน้ำจิ้มชนิดหนึ่ง) ก็สามารถติดต่อล่วงหน้าได้ ซึ่งที่นี่จะเปิดทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐-๑๗.๐๐ น.

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเปิดให้เข้าชมทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐-๑๖.๐๐ น. โดยไม่เสียค่าเข้าชม (เข้าชมเป็นหมู่คณะควรติดต่อล่วงหน้า หรือทำหนังสือเรียนเจ้าอาวาสวัดม่วง) และสามารถสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่โทรศัพท์หมายเลข ๐ ๓๒๓๗ ๒๕๔๘ หรือ www.monstudies.org

พิพิธภัณฑวัดม่วง

สำหรับการเดินทางไปเที่ยวชมพิพิธภัณฑพื้นบ้านวัดม่วง หากเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว ก็ออกจากตัวเมืองราชบุรีไปตามทางหลวงหมายเลข ๔ แล้วแยกเข้าอำเภอบ้านโป่ง ไปตามทางหลวงหมายเลข ๓๐๘๙ เส้นโคกสูง-เบิกไพร (ทางไปถ้ำเขาช่องพราน) จากนั้นข้ามสะพานแม่น้ำแม่กลองตรงไปประมาณ ๗ กิโลเมตร และจากปากทางแยกเข้าไปอีก ๒.๕ กิโลเมตร ก็จะถึงพิพิธภัณฑ หรือหากเดินทางด้วยรถโดยสารประจำทางจากกรุงเทพฯ นั่งรถสายกรุงเทพฯ-กาญจนบุรี มาลงที่อำเภอบ้านโป่ง แล้วนั่งรถโดยสารประจำทางสายบ้านโป่ง-โพธาราม มาลงที่หน้าวัดม่วง

ดร.อุดม สมพร
ผู้สืบสานมรดกทางภูมิปัญญาชาวไทยยวน

“...อยากให้ลูกหลานเหลียวหลิงมาดูดดีดบ้าง
บรรพชนได้สร้างสรรค์อะไรไว้มากมาย
ถ้าเราไม่รู้จักอดีต จะหมดความเป็นชาติ หมดเอกลักษณ์
เนื้อหาของชีวิตมีรากแก้วทั้งสิ้น หลายคนอนุรักษ์ผ้าเพื่อเก็บ
แต่เราคิดอยากสร้างสรรค์งานผ้าให้เกิดมากกว่า...
ลายผ้าทุกลายล้วนเป็นมรดกของบรรพชน
ถ้าเราเก็บไว้เพียงผ้า นานไปผ้าเก่าไปเรื่อยๆ
คุณค่ามันอยู่ที่ความเก่าหรือเปล่า หากวันหนึ่งไฟเผาจะหมดไปไหม
แต่ถ้าเราเก็บสิ่งที่เคยมีไว้เป็นองค์ความรู้ ไฟเผาก็ไม่หมด
สืบสานต่อไปได้ อีกไม่นานที่นี้จะมีพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว
เราจะเก็บเอาองค์ความรู้เรื่องงานผ้าจากไว้ที่นี่...”

พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว

อุดมการณ์อันมุ่งมั่น และความตั้งใจแน่วแน่ของ ดร.อุดม สมพร คนไทยเชื้อสายไทยยวน ได้ก่อให้เกิดพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวแห่งนี้ ไว้เป็นที่สืบสานมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพชนชาวไทยยวน ในตอนแรกท่านตั้งใจเพียงจะอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าจกของชาวไทยยวน แต่สิ่งที่รวบรวมได้น้อยเกินไปที่จะดึงดูดความสนใจของผู้คน ท่านจึงคิดว่าจะทำอย่างไรให้มีความหลากหลายมากขึ้น และเห็นว่าสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เป็นวิถีชีวิตของชาวไทยยวนน่าจะตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของทุกคนได้ นั่นจึงเป็นที่มาของชื่อ พิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว

พิพิธภัณฑแห่งนี้จัดตั้งขึ้นจากความริเริ่มของหลายองค์กร เช่น วัดโขลงสุวรรณคีรี มูลนิธิพัฒนาประชากรตำบลคูบัว สมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนวัดแคทราย ศูนย์สืบทอดศิลปะผ้าจกราชบุรี ชมรมชาวไทยยวน ราชบุรี เป็นต้น โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณการก่อสร้างและปรับปรุงอาคารจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี และสมาคมต่างๆ ตัวอาคารก่อสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ หลังจากก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑเสร็จแล้วก็ได้มอบหมายให้ ดร.อุดม สมพร (มูลนิธิพัฒนาประชากรตำบลคูบัว) เป็นประธานกรรมการจัดตกแต่งและจัดแสดงภายใน และเป็นวิทยากรกิตติมศักดิ์ด้วย

จุดประสงค์ในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ก็เพื่อรวบรวมสิ่งที่เป็นร่องรอย ภูมิปัญญาของบรรพชนไทยยวน ให้ผู้ที่สนใจได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ของชาวไทยยวนที่อพยพมาจากเมืองเชียงแสนเมื่อกว่า ๒๐๙ ปีที่ผ่านมา ในครั้งนั้น มีกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ที่อพยพมาด้วยกัน ชาวไทยยวนส่วนหนึ่งได้ตั้งหลักแหล่ง ที่ลุ่มน้ำป่าสักอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี อีกส่วนหนึ่งอพยพลงมาอยู่ที่ราชบุรี แม้จะอยู่ต่างถิ่นแต่คนไทยยวนในที่ต่างๆ ก็ยังคงไปมาหาสู่กัน และร่วมกัน สืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่สืบไป ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อพยพมาด้วย ในคราวนั้นและตั้งหลักแหล่งที่ราชบุรีก็มีชาวไทยใหญ่และชาวยอง ตระกูล ไทยใหญ่ที่มีชื่อเสียงมากคือ ตระกูลเทพายะสุวรรณ ที่ได้เป็นนายอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ชื่อว่า หลวงศรีสวัสดิ์

ที่คูบัวเมื่อราว พ.ศ. ๑๖๐๐ มีชาวมอญตั้งถิ่นฐานอยู่ จากนั้นก็ร้างไป จนในสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราชทรงให้ชาวไทยยวน มาตั้งหลักปักฐาน ได้จับจอง บุกเบิก ถางป่า ทำไร่ ไถนา ตั้งหลักแหล่งที่คูบัวแห่งนี้

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารพิพิธภัณฑ์เป็นแบบไทยยวน ประยุกต์ ภายนอกอาคารด้านขวามือของพิพิธภัณฑ์เป็นอาคารเอนกประสงค์ ใช้เป็นที่รวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งยังเป็นศูนย์ฝึกและศูนย์สาธิตการทอผ้าจาก ดิดกับอาคารพิพิธภัณฑ์ด้านหน้าเป็นเรือนไทยยวนโบราณ ด้านหน้าอาคาร พิพิธภัณฑ์มีศาลาจารึก เนื้อหาด้านที่ ๑ เป็นบทนมัสการพระรัตนตรัย คำกล่าว สดุดีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวาระทรงครองราชย์ครบ ๖๐ ปี และ ข้อมูลทั่วไปของชุมชนบ้านคูบัว ด้านที่ ๒ กล่าวถึงภูมิปัญญาในการผลิต สีนค้ำโอท็อป การสร้างจิตประภคณสถานบ้านคูบัว และความเป็นมาของ โบราณสถาน เมืองโบราณสมัยทวารวดีที่คูบัว ด้านที่ ๓ กล่าวถึงความเป็นมา ของชาวไทยยวนตั้งแต่การเคลื่อนย้ายจากเชียงแสน อาณาจักรล้านนาโบราณ มาอยู่ที่คูบัว และด้านที่ ๔ กล่าวถึงอาณาเขตตำบลคูบัว แผนที่จังหวัดราชบุรี และรายชื่อผู้บริจาคเงินซื้อหินทำศาลาจารึกนี้

ภายในอาคารพิพิธภัณฑ์แบ่งส่วนแสดงไว้ ๑๐ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ แสดงภูมิปัญญาสมัยทวารวดี ชั้นส่วนโบราณสถาน โบราณวัตถุที่จัดแสดงได้จากการขุดค้นของกรมศิลปากรระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๔- ๒๕๐๖ ก่อนหน้านั้นชาวบ้านไม่รู้ว่าที่ตำบลคูบัวแห่งนี้เคยเป็นเมืองโบราณ มาก่อน เมื่อมีการปรับพื้นที่เพื่อทำไร่ ทำนา ก็ไถเอาเศษอิฐ ขากวัดอุโบสถ ไปทับถมรวมกัน ส่วนที่เป็นแก้ว แหวน เงิน ทอง ลูกปัด หน้ากากทองคำ ก็นำไปขาย ส่วนที่ปรักหักพังและขายไม่ได้ก็นำไปไว้วัดโขลงสุวรรณคีรี ต่อมา

เครื่องจับดักสัตว์

เครื่องมือไถนา

จำลองห้องครัวของชาวไทยยวน

โบราณวัตถุสมัยทวารวดี ที่ขุดพบจากโบราณสถานบ้านคูบัว

หุ่นจำลองวิถีชีวิตชาวไทยยวน

คณะกรรมการจัดสร้างจิตประภคณสถานบ้านคูบัวได้นำเศษซากโบราณวัตถุ และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ มาไว้ที่นี่

ส่วนที่ ๒ แสดงเครื่องมือทำมาหากิน ได้แก่ เครื่องไถนา เครื่องจับ ดักสัตว์ และของใช้ต่างๆ

ส่วนที่ ๓ แสดงมุมหุ่นนอนสอนลูกหลาน สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ชาวไทยยวน ที่พ่อแม่ลูกหลานจะนอนอยู่ในห้องเดียวกัน ได้ดูแลและอบรม สั่งสอนอย่างใกล้ชิด ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสายเลือด

ส่วนที่ ๔ แสดงการระดมความคิดเห็นของคนในชุมชน จัดทำเป็น รูปหุ่นจำลองเหตุการณ์การปรึกษาหารือกัน หุ่นพระภิกษุสงฆ์ชาวไทยยวน ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่สำคัญ และภาพผู้นำชุมชนไทยยวนที่สำคัญๆ

ห้องจำลองการระดมความคิดเห็นของคนในชุมชน

หุ่นพระภิกษุสงฆ์ ผู้นำทางจิตวิญญาณที่สำคัญของชาวไทยยวน

ส่วนที่ ๕ แสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยยวน เป็นการจำลองห้องครัวของชาวไทยยวน มีก้อนเส้า เตาไฟ เครื่องใช้ต่างๆ ในการประกอบอาหารสมัยที่ยังไม่มีตู้ใส่กับข้าว ชาวไทยยวนจะใช้เส้ดโกกที่เป็นกล่องไม้มีฝาครอบ ถัดจากครัวเป็นที่อยู่ไฟ สมัยโบราณ เมื่อหญิงคลอดลูกแล้วจะต้องอยู่ไฟให้ครบเดือน เรียกว่า อยู่เตื่อน เชื่อกันว่าหากใครอยู่ไม่ครบเดือนจะอ่อนแอและเจ็บป่วยง่าย

ส่วนที่ ๖ แสดงการทำมาหากินของชาวไทยยวน มีภาพบ้านเรือนชาวไทยยวน สิ่งของเครื่องใช้ในการทำไร่ไถนา เครื่องจับสัตว์น้ำ เครื่องมือช่างต่างๆ

ส่วนที่ ๗ ห้องโถงจัดนิทรรศการ ใช้เป็นที่สำหรับจัดนิทรรศการหมุนเวียน การจัดสัมมนาของหน่วยงานและสถานศึกษาในชุมชน และประชุมชาวบ้าน และมีพระประธานศิลปะเชียงแสนทั้งดงาม

ส่วนที่ ๘ ภูมิปัญญาทอผ้าจาก จัดแสดงเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าจากของชาวไทยยวน

ส่วนที่ ๙ ห้องอนุรักษ์ผ้าโบราณ เป็นห้องแสดงผ้าขึ้นตีนจกโบราณของชาวไทยยวนอันสวยงาม และผ้าจากสมัยปัจจุบัน อีกทั้งยังมีตู้เก็บผ้าจากโบราณเป็นจำนวนมาก

ส่วนที่ ๑๐ ห้องแสดงชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี ห้องนี้แสดงเครื่องแต่งกาย ลักษณะที่อยู่อาศัย รูปร่างหน้าตา และเรื่องราวของผู้คนแต่ละชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี ได้แก่ ไทยยวน ไทยทรงดำ ไทยมอญ ไทยจีน ไทยกะเหรี่ยง ไทยลาวเวียง และไทยพื้นถิ่น

ดร.อุดม สมพร เล่าความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัว

หุ่นจำลองการอยู่ไฟของหญิงหลังคลอดลูก

เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

เครื่องมือเครื่องใช้ของชาวไทยยวน

อุปกรณ์การทอผ้าของชาวไทยยวน

ห้องแสดงเครื่องแต่งกายของผู้คนแต่ละชาติพันธุ์

ห้องแสดงผลภัณฑ์ผ้าทอของชาวไทยยวน

นอกจากการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์สถานบ้านคูบัวแล้ว ดร.อุดม สมพร ยังได้ทำหลายสิ่งหลายอย่างไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลานไทยยวน ได้แก่ ดำเนินการจัดลิขสิทธิ์ลายผ้าไว้ให้เป็นสมบัติของชุมชนบ้านคูบัว รวมทั้งได้สร้างลายขึ้นเองเรียกว่า “ลายแคทราย” ได้พัฒนาโปรแกรมสอนทอผ้าจาก และร่วมจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรไทยยวน เป็นที่จำหน่ายผ้าขึ้นตีนจก ผลิตภัณฑ์จากไม้ตาล และผลไม้แปรรูป นอกจากนี้ได้สร้างสวนโคตรเห้งรำลึกไว้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพืชพรรณไม้ต่างๆ

ทุกวันนี้ ดร.อุดม สมพร ในวัยกว่า ๗๐ ปี ยังคงทำหน้าที่ดูแลและเป็นวิทยากรอย่างเข้มแข็ง ด้วยความมุ่งมั่นในอุดมการณ์ของตน แม้ร่างกายจะอ่อนล้าด้วยความสูงวัยและปัญหาสุขภาพ แต่ก็มีได้ทำให้ท่านพักผ่อนที่จะสืบสานมรดกทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไว้ให้ลูกหลานไทยยวนและชาวไทยได้ภาคภูมิใจอีกทั้งได้พยายามหาหนทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคเพื่อความอยู่รอดของพิพิธภัณฑ์จากปัญหาค่าใช้จ่ายเพราะไม่มีการเก็บค่าเข้าชม โดยเฉพาะค่าไฟฟ้าเพื่อความเย็นสบายแก่ผู้เข้าชม โดยต้องการติดตั้งแผงผลิตพลังงานแสงอาทิตย์ในการผลิตไฟฟ้าใช้เอง ซึ่งยังรอการสนับสนุนจากภาครัฐหรือภาคเอกชน

นอกจากนี้ท่านยังได้สะท้อนถึงความห่วงใยในวัฒนธรรมของชาวไทยยวนที่ค่อยๆ ลบเลือนไปตามกาลเวลาเนื่องจากหมดความจำเป็น เช่น ภูมิปัญญาในการทำไร่ ทำนา ทำสวน เพราะมีการชลประทานสมัยใหม่ สำหรับภูมิปัญญาด้านการทอผ้าจากที่ยังคงอยู่ได้เพราะยังมีประโยชน์ในการเลี้ยงชีพ ท่านกล่าวด้วยความเป็นห่วงว่าอนาคตของวิถีไทยยวนคงอยู่ได้ไม่เกิน ๕๐ ปี แต่อยากให้รักษาภาษาไทยยวนไว้ ปัจจุบันคนเฒ่าคนแก่ยังเขียนและพูดภาษาไทยยวนอยู่ จึงอยากให้ลูกหลานไทยยวนได้เรียนรู้ไว้ ทุกวันนี้ท่านได้พยายามรื้อฟื้นประเพณีกินขันโตกขึ้นทุกปี ใช้ชื่องานว่า “ลอยขันโตกร่วมใจไทยยวน ปีนี้นับเป็นปีที่ ๑๐ แล้ว โดยชาวไทยยวนแต่ละชุมชนจะเวียนกันเป็นเจ้าภาพจัดงาน ทั้งยังฝากแนวคิดแก่เยาวชนและคนไทยว่าจงภูมิใจในวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ และไม่ลืมกำพืดของตน

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม

วัดคงคารามเป็นวัดเก่าแก่ที่มีมาแต่โบราณ จากการเล่าสืบต่อกันมาของชาวบ้านเชื้อสายมอญกล่าวว่า ปลายสมัยอยุธยาต่อกับสมัยธนบุรีและสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พวกมอญได้อพยพเข้ามาตามลำน้ำแม่กลอง แล้วมาตั้งถิ่นฐานอยู่เหนือเขตอำเภอโพธาราม ขึ้นไปจดได้อำเภอบ้านโป่งในปัจจุบัน และได้สร้างวัดนี้ขึ้น หรือวัดนี้อาจจะสร้างก่อนที่ชาวมอญจะอพยพเข้ามา เมื่อตั้งถิ่นฐานแล้วก็ได้ทำนุบำรุงเป็นวัดมอญสืบต่อมา เดิมวัดนี้ชื่อ “วัดกลาง” ภาษา มอญ เรียกว่า “เกียใต้”

ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระยามหาโยธี (เจ่ง คชเสนี) ขุนนางไทยเชื้อสายมอญได้นิมนต์พระราชอาคันตุกะฝ่ายรามัญนิกรมาเป็นเจ้าอาวาส วัดนี้เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระครูรามัญญาธิบดี(เจ้าอาวาส) เป็นที่เคารพนับถือของผู้คนมาก ได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้าจอมมารดากลิ่นในรัชกาลที่ ๔ อีกทั้งได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง และได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดคงคาราม” กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติใน พ.ศ. ๒๕๑๘ วัดนี้มีโบราณสถานสำคัญหลายอย่างคือ พระอุโบสถซึ่งมีจิตรกรรมฝาผนังอันทรงคุณค่าทางศิลปะ ฝีมือสกุลช่างกรุงเทพฯ ช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ปัจจุบันหาชมได้ยาก

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคารามก่อตั้งใน พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยดัดแปลงกุฏิเรือนไทย ๙ ห้องทำเป็นพิพิธภัณฑ์ และก่อสร้างหมู่เรือนไทยเชื่อมต่อกับตัวกุฏิที่สามารถเดินถึงกันได้ ให้เป็นที่จัดแสดงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุล้ำค่าจำนวนมาก รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวมอญ อันเป็นสมบัติของวัดมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นต้นว่า โลงมอญอายุกว่า ๒๐๐ ปี คัมภีร์ใบลานและสมุดไทยที่จารเป็นภาษามอญจำนวนมาก หีบ ตู้พระธรรมและตาลปัตรพัดยศ เครื่องปั้นดินเผาศิลปะมอญที่แกะสลักลวดลายวิจิตรงดงาม เครื่องมือช่างสมัยโบราณ เครื่องแต่งกายชาวมอญ เครื่องถ้วยลายคราม และเครื่องทองเหลือง

ในพิพิธภัณฑ์ได้จัดแบ่งการจัดแสดงเป็น ๑๐ ห้อง ได้แก่ ห้องตู้เก็บคัมภีร์ใบลาน ห้องคัมภีร์ ห้องเครื่องมือช่าง ห้องทองเหลือง ห้องลายคราม ห้องเครื่องปั้นดินเผาสมัยสุโขทัยและอยุธยา ห้องดนตรีไทย ห้องเครื่องถ้วยชา ห้องหนังสือ และห้องร่วมสมัย

พิพิธภัณฑ์เปิดให้เข้าชมทุกวันตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐- ๑๖.๐๐ น.

สำหรับการเดินทาง จากตัวจังหวัดไปตามทางหลวงหมายเลข ๔ ประมาณ ๒๒ กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข ๓๐๘๐ อีก ๑ กิโลเมตร หรือโดยสารรถประจำทางจากกรุงเทพฯ ที่สถานีขนส่งสายใต้ สายกรุงเทพฯ-โพธาราม ลงที่หน้าไผ่ขมิ้นโพธาราม แล้วนั่งรถจักรยานยนต์รับจ้างมาลงที่หน้าวัด

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดคงคาราม

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคารามดัดแปลงจากกุฏิเรือนไทย ๙ ห้อง

อาคารพิพิธภัณฑ์ทหารช่าง

พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง จัดแสดงหัวรถจักรไอน้ำรถไฟ สมัยสงครามโลก ครั้งที่ ๒

รถเกี่ยดิน จัดแสดงในบริเวณพิพิธภัณฑ์ทหารช่างราชบุรี

พิพิธภัณฑ์ทหารช่าง

หากใครได้มีโอกาสเดินทางไปจังหวัดราชบุรี จะต้องเห็นค่ายภาณุรังษี ค่ายทหารใหญ่ตั้งเด่นเป็นสง่าริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ค่ายแห่งนี้เดิมเป็นที่ตั้งของกรมทหารราบที่ ๔ ซึ่งจอมพลสมเด็จพะพระราชพิตุลา บรมพงศาพิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการพิเศษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ จนกระทั่งถึงวันเสด็จทิวงคต ทรงทำนุบำรุงกรมทหารราบที่ ๔ ให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้นในวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ.๒๕๐๗ จึงได้รับพระราชทานนามค่ายว่า “ภาณุรังษี” เพื่อเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงคุณงามความดีของพระองค์ท่าน ที่ค่ายภาณุรังษีแห่งนี้ คนต่างถิ่นส่วนใหญ่คงไม่ทราบว่าภายในค่ายมีสถานที่สำคัญหลายแห่งเป็นต้นว่า ศาลหลักเมืองที่ทุกๆ วันจะมีผู้คนพากันไปกราบไหว้สักการะอย่างไม่ขาดสาย และพิพิธภัณฑ์ทหารช่าง

สำหรับทหารช่าง จะมีใครสักกี่คนที่รู้ว่ามีหน่วยงานนี้ในกองทัพไทย เรามักจะคิดว่าทหารมีหน้าที่รักษาความมั่นคงและปกป้องอธิปไตยของชาติเท่านั้น แต่เมื่อได้มีโอกาสเข้าไปชมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ทำให้เราทราบว่าทหารไทยได้สร้างคุณูปการแก่คนไทยและชาวต่างชาติมากมาย ภายในพิพิธภัณฑ์ได้รวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจกรรมทหารช่าง ยุทธโศภรณ์ และเครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา และภาคภูมิใจในการกิจที่ทหารช่างได้เสียสละเพื่อสร้างความเจริญ และช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขทั้งแก่ประชาชนชาวไทยและประเทศอื่นๆ

พิพิธภัณฑ์ทหารช่างจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของค่ายภาณุรังษี เดิมมีเพียงอาคาร ๑ หลัง ต่อมาหน่วยงานทหารช่างหลายหน่วยได้มอบเครื่องมือช่างให้กับพิพิธภัณฑ์ ทำให้พื้นที่จัดแสดงคับแคบ ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๕๒๗ จึงได้ปรับปรุงและขยายพื้นที่จนในปัจจุบันมีเนื้อที่ประมาณ ๒ ไร่ ด้านหน้าเป็น**พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง** จัดแสดงหัวรถจักรไอน้ำรถไฟสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ และเครื่องมือหนักต่างๆ เช่น รถตัก รถเกี่ย รถปั้นจั่น รถบด เรือยนต์สร้างสะพาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาคารจัดแสดงอีก ๓ อาคารคือ

เครื่องหมายสัญลักษณ์ ประจำหน่วยทหารช่าง

อาคาร ๒ ชั้น เดิมเป็นบ้านพักของเจ้ากรมการทหารช่างในอดีต ชั้นล่าง จัดแสดงเครื่องมือช่างที่ใช้ในสมัยโบราณ อาวุธปืนโบราณ หุ่นเครื่องแบบทหารช่างในอดีต เครื่องหมายสัญลักษณ์ประจำหน่วยทหารช่างต่างๆ ภาพการปฏิบัติงานของทหารช่าง ส่วนชั้นบน เป็นห้องบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับทหารช่าง เช่น ห้องพิพิธภัณฑ์ จอมพลสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ห้องพิพิธภัณฑ์ พลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เป็นต้น

อาคารรูปตัวแอล จัดแสดงเป็นห้องต่างๆ ๗ ห้อง ได้แก่ (ห้องที่ ๑) ห้องอดีตเจ้ากรมทหารช่างตั้งแต่คนแรกถึงปัจจุบัน (ห้องที่ ๒) ห้องทหารช่างในอดีตที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างทางรถไฟมาตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการจัดตั้งกองร้อยทหารช่างรถไฟ ภารกิจคือ การขุดเจาะอุโมงค์ขุนตาน บนเส้นทางรถไฟสายเหนือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๑ แล้วสร้างต่อจนถึงเชียงใหม่ สายตะวันออกเฉียงเหนือสร้างจากนครราชสีมาถึงอุบลราชธานี สายตะวันออกจากฉะเชิงเทราถึงอรัญประเทศ รวมถึงการซ่อมเส้นทางและการเดินรถไฟด้วย ดังนั้น พลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน พระบิดาเหล่าทหารช่างจึงทรงเป็นพระบิดาการรถไฟไทยอีกด้วย (ห้องที่ ๓) ห้องทหารช่างกับการพัฒนาประเทศ (ห้องที่ ๔ - ๕) ห้องทหารช่างกับการช่วยเหลือประชาชน (ห้องที่ ๖ - ๗) ห้องเกียรติศักดิ์ของทหารช่างไทยในกัมพูชา

อาคารแปดเหลี่ยม จัดแสดงประวัตินายทหารช่างผู้สร้างชื่อเสียง ที่นำความภาคภูมิใจมาสู่เหล่าทหารช่าง

ห้องจอมพลสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข
เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์
กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

อาวุธปืนโบราณ

ภาพแสดงภารกิจซ่อมทางรถไฟของทหารช่าง

ห้องอดีตเจ้ากรมทหารช่าง

เครื่องมือเครื่องใช้ของทหารช่าง

อาวุธและหุ่นระเบิดที่รื้อถอนได้จากการก่อสร้างเส้นทางในกัมพูชา

เครื่องมือช่างที่ใช้ปฏิบัติงานในสงครามโลกครั้งที่ ๒

แบบจำลองแสดงโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ห้องทหารช่างกับการช่วยเหลือประชาชน

พิพิธภัณฑ์ทหารช่างอยู่ในการดูแลของ กองวิทยาการ กรมการทหารช่าง เปิดให้ผู้สนใจเข้าชมในวันและเวลาราชการคือ ๐๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. สำหรับผู้ที่ขอเข้าชมเป็นหมู่คณะติดต่อสอบถามได้ที่หมายเลขโทรศัพท์ ๐ ๓๒๓๓ ๗๓๘๘ ต่อ ๕๓๑๕๑

หากท่านเดินทางไปจังหวัดราชบุรี น่าจะหาโอกาสไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ทหารช่างแห่งนี้ นอกจากจะได้รับความรู้แล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่ท่านจะได้รับก็คือ ความซาบซึ้งใจ และความภาคภูมิใจในภารกิจของเหล่าทหารช่างที่เสียสละเพื่อช่วยเหลือประชาชนไทย รวมทั้งประชาชนในต่างประเทศมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน

สี่สัปดาห์ งานศิลป์

มนุษย์สร้างศิลปกรรมขึ้นด้วยความรัก นิยมในสิ่งที่ดีงาม และห่างจากสิ่งที่เป็นความน่าเกลียด เพราะความงามและความดีนั้นเป็นของคู่กัน สุนทรียศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่บันดาลให้เกิดอุดมคติอันดีงาม คุณค่าของศิลปกรรมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีผลทำให้จิตใจของมวลมนุษย์สูงขึ้นได้อย่างแท้จริง

จิตรกรรมไทยประเพณี

จิตรกรรมไทยประเพณีเป็นศิลปกรรมศาสตร์แขนงหนึ่ง ที่เกิดจากความพากเพียร และพลังแห่งแรงบันดาลใจ โดยจิตรกรผู้ที่มีจิตใจ จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างผลงานอันงดงาม โดยการถ่ายทอดความคตินั้นออกมาเป็นภาพเขียน เริ่มจากเส้นที่แห่งการระบายสี สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นนามธรรมให้ออกมาเป็นจิตรกรรมที่สุนทรีย์ภาพ โดยถ่ายทอดให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระธรรมวินัย ปรัชญา วรรณกรรม และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในความคิดหรือมโนภาพ

จิตรกรรมไทยประเพณีที่สร้างสรรค์ขึ้นตามผนัง อาคาร พระราชวัง และศาสนสถานที่สำคัญต่างๆ นับเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ปัจจุบันจิตรกรรมไทยประเพณีอันวิจิตรงดงามเหล่านั้นได้ลบเลือน เสื่อมโทรมไปอย่างรวดเร็ว จึงสมควรที่จะให้ความรู้และความเป็นมาของจิตรกรรมไทยประเพณีก่อนที่พຽ่งนี้ก็จะหายไปเสียแล้ว

ภาพจิตรกรรมไทยที่ช่างไทยเขียนขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ศิลปินคือบุคคลที่มีความเลื่อมใสในพุทธศาสนา และบางครั้งศิลปินเองคือพระภิกษุสงฆ์ เพราะช่างในอดีตไม่ได้ระบุนามไว้ จึงเรียกตามผลงาน เช่น ครูวัดเชิงหวาย ครูตุ้มก ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าจิตรกรรมไทยในแต่ละสมัย มีลักษณะการสร้างผลงานที่แตกต่างกันออกไปตามความคิด ประเพณีนิยม สังคม สิ่งแวดล้อม และความเป็นอยู่ของท้องถิ่นนั้นๆ ลักษณะที่แตกต่างกันจึงแบ่งออกเป็นสกุลได้ ๒ แบบ คือ

จิตรกรรมสกุลช่างหลวง เป็นงานฝีมือช่างแห่งราชสำนัก มีระเบียบแบบแผนในการสร้างงาน และเป็นแบบอย่างของช่างที่ยึดถือเป็นครู

จิตรกรรมสกุลช่างพื้นบ้าน เกิดจากช่างชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นผู้สร้างจิตรกรรมขึ้นมา เพื่อแสดงถึงความรู้สึกรักนึกคิด และพื้นฐานทางจิตใจแบบง่ายๆ มีอิสระในการแสดงประเพณีนิยมของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ

ศิลปะที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของจิตรกรนั้น ได้สร้างสรรค์มาจากการประสบการณ์อันยาวนาน และการสั่งสมสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จนกลายเป็นศิลปะที่มีความงดงาม จึงได้เรียกศิลปะสาขานี้ว่า “จิตรกรรมไทยประเพณี” ซึ่งมีปรากฏให้เห็นตามฝาผนังของโบสถ์ และวิหารของวัด

จิตรกรรมไทยประเพณี แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

จิตรกรรมฝาผนัง เป็นจิตรกรรมที่เขียนลงบนโครงสร้างของตัวอาคาร อุโบสถ วิหาร ศาลา และหอไตร เช่น ฝาผนัง เพดาน เสา คอซอง ช่อ คาน และบานประตูหน้าต่าง เป็นต้น เรื่องที่นำมาเขียนส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ภาพพุทธประวัติ ทศชาติ เทพชุมนุม ไตรภูมิ ภาพเรื่องในชาดกต่างๆ วรรณกรรมท้องถิ่นที่แสดงชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในสมัยนั้น ปรัชนาธรรม ตำนาน นิทานพื้นบ้าน พระราชพิธี ประเพณีที่สำคัญๆ เป็นต้น จิตรกรรมประเภทนี้เป็นจิตรกรรมที่ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้

วัดคงคารามเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของจังหวัดราชบุรี มีภาพจิตรกรรมฝาผนังสวยงามและโดดเด่น เป็นตัวอย่างของงานจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนกลาง และมีการปฏิสังขรณ์งานจิตรกรรมโดยจิตรกรสมัยรัชกาลที่ ๔ รุ่นแรก ซึ่งเป็นเอกในด้าน การเขียนภาพคน ลักษณะความมีชีวิตชีวาในการเขียนภาพ ลักษณะเคลื่อนไหว แสดงอารมณ์ต่างๆ อย่างเป็นเลิศ ทำให้งานจิตรกรรมของสองยุคสมัย

มีความกลมกลืน อีกทั้งการใช้สีที่สดใสและหลากหลายสี ตลอดจนการนำเทคนิคการแบ่งเรื่องแบ่งตอนของภาพที่วาดบนฝาผนังผืนเดียวกัน โดยใช้พุ่มไม้ เส้นโค้งแบบรีบับัน หรือเส้นหักมุมแบบสามเหลี่ยม จิตรกรผู้ซ่อมยังคงคุณค่าของช่างฝีมือโบราณ ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ พุทธชาติชาดก ไตรภูมิ จึงทำให้เป็นจิตรกรรมฝาผนังที่มีคุณค่าคู่กับจังหวัดราชบุรี

การเขียนภาพบานหน้าต่างในวัดคงคารามนิยมเขียนเป็นภาพทวารบาล การใช้สีจะกลมกลืนกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภูมิปัญญาของช่างโบราณที่รู้จักการเตรียมพื้นผนัง และการใช้สี แม้ว่ากาลเวลาผ่านไปหลายร้อยปี งานจิตรกรรมฝาผนังยังคงมีความงดงามให้เห็น

จิตรกรรมที่เคลื่อนที่ได้ เป็นจิตรกรรมในยุคแรกๆ ที่เขียนลงบนกระดาษ เช่น สมุดข่อย หรือเขียนลงบนผืนผ้า เช่น พระภูษาโบราณ ซึ่งมักเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับยืนบนฐานดอกบัว มีอัครสาวกยืนประนมมือทั้งสองข้าง นอกจากนี้ยังมีตู้พระคัมภีร์ต่างๆ ซึ่งจะเขียนเป็นลายหยดน้ำและลายกำมะลอ

ลักษณะของจิตรกรรมไทยประเพณี

จิตรกรรมไทยประเพณี นับเป็นภูมิปัญญาของจิตรกรไทยที่สร้างสรรค์ภาพสมมุติที่วาดขึ้นจากจินตนาการประกอบกับสัญลักษณ์และระเบียบแบบแผนกรอบโครงที่เป็นแบบฉบับ ตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา มีลักษณะที่สำคัญ คือ

๑. จิตรกรรมไทยเขียนด้วยสีฝุ่นที่ได้มาจากพืชหรือแร่ธาตุ ผสมกาวที่มีการเตรียมพื้นและรองพื้นไว้เป็นอย่างดี การเขียนภาพไทยแบบประเพณีเป็นภาพที่ละเอียดประณีต การใช้เทคนิคสีฝุ่นผสมกาวจึงเป็นงานเขียนที่เหมาะสม ไม่ต้องเขียนแข่งกับเวลาเหมือนสีประเภทอื่นๆ

๒. จิตรกรรมไทยที่เขียนขึ้นจากความคิดและมโนภาพ ซึ่งเป็นนามธรรม เช่น ภาพเทพและกษัตริย์จะแสดงให้เห็นรูปร่างที่ได้สัดส่วนอย่างสมบูรณ์ และพระพักตร์ที่อัมเอบเป็นสุขสงบและงดงาม

ลักษณะท่วงท่าอันอ่อนช้อย รูปร่างที่ได้สัดส่วนงดงามของแม่พระธรณีปีบมวยผมในวัดคงคาราม

๓. จิตรกรรมไทยที่เขียนเป็นรูปแบนราบไม่มีปริมาตร ไม่มีระยะใกล้ไกลและลึก ไม่จำกัดว่าภาพนั้นจะอยู่ส่วนใดของพื้นที่จิตรกรรมผาผนัง

๔. การจัดองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมมักเป็นแบบ ตานกมอง (การมองจากที่สูงลงมาหาวัตถุ)

๕. จิตรกรรมไทยที่แสดงเรื่องราวที่เกี่ยวกับเทพและกษัตริย์ เป็นความศรัทธาและเชิดทูนบูชาพระมหากษัตริย์ให้ทรงเป็นดังเทพตามคตินิยมมาตั้งแต่อดีต

๖. ตัวภาพมีขนาดเล็ก ไม่แสดงความรู้สึกลงใจใบหน้า แต่มีการแสดงพฤติกรรมด้วยท่าทางกิริยา และอิริยาบถต่างๆ

๗. รูปแบบของตัวภาพมีลักษณะเฉพาะ เช่น ภาพเทพ กษัตริย์ เจ้านาย ข้าราชการพรา บุคคลสามัญ สัตว์หิมพานต์ เป็นต้น ภาพเหล่านี้จะมีรูปแบบซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของตัวภาพนั้นๆ รูปแบบของตัวภาพเกิดจากรูปแบบที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมชาติ หรือสร้างสรรค์จากจินตนาการของจิตรกร

๘. ภาพแสดงกาลเวลา จะไม่ใช่แสงเงา หรือความมืดสว่าง ให้เกิดเป็นปริมาตร ๓ มิติ แต่จะใช้กิริยาของตัวภาพ เช่น ภาพบุคคลนอน หมายถึงเวลากลางคืน เป็นต้น

๙. จิตรกรรมไทย แบ่งพื้นที่ภาพออกเป็นตอนๆ จิตรกรจะใช้วิธีคั่นภาพด้วยการเขียนแถบรูปร่างเหมือนฟืนปลาที่เรียกว่า เส้นสินเทา หรือลายที่เขียนเป็นแถบผ้าสะบัดไปมาแบ่งภาพเป็นตอนๆ ที่เรียกว่า ลายฮ่อ หรือใช้ภาพภูเขา ถนน ลำน้ำ กำแพง ต้นไม้ เป็นเส้นแบ่งภาพ

๑๐. สถาปัตยกรรมไทยในจิตรกรรมไทย เขียนขึ้นเพื่อประกอบตัวภาพ ไม่ได้แสดงสัดส่วนให้สัมพันธ์กับบุคคลในอาคาร สถาปัตยกรรมจึงมีขนาดเล็กเพียงคลุมหรือล้อมภาพบุคคลเท่านั้น

๑๑. จิตรกรรมไทยที่สร้างขึ้นจะแสดงเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา รวมทั้งคติธรรมในพระพุทธศาสนา

ภาพพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่ชาวเมืองสาวัตถี แสดงพระพุทธรูปเจ้าเล่ห์เจียม ศากยวงศ์พิมพาพิลาป และพระพุทธรูปเจ้าแสดง ยมกปาฏิหาริย์ในวัดคองคาราม

แสดงลักษณะของภาพจิตรกรรมไทยประเพณี คือ ภาพไม่มีระยะใกล้ ไกลและลึก มีการใช้ต้นไม้ แบ่งพื้นที่ของภาพเป็นตอนๆ ภาพอาคาร สถาปัตยกรรมมีขนาดเล็กเพียงล้อมภาพบุคคล เท่านั้น

ภาพทศชาติชาดกตอนพระอนาชาของ พระปฐมกุมารฆ่าพระชายาของพระองค์

แสดงวิธีการแบ่งภาพด้วยการใช้ขีดหิน และต้นไม้ การวางภาพใกล้ไกล เช่นต้นไม้ในระยะใกล้ จะเห็นใบไม้ชัดเจน ส่วนไกลออกไปจะเป็นเพียง การใช้ท่อนตะกั่ว เป็นฟืม ลักษณะของการวาดเส้นตัวละครจะมีความประณีต และไม่มีความรู้สึกทางใบหน้า

การสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยประเพณี

กรรมวิธีในการสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยประเพณี ครูช่างได้สอนศิษย์ให้ทำงานอย่างมีระบบ และปฏิบัติตามด้วยความรู้ความเข้าใจ การฝึกหัดเริ่มตั้งแต่การเตรียมวัสดุ เครื่องมือเครื่องใช้ และการเตรียมงานตามลำดับขั้นตอน ซึ่งจะทำให้การสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยประเพณีมีคุณลักษณะที่ดี

ขั้นตอนของการสร้างสรรค์จิตรกรรมไทยประเพณี

๑. การเตรียมผนัง

การเตรียมปูนฉาบผนังในอดีตจนถึงปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานหรือสูตรการเตรียมปูน เป็นเพียงการทำต่อๆ กันมา ปูนฉาบผนังที่มีคุณภาพคนโบราณเรียกว่า ปูนเพชร ซึ่งมีคุณสมบัติแข็งและแกร่งเหมือนหินปูนตามธรรมชาติ เนื้อปูนปั้นนั้นจะมีความเหนียวแน่น แข็งแรงและมีความแกร่งลักษณะเช่นนี้เป็นการพิสูจน์ได้ว่าในสมัยโบราณนั้นมีเทคนิคในการเตรียมปูนให้มีคุณภาพ จะเห็นได้จากศิลปกรรมต่างๆ เช่น ตัวอาคารปูนปั้นประดับส่วนต่างๆ ของอาคาร ซึ่งผ่านมามากหลายศตวรรษแล้วยังคงมีสภาพที่ดีอยู่

ในการเตรียมผนังจะใช้ปูนขาวที่นำหินปูนหรือเปลือกหอยมาเผาด้วยความร้อน ๙๐๐ องศาเซลเซียสจนสุก แล้วนำมากบดในบ่อเพื่อควนหินปูนให้เข้ากับน้ำ จากนั้นกรองเนื้อปูนจากบ่อที่ ๑ ลงไปในบ่อที่ ๒ เอาแต่เนื้อปูนที่ละเอียด เสร็จแล้วก็นำมาหมักต่อ ในการหมักจะกรองเนื้อปูนลงไปครึ่งบ่อแล้วเติมน้ำให้เต็ม การหมักยิ่งนานมากเท่าใดก็จะได้น้ำปูนที่มีคุณภาพมากเท่านั้น

วัสดุที่ใช้ในการผสมปูนจะใช้กาวที่ได้จากพืชและสัตว์ เช่น

- กาวที่ได้จากสัตว์ ได้จากหนังวัวหรือหนังควายที่นำไปเผาไฟและนำไปต้ม แล้วเคี้ยวกรองจนได้น้ำกาวข้นเหนียวเหมือนน้ำผึ้ง
- กาวที่ได้จากพืช ได้จากน้ำแชเปลือกต้นยาง เปลือกประดู่ โดยการสับเปลือกเป็นชิ้นเล็กๆ นำไปแช่น้ำ ยางที่อยู่ในเปลือกไม้ก็จะละลายออกมาผสมกับน้ำ หรือกาวที่ได้จากการที่เราเคี้ยวน้ำอ้อยจนเหนียวคล้ายน้ำผึ้ง

การผสมปูน

เริ่มจากการเตรียมกาวผสมลงในปูนขาวที่หมักได้ที่ นำไปตำหรือคนเนื้อปูนให้เหนียวแน่น โดยมีส่วนผสมของเนื้อทรายน้ำจืดละเอียด ในอัตราส่วน ๒ ส่วน ปูน ๗ ส่วน ทราย ๑๔ ส่วน

การฉาบ

การฉาบปูนจะผสมทรายหยาบฉาบในชั้นแรกคือส่วนที่ติดกับอิฐและฉาบระดับให้เรียบ แล้วฉาบชั้นที่สองด้วยปูนผสมทรายละเอียดฉาบระดับแล้วขัดหน้าให้เรียบเป็นมัน ช่างโบราณใช้กะลามาคีร์หรือหอยเบี้ยขัดผิวปูนฉาบผนังให้เรียบเป็นมัน และชั้นสุดท้ายขัดด้วยใบตองแห้งเป็นชั้นตอนสุดท้ายจึงจะร่างภาพลงในผนังได้ การรองพื้นจะกระทำต่อเมื่อปูนที่หมักไว้มีค่าของความเป็นด่างสูง

ก่อนลงมือเขียนภาพ เพื่อไม่ให้สีที่เขียนเกิดการชำรุดช่างจะใช้ขมิ้น ชีตลงที่ผนังปูน ถ้าขมิ้นเปลี่ยนเป็นสีแดงแสดงว่าปูนเค็ม จะต้องแก้ด้วยน้ำใบ ชี้เหล็กสดตำหยาบๆ ทาประสมบนผนังทิ้งไว้ให้น้ำใบชี้เหล็กประสานกับผนัง ปูนค่อยล้างออก ใช้ขมิ้นชีดพื้นผนังดูอีกครั้ง เพื่อทดสอบว่าขมิ้นเป็นสีเหลือง ปกติ จึงรองพื้นและเขียนภาพได้

การรองพื้นโดยใช้ดินสอพองผสมกับน้ำกาวยที่เคี่ยวจากเนื้อเมล็ด มะขามทาบนผิวผนังเป็นการรองพื้น สำหรับจิตรกรปัจจุบันช่างเขียนได้ใช้ ดินประสีวประสะแทน เพราะหาง่ายและสะดวกกว่า

๒. การเตรียมเครื่องมือ

- **สมุดร่างภาพ**หรือสมุดข่อยใช้ในการร่างภาพบุคคล สัตว์ หรือ สถาปัตยกรรมเพื่อใช้เป็นแม่แบบ

- **พู่กัน** ช่างไทยมีภูมิปัญญาในการทำพู่กันใช้เอง พู่กันที่ใช้ในการ เขียนภาพมี ๒ ชนิดคือ

- **พู่กันขนหุ้ว**

ใช้ขนหุ้วที่มีเส้นขนและขนาดยาวเท่ากันๆ บรรจุเส้นขนลงใน กรวยมากน้อยตามขนาดของพู่กัน รัดโคนด้วยแหวนให้แน่นอีกครั้ง แล้วใส่ ด้ามที่ทำจากไม้เนื้อละเอียดและมีน้ำหนักเบา เหลาให้เหมาะสมมือ

- **พู่กันหวดหนู**

เป็นพู่กันสำหรับตัดเส้น ช่างประดิษฐ์พู่กันจากปลายหวดหนู วิธีในการประกอบพู่กันเช่นเดียวกันกับพู่กันขนหุ้ว แต่จะใช้หวดหนูประมาณ ๓-๑๐ เส้น ใช้สำหรับเขียนลายเส้นเล็กๆ ที่มีความอ่อนพลิ้วตามลักษณะลายไทย

- **แปรง**

ใช้ในการเขียนภาพต้นไม้เป็นกิ่ง เป็นพุ่ม ขนแปรงทำจากเปลือก กระดังงา รากลำเจียก ทูบปลายเปลือกและรากให้แตกเป็นฝอยแล้วนำไปตาก ให้แห้ง ตัดตามรูปทรงและขนาดที่ต้องการ ก่อนใช้แปรงทั้ง ๒ ชนิดนี้ต้อง แช่น้ำไว้สัก ๒-๓ ชั่วโมง เพื่อให้เส้นใยแปรงอ่อนนุ่มลง

- **สี**

สีที่ใช้งานจิตรกรรมไทยประเพณีเป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ธาตุดิน แร่หิน โลหะ พืชและกระดูกสัตว์ ลักษณะของสีจะเป็นผงละเอียด เรียกว่า **ฝุ่น** หรือ **สีฝุ่น**

๓. การเตรียมสีในการเขียนภาพจิตรกรรมไทยประเพณี

สีดำ ได้แก่

- สีดำจากเขม่าควันไฟ เช่น เขม่าก้นหม้อ

- สีดำจากผงถ่านโดยการนำกระดูกสัตว์มาเผาจนไหม้เป็นถ่านแล้ว บดให้ละเอียด

- สีดำจากหมึกจีน คือ ผงเขม่าที่ทำเป็นแท่ง

ภาพปราสาทใหญ่มีพื้นเบื้องหลังกษัตริย์สีแดง

ตัดกับฉากสีดำที่มีรูปดอกไม้วาง

ภาพจากชาดกเรื่องมโหสถ เป็นการใช้สีตรงข้าม

คือ ปราสาทสีแดง รูปทหารไล่เลื้อยสีเขียวสองคน

ไกวเปลสาแหรกในปราสาท

รูปพระมโหสถยืนอยู่บนมุกกำแพงเมืองยกพื้น

ห้ามพระเจ้าจุลณี ภาพสีพื้นหลังเป็นสีแดง

มีสีฟ้าระบายท้องฟ้าเบื้องหลังเป็นสีฟ้าอ่อน

มีกลุ่มโขดหิน ต้นไม้เป็นพื้นแบ่งภาพแต่ละตอน

สีเหลือง ได้แก่

- สีเหลืองจากดินเรียกว่า ดินเหลือง โดยการนำดินเหลืองละลายน้ำ เพื่อชะล้างดินแล้วกรองเอาสิ่งสกปรกออก จะได้เนื้อดินเหลืองบริสุทธิ์ นำไป ตากแห้งแล้วบดเป็นผงละเอียด

- สีเหลืองจากยางไม้รงค์เรียกว่า สีรงค์ โดยการสับต้นรงค์เอายาง จากต้นมากรอง เทใส่กระบอกไม้ไผ่แล้วย่างไฟอ่อนๆ จนยางแข็งเป็นก้อนจึง ผ่ากระบอกไม้ไผ่ออก จะได้สีรงค์เป็นแท่ง เมื่อจะใช้ก็เอาแท่งสีรงค์ฝนกับน้ำ จะได้สีเหลืองใส

- สีเหลืองจากแร่เรียกว่า หรดาล เกิดจากออกไซด์ของปรอททำ ปฏิกริยากับกำมะถัน หรดาลมีลักษณะเป็นก้อน มี ๒ ชนิด คือ

- หรดาลหินเนื้ออ่อน นำมาบดให้ละเอียด

- หรดาลกลีบทองเป็นก้อนแข็ง เวลาใช้ต้องนำมาฝนกับหิน ได้เนื้อสี แล้วนำไปผสมกาวเพื่อใช้เขียนภาพต่อไป

- สีเหลืองจากตะกั่ว โดยการคั่วตะกั่วในกระทะจนเป็นผงแล้วผสม กับต้นสาปแรังสาปกา (ตากแห้งแล้วหั่นใส่กระทะ) คั่วผสมกับผงตะกั่วจน ละลายเข้ากันได้สีเหลือง

สีแดง ได้แก่

- สีดินแดงที่ได้จากดินลูกรังซึ่งมีแร่เหล็กหรือสนิมเหล็กเจือปนอยู่

- สีแดงชาดเป็นสีแดงสดอมส้มซึ่งผลิตจากเมืองจีน มีชื่อเรียกต่างกัน

เช่น ชาดอ้ายม้วย ชาดจ้อแส

- สีแดงลิ้นจี่ เป็นสีแดงอมดำ ได้จากเมล็ดของต้นชาดหระคุณ

- สีแดงเสนหรือสีแดงลูกฟัก

สีขาว ได้แก่

- สีดินขาวทำจากดินขาวเผาไฟจนสุกดี นำมาบดเป็นฝุ่นละเอียด แล้วกรองให้ได้เนื้อละเอียด

- สีฝุ่นขาวจากออกไซด์ของตะกั่วทำจากสนิมสีขาวของตะกั่ว

- สีปูนขาวทำมาจากหินปูนหรือเปลือกหอยเผาไฟจนสุก นำมากรอง แล้วหมักจนจืด จากนั้นก็นำมาตากให้แห้งแล้วบดให้ละเอียด

สีน้ำเงิน โบราณเรียกว่า **สีคราม** สีครามมี ๒ ชนิด คือ ที่ได้จากพืช และแร่

- สีน้ำเงินจากพืชคือต้นคราม โดยใช้ใบต้นครามมาตำและคั้นเพื่อเอา น้ำมากรอง ปล่อยให้แห้ง จากนั้นนำกากไปบดเป็นฝุ่นเรียก **ครามหม้อ**

- สีน้ำเงินจากแร่ชนิดหนึ่งนำมาฝนเรียก **ครามก้อน**

สีที่กล่าวมาทั้ง ๕ สีนี้เป็นสีหลักในจิตรกรรมไทยประเพณี เรียกว่า

เบญจรงค์

การเตรียมกาวหรือน้ำยาผสมสี เป็นน้ำที่ได้จากยางไม้หรือจากสัตว์

วิธีการปรุงน้ำยา ถ้าเป็นจำพวกยางไม้ เช่น ยางมะขวิด เริ่มจากการสับเปลือกของลำต้นทิ้งไว้ก็จะได้น้ำยางเป็นก้อนแข็ง แล้วนำยามาทุบให้ละเอียด เอาไปแช่น้ำจนละลายเข้ากับน้ำ กรองให้สะอาดและนำไปต้มหรือตุ๋นจนเป็นกาวเหนียว เก็บไว้ใช้ในการผสมสี หรือยางมะเดื่อก็เช่นเดียวกัน โดยการสับเปลือกลำต้นมะเดื่อแล้วรองเอาอย่างมากรองให้สะอาด ใส่ขวดแล้วปิดฝาให้สนิท

การปรุงน้ำยาของท่านครูชรัวินโขง ท่านจะใช้น้ำท่าไม้ใช้น้ำฝนเพราะน้ำฝนเป็นน้ำต่าง และตกในเวลาที่น้ำขึ้นเต็มที ใส่โอ่งให้ตกตะกอนนอนกัน แล้วช้อนเอาแต่น้ำใสสะอาดปรุงน้ำยาเป็นส่วนผสมในการผสมสี

การผสมสีช่างจะอาศัยความชำนาญและประสบการณ์ในความพอดีของสีแต่ละสี การผสมน้ำกาวมากหรือน้อย จะข้นหรือใส หนาหรือบาง จะมีความต่างกัน

๔. การกำหนดเรื่อง

จิตรกรไทยประเพณีในวัดส่วนใหญ่เป็นภาพที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ผู้สร้างส่วนใหญ่จะแฝงความรู้สึก มีเจตนาที่จะรักษาและบูชาพระพุทธศาสนา ให้อยู่เหนือจิตใจของผู้ชม เมื่อพิจารณาอย่างละเอียด ย่อมเกิดปัญญา เกิดความเข้าใจลึกซึ้งในปรัชญาทางพระพุทธศาสนา เรื่องที่นิยมเขียนในภาพจิตรกรรมไทยประเพณี ได้แก่

- พระพุทธประวัติ แสดงประวัติแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งทรงเป็นผู้ที่มีพระปัญญาอันประเสริฐ ทรงพบและแก้ปัญหาล้วนทั้งปวง ตลอดจนโปรดผู้ที่เป็นศัตรูด้วยบุญกิริยาทุกประการ ซึ่งเป็นชัยชนะที่เพิ่มพระบารมีและศัตรูได้มีบทเรียน ทำให้กลับตัวเป็นคนดี

ภาพจากเรื่องพรหมนารถชาดก ในวัดคงคาราม แสดงการใช้เส้นลื่นเทาหยักเพื่อแบ่งพื้นที่ภายในภาพ เส้นลื่นเทาระบายสีน้ำเงินเข้ม วาดลายดอกไม้สีแดง ใบสีเขียวเป็นฉากหลังช่วยขับเน้นให้ตัวละคร มีจุดเด่นดูงามสง่าขึ้น

ภาพจากไตรภูมิ เบื้องบนคือสวรรค์ เบื้องล่างคือบาดาลและนรก ภาพสัตว์ในทะเลแห่งหิมพานต์ มีปลากะโทยักษ์ที่โหดร้ายตัวสีแดงและมีสัตว์อื่นๆ ตามจินตนาการของจิตรกร

ภาพพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุข หลังจากทรงตรัสรู้

ภาพเบื้องบนเพดานรูปวิมานมีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และรูปดาวสถคราะห์

- ชาดก แสดงกิจและอุดมคติในการครองชีวิตของพระโพธิสัตว์ ในฐานะและสภาวะต่างๆ เช่น ชาดก ๕๕๐ ชาดก ทศชาติชาดก พระเวสสันดรชาดก

- ไตรภูมิ แสดงความหมายของกุศลกรรมและอกุศลกรรม อุปมาเป็นภาพนรกและสวรรค์

- ปรีศนาธรรม แสดงความคิดเห็นที่แทรกปรีศนาธรรม ทำให้เข้าใจถึงสิ่งต่างๆ ในนามธรรมทั้งในทางที่ดีและไม่ดี เกิดแสงประทีปขึ้นในจิตใจของทุกคน

นอกจากนี้ยังมีภาพเรื่องราวของวรรณกรรมต่างๆ เช่น รามเกียรติ์ หรือนิทานในอุบัตัมเรื่องสินไซ เป็นต้น

๕. การร่างภาพ

จิตรกรรมไทยประเพณีที่ปรากฏอยู่บนฝาผนังอาคารต่างๆ ในวัดหรือพระราชวัง การร่างภาพต้องพิจารณาเรื่องและกำหนดภาพที่จะแสดงเนื้อหาของเรื่องให้ลงตัวพอดีกับพื้นที่ฝาผนังที่จะเขียน โดยการจัดองค์ประกอบของภาพอย่างเหมาะสม ทั้งจังหวะการเคลื่อนไหวของตัวละครที่ดูงดงามอ่อนช้อย และเข้าใจความหมายของภาพได้

เมื่อเค้าโครงภาพเหมาะสม ช่างจะร่างภาพลงบนกระดาษก่อนแล้วจึงขยายภาพเหล่านั้นด้วยขนาดที่เท่าของจริง เมื่อได้ลักษณะสัดส่วนตามความต้องการแล้ว จึงนำไปทาบลงบนฝาผนังบริเวณที่จะเขียนภาพ โดยการปรูตามลายเส้นของภาพ ใช้ฝุ่นถ่านไม้ห่อลูกประคบตบลงตามรอยปรู ก็จะได้ภาพร่างที่ต้องการ แต่หากช่างที่มีความชำนาญจะไม่ใช้ภาพปรูเป็นแบบ แต่จะร่างภาพเหล่านั้นเอง ช่างเขียนที่มีความสามารถขั้นครูจึงจะเขียนได้งดงามและลงตัว

๖. การเขียนภาพ

เมื่อร่างภาพถูกต้องเรียบร้อยแล้ว ช่วงจะเขียนสีลงบนผนัง การเขียนภาพจิตรกรรมไทยประเพณีนิยมเขียนสีทิวทัศน์หรือบรรยากาศก่อน คือ เขียนสีพื้นดิน ภูเขา ลำน้ำ ท้องฟ้า ต้นไม้และสัตว์ต่างๆ

ต่อมาจะเขียนสีสถาปัตยกรรม แล้วเขียนสีภาพบุคคลสำคัญในเรื่อง รวมทั้งตัวประกอบสำคัญต่างๆ เสร็จเรียบร้อยแล้วจึงจะปิดทองคำเปลว แล้วตัดเส้นด้วยพู่กันหนวดหนูตามลักษณะลายไทยเป็นขั้นตอนสุดท้าย

ลักษณะของภาพจิตรกรรมไทยประเพณี ในการเขียนภาพจะมีความแตกต่างเพื่อให้ผู้ศึกษาดูงานจิตรกรรมพิจารณาประกอบเนื้อหาได้ถูกต้อง ดังเช่น

- การเขียนภาพกษัตริย์และเทวดา มีแบบฉบับที่เขียนเหมือนกันทุกแห่ง คือ กษัตริย์ต้องมีลักษณะรูปร่างที่สง่างาม มีबारมี เป็นลักษณะของมหาบุรุษที่ควรเคารพบูชา จะมีเครื่องทรงตั้งแต่พระเศียรจรดพระบาท พระอิริยาบถที่เป็นแบบไทยประเพณีนิยม คือ ลีลา ท่าทาง ท่าแสดง และท่าประนมหัตถ์ เป็นต้น

- การเขียนภาพนางกษัตริย์ตลอดจนเทวีและนางอัปสรต่างๆ นางกษัตริย์จะมีลักษณะงดงามอ่อนช้อย นุ่มนวล รูปทรงตลอดทั้งองค์จะเขียนด้วยเส้นที่อ่อนโค้งกลมกลืนไปทุกส่วน ตัวนางนิยมเขียนท่าลีลาและท่ายืนพับเพียบ ท้าวแขน เป็นลักษณะของเบญจกัลยาณี แสดงให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของกุลสตรีไทย

- การเขียนภาพบุคคลอื่นๆ ถ้าเป็นเจ้านาย การแต่งกายและเครื่องประดับก็จะลดหลั่นลงตามลำดับ ตัวประกอบที่เป็นบุคคลชาวบ้านจะเขียนให้เห็นท่าทางการแต่งกายตามแบบนิยมในยุคนั้นๆ

ภาพพุทธประวัติ แสดงให้เห็นภาพบุคคลธรรมดาที่แต่งกายแบบชาวบ้านในสมัยนั้น

ภาพบนเหนือพุทธประวัติเขียนเป็นรูปอดีตพุทธะ เทคนิคการใช้สีเป็นแบบอยุธยา คือ สีขาว ดำ ดินแดง และดินเหลือง ระบายบนพื้นสีขาวซึ่งเป็นแบบแผนของจิตรกรรมอยุธยา

การเขียนภาพปราสาทจะคลุมกษัตริย์ที่ประทับอยู่ในปราสาท

ภาพมหาสมุทรเป็นระลอกคลื่นกับสัตว์ทะเล

ภาพทหารและนางสาววัง

ความปั่นป่วนของกองทัพพญามารเหล่าช้าง ม้า สิงห์ที่ถูกน้ำจากมวยผมแม่พระธรณีไหลท่วม

- การเขียนภาพสถาปัตยกรรม เช่น ปราสาท ป้อม ประตูวัดหรือบ้านเรือน มีแบบแผนที่เป็นลักษณะพิเศษ คือ เป็นภาพแบนราบแต่เห็นความลึก โดยจินตนาการ ภาพปราสาทมีขนาดเล็กเพียงคลุมภาพกษัตริย์ ที่ประทับอยู่หน้าปราสาท แม้ปราสาทจะเสมือนองค์กษัตริย์แต่มีความสัมพันธ์กับภาพปราสาทดูแล้วไม่ขัดตา

- การเขียนภาพต้นไม้ มีเทคนิคการเขียนหลายแบบและเครื่องมือที่ต่างกันคือ

- การระบายสีพื้นพุ่มไม้แล้วตัดเส้นใบ เป็นใบ เป็นช่อ โดยใช้พู่กัน

- การขีดโดยใช้พู่กันมัดรวมกันแล้วขีดเป็นเส้นเรียวแหลมแบบใบหญ้าใบไม้

- การจิ้มตะเาะ โดยใช้แปรงที่ทำจากเปลือกกระดังหรือรากลำเจียกจุ่มสีให้เกิดความรู้สึกเป็นพุ่มไม้ เป็นภาพต้นไม้ในระยะไกล – ไกล ทั้งที่เป็นภาพแบนราบ

- การเขียนภาพลำน้ำ ช่วงเขียนนิยมเขียนเป็นคลื่นเล็กๆ ซ้อนกันเป็นระลอกตลอดลำน้ำ ในคลื่นแต่ละลูกจะมีเส้นริ้วของระลอกคลื่นซ้อนกันเป็นเส้นขนาน ในระหว่างเกลียวคลื่นจะมีภาพสัตว์หิมพานต์เล่นคลื่นอยู่

- การเขียนภาพภูเขา มีลักษณะคล้ายโขดหิน เขามอ หรือเขาไม้แบบจีน

สำหรับลวดลายในงานจิตรกรรมไทยประเพณี แบ่งได้เป็น ๓ ประเภทใหญ่ๆ คือ

- ลวดลายภาพสัตว์ เช่น ช้าง ม้า สิงห์ หงส์ เป็นต้น

- ลวดลายภาพดอกไม้ ผลไม้ เช่น ดอกบัว ลายพรรณพฤกษชาติลายเครือเถา เป็นต้น

- ลวดลายภาพสิ่งของเครื่องใช้ เช่น สังข์ ตาลปัตร ร่ม เป็นต้น

จิตรกรรมฝาผนังวัดสุทธาวาราม
ฝีมือจิตรกรยุคปัจจุบัน อำเภอเมืองราชบุรี

จิตรกรรมฝาผนังวัดไตรอารีรักษ์
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

จิตรกรรมฝาผนังวัดมหาธาตุวรวิหาร
อำเภอเมืองราชบุรี

จิตรกรรมฝาผนังวัดเขาเหล็ก อำเภอเมืองราชบุรี

คุณค่าและความสำคัญของจิตรกรรมไทยประเพณี

จิตรกรรมไทยประเพณีนอกจากมีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์แล้ว จิตรกรรมไทยประเพณีตามฝาผนังโบสถ์หรือวิหารนั้นยังเป็นหลักฐานของชาติที่บันทึกเหตุการณ์และสิ่งต่างๆ ในอดีตไว้ ย่อมเป็นประโยชน์ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรมโบราณคดี และภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสังคม วัฒนธรรมและจารีตประเพณีจากภาพเขียนเหล่านี้

การสร้างสรรคจิตรกรรมไทยประเพณีเกิดจากอัจฉริยภาพและความศรัทธาอย่างสูงของศิลปินชั้นครูในสมัยโบราณที่ท่านได้สร้างไว้ หากได้ศึกษาเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนัง ภาพในสมุดข่อย ตูพระธรรม พระพุทธรูปกับหลักฐานเอกสารข้อมูลด้านอักษรต่างๆ เช่น พงศาวดาร ตำนาน จดหมายเหตุ ก็จะสามารถเรื่องราวความรู้บางอย่างได้ เช่น การแต่งกายสมัยโบราณ ลักษณะสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ทำให้สามารถเข้าใจเรื่องราวได้ชัดเจนขึ้น

จิตรกรรมไทยประเพณีที่มนุษย์สร้างขึ้นมีคุณค่ามหาศาล และเป็นประโยชน์ทั้งทางด้านวัตถุและคุณธรรม คุณค่าต่างๆ ถ้านำไปใช้จะได้ประโยชน์ แต่ถ้าหากไม่นำไปใช้เลยคุณค่าอันมหาศาลนั้นก็จะเป็นของไร้ค่า กลายเป็นของเก่าทรุดโทรมไปตามกาลเวลา เพราะลักษณะของจิตรกรรมไทยประเพณีเป็นศิลปะที่บอบบางและชำรุดเสียหายได้ง่าย แม้ว่าจะสร้างด้วยความพิถีพิถันเพียงใดก็ตาม

จิตรกรรมฝาผนังวัดช่องลม อำเภอเมืองราชบุรี

ประชาชนที่เข้ามาศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนัง
วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี

คุณค่าทางศิลปะของจิตรกรรมไทยมีความเสื่อมสลายไปโดยลำดับ ซึ่งศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้เขียนไว้ในหนังสือ “พรุ่งนี้ก็เข้าไปเสียแล้ว” ตอนหนึ่ง ดังนี้

“เพื่อให้เป็นที่เข้าใจได้ยิ่งขึ้น ถึงความเสื่อมทรามแห่งศิลปะ และวัฒนธรรมของเรา จำเป็นต้องระลึกถึงเหตุบางประการ ที่เป็นเครื่องทำให้มีสถานการณ์อย่างที่เป็นอยู่นี้ แต่ก่อนนั้นการศึกษาเล่าเรียนไม่แพร่หลายทั่วไปเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ผลที่นายสะทอนให้เห็นในเรื่องเป็นผู้รู้ค่าทางสุนทรียะ จึงจำกัดอยู่แต่ในหมู่เจ้านาย ขุนนาง และพระภิกษุสงฆ์บางองค์เท่านั้น

ความจริงชนชั้นสามัญย่อมได้รับความบันเทิง จากความงามของวัดวาอาราม ได้รับความผ่องแผ้วแห่งจิตใจจากพระพุทธรูปปฏิมา แต่ประชาชนเหล่านี้ หาได้รู้สำนึกตนไม่ว่าศิลปะนี้เองที่จะขัดเกลานิสัยและยกจิตใจของเขาอย่างลึกซึ้ง ไม่มีตำรับตำราอธิบายเป็นเครื่องวิจารณ์ความรู้แก่เขา ที่เขารู้แล้วเข้าใจศิลปะก็ด้วยสัญชาตญาณ หาใช้รู้และเข้าใจด้วยปัญญาทางเหตุผลไม่

ถ้าลักษณะการเป็นเช่นนี้ หากมีเหตุอะไรบางประการอุปถัมภ์ขึ้น อันทำให้กิจการของศิลปะต้องลื่นสุดลง เรื่องก็ลงเอยกันอยู่แค่นั้น ไม่มีใครเอาใจใส่เหลียวแล เรื่องอย่างนี้ที่เกิดขึ้นอยู่แล้วในประเทศไทยนับได้ประมาณ ๗๐ ปี ที่ล่วงมานี้ โดยเหตุที่เรารับเอาอารยธรรมทางตะวันตกมาเป็นของเรา เราก็นำเอาศิลปะของตะวันตกเข้ามาด้วย และคิดเห็นว่าของเขาสูงและดีกว่าของเรา เราก็ทำการสร้างอาคาร สถานที่ราชการของเราตามแบบเก่าที่สืบทอดประเพณีกันมาช้านาน เมื่อสถาปัตยกรรมของเราสูญเสียลักษณะของชาติไปแล้ว ศิลปะอย่างอื่นก็มีลักษณะพลอยเสียตามไปด้วย

เมื่อเป็นดังนี้ ศิลปินและผู้เชี่ยวชาญของศิลปะไทย ก็หมดกำลังใจ และก็ไม่มีปัญญา ความสามารถที่เป็นหลักจะวิจารณ์สำหรับต่อสู้ หรือขอร้องเพื่อประโยชน์แห่งศิลปะของตน และทั้งไม่มีปากเสียงกล้าขัดแย้งกับเจ้านายหรือขุนนางผู้ใหญ่ ก็ได้แต่ถอยหลังเข้าคลองไปอย่างเงิบๆ ศิลปะที่สืบทอดเป็นประเพณีกันมาก็สูญสิ้นชื่อ หายตัวไปเอง”*

* ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี, พรุ่งนี้ก็เข้าไปเสียแล้ว และศิลปะเก่าอันเป็นมรดกที่ไทยได้รับจากบรรพบุรุษ, กรมศิลปากร จัดพิมพ์ถวาย พระภิกษุและสามเณร ซึ่งมาชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในเทศกาลเข้าพรรษา พ.ศ. ๒๕๐๐ หน้า ๑๑

“การสืบทอดและฟื้นฟูหนังใหญ่วัดขนอน” ได้รับรางวัลจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ และได้รับการยกย่องให้เป็น ๑ ใน ๖ ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรม

หนังใหญ่วัดขนอน

วิถีหนังใหญ่

กว่าคณะหนังใหญ่วัดขนอนจะเป็นที่รู้จักจากคนทั้งโลก ต้องพบกับปัญหานานัปการ เพราะความนิยมในหนังใหญ่ ทั้งผู้ขีด ผู้ชม ผู้สร้าง ผู้บรรเลง และผู้สนับสนุน นับวันจะซบเซาลดน้อยลงไปเรื่อยๆ ประกอบกับตัวหนังที่มีอยู่มีสภาพชำรุดทรุดโทรม

จากพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงโปรดให้จัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่เพื่อทดแทนชุดเก่าที่ชำรุด และความร่วมมือในการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงหนังใหญ่ของวัดขนอนกับมหาวิทยาลัยศิลปากร รวมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนจากชาวบ้านวัดขนอน และหน่วยงานราชการ ในจังหวัดราชบุรี ทำให้หนังใหญ่วัดขนอนได้กลับมาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประโยชน์ ต่อการศึกษา และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมอันมีคุณค่าต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๒

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดขนอนเข้าเฝ้าฯ โดยมีพระอนุชิตวชิรวิฑู โฉม ถวายรายงานความเป็นมาของหนังใหญ่วัดขนอนแล้ว พระองค์มีพระราชดำริ ให้อนุรักษ์หนังใหญ่วัดขนอน โดยจัดสร้างชุดใหม่ขึ้นมาเพื่อใช้แสดงแทนชุดเก่าและให้มีการฝึกหัดเยาวชนขึ้นมาแสดงหนังใหญ่เป็นการเผยแพร่สืบต่อไป

เมื่อวันที่ ๘-๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐ องค์การ ACCU (Asia-Pacific Cultural Centre for UNESCO) ได้จัดพิธีมอบเหรียญรางวัลเกียรติบัตร และการสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างผู้แทนชุมชนต่างๆ ที่ได้รับรางวัลและบรรดาผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรม และคณะกรรมการของยูเนสโก ณ โรงแรมโตเกียวไดอิชิ เมืองซึริโอกะ จังหวัดยามากาตะ ประเทศญี่ปุ่นในวาระดังกล่าว พระครูพิทักษ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดขนอนและคณะเข้าร่วมงาน และรับรางวัลดังกล่าว

พระครูศรีทาสุนทร
ผู้คิดริเริ่มสร้างหนังใหญ่วัดขนอน

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม
เจ้าอาวาสวัดขนอน

หนังใหญ่ วัดขนอน

ลักษณะนิสัยประจำชาติอย่างหนึ่งของคนไทยคือความสนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงอยู่เนืองนิจ อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงมาตรฐานชีวิตที่ดี ความรื่นเริงบันเทิงใจในชีวิตของคนไทยมีหลากหลายทั้งที่เป็นงานประเพณี งานวัฒนธรรม ท้องถิ่น และหนึ่งในนั้นคือ การละเล่นหนังใหญ่ ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกชั้นสูง เนื่องจากหนังใหญ่เป็นงานวิจิตรศิลป์ที่เกิดจากการรวมศิลปะที่มีคุณค่าหลายแขนงประสมประสานเข้าด้วยกัน

เริ่มตั้งแต่งานหัตถศิลป์ คือ ศิลปะที่มีกรรมวิธีในการแกะสลักแผ่นหนัง การระบายสีให้กลายเป็นตัวหนังอันวิจิตร โดยฝีมือช่างแกะสลักที่ประณีตบรรจง และเมื่อนำออกแสดงรวมกับนาฏศิลป์คือ ความงดงามของผู้ขีดที่คล่องแคล่วด้วยลีลา ท่าทาง สามารถสร้างจิตวิญญาณให้ตัวหนังมีชีวิต และคีตศิลป์ของวงปี่พาทย์ที่บรรเลงเพลงสอดประสานเกี่ยวร้อยเรื่องราวต่างๆ ดำเนินไปอย่างชวนติดตาม ประกอบกับบทพากย์ บทเจรจา และการขับร้อง ทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องราวและได้อรรรถสทางศิลปะแก่ผู้ชม จึงส่งผลให้เกิดการแสดงหนังใหญ่อันมีคุณค่าทางศิลป์ได้อย่างสมบูรณ์

หนังใหญ่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งพระครูศรีทาสุนทร (หลวงปู่กล่อม) อดีตเจ้าอาวาสวัดขนอน ช่างฝีมือชั้นเอกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้จัดทำหนังใหญ่ขึ้นเมื่อราวพุทธศักราช ๒๔๑๑ โดยมีครูอั้ง ช่างจากกับช่างจ๊ะ ชาวราชบุรี และช่างพวง ชาวมอญ นอกจากนี้ยังมีช่างไทยชั้นฝีมืออีกหลายคนช่วยกันจำหลักตัวหนังขึ้น

ห้องแสดงนิทรรศการหนังใหญ่ พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่ วัดขนอน

พระลักษณ์ พระราม

วัดขนอน

วัดขนอนตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง ด้านหลังจดถนนทางหลวงชนบทสายโพธาราม-บ้านโป่ง มีเนื้อที่ประมาณ ๕๕ ไร่ อยู่ห่างจากตัวอำเภอโพธารามประมาณ ๓ กิโลเมตร พระครูศรัทธาสุนทร ซึ่งชาวบ้านเรียกหลวงปู่กล่อม เจ้าอาวาสวัดขนอน (เกิดเมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๑ มรณภาพเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๕) เป็นผู้เริ่มคิดสร้างหนังใหญ่ขึ้นเพราะมีความสนใจด้านการช่าง

ครูอั้งผู้เคยแสดงโขนคณะพระแสนทองฟ้าของเจ้าเมืองราชบุรีได้ชวนพระครูหลวงปู่กล่อมร่วมทำหนังใหญ่ให้เป็นสมบัติของวัด ท่านพระครูจึงชวนช่างจาก ช่างจ๊ะ และช่างพวงร่วมกันทำตัวหนัง โดยครูอั้งเป็นช่างสลักและอีก ๓ คนเป็นช่างเขียน

หนังชุดแรกที่สร้างคือชุดหนุมานถวายแหวน ต่อมาการสร้างหนังใหญ่เพิ่มเติม ชุดที่สอง มีช่างจ๊ะเป็นผู้เขียนและสลัก หลังจากนั้นมีการสร้างเพิ่มขึ้นอีกหลายชุด ชุดสุดท้ายคือชุดทศกัณฐ์สังเมือง ช่างจ๊ะเป็นผู้เขียนและสลักรวมตัวหนังใหญ่ของวัดขนอนทั้งหมดประมาณ ๓๑๓ ตัว

การที่วัดขนอนสามารถสร้างหนังใหญ่ได้มากเป็นเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และมีความศรัทธา เมื่อวัวตายก็จะแล่หนังวัวมาถวายวัด เมื่อมีหนังวัวมากทางวัดขนอนจึงมีวัตถุดิบในการสร้างหนังใหญ่ได้มาก และเนื่องจากหนังวัวมีขนาดใหญ่เป็นพิเศษ บางผืนยาวถึง ๒ เมตร กว้าง ๑.๕๐ เมตร ถึง ๑.๘๐ เมตร ด้วยเหตุที่ตัวหนังมีขนาดใหญ่มาก เมื่อใช้หนังวัวทั้งผืนมาลวดลาย จึงเรียกว่า *หนังใหญ่*

ปัจจุบันหนังใหญ่ทั้งหมดถือเป็นสมบัติของวัดขนอนที่ได้รับการรักษาสืบทอดกันมา และเป็นเพียงวัดเดียวที่มีมหรสพเป็นของวัด มีตัวหนังใหญ่และคณะหนังใหญ่ที่สมบูรณ์อยู่ในความอุปถัมภ์ของวัดขนอน

รถอินทรีชิต

อินทรีชิตไล่จับหนุมาน

รถอินทรี

หนุมานต่อสู้กับเสนายักษ์

อินทรีชิตแผลงศรเป็นนาคมัดตัวหนุมาน

ลักษณะตัวนาง “นางหน้าเขวะ”

ลักษณะของหนังใหญ่

หนังใหญ่เป็นผืนหนังสัตว์ที่นำมาสลักหรือฉลุเป็นภาพและลวดลาย โดยปกตินิยมใช้หนังวัว เพราะมีคุณภาพดี เมื่อลอกแล้วหนังจะอ่อน ง่ายแก่การฉลุเป็นลวดลายต่างๆ และเมื่อแห้งจะไม่ย่น เหมาะที่จะทาบตัวหนังลงบนจอ จะเห็นลวดลายสีสันของตัวหนังได้สวยงาม

ในการสร้างตัวหนังแต่ละตัว ช่างชั้นฝีมือมีความพากเพียรในการสลักตัวหนังให้ได้มาซึ่งงานศิลปะบนผืนหนัง

กรรมวิธีในการทำตัวหนัง

เริ่มจากการนำผืนหนังแช่น้ำให้อ่อนตัวแล้วผึ่งแดดให้แห้ง เมื่อแห้งแล้วจะต้องชุบดินให้หลุดหมดเพื่อให้หนังบางเรียบสม่ำเสมอ จากนั้นใช้เขม่าก้นหม้อหรือกาบมะพร้าวเผาละลายด้วยน้ำข้าว เช็ดทาผืนหนังให้ทั่วทั้งสองด้านเพื่อให้เป็นสีดำ แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง และขั้นตอนสุดท้ายฉุผืนหนังด้วยใบฟักข้าวอีกครั้งเพื่อให้ผืนหนังเป็นมัน

เมื่อเตรียมผืนหนังพร้อมสร้างเป็นตัว ช่างเขียนจะร่างภาพเป็นรูปต่างๆ ตามความต้องการแล้วสลักหรือฉลุเป็นลวดลายโดยใช้ส่วชนิดต่างๆ ตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ ช่องไฟที่เป็นรูปเหลี่ยมใช้ส่ว ช่องไฟที่เป็นทรงกลมใช้เหล็กกลมที่เรียกว่า มุก มุกมีขนาดแตกต่างกันคือ มุกใหญ่ มุกกลาง มุกยอด

ช่างแกะสลักจะสลักผืนหนังตามที่ช่างเขียนได้ร่างภาพไว้ เมื่อแกะตัวหนังเสร็จ นำตัวหนังทาบลงบนจอ แสงไฟจะส่องให้เห็นเป็นรูปทรงงดงาม ส่วนที่เป็นลายโปร่งจะเป็นสีขาว ส่วนที่เป็นตัวหนังจะเป็นสีดำ

ในการทำสีของตัวหนังทำได้หลายวิธีคือ

สีขาว ใช้เหล็กชุดที่ตัวหนังให้สีดำหมดไป

สีเขียว ใช้ฉุนสีผสมกับน้ำมะนาวทา

สีแดง ใช้น้ำฝางกับสารส้มทา

สีเหลือง ใช้น้ำฝางทาแล้วใช้น้ำมะนาวลู

ส่วนหน้าตัวนางถ้าจะให้ป็นสีขาวจะสลักเอาพื้นตัวหนังที่เป็นพื้นหน้าออก เหลือเพียงเส้นคิ้ว ตา จมูก และปาก ในทางช่างจะเรียกว่า “นางหน้าเขวะ”

เมื่อย้อมสีเสร็จแล้วใช้ไม้คียบตัวหนังทั้ง ๒ ข้าง สำหรับผู้เชิดถือหนังตัวเล็กจะมีไม้ประกบ ๑ คู่ เรียกว่า ๑ ไม้คียบ หนังที่มีขนาดใหญ่ต้องใช้ไม้ประกบ ๒ คู่ เรียกว่า ๒ ไม้คียบ ส่วนของไม้คียบที่ยาวลงมาจากด้านล่างสำหรับผู้เชิดถือตัวหนังจะยาวประมาณ ๑ – ๒ ฟุต

หนังใหญ่จะเห็นสีต่างๆ ได้ชัดเจนเมื่อนำไปทาบกับจอ แสงไฟที่อยู่ด้านหลังจอจะส่องออกมาทางด้านหลังผ่านแผ่นหนังเห็นเป็นรูปทรงของตัวหนังใหญ่ได้ชัดเจนและมีความงามอยู่ในหนังใหญ่ตัวนั้นๆ

ประเภทของตัวหนังใหญ่

การสร้างตัวหนังใหญ่แต่ละตัวจะต้องสอดคล้องกับตัวหนังในเรื่องที่จะแสดง เพื่อให้ผู้ชมทราบว่าเป็นตัวอะไร ประกอบกับลวดลายอันอ่อนช้อย สีสันที่ปรากฏเมื่อทาบกับจอ

การเล่นหนังใหญ่จะมีตัวหนังเป็นจำนวนมากเพื่อเล่นหนังใหญ่ได้หลายตอน แต่ละตัวหนังจะมีบทบาทที่แตกต่างกันไป ตัวหนังแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

๑. หนังเจ้า หรือหนังครู เป็นหนังสำหรับทำพิธีไหว้ครู จะไม่ใช่แสดง โดยปกติจะมี ๓ ตัว คือ หนังฤๅษี หนังพระอิศวร และหนังพระนารายณ์ หนังทั้ง ๓ ตัวนี้ วัดขนอนจะใช้หนังเสือทั้งหมด

๒. หนังเฝ้าหรือหนังไหว้ ตัวหนังสูงประมาณ ๑ เมตร เป็นหนังเดี่ยว หน้าเสี้ยว หรือหันข้าง ทำเป็นรูปภาพนั่งพนมมือ มักจะใช้เล่นตอนเช้าเฝ้า

๓. หนังคนเจร หรือหนังเดิน ตัวหนังสูงประมาณ ๑.๕๐ เมตร เป็นหนังภาพเดี่ยว หน้าเสี้ยว ทำเป็นรูปท่ายืนธรรมดา ท่าเดินหรือท่ายอง มีทั้งภาพมนุษย์ ยักษ์ ลิง

๔. หนังง่าหรือหนังเหาะ ตัวหนังสูงประมาณ ๑.๕๐ เมตร เป็นหนังภาพเดี่ยว หน้าเสี้ยว แสดงท่าเหาะ แบ่งออกเป็นหนังโค้ง คือทำเป็นท่าโค้งศร และหนังแผ่ง คือ ทำเป็นท่าแผ่งศร

๕. หนังจับหรือหนังรบ ภาพตัวละครตั้งแต่ ๒ ตัวขึ้นไป อยู่ในท่าที่ตัวละครกำลังต่อสู้กัน หรือไล่จับกันในท่าพลิกแพลงต่างๆ ตัวหนังสูงประมาณ ๒ เมตร

พระนารายณ์

หนังเซน หรือหนังสุมพล

หนังง่าหรือหนังเหาะ

หนุมานหักคอช้างเอราวัณ

นางบุษยามาลีอยู่ในปราสาท

ปราสาทโลม

๖. หนังเมือง ตัวหนังสูงประมาณ ๒ เมตร เป็นหนังที่มีภาพเดี่ยวหรือหลายภาพก็ได้ แต่ต้องประกอบด้วยปราสาท ราชวัง วิมาน พลับพลา ตัวละครจะอยู่ในอิริยาบถต่างๆ หนังเมืองแบ่งประเภทย่อย ได้แก่

- หนังพลับพลา คือ หนังที่มีภาพพระราม พระลักษมณ์ ประทับอยู่ในพลับพลาในป่า

- หนังปราสาทพุด แสดงภาพกษัตริย์ออกราชการ ในท่าประทับนั่งในปราสาท

- หนังปราสาทโลม ตัวละครจะเป็นชาย หญิง แสดงท่าทางเล่าโลมอยู่ในปราสาท

๗. หนังเบ็ดเตล็ด คือ หนังที่มีภาพตัวละคร ท่าทางไม่จัดอยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งดังกล่าวข้างต้น ได้แก่

- หนังเดี่ยวหรือหนังมัด คือ ภาพลิงขามมัดคางดำ
- หนังเซนหรือหนังสุมพล คือ ไพร่พลในกองทัพ ทั้งยักษ์ ลิง

มนุษย์

- หนังรถ คือ หนังที่ตัวละครนั่งในราชรถ

ราชรถ

หนังคนเจร

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม สาธิตการฝึกสอนเยาวชนที่รักในการแสดงหนังใหญ่

การแสดงหนังใหญ่

ก่อนการแสดงหนังใหญ่ต้องมีพิธีไหว้ครู วงปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงโหมโรงขณะทำพิธีเรียกว่า พิธีเบิกหน้าพระ จากนั้นจะเป็นการแสดง ชุตเบิกโรง เพื่อเป็นการเรียกคนดูด้วยเสียงปี่พาทย์ที่เร้าใจ เพลงเชิดทำให้เกิดความคึกคัก บทเจรจาที่ตลก ทำให้เกิดความครึกครื้นและแฝงข้อคิดคติธรรม หลังจากจบชุตเบิกโรงจะเป็นการแสดงหนังชุตใหญ่

สำหรับวัดขนอน การแสดงหนังใหญ่ชุตเบิกโรงนิยมเล่นตอนจับลิงหัวค้ำ มีตัวหนังที่แสดงคือ ลิงขาวและลิงดำ โดยตัวลิงดำชอบก่อความวุ่นวาย และสร้างความเดือดร้อนก่อการทะเลาะวิวาท ส่วนลิงขาวจะคอยตักเตือน แต่ลิงดำไม่ค่อยรับฟัง ลิงขาวจึงจับลิงดำมัดและพาไปเฝ้าพระฤๅษี พระฤๅษีจึงตักเตือนสั่งสอนให้ลิงดำปรับปรุงตัวเสียใหม่ จากนั้นลิงขาวก็แก้มัดลิงดำทั้งสองจึงเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน

การแสดงหนังใหญ่นั้นนิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์มาตั้งแต่ครั้งโบราณ เช่นเดียวกับการแสดงโขน

วงปี่พาทย์บรรเลงเพลง พิธีเบิกหน้าพระ และบรรเลงเพลงเชิด

ลักษณะของลีลาและท่วงท่าของการแสดงหนังใหญ่

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม
เจ้าอาวาสวัดขนอน

การอนุรักษ์หนังใหญ่วัดขนอน

พุทธศักราช ๒๕๓๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม-ราชกุมารี องค์อุปถัมภ์มรดกไทย ทรงเห็นคุณค่าในการแสดงและศิลปะในตัวหนังใหญ่ ทรงมีพระราชดำริให้วัดขนอนช่วยกันอนุรักษ์หนังใหญ่ทั้ง ๓๑๓ ตัว และจัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่ขึ้นแสดงแทน โดยมีมหาวิทยาลัยศิลปากรรับผิดชอบงานช่างจัดทำหนังใหญ่ทั้งหมด และได้นำหนังใหญ่ชุดใหม่ที่สร้างขึ้นทดแทนถวายเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๘ ณ โรงละครแห่งชาติ และพระองค์ได้พระราชทานให้ทางวัดขนอนนำหนังใหญ่ชุดใหม่มาใช้ในการแสดง

ปัจจุบันวัดขนอนมีพระครูพิทักษ์ศิลปาคมเป็นเจ้าอาวาส ได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยศิลปากรจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแสดงนิทรรศการหนังใหญ่ชุดเก่าที่มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี เพื่อประชาชนและผู้สนใจได้ชมตัวหนังใหญ่ นอกจากนั้นทางวัดได้จัดการแสดงหนังใหญ่พร้อมการสาธิตการแสดงหนังใหญ่ การเล่นดนตรีไทยและการแกะสลักหนังใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ สืบทอดศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าเพื่อสนองโครงการตามพระราชดำรินในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สืบไป

“ศิลปวัฒนธรรมบ่งบอกความเจริญของชาติ
ถ้าเราไม่รักษาศิลปวัฒนธรรมไว้ เปรียบเสมือนคนล้มชาติ”

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม

ผ้าจากไท - ยวน

ผ้า เป็นเครื่องนุ่งห่มและเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ เป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ในการปกปิดและให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายตั้งแต่เกิดจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต

ผ้าทอเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทยที่เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดออกมาเป็นลวดลายและสีสันบนผืนผ้า และมีการสืบทอดและพัฒนาต่อกันมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

คติความเชื่อในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไป จะพบว่าในอดีตผ้าทอของภาคเหนือ ชาวล้านนาจะทอเฉพาะผ้าฝ้าย ชาวอีสานจะทอทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม เพราะชาวอีสานมีการปลูกฝ้าย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และผ้าทอที่รู้จักกันทั่วไปคือ ผ้าไหม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชนชาวไทยอีกหลายกลุ่มที่สืบสานผ้าทอ โดยเฉพาะในจังหวัดราชบุรียังมีชาวไทยยวนที่ ยังคงรักษาเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของผ้าทอไว้

ผ้าจกเป็นผ้าทอที่มีลักษณะลวดลายคล้ายกับผ้าปักซึ่งเกิดจากการทอผ้า และปักผ้าไปพร้อมๆ กัน การทอผ้าจกเป็นผ้าที่เกิดจากการนำเส้นด้ายพุ่ง สอดเรียงประสานกับเส้นยืนที่ยกขึ้นด้วยการจกสลับกับการทอเส้นพุ่ง เส้นต่ำ สอดกับเส้นยืนเป็นเนื้อผ้าลายขัดพร้อมๆ กันจนเกิดเป็นลวดลายจากการจก

ผ้าจกไท-ยวน เป็นผ้าที่สร้างสรรค์ขึ้นพบในหมู่ช่างทอผ้าชาวไทยยวน ในจังหวัดราชบุรีที่สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษชาวโยนกเชียงแสนที่อพยพมา ตั้งถิ่นฐานในจังหวัดราชบุรีเกือบ ๒๐๐ ปีมาแล้ว

แรกเริ่มเดิมทีที่ชาวไทยยวนได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำแม่กลองฝั่งขวา ต่อมาได้ขยายครัวเรือนออกไป เช่น

* อำเภอเมือง ที่ตำบลคูบัว ตำบลดอนตะโก ตำบลอ่างทอง ตำบลดอนแร่ ตำบลห้วยไผ่ ตำบลเจดีย์หัก ตำบลหินกอง

* อำเภอโพธาราม มีชาวไทยยวนที่ตำบลหนองโพ-บางกะโด นอกจากนี้ได้ขยายครัวเรือนกระจัดกระจายไปตามอำเภออื่นๆ เช่น อำเภอบ้านโป่ง อำเภोजอมบึง อำเภอบางแพ อำเภอสวนผึ้ง และอำเภอปากท่อ

การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยยวน ยังคงรักษาวิถีชีวิตประเพณี วัฒนธรรม อย่างเคร่งครัดแต่ด้วยความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง การดำเนินชีวิตได้ แปรเปลี่ยนไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ความเชื่อ และความศรัทธา เริ่มหายไปปรับตัววัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาแทนที่ คงเหลือเพียงผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังคงใช้ ภาษาพูดสื่อสารกันและกัน ศิลปะการทอผ้าจกซึ่งเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ในการแต่งกาย ยังคงเหลืออยู่ในบางท้องถิ่นที่มีความเป็นไทยยวน

ผู้เฒ่าผู้แก่ชาวไทยยวนที่ยืนหยัด สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม

กลุ่มพัฒนาอาชีพที่ทอผ้าจก หมู่ที่ ๔ บ้านไค้ ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี

ผ้าชิ้นตีนจกทั้งดงามของชาวคูบัว

กิจกรรมนักเรียนวัดนาหนองกับการทอผ้าตีนจก

ผ้าชิ้นตีนจก กระจกคูบัว

ผ้าจกกระจกดอนแร่ จากศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน วัดนาหนอง ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี

ผ้าจก กระจกหนองโพ - บางกะโด

กระจก

ผ้าจกไท-ยวน

กระจกผ้าจกไท-ยวนที่ยังคงเหลืออยู่ มีแหล่งกำเนิดแตกต่างกันไป โดย แบ่งตามลักษณะของลายจกได้ ๓ กระจก คือ กระจกคูบัว กระจกดอนแร่ และกระจกหนองโพ-บางกะโด

ผ้าจกกระจกคูบัว

ผ้ากระจกคูบัวจะมีลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตัวเอง เช่น ลาย ดอกเซีย ลายหักนกคู่ ลายโก้งแก้ง ลายหน้าหมอน และลายนกคู่กินน้ำฮ่อมเต้า ผ้าจกกระจกคูบัวจะพบมากในตำบลคูบัว ตำบลดอนตะโก เพราะเป็นชุมชน ที่มีชาวไทยยวนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

ในการจกจะใช้เส้นด้ายยืนสีดำ พุงดำ พันผ้าเว้นพันต่ำไว้มากตาม แบบฉบับของลวดลายเพื่อจกให้เห็นลายชัดเจน ส่วนสีสันของเส้นโยที่ใช้ทอ จะใช้เส้นโยที่มีสีสันหลากหลาย เช่น จะใช้พุงต่ำดำจากแดงแซมเหลืองหรือ เขียว เป็นต้น โดยตีนชิ้นจะมีความกว้างประมาณ ๙ - ๑๑ นิ้ว

ผ้าจกกระจกดอนแร่

ผ้าจกกระจกดอนแร่ มีลายที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเองคือ ลายกาบ ลายกาบดอกแก้ว และลายนกคู่กินน้ำฮ่อมเต้า พบมากในชุมชนไทยยวน ตำบลดอนแร่ ตำบลห้วยไผ่ ตำบลหนองปลาหมอ และตำบลรางบัว

ลักษณะของการจกจะมีลวดลายหลากหลายประกอบการจก ลาย จะแน่นเต็มผืนผ้า มีการเว้นพันต่ำไว้น้อย ทำให้ลดความเด่นชัดของลายหลักลง โดยมีสีสันของเส้นโยสีแดงเป็นหลัก ไม่นิยมใช้เส้นโยหลากสี ตีนจกจะมีความ กว้างประมาณ ๑๔ - ๑๕ นิ้ว

ผ้าจกกระจกหนองโพ-บางกะโด

ผ้าจกกระจกหนองโพ-บางกะโดเป็นผ้าจกที่มีลวดลาย ขนาดและ สีสันใกล้เคียงกับผ้าจกกระจกคูบัว แต่มีความแตกต่างตรงที่ ชายตีนชิ้นจะเว้น พื้นที่ต่ำระหว่างลายชะเปาถึงเล็บเหลืองไว้มากกว่าและลักษณะของลายนกคู่ กินฮ่อมเต้าจะมีหางที่ยาวกว่าผ้าจกกระจกคูบัว ผ้าจกกระจกหนองโพ-บางกะโด เป็นผ้าจกที่ได้จากชุมชนไทยยวน ในตำบลหนองโพ-บางกะโด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ส่วนประกอบของผ้าจากไท-ยวน

ผ้าจากไท-ยวนชาวราชบุรี มีส่วนประกอบของผ้า ๓ ส่วนต่อกันเป็นผืนผ้า แต่ละส่วนจะเรียกตามลักษณะได้ดังนี้ คือ

หัวขึ้น ประกอบด้วย แถบผ้า ๒ แถบ เป็นแถบผ้าด้ายดิบสีขาวอยู่ส่วนบนของหัวขึ้นเย็บต่อกับแถบผ้าสีแดงซึ่งจะนำมาเย็บติดกับตัวขึ้นส่วนบน

ตัวขึ้น เป็นส่วนประกอบที่อยู่ระหว่างหัวขึ้นกับตีนขึ้น และมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ตระกูลคูบัวจะยกมุกใส่แหเสา ตัวขึ้นใช้ผ้าสองชั้นเย็บติดกันสองตะเข็บ ผ้าจากโบราณบางผืนใช้ผ้าสามชั้นเย็บติดกันเป็นบ่วงสามตะเข็บเอกลักษณ์ของตัวขึ้นไท-ยวนจะย้อมเป็นสีดำหรือ สีคราม

ตีนขึ้น เป็นส่วนประกอบล่างสุดของผ้า ตีนขึ้นทุกผืนจะต้องมีเส้นเหลืองอยู่ส่วนล่างสุดของตีนขึ้น ต่อจากเส้นเหลืองขึ้นไปจะเป็นลายมะลิเลื้อย และทอพื้นเว้นจากไว้ประมาณหนึ่งนิ้วถึงสองนิ้ว ขึ้นตีนจกของไท-ยวนราชบุรีจะมีเอกลักษณ์เฉพาะโดยจกลายชะเปาเป็นลายประกอบของตีนขึ้นทุกผืน

ประเภทของผ้าขึ้น

ผ้าขึ้นของชาวไทยยวนราชบุรี การสวมใส่จะขึ้นอยู่กับโอกาสและลักษณะที่นำไปใช้ ซึ่งแบ่งประเภทของผ้าได้ดังนี้

๑. ผ้าขึ้นตีนจก

ผ้าขึ้นตีนจกคือขึ้นที่มีตีนเป็นผ้าทอลวดลายด้วยวิธีจก คือการทอด้วยการถ่วงหรือควักเส้นด้ายพิเศษมาผูกมัดขัดกับเส้นอื่นเป็นลวดลายแบบต่างๆ

ผ้าขึ้นตีนจกที่พบในการแต่งกายของสตรีชาวไทยยวนราชบุรี มี ๓ ลักษณะ คือ

- **ขึ้นตีนจก** หรือจกเฉพาะตีน ตัวขึ้นเป็นผ้าพื้นสีดำหรือสีคราม ขึ้นบางผืนมีตัวขึ้นทอด้วยวิธียกมุก หัวขึ้นใช้แถบผ้าขาวและแถบผ้าแดงเย็บต่อกันแล้วจึงจะเย็บต่อกับตัวขึ้น

- **ขึ้นตีนจก** หรือจกทั้งตัว ตัวขึ้นและตีนขึ้นทอด้วยวิธีจก แต่ทอเป็นผ้าที่ละส่วน แล้วนำมาเย็บต่อเป็นผืนเดียวกัน ตัวขึ้นอาจทอด้วยลายกูดลายนก ลายมะลิเลื้อย เป็นลายพันรอบตัวขึ้น ตีนขึ้นทอลายหลักทั้ง ๔ ลาย หัวขึ้น มีลักษณะเดียวกัน จึงนับได้ว่าขึ้นตีนจกประเภทนี้เป็นผลงานทางศิลปหัตถกรรมชั้นสูงของชาวไทยยวนราชบุรี

- **ขึ้นตีนจก** หรือตีนขึ้นทอด้วยวิธีจกเหมือนตัวขึ้นจก ตัวขึ้นใช้เส้นใยประเภทไหม ทอด้วยวิธียกมุกสลับด้วยการทอแบบมัดหมี่เช่นเดียวกับของภาคอีสาน

ขึ้นตีนจก

ขึ้นตา

ขึ้นตีนจก

ขึ้นตา

ขึ้นแล้

ขึ้นชิว

ขึ้นชิว

ขึ้นแล้

แม่ฮ้อยชาวไทยยวน ดอนแร่ นุ่งขึ้นตีนจก

เส้นเหลือง

ลายชะเปา

๒. ขึ้นตา

ขึ้นตาคือขึ้นที่ทอได้ง่ายๆ ความงดงามของลวดลายจะเป็นรองจากผ้าขึ้นตีนจก ผ้าขึ้นตามี ๒ ลักษณะ คือ

- **ขึ้นตาพื้นบ้าน** เป็นการทอแถบสีต่างๆ พันรอบตัว เช่น สีดำ สีเหลือง สีเขียว ส่วนตีนขึ้นจะมีเส้นเหลืองและแถบผ้าเป็นสีดำ

- **ขึ้นตาหมู่** จะมีความแตกต่างจากขึ้นตาพื้นบ้าน ตรงที่เป็นส่วนตัวขึ้นมีการจกลายประกอบเป็นหมู่ๆ พันรอบตัวขึ้น และเว้นระยะห่างเป็นช่วงๆ ลายที่จกส่วนมากใช้ลายหักขอเหลี่ยม ลายมะลิเลื้อย ลายดอกจัน ปัจจุบันในการทอลายขึ้นตาหมู่จะมีลายประกอบไม่มากและเป็นลายที่ทอได้ง่าย

๓. ขึ้นชิว

ขึ้นชิวเป็นขึ้นที่ทอสำหรับนุ่งทำงานอยู่กับบ้าน ตีนขึ้นเป็นผ้าพื้นสีดำ ตัวขึ้นเป็นพื้นสีเขียว จะจกลายประกอบระหว่างรอยต่อหัวขึ้นกับตัวขึ้น และตัวขึ้นกับตีนขึ้น

๔. ขึ้นแล้

ขึ้นแล้เป็นขึ้นที่ทอสำหรับนุ่งทำงานอยู่กับบ้านหรือออกนอกบ้านของผู้หญิงไทยยวน

ลวดลายของ ผ้าจกไท-ยวน

พุทธศักราช ๒๕๒๙ นายอุดม สมพร อดีตครูระดับเชี่ยวชาญ วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี ผู้เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของชาวไทยยวนราชบุรี ผู้เห็นคุณค่าของผ้าจกอันเป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ได้สำรวจและรวบรวมผ้าจกโบราณจากท้องที่ต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี และศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับลายผ้าจกจากช่างฝีมือทอผ้าผู้เฒ่าในแต่ละท้องที่

ต้นแคทราย

ดอกแคทราย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปลูกต้นแคทราย

ลายดอกเซีย

ลายหน้าหมอน

ลายกาบ

ลายโค้งแก้ง

จากการวิเคราะห์และได้จัดหมวดหมู่ลายผ้าจกไท-ยวนราชบุรี อาจารย์อุดม สมพร ได้แบ่งลวดลายเป็นกลุ่มลายได้ ๒ ประเภท คือ ลายหลัก และลายประกอบ

ลายหลัก

ลายหลักเป็นลายขนาดใหญ่ที่ใช้จกอยู่ตรงกลางของตีนซิ่น ลายหลักแต่โบราณ ตั้งแต่อดีตจนถึง พ.ศ. ๒๕๓๗ มีจำนวน ๘ ลาย คือ ลายดอกเซีย ลายกาบ ลายหน้าหมอน ลายโค้งแก้ง ลายกาบดอกแก้ว ลายโค้งแก้งซ้อนเซีย ลายกาบซ้อนหัก และลายหักนกคู่

ต่อมาอาจารย์อุดม สมพร ได้สร้างแบบลายผ้าจกขึ้น ชื่อ ลายแคทราย ที่มาของลายแคทรายเกิดจากเมื่อครั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปลูกต้นแคทราย ณ ศูนย์สืบทอดศิลปผ้าจกราชบุรี ณ วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ และใน พ.ศ. ๒๕๓๘ ต้นแคทรายได้ออกดอก อาจารย์อุดม สมพร ได้นำรูปทรงของดอกแคทรายมาสร้างเป็นลายผ้าจก นับเป็นลายที่ ๙ ของผ้าจกไท-ยวนราชบุรี

ลายหลักทั้ง ๙ ลาย แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ ลายเดี่ยวและลายผสม

♦ **ลายเดี่ยว** คือลายหลักที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ มี ๕ ลาย คือ ลายดอกเซีย ลายหน้าหมอน ลายกาบ ลายโค้งแก้ง ลายกาบดอกแก้ว

ลายกาบดอกแก้ว

ศูนย์สืบทอดศิลปผ้าจกราชบุรี

อาจารย์อุดม สมพร

บุคคลสำคัญด้านวัฒนธรรม รางวัลเกียรติยศบุคคลดีเด่นของชาติ สาขาเผยแพร่เกียรติภูมิคนไทยด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๑ จากคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

♦ **ลายผสม** เกิดจากการนำบางส่วนของลายเดี่ยวผสมกันเพื่อให้เกิดเป็นลายใหม่ นับเป็นภูมิปัญญาของช่างฝีมือไทยยวนแต่โบราณที่ผสมผสานและออกแบบลายสำหรับจักและเกิดความหลากหลายของลวดลายเป็นต้นแบบได้แก่ ลายโค้งแก้งซ้อนเซีย ลายกาบซ้อนหัก ลายหัวนกคู่ และลายแคทราย

ลายโค้งแก้งซ้อนเซีย

ลายกาบซ้อนหัก

ลายหัวนกคู่

ชื่อลาย : แคทราย **ประเภท :** ลายหลัก
กลุ่ม : ลายผสม
ที่มาของชื่อ : ดอกแคทราย เป็นลายผ้าจากที่ตั้งขึ้นใหม่
แนวทางสันนิษฐาน : ผู้วิจัยเป็นผู้สร้างแบบและตั้งชื่อ
ลายจากรูปทรงของดอกแคทราย เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๘
แหล่งที่นิยมทอ : ศูนย์สืบทอดศิลป์ผ้าจาก ราชบุรี
ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านวัดรางบัว
ประโยชน์ : ใช้ทอจากเป็นตีนผ้าขึ้นตีนจก

ลายประกอบ

เป็นลายที่มีขนาดเล็กกว่าลายหลักใช้สำหรับจกประกอบลายหลัก ลายประกอบจะอยู่ในตำแหน่งทั้งสองข้างเท่าๆ กันของลายหลัก ลายประกอบในแต่ละลายของท้องถิ่นจะเรียกชื่อลายไม่ตรงกัน แต่สามารถสังเกตได้จากลาย ซึ่งช่างฝีมือทอจะออกแบบลายจากธรรมชาติใกล้ตัว สร้างเป็นลายประกอบ เช่น ลายขอประแจ ลายขอ ลายดอกข้าวตอก ลายมะลิเลื้อย ลายกุด ลายขอเหลียว ลายพันปลาเค้า ลายนกเข้าโอง ลายนกคู่กินน้ำฮ่วมเต้า ลายนาค ลายม้า ลายต้นไม้ ลายคน ลายนก ลายชะเปา ลายกาบในขอ เป็นต้น

ชื่อลาย : ดอกข้าวตอก ประเภท : ลายประกอบ

ชื่อลาย : ลายขอประแจ ประเภท : ลายประกอบ

ชื่อลาย : ลายชะเปา ประเภท : ลายประกอบ

ชื่อลาย : ลายนกคู่กินน้ำฮ่วมเต้า ประเภท : ลายประกอบ

กลุ่มส่งเสริมอาชีพผ้าทอมือบ้านไร่

ผ้าทอมือบ้านไร่

ผ้าทอไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน

ผ้าจากไทยยวน คือมรดกทางศิลปหัตถกรรม เป็นภูมิปัญญาของครอบครัวและลูกหลานไทยยวนมาตั้งแต่โบราณ เมื่อยามว่างจากการทำนา ก็จะชวนกันลงทอผ้า ตามค่านิยมของไทยยวน ทุกตารางนิ้วบนผืนผ้าเกิดจากความตั้งใจสอดใส่อารมณ์ที่ละเอียดอ่อนและประณีต เป็นจิตรกรรมบนผืนผ้า เป็นสุนทรียศิลป์ เพื่อมอบให้กับคนที่ตนรักและนับถือ

ปัจจุบันลูกหลานของชาวไทยยวนเริ่มที่จะห่างจากผ้าขึ้นตีนจก รับผิดชอบผ้าที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีรูปแบบสมัยนิยม การถ่ายทอดศิลปะการทอผ้าที่เคยสั่งสอนและฝึกฝนการทอในครัวเรือน เริ่มจางหายไปเพราะสภาพทางด้านเศรษฐกิจที่ต้องดำรงชีวิตให้อยู่กับสังคมเมืองได้

อย่างไรก็ตามเลือดเนื้อเชื้อไขของชาวไทยยวนที่รักและหวงแหนศิลปะการทอผ้าจากซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมของชาวไทยยวนมาแต่ดั้งเดิมได้รวมตัวก่อตั้งศูนย์สืบทอดศิลป์ผ้าจกราชบุรีขึ้น เป็นแหล่งศูนย์กลางการเรียนรู้ให้กับลูกหลานไทยยวนและเยาวชนทั่วไป ตลอดจนผู้สนใจเพื่อเป็นแนวทางให้อยู่คู่กับชาวไทยยวน จังหวัดราชบุรีต่อไป

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มส่งเสริมอาชีพผ้าทอมือบ้านไร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี และกลุ่มทอผ้าชาวไทยทรงดำที่รวมกลุ่มกันสืบสานภูมิปัญญาด้านการทอผ้า คือ กลุ่มสตรีทอผ้าไทยทรงดำบ้านหัวเขาจีน หมู่ ๑ ตำบลห้วยยางโพน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ที่ยังรักษาประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ โดยตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ โดยมีคำขวัญว่า ๕ ไท ไทยทรงดำ เลิศล้ำผ้าทอ ไอละหนอรำแคน ดินแดนความพอเพียง

โอ่งราชบุรี

ปั้นลายพระถังซัมจั๋ง
อัญเชิญพระไตรปิฎกจากชมพูทวีป

ลวดลายที่ประยุกต์ในปัจจุบัน

ปั้นเป็นรูปตุ๊กตาต่างๆ

การเตรียมดิน ➡

ลงมือปั้น ➡

ตกแต่งลวดลาย ➡

ปั้นลายมังกรมีสี่เล็บ

ตุ๊กตาดกแต่งสวน

งานโอ่งที่พัฒนารูปแบบเป็นของตกแต่ง

โอ่งที่ปั้นสำเร็จสมบูรณ์แล้ว

โอ่งมังกรที่อนุรักษ์ไว้ให้ประชาชนได้เข้ามาศึกษาตามแหล่งเรียนรู้ต่างๆ

ซึ่งมีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับมังกร และมีหนังสือตำราพิชัยสงครามกล่าวถึงมังกรในการจัดขบวนทัพทางน้ำด้วย เรียกว่า **มังกรพยุหะ** จึงมีการเขียนรูปมังกรคล้ายพญานาคบนตัวโอ่งออกจำหน่าย และได้รับความนิยมจนกลายเป็นสัญลักษณ์โอ่งมังกร ทั้งนี้ ลวดลายของโอ่งมังกร มีหลายแบบ โดยทั่วไปมังกรจะมีเพียง ๓ เล็บ หรือ ๔ เล็บ แต่ถ้าเป็นมังกรสัญลักษณ์ชั้นสูงของกษัตริย์หรือฮ่องเต้จะมี ๕ เล็บ ซึ่งตามความเชื่อของจีนนั้น แบ่งมังกรออกเป็น ๓ ชนิด คือ ๑. **หลง** เป็นพวกที่มีอำนาจมากที่สุด อยู่บนฟ้า ๒. **หลี่** เป็นพวกไม่มีเขา ชอบอยู่ในมหาสมุทร ๓. **เจียว** เป็นพวกมีเกล็ด อยู่ตามแม่น้ำ คลอง หรือถ้ำ นอกจากนี้ จีนยังจัดให้มังกรมีระดับและหน้าที่แตกต่างกันไป คือ ๑. มังกรฟ้า หรือมังกรสวรรค์ (เทียนหลง) เป็นมังกรชั้นสูง มีหน้าที่คุ้มครองดูแลสวรรค์ ๒. มังกรเทพเจ้า หรือมังกรจิตวิญญาณ (เซินหลง) มีหน้าที่ทำให้เกิด ลม ฝน แก้ววลงมนุษย์ ๓. มังกรพิภพ (ตี้หลง) มีหน้าที่กำหนดเส้นทาง ดูแลแม่น้ำ ลำธาร ห้วย หนอง คลองบึง ๔. มังกรเผ่าทรัพย์ (ฝู ชาง หลง) มีหน้าที่เผ่า ชุมทรัพย์ของแผ่นดิน

ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ความเจริญของวัตถุนิยมที่แทรกซึมเกือบทุกหย่อมหญ้า การใช้โอ่งดินแบบเดิมๆ อาจไม่สอดคล้องกับความสะดวกของคนยุคใหม่ เพราะระบบประปาเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน โรงงานปั้นโอ่งจึงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามสภาพความต้องการในยุคปัจจุบัน ภาพโอ่งใส่น้ำจึงค่อยๆ หายไปจากบ้านพักอาศัยของคนไทยยุคใหม่และมีการพัฒนารูปแบบให้ตรงกับความต้องการในการใช้งาน เช่น สิ่งของตกแต่งบ้าน และสวน หรือเครื่องใช้ต่างๆ เช่น แจกัน แก้ว อ้อ ตุ๊กตาต่างๆ เป็นต้น แม้ว่าในอนาคตโอ่งใส่น้ำราชบุรี อาจมีอยู่แค่ในตำนาน แต่เชื่อว่าภูมิปัญญานี้ก็จะยังคงอยู่คู่เมืองราชบุรีต่อไป

ไหว้พระ เก้าวัด

วัดนอกจากจะเป็นศาสนสถานที่เป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจ เป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของพุทธศาสนิกชนแล้ว ยังเป็นแหล่งศิลปกรรมอันงดงามที่เกิดจากศรัทธาของผู้คนมาแต่โบราณ

วัดในราชบุรียังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สะท้อนความเป็นมาของชาติไทย เพราะราชบุรีเป็นจังหวัดเก่าแก่ที่มีความเป็นมาย้อนหลังได้ถึงยุคทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒) เชื่อมต่อถึงยุคที่วัฒนธรรมเขมรแผ่ขยายเข้าสู่ดินแดนไทย (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘) จนถึงสมัยสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ราชบุรีเป็นเส้นทางการค้าที่เชื่อมต่อระหว่างอาณาจักรไทยกับรัฐต่างๆ ทางตะวันตก เป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ ความสำคัญของจังหวัดราชบุรีดังกล่าวนี้ได้ปรากฏร่องรอยและหลอมรวมเป็นศิลปกรรมที่โดดเด่นในพุทธสถานและพุทธวัตถุจำนวนมาก เช่น พระปรางค์วัดมหาธาตุที่มีร่องรอยสถาปัตยกรรมหลายยุคสมัย ศิลปะตะวันตกในพระอุโบสถวัดศรีสุริยวงศาaram เจริญมอญที่วัดคงคาราม เป็นต้น

ดังนั้นการมาเยี่ยมชมวัดในจังหวัดราชบุรี จึงได้ทั้งความรู้ในด้านต่างๆ และความสงบสุขทางใจอย่างแท้จริง

วัดมหาธาตุวรวิหาร

วัดมหาธาตุวรวิหารเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดราชบุรีบนฝั่งขวาด้านทิศตะวันตกของลำน้ำแม่กลอง อาณาเขตของวัดห่างจากแม่น้ำประมาณ ๒๐๐ เมตร มีเนื้อที่ ๕๗ ไร่ ๕๙ วา ที่ธรณีสงฆ์ ๕๑ ไร่ ๘ วา

วัดมหาธาตุวรวิหาร เป็นพุทธศาสนสถานประจำเมืองราชบุรี สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นตั้งแต่แรกเริ่มสร้างเมืองราชบุรี ในสมัยทวารวดี ประชาชนส่วนมากนิยมเรียกว่า วัดหน้าพระธาตุ ปรากฏชื่อในหนังสือสมุดราชบุรี และหนังสือจังหวัดของนายตรี อมาตยกุลว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ โดยถือพระศรีมหาธาตุ (เจดีย์ทรงปราสาท ศิลปะอยุธยาตอนต้น) เป็นสัญลักษณ์ ภายในวัดมหาธาตุมีโบราณสถานและโบราณวัตถุอันมีคุณค่าควรแก่การศึกษาจำนวนมาก เช่น พระปรางค์ประธาน กำแพงแก้วที่ก่อด้วยศิลาแลงล้อมรอบองค์พระปรางค์ทั้งสี่ด้าน เหนือกำแพงมีใบเสมาทำด้วยหินทรายสีชมพู จำหลักพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิในซุ้มเรือนแก้ว ราวบันไดรูปครุฑยุคนาค พระอุโบสถ พระมณฑป พระเจดีย์ ระฆังหิน เป็นต้น

โบราณวัตถุในวัดมหาธาตุวรวิหาร

พระปรางค์วัดมหาธาตุ

โดยเฉพาะพระปรางค์ประธาน สันนิษฐานว่าแรกสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จึงได้มีการดัดแปลงเป็นพระปรางค์ตามวัฒนธรรมเขมร ในสมัยอยุธยาตอนต้น จึงได้ก่อสร้างพระปรางค์แบบอยุธยาขึ้นซ้อนทับ พร้อมสร้างพระปรางค์บริวารเพิ่มขึ้นอีก ๓ องค์บนฐานเดียวกัน และตกแต่งลวดลายปูนปั้นบนองค์พระปรางค์อย่างงดงาม ผนังภายในองค์พระปรางค์ทุกด้านมีภาพจิตรกรรมเป็นรูปอดีตพระพุทธเจ้า

ส่วนพระมณฑป ปัจจุบันอยู่ในเขตสังฆาวาสของวัด ภายในประดิษฐานรอยพระพุทธบาททำด้วยหินทรายสีแดง ฝาผนังด้านในมีภาพจิตรกรรมเรื่องพุทธประวัติตอนเสด็จโปรดพุทธมารดาบนดาวดึงส์ และตอนผจญกองทัพอสูร มาร สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เนื่องจากวัดมหาธาตุเป็นวัดเก่าแก่และมีความสำคัญ จึงควรได้เข้าไปสักการะและกราบไหว้พระธรรมปัญญาธารณ์ เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุวรวิหาร ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน

วัดเขาวังราชบุรี

วัดเขาวังราชบุรีตั้งอยู่บนเขาวัง ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองราชบุรี ประมาณ ๓ กิโลเมตร เขาวังเป็นภูเขาสูงๆ เดิมชื่อเขาสัตตนาถ เพราะเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าหลายชนิด

ด้านหน้าพระที่นั่ง

ด้านในพระที่นั่ง

วังโบราณในสมัยรัชกาลที่ ๕

พระอุโบสถวัดเขาวัง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) โปรดเกล้าฯ ให้ผาดิกรรมที่ธรณีสงฆ์ โดยย้ายวัดที่ตั้งอยู่บนเขาสัตตนาถไปสร้างใหม่ในบริเวณริมฝั่งลำน้ำแม่กลอง แล้วโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นบนยอดเขาสัตตนาถ ภายหลังพระราชวังแห่งนี้ได้ทรุดโทรมลงมาก และได้ถูกทิ้งร้างมานาน ต่อมาเมื่อพระภิกษุได้ธุดงค์มาใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมพร้อมบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ให้เป็นวัดนามว่า วัดเขาวังราชบุรี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) ได้โปรดเกล้าฯ อุทิศพระราชวังนี้ให้เป็นที่ธรณีสงฆ์ ซึ่งทางวัดและผู้ศรัทธาได้สร้างพระอุโบสถขึ้นโดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

วัดเขาวังราชบุรีจึงเป็นพุทธสถานที่มีความงดงามเพราะเคยเป็นที่ตั้งพระราชวังมาก่อน ซึ่งหากเราได้แวะไปสักการะแล้วยังจะได้ชมสิ่งก่อสร้างเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ พระอุโบสถารักษาการณ์เป็นอาคารที่ก่ออิฐถือปูนรูปหกเหลี่ยม หลังคามุงกระเบื้อง ด้านข้างของพระอุโบสถเป็นช่องรูปอาร์คโค้ง ประดับหัวเสาแบบกรีกศิลปะตะวันตก เช่นเดียวกับโรงทหารมหาดเล็ก และทิมตำรวจ (ที่พักสำหรับตำรวจ) เป็นอาคารยาวก่ออิฐถือปูนและตึกท้องพระโรงซึ่งเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นห้องโถงขนาดใหญ่ ด้านข้างมีช่องอาร์คโค้ง ประดับหัวเสาแบบกรีกโดยรอบ

วัดเขาวังราชบุรี เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ ตั้งอยู่ที่ ๓๓๘ ถนนศรีสุริยวงศ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี มีเนื้อที่ประมาณ ๕๘ ไร่ ๑ งาน ๒๐ ตารางวา

ประติมากรรมที่งดงามในวัดนี้ คือ พระพุทธรูปไสยาสน์องค์ใหญ่

วัดอรัญญิกาวาส

วัดอรัญญิกาวาส เป็นอีกวัดหนึ่งที่ควรได้ไปกราบไหว้บูชา เพราะเป็นพุทธศาสนสถานเก่าแก่ ตั้งอยู่ที่ตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมืองราชบุรี ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ภายในวัดอรัญญิกาวาสมีเจดีย์ทรงระฆังกลมจำนวน ๒ องค์ ตั้งอยู่ทางด้านหน้าของวัด แต่ละองค์ประกอบด้วยฐานองค์ระฆังบัลลังก์แบบเจดีย์ในศิลปะลังกาที่นิยมสร้างในสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น ปรากฏประธานและปรากฏบริวารที่ล้อมรอบทั้งสี่ด้านตกแต่งลวดลายปูนปั้นประณีตสวยงาม องค์พระปรมาภิไธยที่หล่อด้วยโลหะด้วยระเบียงคดมีพระพุทธรูปหินทรายสีแดงศิลปะอยุธยาประดิษฐานอยู่โดยรอบ

พระปรามังควัดอรัญญิกาวาส

เจดีย์โบราณในวัดอรัญญิกาวาส

ปูนปั้นรูปตราสุริยะรองรับด้วยรูปช้างสามเศียร

พระอุโบสถวัดศรีสุริยวงศารามวรวิหาร

วัดศรีสุริยวงศารามวรวิหาร

วัดศรีสุริยวงศาราม หรือที่ชาวบ้านเรียก วัดศรีสุริยวงศ์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ตั้งอยู่ที่ ๓๖๕ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองราชบุรี มีเนื้อที่ประมาณ ๖ ไร่เศษ

วัดนี้สร้างขึ้นบนที่ดิน และด้วยทุนทรัพย์ส่วนตัวของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) เพื่อเป็นวัดประจำตระกูลบุนนาค เมื่อสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๒๑ ได้ถวายเป็นพระอารามหลวงพร้อมกับของพระราชทานนามวัดและวิสุงคามสีมา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามวัดว่า “วัดพระศรีสุริยวงศาราม” และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เป็นที่วิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระครูอุดมบัณฑิต (อ่อน) จากวัดพิชัยญาติการามเป็นเจ้าอาวาสอุปการ

วัดศรีสุริยวงศารามเป็นวัดที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมดีเด่น เป็นเอกลักษณ์อันทรงคุณค่า โดยเฉพาะพระอุโบสถเป็นแบบทรงไทยประยุกต์ศิลปะตะวันตกแบบกอธิคตามความนิยมของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ หลังคาเป็นเครื่องไม้มุงกระเบื้อง ตรงหน้าบันมีปูนปั้นรูปตราสุริยะรองรับด้วยรูปช้างสามเศียร และขนานข้างด้วยฉัตรเจ็ดชั้นหลังคาปีกนกทั้งสองข้างรองรับด้วยเสากลมแบบคอรีนเซียน ผนังด้านนอกทำเป็นลายปูนสีเทาให้เหมือนหินอ่อน ผนังด้านในได้ขอบหน้าต่างประดับกระเบื้องลายครามรอบส่วนกุฏิพระสงฆ์เป็นตึกแบบฝรั่งก่ออิฐถือปูน สูง ๒ ชั้น พระเจดีย์ตั้งอยู่หลังพระอุโบสถ เป็นเจดีย์ทรงกลมระฆังคว่ำฐานเจดีย์เป็นรูปแปดเหลี่ยมก่อโค้งในระหว่างเหลี่ยมเป็นรูปครึ่งวงกลม หรืออาร์คโค้งงดงามตามแบบศิลปะตะวันตก ชุ่มประตูดัดเป็นสถาปัตยกรรมแบบเดียวกับพระอุโบสถ

วัดศรีสุริยวงศารามจึงเป็นวัดที่มีลักษณะผสมผสาน สถาปัตยกรรมไทยกับตะวันตกที่งดงามน่าไปเยี่ยมชมและสักการะโบราณวัตถุ เช่น พระประธานศิลปะรัตนโกสินทร์ปางมารวิชัยในพระอุโบสถ พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปเหมือนสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นต้น

เจดีย์ทรงกลมระฆังคว่ำ

พระพุทธรูปปางไสยาสน์ในพระวิหาร

พระประธานวัดสัตตนารถปริวัตร

เจดีย์ทรงกลมระฆังคว่ำ

วัดสัตตนารถปริวัตร

วัดสัตตนารถปริวัตร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหารธรรมยุติกนิกาย สร้างขึ้นในสมัยของเจ้าพระยาราชบุรี (กลั่น วงศาโรจน์) ในช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ ๓ - ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งอยู่เชิงเขาสัตตนารถด้านทิศตะวันออก เดิมชื่อว่า วัดเขาสัตตนารถ ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์ให้ถ่ถอนที่วัด เนื่องจากจะมีการสร้างพระราชวังขึ้นบนเขาแห่งนี้ จึงทรงมอบให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ทำผาติกรรมให้พ้นจากที่ธรณีสงฆ์ แล้วดำเนินการสร้างวัดขึ้น ณ ที่แห่งใหม่ ในช่วงปี ๒๕๔๔ ณ พื้นที่ของวัดโพธิ์งาม หรือวัดกลางบ้าน ซึ่งเป็นวัดร้าง ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ และมีความทรุดโทรมมาก ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ครั้นสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้สร้างวัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ขนานนามว่า “วัดสัตตนารถปริวัตร” แปลว่า วัดที่เปลี่ยนไป หรือย้ายมาจากเขาสัตตนารถ

หลวงพ่อโตศักดิ์สิทธิ์

บรรยากาศภายในวัด

พระพุทธรูปปางสมาธิในวิหาร

พิพิธภัณฑ์แห่งใหญ่วัดখনอน

พระอุโบสถภายในวิหารคดวัดখনอน

วัดখনอน

วัดখনอนตั้งอยู่ที่ตำบลสร้อยฟ้า ริมแม่น้ำแม่กลอง อยู่ห่างจากตัวอำเภอบัวชุม ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร สันนิษฐานว่าบริเวณที่ตั้งวัดน่าจะเป็นที่ตั้งของด่านขนอนริมแม่น้ำ เพื่อเก็บค่าธรรมเนียนผ่านทางจากเรือสินค้าที่ล่องขึ้นมาค้าขายยังเมืองราชบุรีและกาญจนบุรีในสมัยโบราณ

วัดখনอนเป็นอีกวัดหนึ่งที่เรควรไปสักการะและเยี่ยมชม เนื่องจากเป็นวัดที่มีความงดงามทางพุทธศิลป์ และเป็นแหล่งอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมไทย พื้นที่บริเวณภายในวัดแบ่งเป็น ๓ ส่วนได้แก่

ส่วนแรก เป็นที่ตั้งของพระอุโบสถ

ส่วนที่สอง คือ ส่วนโรงแสดงหนังใหญ่ เป็นอาคารชั้นเดียวหลังคาสูงเปิดโล่ง จัดเก้าอี้ไว้รองรับผู้ที่สนใจเข้ามาชมการแสดงหนังใหญ่ โดยนักเรียนจากโรงเรียนวัดখনอน

ส่วนที่สาม พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดখনอน เป็นอาคารทรงไทยหลังใหญ่ ยกพื้นสูง ภายในเป็นที่จัดแสดงตัวหนังใหญ่ที่อนุรักษ์ไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ มีทั้งหมด ๓๑๓ ตัวภายในพิพิธภัณฑ์ยังจัดแสดงเครื่องมือ และอุปกรณ์โบราณที่ใช้ในการแกะสลักตัวหนัง และมีของที่ระลึกไว้จำหน่าย

ภายในระเบียงวัด มีองค์พระที่เรียงรายอยู่ในพระระเบียงคด ส่วนพระอุโบสถ หลวงปู่กล่อม (จันทโชโต) ได้บูรณปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ โดยมีช่างชาวจีนเป็นแม่งาน โบสถ์ของวัดখনอนเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีซุ้มประตูเป็นเรือนปราสาทสวยงามตามศิลปะในยุคสมัยนั้น ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาแลงปางมารวิชัย ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย และต้นรัตนโกสินทร์

หอรระฆัง ก่ออิฐถือปูนทรงมณฑป ด้านล่างเป็นฐานสี่เหลี่ยมโบราณวัตถุที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ของวัดส่วนใหญ่เป็นเครื่องถ้วยลายคราม

พระอุโบสถวัดคงคารามที่ได้รับการอนุรักษ์เป็นโบราณสถานแห่งชาติ ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งดงาม

วัดคงคาราม

วัดคงคาราม ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองตากุด อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี อยู่ห่างจากจังหวัดประมาณ ๒๒ กิโลเมตร

วัดคงคารามเป็นวัดที่น่าไปเยี่ยมชมเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นวัดที่มีมาแต่โบราณ จะสร้างในครั้งใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดจากการเล่าสืบต่อกันมาของชาวบ้านเชื้อสายมอญในปลายสมัยอยุธยาเชื่อมต่อกับสมัยธนบุรี และต้นรัตนโกสินทร์ ว่ามีพวกได้อพยพเข้ามาตามลำแม่น้ำแม่กลอง และตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเขตอำเภอบางแพ ขึ้นไปจดบ้านโป่ง และครอบครัวพระยามอญได้สร้างวัดนี้ขึ้น เริ่มแรกแต่เดิมวัดนี้มีชื่อว่า “วัดกลาง” ภาษามอญเรียกว่า “ผิโยโต” มีความหมายว่าเป็นศูนย์กลางของวัดมอญต่างๆ ในจังหวัดราชบุรี ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดนี้ได้รับการอุปถัมภ์โดยเจ้าจอมมารดากลิ่น และพลเอกเจ้าถวายเป็นพระอารามหลวง จึงพระราชทานผ้ากฐินหลวงที่วัดนี้ และได้พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดคงคาราม”

กุฏิเรือนไทย ๙ ห้อง สร้างในสมัยธนบุรี ปัจจุบันจัดให้เป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านรวบรวมวัตถุเก่าแก่ซึ่งเกี่ยวกับท้องถิ่น นอกจากนี้ศาลากาเปรียญ และหอสวดมนต์ ซึ่งเป็นอาคารไม้ก็ปรากฏภาพจิตรกรรมเช่นกัน และที่ภายในพระอุโบสถวัดคงคารามมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่อายุไม่ต่ำกว่า ๒๕๐ ปี เป็นภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ภาพสวรรค์ชั้นต่างๆ ภาพอดีตของพระพุทธเจ้าที่ประทับบนบัลลังก์ ภาพพระพุทธประวัติ และชาดก เขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นทั้งดงามยิ่ง

พระอุโบสถวัดคงคาราม

พิพิธภัณฑ์วัดคงคาราม

พระอุโบสถวัดบางลี่เจริญธรรม

ศาลาที่ระลึก

ใบเสมาวัดบางลี่

พระประธานในวัดบางลี่เจริญธรรม

วัดบางลี่เจริญธรรม

วัดบางลี่เจริญธรรม ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองไม่ไกลจากวัดโคกหม้อ ในเขตตำบลโคกหม้อ อำเภอมืองราชบุรี ภายในวัดมีอุโบสถเก่า พระพุทธรูปหินทรายสีแดง ซึ่งเป็นพระประธานภายในอุโบสถ และใบเสมาสลักจากหินทรายสีขาวที่มีรูปแบบศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้นทั้งดงามมาก

พระประธานประจำอุโบสถ สร้างสมัยอยุธยา พระบริวารอุโบสถ สร้างในสมัยเดียวกัน ๘ องค์ พระศรีอริยเมตตรัย ๑ องค์ พระพุทธรูปโบราณรัตนโกสินทร์ ๑ องค์ พระพุทธรูปลีลาประดิษฐานที่ลานหน้าอุโบสถ ๑ องค์

วัดบางลี่เจริญธรรม สร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ยังไม่มีใครทราบหลักฐานที่แน่นอนว่าใครเป็นผู้ก่อสร้าง ประกาศตั้งเป็นวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๐ เดิมมีโบสถ์ก่อสร้างด้วยอิฐถือปูน มีเสาไม้เป็นโครงหลังคาทรงยอดแหลม ศาลาการเปรียญ หอระฆัง ศาลาท่าน้ำ มีข้อฟ้าใบระกาสร้างด้วยไม้ และโรงเรียนปริยัติธรรม สิ่งก่อสร้างอีกอย่างหนึ่งประจำวัดบางลี่เจริญธรรมที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์เรียกว่า “ตาผ้าขาว” สร้างในสมัยใดไม่ทราบ ลักษณะเป็นเสาปูนทรงแปดเหลี่ยมสูงประมาณ ๘๐ เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๕๐ เซนติเมตร

วัดบางลี่เจริญธรรม ตั้งอยู่เลขที่ ๑๑๕ หมู่ ๔ ตำบลโคกหม้อ อำเภอมืองราชบุรี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย

พระอุโบสถวัดช่องลม

วัดช่องลม

วัดช่องลมเป็นวัดเก่าแก่มากครั้งในอดีต ชื่อเดิมคือ วัดช้างล้ม และตามตำนานบอกว่า มีช้างเดินมากินน้ำแล้วล้มลงที่ปากคลองซึ่งเป็นทีของวัดชาวบ้านเลยพากันตั้งชื่อวัดแห่งนี้ว่า วัดช้างล้ม ต่อมาในพ.ศ. ๒๔๕๗ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส (สมเด็จพระสังฆราช) เสด็จตรวจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ได้ทรงเปลี่ยนชื่อวัดนี้ใหม่ว่า วัดช่องลม เนื่องจากที่วัดแห่งนี้เป็นทางลมผ่าน อากาศเย็นสบาย

วัดช่องลมมีสิ่งก่อสร้างที่วิจิตรงดงามหลายแห่ง ที่สำคัญคือเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อแก่นจันทน์ ซึ่งชาวราชบุรีนับถือว่าเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของราชบุรี

พระวิหารเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อแก่นจันทน์ พระพุทธรูปปางอุ้มบาตรที่มีลักษณะงดงาม ศิลปะสมัยทวารวดี ตั้งแต่พระเศียรถึงพระอุระเป็นเนื้อทองสำริด ส่วนองค์พระสร้างด้วยไม้จันทน์หอม เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวราชบุรี

พระวิหารที่ประดิษฐานหลวงพ่อแก่นจันทน์

หลวงพ่อแก่นจันทน์ พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร จากพระเศียรลงไปถึงพระอังสาทำด้วยสำริดส่วนที่เหลือทำด้วยไม้แก่นจันทน์แดง สูง ๒.๒๖ เมตร ฝีมือช่างสมัยอยุธยา

หลวงพ่อแก่นจันทน์ลอยน้ำมาถึงหน้าวัดช่องลมไม่ยอมไหลตามน้ำไปที่อื่น พระและชาวบ้านจึงอธิษฐานขอให้หลวงพ่อแก่นจันทน์ขึ้นจากน้ำและนำประดิษฐานไว้ที่วัดช่องลม มาจนถึงทุกวันนี้

พระพุทธรูปโบราณในกุฏิสงฆ์

ชาวพุทธ
นิยมมากราบไหว้ขอพร
หลวงพ่อก้นจันทน์

โรงเรียนปริยัติธรรม หอสวนมนต์ หอระฆังหลังคาเป็นทรงมณฑป ยอดแหลมลายไทย และโรงครัว ภายในวัดแห่งนี้ยังมีพระพุทธรูปเก่าแก่ วัตถุโบราณที่ยังคงคุณค่า และความสวยงาม ตู้ไม้โบราณ นาฬิกาและ เติ่งหินอ่อน

ปัจจุบัน มีพระครูโสภณปัญญาวัฒน์ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี (ปณฺญาทีโป) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส

พระครูโสภณปัญญาวัฒน์

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดช่องลม

ลวดลายปูนปั้นประดับหลังคา ชุ่มประตู่

รูปวาดบนพื้นหินอ่อน

รูปปั้นเขียนแบบปูนสูง

ธรรมาสันนิบาตวัดช่องลม

รูปวาดติดบนกำแพงชุ่มประตู่

ชุ่มประตู่ทางเข้าวัดในสมัยโบราณ

คนที่รักต้นไม้บางคนคงเคยรู้จักไม้ที่เรียกว่า ไม้ดัด และไม้บอนไซ อยู่บ้าง เชื่อไหมว่าบางคนหลงใหลในความงามทางศิลปะของไม้ประเภทนี้ จนถึงกับทุ่มเทเวลา เงินทอง พยายามเสาะแสวงหามาครอบครอง แต่สำหรับคนราชบุรีที่นี้เป็นแหล่งผลิตไม้บอนไซและไม้ดัดแหล่งใหญ่แห่งหนึ่งของไทย สถานที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น วัดวาอาราม อาคารบ้านเรือนในจังหวัดนี้ นิยมตกแต่งด้วยไม้ดัดและไม้บอนไซ เพราะหาได้ง่ายและราคาไม่แพงมากนัก เนื่องจากไม่ต้องเสียค่าจัดส่ง คนต่างถิ่นอย่างเราจึงเพลิดเพลินเจริญตาไปกับความสวยงามของไม้บอนไซ และไม้ดัดที่เจ้าของใช้ตกแต่งอาคารบ้านเรือนที่อยู่สองข้างทาง

ภูมิปัญญาไม้ดัด ไม้บอนไซ ก้าวไกลสู่ธุรกิจ

บางคนอาจเข้าใจว่า ไม้ดัด และไม้บอนไซ เป็นไม้อย่างเดียวกัน ซึ่งที่จริงแล้วเป็นไม้คนละประเภท ไม้ดัดเป็นของไทย ส่วนไม้บอนไซเป็นของญี่ปุ่น **ไม้ดัดไทย**เป็นการขุดต้นไม้ขนาดใหญ่โตพอสมควร แล้วตัดแต่งกิ่งที่แตกขึ้นใหม่ให้มีรูปทรงต่างไปจากเดิมตามจินตนาการของผู้ปลูก ไม้ดัดไทยเริ่มปลูกเลี้ยงมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายเฉพาะกลุ่มเจ้านาย ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกไม้ดัดไว้ในพระบรมมหาราชวัง ดังที่ยังมีให้เห็นอยู่ถึงปัจจุบัน และที่มีการกล่าวถึงในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนหนึ่งว่า

“กระถางแก้วเกิดพิกลแถม

ยี่ลู่่นแซมมะสังดูไสว

สมอรั้ดัดทรงสมละไม

ตะขบข่อยตั้งไว้วางหะกัน”

ไม้บอนไซของญี่ปุ่นเป็นการนำต้นโตไม้ใหญ่หรือไม้ประดับมาปลูกไว้ในกระถางแบนแล้วดัด และจัดรูปทรงให้เหมือนไม้ใหญ่ตามธรรมชาติ บางคนให้ความหมายว่า เป็นทิวทัศน์ในกระถาง หมายถึงการปลูกต้นไม้ในกระถางโดยการย่อส่วนจากต้นไม้ใหญ่ที่ต้องหมั่นดูแลตัดและตัดแต่งกิ่งไปให้สวยงามและให้เป็นไปตามโครงสร้างตามธรรมชาติของต้นไม้ต้นนั้น บอนไซอาจมีขนาดเล็กเพียง ๒.๕ เซนติเมตรจนถึงมีความสูงเท่าผู้ใหญ่ บอนไซต้นหนึ่งต้องใช้เวลหลายสิบปีกว่าจะสวยงามสมบูรณ์ ไม้ประดับชนิดนี้จึงเป็นยอดแห่งไม้ประดับที่หลายคนต้องการซื้อหามาประดับอาคารบ้านเรือนเพื่อแสดงถึงฐานะอันมั่งคั่ง ในขณะที่บางคนต้องการซื้อหามาเพื่อความสวยงาม แม้ว่าจะมีมูลค่าสูงมากก็ตาม

ตำราเกี่ยวกับไม้ดัดเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕ ผู้เขียนคือ หลวงมณฑลรัตน (ช่วง ไกรฤกษ์) ซึ่งเขียนเป็นโคลง โดยกล่าวว่าได้รับความรู้เรื่องไม้ดัดจาก พระด้วง ข้าราชการที่เคยดูแลไม้ดัดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ท่านได้จัดประเภทไม้ดัดที่ไม่เหมือนต้นไม้มที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติไว้ ๗ ชนิดคือ ไม้ขบวน ไม้ฉาก ไม้หกเหียน ไม้เขน ไม้ป่าซ่อม ไม้ก้ามระ และไม้ตลก ส่วนไม้ดัดที่ทำให้เหมือนไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติมี ๒ ชนิดคือ ไม้ญี่ปุ่น และไม้เอนชาย

ไม้ขบวน หรือ ไม้กระบวน ทรงต้นจะตรง อาจคดเล็กน้อยก็ได้ ต้นต่ำ ตัดกิ่งให้ทวนเวียนขึ้นไปจนสุดยอด การตัดและแต่งกิ่งจะพลิกแพลงไปตามแต่ใจของผู้ปลูก แต่ที่สำคัญคือต้องจัดซ่อพุ่มใบให้มีจังหวะช่องไฟที่พอเหมาะ โดยทั่วไปนิยม ๙ ซ่อ

ไม้ฉาก ทรงต้นจะตรงขึ้นมาแล้วตัดให้เป็นมุมฉาก และตัดกิ่งให้เป็นมุมฉากเช่นเดียวกัน ส่วนปลายกิ่งจะปล่อยให้พุ่มใบ ๙ ซ่อ ผู้ที่จะตัดไม้ชนิดนี้ได้ต้องเป็นคนที่มีฝีมือ และมีความอดทนสูงมาก

ไม้หกเหียน ทรงต้นจะต้องตัดกิ่งให้ย้อนกลับลงมาทางโคนต้นก่อน แล้วจึงตัดกิ่งให้โค้งงอไปรอบๆ ต้น การตัดแต่งกิ่งซ่อพุ่มกำหนดให้ทำ ๑๑ ซ่อ

ไม้เซน ต่างจากไม้ตัดชนิดอื่นตรงที่ต้องมีปุ่มที่โคนต้น และกิ่งต่ำสุดต้องติดลงให้อยู่ตรงข้ามกับกิ่งที่ ๒ ส่วนกิ่งยอดต้องหักเอี้ยวลงมาข้างหลังก่อน แล้วจึงตัดวกกลับขึ้น กิ่งที่ ๒ ต้องตัดให้ได้จังหวะรับกับกิ่งยอด ไม้เซนนิยมทำกิ่งและซ่อพุ่มใบ ๓ ซ่อ

ไม้ป่าซ่อม ทรงต้นจะตรงขึ้นไปถึงยอด และตัดกิ่งให้ทวนเวียนรอบๆ ต้นขึ้นไป การทำกิ่งและซ่อพุ่มกำหนดให้ทำ ๓ กิ่งๆ ละ ๓ ซ่อ ทั้งต้นรวมเป็น ๙ ซ่อ โดยต้องทำกิ่งและซ่อให้สม่ำเสมอ

ไม้กำมะลอ ทรงต้นจะตรงขึ้นไป ที่โคนต้นจะมีกิ่งหรือไม่มีก็ได้ ส่วนยอดต้องตัดให้หันเหมุมเวียนจากยอดวกเวียนซึ้งลงล่างไม่ว่าจะเป็นลักษณะใดก็ตาม จึงสมกับที่ชื่อ กำมะลอ ที่แปลว่า ไม่ใช่ของจริง

ไม้ตลก เป็นไม้ที่ตั้งใจตัดให้แปลกตา เข้าทำนองตลกขบขัน มี ๒ ลักษณะคือ ไม้ตลกหัว และไม้ตลกราก ไม้ตลกหัวเป็นไม้ที่มีลำต้นเป็นกระป๋ม กระป๋ม ส่วนสุดยอดของลำต้นเป็นก้อนกลม ยิ่งใหญ่โตได้เท่าใดก็ยิ่งดี มีกิ่งมีซ่อ น้อย สำหรับไม้ตลกรากจะมีรากลอย หรือรากบางส่วนโผล่ขึ้นมาจากดิน แลดูไม่เรียบร้อย ไม้ตลกที่ถือว่าสวยงามต้องมีทั้งไม้ตลกหัวและไม้ตลกราก อยู่ในต้นเดียวกัน และมีซ่อกิ่งเพียงเล็กน้อย

ไม้ญี่ปุ่น เป็นไม้ตัดที่คล้ายไม้กระบวน ทรงญี่ปุ่น วิธีการตัดก็คล้ายกันคือ ทำโคนต้นใหญ่และบังคับให้กระแกร็น ปลายต้นเรียว ลำต้นตรงหรือเอนเล็กน้อยก็ได้ กิ่งและซ่อพุ่มตัดแต่งให้กระจายตามรูปทรงไม้ใหญ่ในธรรมชาติ

ไม้เอนชาย หรือเอนชายมอ ลักษณะลำต้นจะตรงขึ้นมา แล้วเอนออกไปทางด้านข้างให้ดูเหมือนต้นไม้ที่ขึ้นตามหน้าผาหรือตลิ่งที่มีรากยึดเกาะด้านข้าง

ไม้ตัดทั้ง ๙ ชนิดตามตำราของหลวงมงคลรัตน์เป็นลักษณะต้นแบบ ซ่อตัดของไทย ผู้เล่นไม้ตัดอาจตัดและตกแต่งกิ่งซ่อพุ่มให้ยากเยื้องไปตาม

นายสมบัติ เพชรกันหา

กำลังสาธิตการปลูก การดูแล ตกแต่งไม้บอนไซ

รูปทรงต้นต่อได้บ้าง แต่อย่าให้เสียรูปทรงจากตำราเพื่อเป็นการอนุรักษ์และเชิดชูศิลปะประจำชาติให้คงอยู่สืบไป

เทคนิคเบื้องต้นการปลูกไม้บอนไซ

การเลือกประเภทของพันธุ์ไม้ ผู้ปลูกไม้บอนไซต้องมีความรู้ ว่าพันธุ์ไม้ชนิดใดเหมาะที่จะนำมาเป็นไม้บอนไซ เพื่อให้ง่ายต่อการเลี้ยงดู ต้นไม้หลายชนิดสามารถนำมาทำเป็นไม้บอนไซได้ เช่น ตะโก ส่าง ข่อย ไทร โพธิ์ ชาฮกเกี้ยน มะขามเทศ มะขาม เซอร์แคระ เป็นต้น สมาชิกชมรมบอนไซคนหนึ่งให้ข้อมูลจากประสบการณ์ว่า พันธุ์ไม้ที่นำมาเลี้ยงควรเป็นพืชประจำถิ่นเพราะไม่ค่อยตาย

การเพาะและขยายพันธุ์ การเพาะและขยายพันธุ์ไม้บอนไซสามารถทำได้ ๓ วิธี คือ

๑. การปักชำ ตัดกิ่งที่ไม้แก่และไม่อ่อนจนเกินไป นำมาซุบน้ำยาเร่งรากแล้วนำไปปักลงในดิน ตั้งไว้ในที่มีแดดรำไร ประมาณ ๑ เดือนก็จะมีราก

๒. การตอน ทำเช่นเดียวกับการตอนต้นไม้อื่นๆ ไป ด้วยการใช้ขุยมะพร้าวหุ้มกิ่งตอนไว้ประมาณ ๑ เดือนก็จะออกราก จากนั้นนำไปปลูกในดิน และตั้งไว้กลางแจ้ง

๓. การเพาะเมล็ด นำเมล็ดที่ผึ่งแดดไว้แล้วมาเพาะในถาดที่มีขุยมะพร้าวแช่กับน้ำยาเร่งรากและผสมกับทราย ทั้งไว้ประมาณ ๑๕ วัน เมล็ดก็จะงอกออกมา จากนั้นเลี้ยงต่อไปอีกประมาณ ๑ - ๒ เดือน จึงนำไปปลูกในกระถาง ตั้งไว้กลางแจ้ง วิธีนี้ต้องใช้เวลาานกว่าวิธีอื่นกว่าจะได้รูปทรงที่สวยงาม หรืออาจไปซื้อต่อที่มีคนซื้อมาขายตามตลาดพันธุ์ไม้ หรือจะไปหาซุดต้นต่อที่มีอายุ ๕-๖ เดือนจากป่าเองก็ได้

การปลูกและการดูแล สถานที่ปลูกควรมีแดดส่องถึง ๒ - ๓ ชั่วโมงต่อวัน ส่วนดินที่ใช้ปลูกบอนไซต้องผสมใบก้ามปูและกาบมะพร้าวสับ ในอัตราส่วน ๓ ต่อ ๒ ต่อ ๑ แล้วใส่มูลวัวเล็กน้อย นำไปปลูกในกระถางที่มีความกว้าง ความยาว และความลึกที่เหมาะสมกับต้นไม้ที่ปลูก

การดูแลบอนไซก็เหมือนกับการดูแลต้นไม้ทั่วไปที่ต้องให้น้ำตอนเช้าทุกวัน หากกระถางต้นก็ควรให้น้ำตอนเย็นอีกหนึ่งรอบโดยไม่ต้องมากเท่ากับตอนเช้า ส่วนการให้ปุ๋ย จะใช้มูลวัวสลับกับปุ๋ยชีวภาพประมาณ ๑ - ๒ เดือนต่อครั้ง หากมีโรคและแมลงก็ฉีดสารสกัดจากน้ำหมักชีวภาพ ๒ สัปดาห์ต่อครั้ง

การปลูกบอนไซให้สวย ต้นได้รูปทรง ใบเล็ก ต้องปลูกจนได้รูปทรงตามที่ต้องการ และต้นแข็งแรงก่อน จึงจะเปลี่ยนกระถางหลังจากที่ปลูกไปแล้ว ๑ - ๒ ปี เนื่องจากธาตุอาหารในดินจะหมดไป และรากเริ่มเต็มกระถาง ควรใช้กระถางที่มีขนาดเล็กกว่าเดิมและลดปริมาณดินเพื่อจำกัดอาหาร ดินที่เปลี่ยนใหม่ควรมีส่วนผสมของดิน หวาย ขุยมะพร้าวหรือขี้เถ้าแกลบ ซึ่งต้องตัดปลายรากออกประมาณ ๑ ใน ๔ เพื่อให้รากแตกแขนงออกมาใหม่จะได้หาอาหารได้ดีขึ้น เมื่อเลี้ยงไปได้ ๒ - ๓ ปี ต้นจะเริ่มอวบอ้วนขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นบอนไซที่สวยงาม

วิธีการตัดและตกแต่งบอนไซ ไม่มีรูปแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้ปลูก การแต่งต้นไม้ให้เป็นบอนไซมีหลักการเพียงประการเดียวคือ **ความเป็นธรรมชาติ** แม้จะอยู่ในกระถางก็ต้องตัดแต่งให้เป็นธรรมชาติ การจัดแต่งไม้บอนไซจึงเป็นการแต่งต้นไม้ในกระถางที่ต้องเลียนแบบธรรมชาติให้แนบเนียนนั่นเอง การแต่งบอนไซให้สวยงามมักเปิดให้เห็นลำโคนต้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงอายุที่เก่าแก่ของต้นไม้ และปิดจุดบอดต่างๆ เช่น รอยตัด กิ่งที่แตกออกมาแล้วไม่สวยก็ควรตัดทิ้งไปก่อน รอจนกระทั่งได้กิ่งที่สวยงามและแก่พอสมควรจึงค่อยตัดเพราะกิ่งอ่อนจะเปราะและหักง่าย วิธีตัดจะใช้ลวดปักลงดินบริเวณโคนต้นแล้วพันขึ้นไป จากนั้นตัดซ้าย ตัดขวาตามกิ่งให้ได้ลวดตามต้องการ รวมทั้งต้องคอยตัดแต่งกิ่งอยู่เสมอ พอดัดไปได้ประมาณ ๓ - ๔ เดือนก็เอาลวดออก แล้วพันใหม่จนกว่าจะได้รูปทรงก็จะแกะลวดออก

ผู้สืบทอดภูมิปัญญาไม้บอนไซราชบุรี
กำลังสาธิตการตกแต่งบอนไซ

ภาพชุดไม้ตัด

ไม้ตัด ต้นไม้แห่งจินตนาการ

ในพื้นที่ตำบลทุ่งหลวง อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ล้ำค่า คือการตัดต้นไม้เป็นรูปทรงต่างๆ ตามจินตนาการของผู้ตัด ลุงทองคำ ดวงราช เป็นบุคคลภูมิปัญญาในเรื่องนี้ แม้วันนี้ท่านจะมีอายุกว่า ๖๖ ปี แต่ยังคงแข็งแรง จิตใจดี นั่นคงเกิดจากการมีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับต้นไม้มานาน ท่านเล่าให้ฟังถึงจุดเริ่มต้นการทำไม้ตัดว่า เดิมท่านมีอาชีพแกะสลักไม้และทำผ้ามัดหมี่ ต่อมาได้มาทำงานที่ศูนย์ประมงจังหวัดหนองคาย ที่นี่มีบริเวณหนึ่งซึ่งทำเป็นบ่อปลาไม่ได้ จึงไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร ในบริเวณนี้มีต้นข่อยขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ท่านกล่าวอย่างติดตลกว่า ด้วยความเป็นคนมือบอนของท่าน ประกอบกับมีฝีมือทางศิลปะ เมื่อมีเวลาว่างจากงานจึงตัดต้นข่อยเป็นรูปร่างต่างๆ ผู้คนได้พากันมานั่งพักผ่อนหย่อนใจ และกลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดหนองคายในเวลาต่อมา ท่านได้ฝากฝีมือการทำไม้ตัดไว้ตามที่ต่างๆ หลายแห่ง เป็นต้นว่า ไม้ตัดริมทางหลวงจากอำเภอมืองหนองคายไปอำเภอสรีเชียงใหม่ และทางหลวงจากนครปฐมไปเพชรบุรี เมื่อได้ย้ายมาอยู่ที่จังหวัดราชบุรี ท่านก็ได้ไปช่วยตกแต่งภูมิทัศน์ให้แก่สถานศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ตามคำเชิญ

ลุงทองคำให้ความรู้เกี่ยวกับการทำไม้ตัดว่า ต้นไม้ที่จะนำมาตัดต้องเป็นไม้ใบเล็ก ไม่ผลัดใบตามฤดูกาล ลักษณะของกิ่งต้องเป็นกิ่งตลบคือโค้งลง มีกิ่งมากและยาวพอที่จะตัดได้ เช่น มะขาม มะขามเทศ ชาฮกเกี้ยน ข่อย แก้ว โมก เป็นต้น ส่วนขนาดของต้นไม้ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีขนาดเล็กหรือใหญ่ ต้นไม้ที่ขึ้นตามธรรมชาติจะตัดง่ายกว่าไม้ที่ปลูกในกระถาง และต้นไม้เพียงต้นเดียวก็อาจตัดเป็นรูปต่างๆ ได้หลายอย่าง

ในการตัดต้นไม้จะต้องดูลักษณะของรูป พุ่มกิ่ง และใบ เช่น ต้นเหลืองฮอสเตอร์เลียจะตัดเป็นรูปนกยูงได้สวยงาม ในการตัดจะใช้ลวดที่ผูกเหล็กก่อสร้างมัดกิ่งรวมกันให้เป็นรูปทรงตามจินตนาการของผู้ตัด ซึ่งผู้ตัดจะต้องมีความแม่นยำในรูปร่างลักษณะของสิ่งนั้น เช่น จะตัดรูปนกยูงก็ต้องแม่นยำในรูปร่างลักษณะของตัวนกยูง ต้นไม้ที่ตัดออกมาจึงจะเป็นรูปนกยูงที่ได้สัดส่วนสมจริง

ทำด้วยใจแล้วจะได้ความสุข

การปลูกบอนไซและไม้ตัดไม่มีข้อจำกัดในเรื่องรูปแบบ ผู้ปลูกหรือผู้ตัดสามารถจัดแต่งได้ตามความพอใจที่เห็นว่างามในสายตาตนเอง ดังนั้นหากจะกล่าวว่าการปลูกบอนไซและไม้ตัดเป็นศิลปะก็คงไม่ผิดนัก ผู้ปลูกสามารถใช้จินตนาการกำหนดรูปร่างทรงของต้นไม้ มีบางคนกล่าวว่าต้นไม้ต้นหนึ่งจะมีเพียงรูปร่างเดียวเท่านั้นที่สวยงามที่สุดซึ่งผู้ปลูกต้องพยายามค้นหาค้นพบ ซึ่งบางคนอาจค้นว่ารูปร่างตามจินตนาการของตนสวยที่สุดแล้วก็เป็นที่พอใจ ผู้ปลูกบอนไซคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า การปลูกบอนไซเหมือนการเลี้ยงดูลูกที่ผู้ปลูกจะมีความสุขตั้งแต่วันแรกที่ได้ทำ

ทุกวันนี้ บุคคลผู้เป็นภูมิปัญญาทั้งไม้ตัด และไม้บอนไซ ได้อุทิศตนถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนในสถานศึกษา และเป็นวิทยากรตามที่หน่วยงานต่างๆ เชิญมา โดยไม่เคยคำนึงถึงเงินค่าตอบแทน หรือความเหน็ดเหนื่อยใดๆ นอกจากความสุขใจที่ได้จากการเป็นผู้ให้

การปลูกไม้ตัด ไม้บอนไซไม่เพียงสร้างความสุขทางใจแก่ผู้ปลูก หากแต่ยังช่วยให้ผู้นั้นเป็นคนที่มีจิตใจอ่อนโยน มีความพากเพียร มานะ อดทน ดังที่นักเรียนไม้ตัดบางคนเปรียบเทียบกับไม้ตัดว่าเป็น “ไม้หัดนิสัย” ซึ่งผู้ที่มีคุณลักษณะเช่นนี้จะประสบความสำเร็จทั้งชีวิตส่วนตัวและอาชีพการงาน

ภาพชุดการสาธิตการทำไม้ตัดของ
นายทองคำ ดวงราช

จากความรักและภูมิปัญญาพัฒนาสู่อาชีพ

หลายสิบปีก่อน คนรักต้นไม้กลุ่มหนึ่งได้เดินทางมาที่ตำบลเขาแร้ง อำเภอมืองราชบุรี เขาเหล่านั้นได้พบต้นตะโกและต้นพุทธรักษาอยู่มากมายตามป่าเขา ได้สังเกตเห็นความสวยงามของต้นไม้ จึงว่าจ้างชาวบ้านที่เลี้ยงวัวอยู่บริเวณนั้นขุดขึ้นมาในราคาต้นละ ๒ บาท แล้วนำมาปลูกในกระถางแต่ปรากฏว่าตายหมด เพราะขุดมาแต่ต้น ไม้มีรากฝอยมาด้วยจึงเลี้ยงไม่รอด แต่พวกเขาก็ไม่ละความพยายาม เพียรเฝ้าสังเกตและหาวิธีการต่างๆ นานาที่จะขุดต้นไม้ให้อยู่รอด ในที่สุดก็ได้เรียนรู้ว่ารากแก้วของต้นไม้ทำหน้าที่ยึดลำต้น ส่วนรากฝอยทำหน้าที่เลี้ยงต้นไม้ให้เจริญเติบโต การขุดต้นไม้มาทำบอนไซจึงประสบความสำเร็จ นี่แหละที่เรียกว่า “ต้นไม้สอนคนขุด”

ด้วยความรักต้นไม้เป็นชีวิตจิตใจ บุคคลกลุ่มนี้ซึ่งมีทั้งช่างปูนปั้น ครูสอนคณิตศาสตร์ ครูสอนดนตรี เกษตรกร และบุคคลอีกหลากหลายอาชีพ ได้เฝ้าพุ่มพริกเลี้ยงดูต้นไม้ที่ขุดมา ผ่านการลองผิดลองถูก คอยสังเกต มานานนับสิบปี จนเกิดเป็นองค์ความรู้ในการปลูกไม้บอนไซ และต่อยอดเป็นธุรกิจที่สร้างรายได้อย่างเป็นกอบเป็นกำ สามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ แม้ว่าตลาดบอนไซจะยังไม่ได้ได้รับความนิยมมากนักก็ตาม แต่ในวันหนึ่งการตลาดบอนไซเริ่มขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะตลาดต่างประเทศ รวมทั้งเกิดชมรมบอนไซขึ้นในหลายจังหวัดของประเทศไทย

ในส่วนของลุงทองคำ ภูมิปัญญาไม้ตัด ก็มีอาชีพที่มั่นคงเป็นพนักงานควบคุมดูแลการจัดแต่งภูมิทัศน์ของสนามกอล์ฟแห่งหนึ่งในจังหวัดราชบุรี

ยลเยือน เมืองราชบุรี

ราชบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความโดดเด่นทางกายภาพ คือมีภูมิประเทศที่หลากหลายทั้งทิวเขาสูง ทำให้เกิดถ้ำ เพิงผา น้ำตก แม่น้ำลำคลอง ยอดเขาบางแห่งมีทะเลหมอกที่สวยงามยามเช้าตรู่ เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติทั้งดงงามและ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าเพลิดเพลินใจหลายแห่ง อีกทั้งยังเป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรม เพราะมีผู้คนหลากหลาย ชาติพันธุ์ที่ยังคงรักษานบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไว้ ณ ดินแดนแห่งนี้จึงมีสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ งดงาม มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี รวมทั้งผลงานทางศิลปหัตถกรรม เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดที่เรานำไป ยลเยือนและเยี่ยมชมอย่างน้อยสักครั้งหนึ่ง

เนื่องจากจังหวัดราชบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก จึงขอเสนอแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจไปเยี่ยมชมเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้น เมื่อเข้าสู่จังหวัดราชบุรีก่อนจะไปเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ขอแนะนำให้ไปไหว้สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เพื่อความเป็นสิริมงคล ดังนี้

ศาลหลักเมืองราชบุรี

ศาลหลักเมือง คือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่ตั้งของหลักเมือง ตามธรรมเนียมพิธีของศาสนาพราหมณ์ ก่อนจะสร้างเมืองต้องทำพิธียกเสาหลักเมืองในที่อันเป็นชัยภูมิสำคัญ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมืองที่จะสร้างขึ้น ศาลหลักเมืองในประเทศไทยส่วนใหญ่ทำจากไม้มงคล เช่น ชัยพฤกษ์ ราชพฤกษ์ ลักษณะเป็นเสาที่มีปลายยอดเป็นดอกบัวตูม หรือหน้าเทวดา หรืออาจเป็นหลักหินโบราณ ใบเสมาโบราณ ที่พบในพื้นที่นั้นๆ ตัวศาลส่วนใหญ่เป็นศาลาจัตุรมุขทรงไทย มีประตูทั้งสี่ด้าน ยอดอาจเป็นแบบปรางค์ แบบปราสาท แบบมณฑป หรือเป็นศาลเจ้าแบบจีน ตามศรัทธาการก่อสร้างในพื้นที่นั้น บางพื้นที่อาจพบร่วมกันทั้งเสาหลักเมือง และศาลเจ้าแบบจีน ซึ่งมักมีองค์ประธานศาลเจ้าเป็นเทวรูปไม้หรือศิลา เรียกว่า เจ้าพ่อหลักเมือง หรือเจ้าแม่หลักเมือง สถานที่ตั้งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่า อาจเป็นตัวจังหวัด หน้าศาลากลางจังหวัด

ด้วยความสำคัญดังกล่าวเมื่อมาเยือนจังหวัดราชบุรี สถานที่แรกที่ควรไปสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคลก็คือ ศาลหลักเมืองราชบุรีสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ที่โปรดเกล้าฯ ให้อ้ายเมืองราชบุรีจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลองไปอยู่ทางฝั่งตะวันออก ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ศาลากลางจังหวัดได้ย้ายมาอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง แต่ศาลหลักเมืองยังคงตั้งอยู่ที่เดิมภายในกำแพงเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งของค่ายกาญจบุรี มีกรมการทหารช่างและจังหวัดทหารบกราชบุรีในปัจจุบัน

ศาลหลักเมืองแห่งนี้จึงอยู่ภายใต้การดูแลของค่ายกาญจบุรี เป็นที่นับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ มีประชาชนไปบูชากราบไหว้อยู่เสมอและในเดือนเมษายนทุกปีจะมีการจัดงานสมโภชเจ้าพ่อหลักเมืองเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มาปิดทอง และสงฆ์ในเทศกาลสงกรานต์ ปัจจุบันกรมการทหารช่างได้จัดทหารคอยดูแลทำความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และสร้างศาลาทองขึ้นเพื่อจัดดอกไม้ ธูปเทียน ไว้บริการประชาชน

ประชาชนนิยมไปบูชากราบไหว้ศาลหลักเมือง เพื่อความเป็นสิริมงคล

พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตั้งอยู่ในสวนสาธารณะจักรีอนุสรณ์สถาน บริเวณเชิงเขาแก่นจันทน์ ริมถนนเพชรเกษม อำเภอเมือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ ร.ต.ท.เชาวริน ลัทธศักดิ์ศิริ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดราชบุรี และชาวราชบุรีสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ในคราวฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นพระปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี มีความเกี่ยวข้องกับเมืองราชบุรีตั้งแต่ครั้งดำรงตำแหน่งหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรีในสมัยของสมเด็จพระเจ้าเอกทัศของกรุงศรีอยุธยา ในสมัยธนบุรี และภายหลังที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์จักรีแล้ว ได้ทรงนำทัพไทยต่อสู้ขับไล่กองทัพม่า โดยใช้ราชบุรีเป็นสมรภูมิรบหลายครั้ง

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๔๗ พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราชและแม่ทัพนายกองไทยล่ายกทัพไปปราบพม่าที่เมืองเชียงใหม่ แล้วกวาดต้อนผู้คนชาวไทยยวนส่วนหนึ่งให้ลงมาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดราชบุรี ซึ่งชนกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สำคัญเชื้อชาติหนึ่งของจังหวัดราชบุรี

สวนสาธารณะจักรีอนุสรณ์สถานแห่งนี้เป็นสถานที่จัดงานวันจักรีทุกปี และยังใช้เป็นสถานที่จัดนิทรรศการ งานสำคัญๆ ของจังหวัด เช่น งานโอท็อป (OTOP) การแข่งขันชมมวย นอกจากนี้ด้วยความกว้างใหญ่และร่มรื่นของสวนสาธารณะแห่งนี้ ประชาชนจึงนิยมมาออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจกันเป็นประจำ

พระพุทธนิรโรคันตรายชัยวัฒน์จตุรทิศ

พระสี่มุมเมือง เขาแก่นจันทน์

เขาแก่นจันทน์ ตั้งอยู่ริมถนนเพชรเกษม ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๒ กิโลเมตร เป็นจุดชมทัศนียภาพของตัวเมืองราชบุรีที่สวยงามแห่งหนึ่ง และเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธนิรโรคันตรายชัยวัฒน์จตุรทิศ หรือ “พระสี่มุมเมือง” พระพุทธรูปปางตรัสรู้ ขนาดหน้าตักกว้าง ๔๙ นิ้ว สูง ๖๙ นิ้ว โลหะที่ใช้หล่อประกอบด้วยทองเหลือง ๒ ส่วน ทองแดง ๑ ส่วน ทองขาว ๑ ส่วน พระพุทธรูปนี้มีเพียง ๔ องค์ทั่วประเทศ ที่กรมการรักษาดินแดนสร้างขึ้นโดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และได้พระราชทานประดิษฐานไว้ประจำทิศทั้ง ๔ คือ

ทิศตะวันตก	ประดิษฐานไว้ที่จังหวัดราชบุรี บนยอดเขาแก่นจันทน์
ทิศเหนือ	ประดิษฐานไว้ที่จังหวัดลำปาง ใกล้ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง
ทิศตะวันออก	ประดิษฐานไว้ที่จังหวัดสระบุรี ในวัดศาลาแดง (ใกล้ศาลากลางจังหวัด)
ทิศใต้	ประดิษฐานไว้ที่จังหวัดพัทลุง ใกล้ศาลากลางจังหวัด

ทิวทัศน์ยามเช้า มุมมองบนเขาแก่นจันทน์

ที่ประดิษฐานพระสี่มุมเมือง

ดอกไม้และบรรยากาศ
ระหว่างทางขึ้นเขาแก่นจันทน์

นักท่องเที่ยวนิยมมาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วัดหนองหอย

พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์กวนอิม วัดหนองหอย

วัดหนองหอย ตั้งอยู่ที่ตำบลเขาแร้ง อำเภอเมือง ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๑๒ กิโลเมตร เป็นที่ตั้งของพระวิหารพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์กวนอิม ประชาชนทั่วไปเรียกกันว่า “เขาเจ้าแม่กวนอิม วัดหนองหอย” ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาแร้ง พระโพธิสัตว์กวนอิมองค์ใหญ่ปางนั่งประทานพร สูง ๑๖ เมตร หน้าตักกว้าง ๙ เมตร ส่วนอีกองค์เป็นพระโพธิสัตว์กวนอิม ปางยืนประทานพร หัตถ์ซ้ายทรงแจกันมณี หัตถ์ขวาทรงกิ่งสน มีความสูงประมาณ ๓.๕๙ เมตร สำหรับอีกด้านหนึ่งของยอดเขา (เขาพระใหญ่) ประดิษฐาน พระพุทธรัตนโกสินทร์มหามุนี (หลวงพ่อกว้าง) เป็นวัดที่มีผู้ศรัทธาานิยมมาไหว้พระกันมาก นอกจากนี้ด้านบนยังมีจุดชมทัศนียภาพ สามารถมองเห็นภูเขาและท้องทุ่งนาในจังหวัดราชบุรีในมุมกว้าง

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ด้วยการคมนาคมที่สะดวกสบายและที่ตั้งของจังหวัดราชบุรีซึ่งไม่ไกลจากกรุงเทพฯ จึงมีนักท่องเที่ยวมากมายนิยมไปพักผ่อนหย่อนใจชื่นชมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในจังหวัดราชบุรี ได้แก่

ค้างคาว วัดเขาช่องพราน

เขาช่องพราน ตั้งอยู่ที่ตำบลเตาปูน ห่างจากตัวอำเภอโพธารามไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๙ กิโลเมตร ถ้ามาจากตัวเมืองราชบุรี ใช้เส้นทางเขา-เบิกไพร ไปประมาณ ๑๗ กิโลเมตร บนเขาช่องพรานมีถ้ำชื่อว่า “ถ้ำพระ” เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางไสยาสน์องค์ใหญ่ และยังมีพระพุทธรูปเก่าแก่ปางต่างๆ นับร้อยองค์ นอกจากนั้นยังมีพระพุทธรูปจำลองอีกด้วย

แต่สิ่งที่สร้างชื่อเสียงให้เขาช่องพรานโด่งดังเป็นที่รู้จักในระดับสากลก็คือ ผีค้างคาวนับล้านๆ ตัวที่บินออกหากินในยามเย็น ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเฝ้าชมฝูงค้างคาวที่มีลีลาการบินเป็นขบวนยาวสวยงาม ใช้เวลาบินออกจากถ้ำยาวนานนับชั่วโมง ถือเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่น่ามหัศจรรย์ยิ่งนัก

น้ำตกเก้าชั้น

น้ำตกเก้าชั้น ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยผาก ตำบลผาผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง เดิมชาวบ้านเรียกกันว่า “น้ำตกเก้าโจน” หรือ “น้ำตกเก้ากระโจน” ตามลักษณะของสายน้ำที่ทิ้งตัวลงเบื้องล่างคล้ายกระโจนลงมา ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเยี่ยมตำรวจตระเวนชายแดนและประชาชน ได้ทอดพระเนตรน้ำตกแห่งนี้จึงพระราชทานนามให้ว่า “น้ำตกเก้าชั้น” และโปรดให้จัดน้ำตกแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการธรรมชาติศึกษาวิทยา เพื่อให้เป็นเขตอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น ประชาชนจะได้ใช้เป็นสถานที่พักผ่อนและศึกษาธรรมชาติ

น้ำตกเก้าชั้นจะเริ่มจากชั้นอนุบาลจนถึงชั้นเก้า ซึ่งแต่ละชั้นมีความสวยงามแตกต่างกันไป แต่ชั้นที่จัดว่าสวยงามที่สุดก็คือชั้นเก้า เพราะมีหน้าผาสูงใหญ่ มีลานหินกว้าง โดยเฉพาะในช่วงฤดูน้ำมาก ราวเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน น้ำตกจะไหลลงมาเหมือนกำแพงน้ำขนาดใหญ่ ตลอดระยะทางประมาณ ๓ กิโลเมตร นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้ชื่นชมกับน้ำตกชั้นต่างๆ ที่มีเสน่ห์และความสวยงามแตกต่างกัน ยังจะได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพรรณไม้ต่างๆ เช่น ไม้รวก มะขามป้อม ชะเอมไทย ชะเอมป่า ตะแบก ไม้แดง ไม้เต็ง ฯลฯ และยังได้ศึกษาเกี่ยวกับหินตลอดสองข้างทาง โดยเฉพาะชั้นสามที่มีลานตากผ้าพระอินทร์ เป็นลานหินกว้างใหญ่ สามารถนั่งพักผ่อนชื่นชมธรรมชาติได้

ฝูงค้างคาวนับล้านตัวบินออกจากถ้ำ

น้ำตกชั้นอนุบาล

ลานตากผ้าพระอินทร์

ช่วงเวลาแห่งการดูค้างคาว วัดเขาช่องพราน

เสน่ห์และความงามของน้ำตกเก้าชั้น

แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม

สำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม จังหวัดราชบุรีก็มีสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้ได้ศึกษามากมาย อาทิ

โบราณสถานคูบัว

โบราณสถานคูบัวตั้งอยู่ภายในวัดโขลงสุวรรณคีรี ตำบลคูบัว อำเภอเมือง เป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี มีการค้นพบโบราณวัตถุมากมาย โดยเฉพาะเศียรพระพุทธรูปสมัยต่างๆ ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติราชบุรีและวัดโขลงสุวรรณคีรี เป็นโบราณสถานที่ขุดค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีหลายอย่างซึ่งชี้ให้เห็นว่า ดินแดนราชบุรีแห่งนี้เคยเป็นเมืองท่าที่เจริญรุ่งเรืองในยุคทวารวดี สถาปัตยกรรมในเมืองโบราณคูบัวได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปะจากช่างสมัยราชวงศ์คุปตะ ประเทศอินเดีย

แต่ละมุมมองโบราณสถานคูบัว

ตัวอย่างหนังใหญ่ภายในพิพิธภัณฑ

อาคารพิพิธภัณฑหนังใหญ่วัดขนอน

พิพิธภัณฑหนังใหญ่วัดขนอน

พิพิธภัณฑหนังใหญ่วัดขนอน ตั้งอยู่ที่วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม วัดขนอนมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์หนังใหญ่มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดได้ร่วมกับภาครัฐและเอกชนในการนำหนังใหญ่ไปแสดงทั้งในประเทศและต่างประเทศมาแล้วหลายครั้ง ใน พ.ศ. ๒๕๓๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์อุปถัมภ์มรดกไทย ทรงเห็นคุณค่าในการแสดงและศิลปะในตัวหนังใหญ่ จึงมีพระราชดำริให้วัดช่วยอนุรักษ์หนังใหญ่ทั้ง ๓๑๓ ตัว โดยจัดทำหนังใหญ่ชุดใหม่ขึ้นไว้แสดงแทนชุดเก่า ส่วนตัวหนังชุดเก่าให้เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑโดยหำนำไปแสดง วัดขนอนจึงได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยศิลปากร จัดทำพิพิธภัณฑในลักษณะเรือนไทยแสดงตัวหนังใหญ่ชุดเก่าที่มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี ไว้สำหรับการศึกษาและวัดยังได้ฝึกหัดเยาวชนให้เรียนรู้ในด้านการแสดงหนังใหญ่ การเล่นดนตรีไทยและการแกะสลักหนังใหญ่ เพื่อสืบทอดงานศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ใน พ.ศ. ๒๕๕๐ คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรมของยูเนสโก ประกาศให้ “การสืบทอดและฟื้นฟูหนังใหญ่วัดขนอน” ได้รับรางวัลจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO) และได้รับการยกย่องให้เป็น ๑ ใน ๖ ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเขื่อนามธรรม

พิพิธภัณฑหนังใหญ่วัดขนอน เปิดบริการให้เข้าชมทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐-๑๗.๓๐ น. ส่วนโรงแสดงหนังใหญ่วัดขนอน เปิดการแสดงทุกวันเสาร์ เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. นอกจากนี้ทางวัดยังได้จัดงานเทศกาลหนังใหญ่วัดขนอน ในวันที่ ๑๓-๑๔ เมษายน ของทุกปี

วิหารเกลบ

วิหารเกลบ ตั้งอยู่ภายในวัดเขาเหลือ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง สร้างด้วยอิฐฉาบปูนทั้งหลัง ฐานวิหารเป็นฐานบัวลูกฟักแอ่นโค้งคล้ายท้องเรือสำเภา อันเป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย ฝาผนังด้านในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ค่อนข้างลบเลือนแต่ยังพอมองเห็นว่าเป็นภาพพระพุทธรูปประวัติ เทพชุมนุม และภาพยักษ์ ภายในมีหลวงพ่อเหลือประดิษฐานเป็นองค์พระประธาน กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙

วิหารเกลบ

ถ้ำถ้ำชีเขางู

ถ้ำถ้ำชีเขางู ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขา ในอุทยานหินเขางู ตำบลเกาะพลับพลา อำเภอเมือง โดยอุทยานหินเขางูมีลักษณะเป็นถ้ำหรือศาสนสถานที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปจำหลักติดผนังถ้ำ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท ปางแสดงธรรมเทศนา หรือวิตรรกะมูทรา ตามแบบพุทธศิลป์สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๓) ลักษณะพระพักตร์แบน พระขนงเป็นเส้นนูนโค้งต่อกันเป็นรูปปีกกา พระเนตรโปน พระนาสิกแบน พระโอษฐ์หนา ขมวดพระเกศาใหญ่ มีรัศมีเป็นรูปดอกบัวตูม ระหว่างข้อพระบาทมีจารึกอักษรปัลลวะภาษาสันสกฤต อ่านว่า ปุญกรรมชระศรีสมาธิคุปตะ แปลว่า พระศรีสมาธิคุปตะเป็นผู้บริสุทธ์ด้วยการทำบุญ นับเป็นร่องรอยศิลปะสมัยทวารวดีที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ภายในถ้ำยังมีพระพุทธรูปยืนปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปหินทรายศิลปะสมัยอยุธยาอีกหลายองค์ บริเวณรอบๆ ก็จะมีฝูงลิงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

พระพุทธรูปภายในถ้ำ

พระพุทธรูปจำหลัก ที่ผนังถ้ำถ้ำชีเขางู

ปูถ้ำชีเขางู

บรรยากาศตลาดน้ำดำเนินสะดวกยามเช้า

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

หากพูดถึงตลาดน้ำที่เป็นที่รู้จักมาช้านานทั้งระดับประเทศและระดับโลก ก็คงต้องนึกถึงตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยรัชกาลที่ ๔ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำท่าจีน เพื่อประโยชน์ในการคมนาคมและการค้าขาย ใช้เวลาขุด ๒ ปีเศษ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๙ - ๒๔๑๑ คลองนี้มีความยาวประมาณ ๓๒ กิโลเมตร กว้าง ๖ วา ลึก ๖ ศอก

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๒ มีการขุดคลอง คลองขุดลัดราชบุรี (คลองลัดพลีในปัจจุบัน) เพื่อเป็นเส้นทางลัดไปยังราชบุรี คลองแห่งนี้ได้หล่อเลี้ยงเกษตรกรรมของชาวดำเนินสะดวกทำให้มีความเจริญด้านเกษตรกรรมเป็นอย่างมาก ชาวดำเนินสะดวกได้นำผลผลิตของตนออกจำหน่ายสู่ท้องตลาดโดยผ่านคลองแห่งนี้ พ่อค้าแม่ค้านำสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน เกิดเป็นตลาดน้ำแห่งแรก ชื่อว่า “ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ปากคลองลัดราชบุรี” เดิมมีชื่อเรียกว่า “นัดศาลาห้าห้อง” “นัดศาลาแดง”หรือ “นัดหลักแปด”

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เป็นที่รู้จักสู่สายตาชาวโลกในฐานะแหล่งท่องเที่ยวครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนำเสนอในภาพของตลาดลอยน้ำ ที่มีพ่อค้าแม่ค้าจำนวนมากแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีเข้มแบบชาวสวน ใส่หมวกงอบใบลาน พายเรือบรรทุกสินค้า ผักผลไม้ ขายชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

จากอดีตจนถึงปัจจุบันแม้ตลาดน้ำดำเนินสะดวกจะย้ายออกมาตรงคลองต้นเข้ม จุดที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาสะดวก และเปลี่ยนสภาพเป็นกึ่งตลาดบกกึ่งตลาดน้ำ แต่ตลาดน้ำแห่งนี้ก็ยังคงมนต์เสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้มาเยี่ยมชมมิได้ขาด นอกจากจะได้อุดหนุนสินค้าอย่างพืชผัก ผลไม้ สินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองตลอดจนร้านขายของที่รับจากโรงงานในกรุงเทพฯ หรือจากต่างจังหวัดทั่วประเทศแล้ว ยังมีกิจกรรมล่องเรือชมวิถีชีวิตของชาวดำเนินสะดวก

ใกล้กันยังมีตลาดน้ำที่ภาคประชาชนร่วมใจกันฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ก็คือตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก บริเวณปากคลองลัดพลี จุดที่เป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกในอดีต ซึ่งยังคงหลงเหลือกลิ่นอายตลาดเก่า เรือไม้เก่าริมน้ำและวิถีชีวิตแบบจีนให้นักท่องเที่ยวได้ไปย้อนอดีต หากจะมาเที่ยวชมตลาดน้ำ ควรมาตั้งแต่เช้ามืด ช่วง ๐๖.๐๐-๑๑.๐๐ น. ซึ่งเป็นช่วงที่ตลาดคึกคักที่สุด

อาคารเชิดชูเกียรติ

ลานพระพุทธรูป ๓ สมัย

อาคารเชิดชูเกียรติ เป็นอาคารที่นำเสนอเรื่องราวรูปปั้นหุ่นขี้ผึ้งไฟเบอร์กลาสของบุคคลสำคัญพร้อมเกียรติประวัติ คุณความดี ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น มนตรี ตราโมท สืบ นาคะเสถียร ม.ล.ปิ่น มาลากุล สัณญา ธรรมศักดิ์ แม่ชีเทเรซา โฮจิมินห์ เต็งเสี่ยวผิง เหมาเจ๋อตุง โดยจำลองห้องทำงานของแต่ละท่าน เหมือนตอนที่ยังมีชีวิตอยู่

ลานพระพุทธรูป ๓ สมัย แสดงผลงานประติมากรรมพระพุทธรูป ๓ สมัย ได้แก่ สมัยอยุธยา สมัยสุโขทัยและสมัยเชียงแสน (ล้านนา) ซึ่งมีความแตกต่างกันเพราะได้รับอิทธิพลจากศาสนา สังคมและวัฒนธรรมที่มีความเปลี่ยนแปลง

ถ้าหาก เป็นถ้าจำลองจัดแสดงแสงเสียงเกี่ยวกับพระชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า เรื่อง พระเวสสันดร ตอน ชูชกขอสองกุมาร โดยเรื่องราวจะแสดงถึงคติธรรมคำสอน เพื่อให้มนุษย์รู้จักถึงความพอดีในการดำเนินชีวิต

กฐินพระอริยสงฆ์ จัดแสดงหุ่นขี้ผึ้งพระอริยสงฆ์ภายในกฐินตามภาคต่างๆ ได้แก่ ภาคกลาง มีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพฯ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อยู่ ญาโณทโย) วัดสระเกศ กรุงเทพฯ ภาคเหนือ ครูบาศรีวิชัย สิริวิชัย วัดบ้านปาง อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน หลวงปู่แหวน สุจิณโณ วัดดอยแม่ปั๋ง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ภาคอีสาน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ วัดอรัญบรรพต อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ภาคใต้ พระราชมนีสามีรามคุณูปมาจารย์ (หลวงปู่ทวด) วัดช้างไห้ จังหวัดปัตตานี พระครูวิสัยโสภณ (พระอาจารย์ทิม ธัมมธโร) วัดช้างไห้ จังหวัดปัตตานี และมีหอสมุดมนต์ เป็นที่ประดิษฐานของพระภิกษุสงฆ์ที่มีชื่อเสียงทั้ง ๕ ภาคในประเทศไทย

บ้านไทย ๔ ภาค จำลองบ้านไทยตามลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เด่นชัดจาก ๔ ภาค ในประเทศไทยทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ สะท้อนถึงเรื่องราววัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของแต่ละภาค

ลานพระโพธิสัตว์อโลกิตศวร พระโพธิสัตว์อโลกิตศวร จำลองขึ้นจากงานประติมากรรมศิลปะราชวงศ์ซ้อง ประเทศจีน ลักษณะทำนั้งเรียกว่าปางมหาราชลีลา มีขนาดความสูง ๓.๕ เมตร

ม.ล.ปิ่น มาลากุล

สืบ นาคะเสถียร

ประธานาธิบดีโฮจิมินห์

หลวงปู่แหวน

อุทยานหุ่นขี้ผึ้งสยาม

อุทยานหุ่นขี้ผึ้งสยาม ตั้งอยู่บริเวณถนนเพชรเกษม ตำบลวังเย็น อำเภอบางแพ อยู่ห่างจากสี่แยกบางแพไปตามถนนบางแพ-ดำเนินสะดวกประมาณ ๖๐๐ เมตร อุทยานอยู่ด้านขวามือ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ด้วยวัตถุประสงค์ให้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และนำเสนอแง่มุมด้านศิลปะ วัฒนธรรม และวิถีความเป็นอยู่ทั้งดงามในสังคมพุทธของไทย อุทยานหุ่นขี้ผึ้งสยามเกิดขึ้นจากความตั้งใจและความคิดของท่านผู้ก่อตั้งซึ่งมีรากฐานการเริ่มต้นของงานมาจากงานหล่อพระพุทธรูป งานหล่อประติมากรรม นับจากอดีตจนปัจจุบัน เป็นระยะเวลากว่า ๔๐ ปี จากประสบการณ์ทำให้ผู้ก่อตั้งมีความคิดที่จะสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมรูปเหมือนของพระสงฆ์รูปต่างๆ ซึ่งจำพรรษาในกฐิน และรูปเหมือนบุคคลสำคัญต่างๆ ที่ท่านผู้ก่อตั้งมีความศรัทธายกย่องในด้านแนวความคิดในการทำงานและการดำเนินชีวิต จนประสบความสำเร็จรวมทั้งรูปเหมือนวิถีชีวิตวัฒนธรรม ความเป็นไทย ในภาคต่างๆ ของประเทศไทยภายในอุทยานหุ่นขี้ผึ้งสยาม ประกอบด้วย

จัดแสดงแสงเสียง เรื่อง “พระเวสสันดร”

บ้านไทยภาคใต้

หลวงปู่ทวด

วิถีชีวิตชาวไทยภาคใต้

วิถีชีวิตชาวไทยภาคเหนือ

ธารน้ำร้อนบ่อคลิ้ง

ธารน้ำร้อนบ่อคลิ้ง ตั้งอยู่ที่บ้านบ่อคลิ้ง ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง เป็นพื้นที่ของเอกชน ถูกค้นพบโดยนายประยูร โมนยะกุล เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๘ ปัจจุบันดูแลโดยทายาทตระกูลโมนยะกุล ธารน้ำร้อนบ่อคลิ้ง ลักษณะเป็นลำธารเล็กๆ มีน้ำไหลซึมออกมาจากตาน้ำใต้ดินไม่ขาดสาย บริเวณต้นน้ำจะมีก้อนหินใหญ่เล็กเต็มไปหมด ดูสวยงามตามธรรมชาติ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางมาแช่น้ำร้อน เพราะในน้ำร้อนมีแร่ธาตุกำมะถันเจือปน ช่วยผ่อนคลายความเมื่อยล้าได้ดี

ธารน้ำร้อนบ่อคลิ้ง มีบ่อน้ำร้อนให้บริการลงแช่อยู่ ๓ แบบ คือ

๑. สระดิน เป็นบ่อที่ธารน้ำร้อนไหลลงมา จำลองเหมือนบ่อธรรมชาติ พื้นที่เปิดโล่ง มีร่มเงาต้นไม้ น้ำสีฟ้าคล้ายน้ำทะเล อุณหภูมิของน้ำอยู่ที่ประมาณ ๔๐-๕๐ องศาเซลเซียส

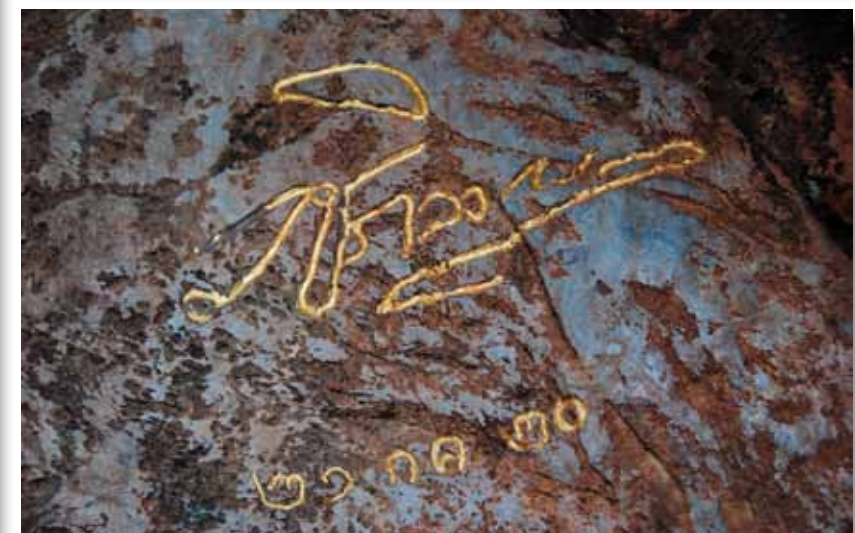
๒. สระกระเบื้อง เป็นสระที่อยู่อีกฝั่ง เดินเข้าไปในสวนไม้ประดับ มีความเป็นส่วนตัว มีที่นั่งแช่น้ำได้บรรยากาศของการแช่น้ำแร่ร้อนมากขึ้น อุณหภูมิประมาณ ๕๖ องศาเซลเซียส

๓. ที่แช่เท้า มี ๒ จุด คือ ๑) บ่อปูนสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็ก ๒) ตรงปากท่อน้ำไหลซึ่งเป็นที่ปล่อยน้ำร้อนจากสระดินสู่สระน้ำขนาดใหญ่ จะก่อปูนไว้สำหรับนั่งแช่เท้าได้

ธารน้ำร้อนบ่อคลิ้งเปิดบริการให้เที่ยวชมลำธารน้ำแร่ร้อนและแช่น้ำแร่ร้อน วันจันทร์-ศุกร์ เปิดตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐-๑๗.๐๐ น. วันเสาร์-อาทิตย์ เปิดตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐-๑๘.๐๐ น. ค่าบริการเข้าชมท่านละ ๕ บาท นอกจากนี้ยังมีรีสอร์ทบริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักค้างคืน ซึ่งตั้งอยู่บริเวณปากทางเข้าธารน้ำร้อนบ่อคลิ้ง

นักท่องเที่ยวแช่น้ำร้อนบ่อคลิ้ง

ถ้ำจอมพล

ถ้ำจอมพล หรือชื่อเดิมว่า “ถ้ำมูจลินทร์” ตั้งอยู่ที่อำเภोजอมบึง ในบริเวณสวนรุกชาติจอมพล ติดกับมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง บริเวณนี้จะมีฝูงลิงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ตรงปากถ้ำมีการสลักอักษรพระปรมาภิไธยย่อ จปร ของรัชกาลที่ ๕ ภาปร ของรัชกาลที่ ๙ และวชิราลงกรณ์ ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมาร

ภายในถ้ำจอมพล นักท่องเที่ยวจะได้ชื่นชมหินงอก หินย้อย มีเกล็ดฉายแสงระยิบระยับอยู่ตลอดเวลาสวยงามมาก โดยมีชื่อเรียกแต่ละบริเวณ คือ

บริเวณที่ ๑ ชื่อ ธาตุศิลา ลักษณะเป็นแอ่งสำหรับเก็บน้ำ มีหินงอกรูปปร่างต่างๆ อยู่รายรอบ

บริเวณที่ ๒ ชื่อ จุลคูหา เป็นคูหาเล็กอยู่ทางขวามือ ลักษณะเป็นทางเดินแคบๆ

บริเวณที่ ๓ ชื่อ พิชิตชล หินงอกแห่งใหญ่ สูงขึ้นไปบนเพดานถ้ำ และมีแอ่งน้ำลดหลั่นลงมาเป็นชั้นๆ ส่วนนี้ในอดีตมีน้ำไหลทั้งปี และเมื่อเดินชมให้รอบๆ บริเวณจะเห็นหินงอก หินย้อยอยู่รอบๆ

บริเวณที่ ๔ ชื่อ สร้อยระย้า เป็นหินงอกห้อยระย้าลงมา จะมีหินสองส่วนที่ห้อยระย้าจากเพดานถ้ำและส่วนที่งอกขึ้นมาจากพื้นถ้ำ

บริเวณที่ ๕ ชื่อ ผาวิจิตร เป็นบริเวณที่มีพื้นที่กว้างขวาง มีเพดานสูง มีหินงอกย้อยเป็นเหมือนฉากที่สร้างไว้อย่างสวยงาม ที่เพดานมีร่องรอยหลากหลาย ความงดงามของหินผาที่มีริ้วรอยตามรูปร่าง เสมือนอินทรีธนูปบ่าของนายทหารยศจอมพลในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์จึงพระราชทานนามถ้ำนี้ให้ใหม่ว่า ถ้ำจอมพล

บริเวณที่ ๖ ชื่อ แส้จามรี เป็นหินย้อยแห่งใหญ่ทอดยาวลงมาลักษณะเป็นริ้วพู่สวยงาม

บริเวณที่ ๗ ชื่อ ถ้ำมัสยาสถิต เป็นบริเวณแคบๆ และมีความมืดมากกว่าบริเวณอื่นๆ เข้าไปจะเห็นหินย้อยลงมา และหินย้อยจะมีแอ่งน้ำสมัยก่อนเป็นแอ่งน้ำใส ลึกพอประมาณ มีปลาชีวแหวกว่ายในแอ่งน้ำ เรียกแอ่งน้ำนี้ว่า ประสิทธิเทวา ในบริเวณใกล้เคียงกันทางขวามือจะเห็นหินย้อยเป็นริ้วมีพุ่มลงมามีชื่อว่า “เกศาสดาย”

บริเวณที่ ๘ ชื่อ ธาเนรมิต อยู่บริเวณของปล่องอากาศด้านพระพุทธไสยาสน์ บริเวณปล่องอากาศเป็นบริเวณที่สว่างที่สุดมีแสงสว่างจากปล่องลงมา เป็นลำแสงงดงาม นักท่องเที่ยวนิยมมาชมในช่วงเวลาบ่ายๆ เพราะลำแสงจะส่องลงมาเป็นแนวเฉียงกระทบกับพื้นหินบริเวณถ้ำและกระทบพระพุทธไสยาสน์สวยงามยิ่งนัก

บริเวณที่ ๙ ชื่อ บรมอาสน์ อยู่บริเวณใกล้เคียงกับพระพุทธไสยาสน์ มีหินย้อยลักษณะเหมือนกระถาง

ถ้ำจอมพลและสวนรุกขชาติ เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติที่สำคัญแห่งหนึ่งของราชบุรี ผู้ที่เข้ามาศึกษาจะได้รับความรู้ในเรื่องของธรรมชาติ การเกิดของหิน จนกลายเป็นหินงอกหินย้อยที่มีรูปร่างสวยงาม ศึกษาสัตว์ต่างๆ ที่มีอยู่ในถ้ำ ศึกษาต้นไม้หลากหลายพรรณในสวนรุกขชาติ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่จัดงานประเพณีปิดทองพระพุทธไสยาสน์ถ้ำจอมพลของอำเภอจอมบึงอีกด้วย

บริเวณ “พิชิตชล”

บริเวณ “แส้จามรี”

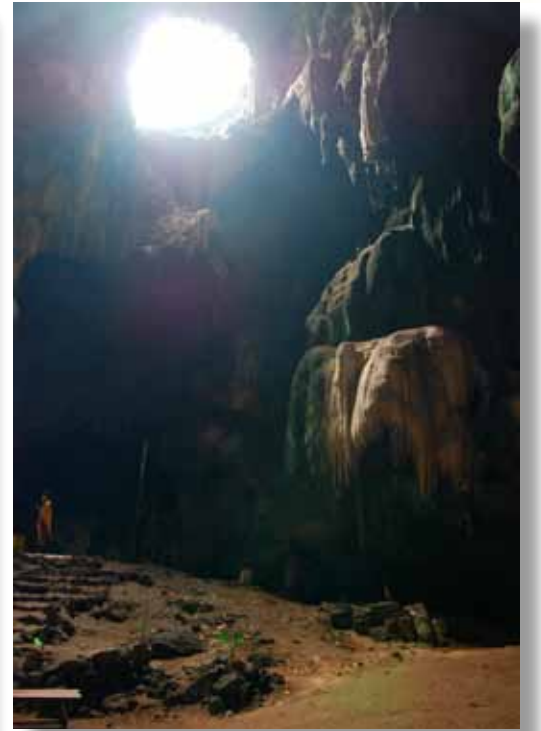
หินงอกที่ย้อยห้อยลงมา คล้ายอินทรีธนูป

พระพุทธไสยาสน์ในถ้ำจอมพล

ลักษณะของหินงอกคล้ายคนโอบกอดกัน

ปล่องอากาศ บริเวณ “ธาเนรมิต”

ความสวยงามของหินงอก หินย้อยภายในถ้ำที่มีรูปลักษณะตามแต่จินตนาการของผู้ชม

ห้องที่ ๑ “โถงอาคันตุกะ”

หินย้อยคล้ายพระหัตถ์พระพุทธรูป

ม่านไทรย้อย ตรงประตูห้องที่ ๒

ห้องที่ ๒ “คิเวสถาน”

ห้องที่ ๓ “ธารอนินดาช”

ห้องที่ ๔ “สกุลชาติคุหา”

ถ้ำเขาบิน

ถ้ำเขาบิน ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลหินกอง อำเภอเมือง บนถนนสายราชบุรี - จอมบึง ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ชื่อ “เขาบิน” มีที่มาจากตำนานที่เล่ากันว่า มีพ่อค้าชาวจีน แล่นเรือสำเภาใหญ่ผ่านมา เรือเกิดชนหัวเขาด้านหนึ่งบินไป จึงสันนิษฐานว่า เรียกเพี้ยนมาจากเขาบิน บ้างก็สันนิษฐานว่า มาจากเอกลักษณ์ภายในห้องๆ หนึ่งของถ้ำซึ่งมีลักษณะหินย้อยสีขาวหม่นยื่นออกมาเหมือนนกเขากำลัง กระพือปีกเหมือนกำลังจะบินจึงได้ชื่อว่าเขาบิน

ถ้ำเขาบิน มีเนื้อที่ภายในถ้ำประมาณ ๕ ไร่เศษ ด้านในมีการติดตั้งไฟฟ้า และประดับไฟทำให้เห็นความสวยงามของหินงอก หินย้อย ได้อย่างชัดเจน ภายในถ้ำแบ่งออกเป็น ๘ ห้องใหญ่ แต่ละห้องมีความเชื่อแตกต่างกันไป ดังนี้

ห้องที่ ๑ ชื่อ โถงอาคันตุกะ เปรียบเสมือนเป็นห้องรับแขกที่ใช้ต้อนรับผู้มาเยือนด้วยหินงอกหินย้อยที่กำลังเกิดใหม่อย่างสวยงาม เชื่อว่า ผู้ที่เข้ามาในห้องนี้เป็นผู้มีบุญและมีเพื่อนฝูงมากมาย เมื่อเดินทางผ่านไป เรื่องเศร้าโศกใดๆ ก็หายไปด้วย จุดเด่นของห้องนี้คือมีหินรูปใบหน้าของ ชายชราปรากฏให้เห็นที่ผนังถ้ำด้านบน

ห้องที่ ๒ ชื่อ คิเวสถาน ผู้ที่ได้เข้ามาสัมผัสกับเสาหินที่เปรียบเสมือน เสาหลักเมืองอันศักดิ์สิทธิ์ประจำถ้ำ ผู้นั้นจะได้รับความสุขสมหวัง คิดทำการใดจะสำเร็จ ตรงประตูทางเข้ายังมีม่านหินปูนย้อยห้อยระย้าและทำนบ หินปูนที่สวยงามมาก

ห้องที่ ๓ ชื่อ ธารอนินดาช เชื่อว่าผู้ที่ได้เข้ามาสู่ห้องศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ จะได้รับศุภลาภบรรดาศักดิ์ บริเวณนี้มีลักษณะเป็นน้ำตกหินปูนคล้ายธารน้ำตก ที่ไหลลงมาและมีม่านหินที่มีสีสนสวยงามแตกต่างจากหินทั่วไป ตรงผนังถ้ำ เต็มไปด้วยฟองหินคล้ายปะการังใต้ทะเล

ห้องที่ ๔ ชื่อ สกุลชาติคุหา ความมหัศจรรย์ของธรรมชาติที่เนรมิต ให้หินปูนมีรูปร่างคล้ายนกกางปีกบินซึ่งเป็นที่มาของชื่อถ้ำ เชื่อว่าผู้ที่ได้พบเห็น จะเป็นผู้มีสายตาที่กว้างไกลดุจดั่งพญาอินทรี เมื่อเดินทางไปที่ไหนจะมีความปลอดภัยทั้งตนเองและผู้ร่วมเดินทาง ผนังถ้ำประกอบไปด้วยเสาหินที่แข็งแรง

ห้องที่ ๕ “เทวสภาโมสร”

หินย้อยรูปหลอดน้ำ

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

ทางเข้าห้องที่ ๗ หินย้อยลักษณะเหมือนจระเข้ห้อยหัว

ห้องที่ ๗ “พฤษาหิมพานต์”

หินงอกบางจุดมีลักษณะโปร่งแสง

ปรากฏการณ์แสงหักเห ทำให้เกิดเงาคล้ายพระนั่งสมาธิ

นักท่องเที่ยวชมความสวยงามภายในถ้ำ

หินงอกคล้ายปูยักษ์ ภายในถ้ำ

ห้องที่ ๕ ชื่อ เทวสภาโมสร เชื่อว่าเป็นสถานที่ชุมนุมของเหล่า
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตภายในถ้ำ ผู้ที่เดินทางมาถึงห้องศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้จะมี
ความเจริญรุ่งเรือง ภายในห้องประกอบด้วยเสาหินขนาดใหญ่หลายร้อยต้น
หินย้อยที่มีลักษณะเหมือนหลอดน้ำย้อยอยู่เต็มเพดานถ้ำ

ห้องที่ ๖ ชื่อ กิณรทัตนา ถ้ำสีขาวบริสุทธิ์ เชื่อว่าผู้ได้พบเห็นจะเป็น
ผู้มีอายุยืนยาว และจะได้รับการยกย่องเชิดชูเหมือนดังหินดอกบัวบริสุทธิ์ ๓ ดอก
ที่ย้อยมาจากเพดานของถ้ำ ผืนถ้ำด้านในประกอบไปด้วยหินย้อยที่มีขนาดเล็ก
ใหญ่งดงามตระการตา ส่วนที่ลึกที่สุดของถ้ำจะมีบ่อน้ำแร่ศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่เคยแห้ง
ใช้เป็นน้ำสาดและน้ำมนต์

ห้องที่ ๗ ชื่อ พฤษาหิมพานต์ ความยิ่งใหญ่ของหินงอกหินย้อยที่
ราบเรียบประดุจค้ำคางคางปิก ผู้ที่เดินทางมาถึงห้องนี้ มีความเชื่อว่าผู้นั้นจะมี
บ้านเรือนที่สงบร่มเย็น และจะเป็นที่รักและพึงพาของลูกหลาน อีกด้านหนึ่ง
ของถ้ำเป็นสวนหิน มีต้นไม้เป็นรูปหินย้อย และเสาหินมากมาย

ห้องที่ ๘ ชื่อ อุทยานทวยเทพ สถานที่พบปะสังสรรค์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ของถ้ำ ห้องนี้มีหินงอกคล้ายปู ๒ ตนขนาดใหญ่และขนาดเล็ก นักท่องเที่ยว
นิยมมาราบไหว้ขอพร

ถ้ำเขาบินจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติที่สามารถมาศึกษาเกี่ยวกับ
การเกิดหินงอกหินย้อย ซึ่งมีความสวยงามและหลากหลายรูปแบบ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

นักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาวราชบุรี จังหวัดแห่งนี้ก็มีแหล่งเรียนรู้เชิงเกษตรมากมายให้ได้ไปชื่นชมความสำเร็จ และเพลิดเพลินในสวนเกษตร ที่ได้ทั้งความรู้ และประสบการณ์ใหม่ อาทิ

ฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ บ้านบ่อหวี อำเภอสวนผึ้ง

ฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ บ้านบ่อหวี เนื้อที่กว่า ๒๑๙ ไร่ ตั้งอยู่ที่บ้านบ่อหวี ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จัดตั้งขึ้นโดยพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ด้วยทรงมีความห่วงใยต่อชีวิตความเป็นอยู่ของพสกนิกรที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ห่างไกลความเจริญ ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

ฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริแห่งนี้จึงจัดตั้งขึ้นตามแนวพระราชดำริที่พระราชทานให้เพื่อเป็นแหล่งผลิตอาหาร และคลังอาหารที่หล่อเลี้ยงคนไทย โดยเฉพาะราษฎรชาวบ้านบ่อหวี ซึ่งนอกจากจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแล้ว ยังส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักปลูกพืช เลี้ยงสัตว์และทำการเกษตรอื่นๆ พร้อมทั้งมีการจ้างแรงงานภายในท้องถิ่นเข้ามาทำงานในฟาร์ม เพื่อชาวบ้านได้มีงานทำ มีรายได้ และนำความรู้ด้านการเกษตรที่ได้รับการถ่ายทอดและจากการฝึกปฏิบัติจริงในฟาร์มไปใช้ในการประกอบอาชีพของตนเองได้ จึงทำให้ราษฎรมีความรู้ด้านการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์อย่างถูกต้องและยั่งยืน ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจการใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบจากธรรมชาติอย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยการปลูกพืชต้องปลอดสารพิษ เข้าใจรูปแบบเกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสาน สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพ สร้างงานสร้างรายได้อย่างยิ่ง

เนื่องจากสภาพพื้นที่แห่งนี้เป็นเหมืองแร่เก่า ดังนั้น สภาพดินโดยทั่วไปจึงไม่เหมาะสมกับการปลูกพืช กิจกรรมที่เน้นเป็นหลัก คือ “การเลี้ยงสัตว์” ส่วนการปลูกพืชและการเลี้ยงปลา จะเป็นกิจกรรมเสริมในฟาร์ม โดยภายในฟาร์มมีการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ เช่น พักข้าว พักทอง ผักกวางตุ้ง ผักที่ใช้ทำสลัด ถั่วฝักยาว บวบ ฯลฯ การเพาะเห็ด การเพาะเลี้ยงปลาในกระชังและบ่อดิน เพาะเลี้ยงไก่แจ้พันธุ์ต่างๆ เพาะเลี้ยงเป็ดพันธุ์อู่เหยียบ สุกรพันธุ์จินหัว แพะนมพันธุ์หลาวซานจากประเทศจีน

นอกจากนี้ในฟาร์มยังมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เช่น พริกกะเหรี่ยง กล้วยฉาบและข้าวเกรียบพักข้าว โดยพืชผลที่ได้จากฟาร์มตัวอย่างจะนำไปจำหน่ายให้กับประชาชนในตัวเมือง อีกส่วนหนึ่งวางจำหน่ายให้แก่ประชาชนในละแวกใกล้เคียงอีกด้วย

ผลพักข้าว

ผลผลิตของฟาร์มตัวอย่างฯ

บรรยากาศภายในสวนป่าสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
ภาคกลาง

สวนป่าสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ภาคกลาง และแก่งส้มแมว

สวนป่าสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ภาคกลาง ตั้งอยู่ที่อำเภอสวนผึ้ง ซึ่งอยู่ห่างจากตัวอำเภอสวนผึ้ง ๒๕ กิโลเมตร เป็นสวนป่าที่จัดขึ้นตามแนวพระราชปณิธานของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ด้วยมีพระราชประสงค์จะเห็นผืนป่าเป็นแหล่งรวมและเพาะพันธุ์ไม้ให้มากที่สุด เพื่อจะได้เป็นแหล่งศึกษา และอนุรักษ์พรรณไม้ป่าหายาก เช่น ต้นฉนวน มะค่าแต้ มะค่าโมง ฯลฯ

สวนป่าแห่งนี้ยังเป็นที่ตั้งของโครงการศิลปาชีพเครื่องปั้นดินเผาตามพระราชดำริ ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงได้มีอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ตนเอง นอกจากนี้ภายในสวนปายังมี “แก่งส้มแมว” เป็นเกาะแก่งที่มีน้ำใสเย็น ไหลลดหลั่นตามโขดหินตลอดทั้งปี นักท่องเที่ยวนิยมมาเล่นน้ำและพักผ่อนหย่อนใจ และประมาณเดือนสิงหาคมของทุกปี จะมีการจัดงานประเพณีกินข้าวห่อขึ้นภายในสวนป่า มีการสาธิตวิธีการตีผึ้งแบบกะเหรี่ยงให้ชมอีกด้วย

การตีผึ้งแบบกะเหรี่ยง หมอผึ้งจะทำพิธีไหว้แม่นางไม้ก่อนขึ้นไปตอกทอย เป็นการนอบน้อมต่อธรรมชาติ มีข้อปฏิบัติว่า ห้ามตีผึ้งในวันพระ และในรอบ ๑ ปีมีฤดูตีผึ้งได้ ๒ ครั้ง คือ เดือน ๕ และเดือน ๙ จะทำให้ผึ้งได้มีโอกาสขยายพันธุ์

แก่งส้มแมว

สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคกลาง

สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคกลาง ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาบิน ท้องที่ตำบลหินกอง อำเภอเมือง และตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี มีพื้นที่ ๑,๒๘๗ ไร่ ลักษณะเป็นที่ราบลุ่มภูเขาประทับข้างสภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย ลักษณะป่าในพื้นที่แห่งนี้ประกอบด้วยสภาพป่า ๔ ประเภท คือ ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง ป่าเขาหินปูน สวนพฤกษศาสตร์แห่งนี้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จัดสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสมหามงคลสมัยพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ และพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ โดยเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเสด็จเป็นองค์ประธานในงานพิธีเปิดสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี ภาคกลาง จังหวัดราชบุรี

สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีภาคกลาง เป็นศูนย์รวบรวมพรรณไม้ในวรรณคดีตามบทกลอน ๑๐ เรื่อง ได้แก่ อิเหนา ขุนช้างขุนแผน ดาหลัง พระอภัยมณี รามเกียรติ์ ลิลิตพระลอ ลิลิตตะเลงพ่าย อุณรุท กาพย์เห่เรือ และกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และนิราศเมืองเพชร ยังมีส่วนของการจัดสร้างแปลงศึกษาตัวอย่าง อาทิ สวนพรรณไม้มงคลประจำจังหวัด สวนสมุนไพร สวนพรรณไม้เฉลิมพระเกียรติ สวนพรรณไม้หอม สวนพรรณไม้ในพุทธประวัติ สวนพรรณไม้ให้ประโยชน์ในด้านต่างๆ สวนพรรณไม้ตามบทเพลง “อุทยานดอกไม้” จัดแสดงตัวอย่างเมล็ดพันธุ์ไม้ จัดแสดงตัวอย่างผีเสื้อกลางวัน รวบรวมตัวอย่างพันธุ์ไม้หายาก พืชใกล้สูญพันธุ์ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านทรัพยากรป่าไม้และพฤกษศาสตร์ เป็นแหล่งศึกษาวิจัยพรรณไม้ในทุกสาขาวิชาทางพฤกษศาสตร์ เป็นแหล่งศึกษาวิจัยทางธรรมชาติวิทยา นิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม สถานที่จัดกิจกรรมค่ายพักแรม ฐานเรียนรู้ทางธรรมชาติ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อน จัดประชุม อบรม แก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป สวนพฤกษศาสตร์แห่งนี้มีชนิดพันธุ์ไม้ทั้งหมดในพื้นที่ รวมจำนวน ๕๔๒ ชนิด

ต้นแคนา

นักท่องเที่ยวเรียนรู้การทำเทียนแพนซี

แหล่งท่องเที่ยวแนวใหม่

จังหวัดราชบุรี ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ เพื่อสร้างจุดเด่นให้นักท่องเที่ยวอยากมาเยี่ยมชม ทำให้เกิดการท่องเที่ยวแนวใหม่ตามกระแสนิยม เน้นการท่องเที่ยวเพื่อถ่ายภาพและดื่มด่ำกับสถานที่ที่สวยงาม อาทิ

บ้านหอมเทียน

หากมีโอกาสไปเยือนอำเภอสวนผึ้ง บริเวณกิโลเมตรที่ ๓๓ บนทางหลวงหมายเลข ๓๐๘๗ นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับความโรแมนติกของเทียนหอมหลากหลายสีสัน หลากหลายรูปแบบ ณ บ้านหอมเทียน บ้านหลังเล็กๆ ที่ปลูกสร้างให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ด้วยต้นไม้ที่เจ้าของปลูกเอง ใช้เวลาสร้างและพัฒนากว่า ๑๐ ปี เพราะมีแนวคิดที่จะสร้างบ้านหอมเทียนให้มีอัตลักษณ์ ไม่ทำลายธรรมชาติ ใช้วัสดุท้องถิ่น เศษวัสดุเหลือใช้ อิฐมอญ หลังคาใบจาก สินค้าที่จำหน่ายก็ผลิตโดยแรงงานชาวบ้าน เป็นแหล่งกระจายความรู้ให้ชาวบ้านได้มีอาชีพสุจริต บริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาล และมุ่งหวังให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เกิดแรงบันดาลใจเพื่อกลับไปพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

ภายในบ้านหอมเทียน เต็มไปด้วยเทียนหลากหลายสีสันสะดุดตา มีรูปแบบ ลวดลายแปลกใหม่ ดึงดูดใจให้อยากซื้อหาไปใช้ นอกจากเทียนแพนซีต่างๆ แล้วยังมีมุมแสดงงานศิลปะ การพันที่เสื่อตามความต้องการของลูกค้า ร้านกาแฟสด ร้านอาหาร และยังมีมุมสาธิตการทำเทียนให้ผู้สนใจได้เรียนรู้การทำเทียนด้วยตนเอง

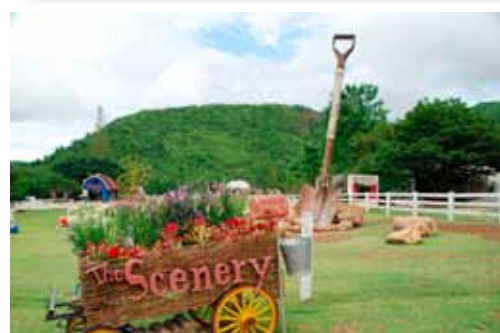
สุนทรีแลนด์ แดนตุ๊กตา

สำหรับผู้ทีหลงรักตุ๊กตา หากมีโอกาสผ่านไปที่ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโศกราม บริเวณถนนเพชรเกษม กิโลเมตรที่ ๘๔ คงอดไม่ได้ที่จะแวะไปเยี่ยมชม สุนทรีแลนด์ แดนตุ๊กตา ของคุณสุนทรี เอี่ยมหนู ผู้ซึ่งมีใจรักและคลุกคลีอยู่กับการทำตุ๊กตามากกว่า ๓๐ ปี จากที่เริ่มทำตุ๊กตาขายอยู่ภายในครอบครัวและเครือญาติ จนเก็บหอมรอมริบสร้างร้านสุนทรี ใน พ.ศ. ๒๕๓๙ และขยายโรงงานตุ๊กตา ซึ่งมีหน่วยงานและผู้สนใจมาขอเยี่ยมชมดูงานเป็นจำนวนมาก จึงได้เกิดแนวคิดที่จะสร้างสุนทรีแลนด์ แดนตุ๊กตาขึ้น เพื่อมอบความสุขและรอยยิ้มให้กับผู้มาเยี่ยมชม

ภายในสุนทรีแลนด์ แดนตุ๊กตาแห่งนี้ ผู้ที่มาเยี่ยมชมจะได้เพลิดเพลินกับการถ่ายภาพกับเหล่าตุ๊กตาในบรรยากาศจำลองจากทั่วโลก จัดแสดงเป็นโซนต่างๆ เช่น โซนหมู่บ้าน จัดแสดงตุ๊กตาตามเทศกาลต่างๆ เช่น สงกรานต์ วาเลนไทน์ โซนอาเซียน จัดแสดงตุ๊กตาในชุดประจำชาติ ๑๐ ประเทศอาเซียน รวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับคำทักทายภาษาอาเซียน โซนจีน ญี่ปุ่น เกาหลี โซนควบอย โซนป่าซาฟารี โซนริมน้ำวิถีไทย โซนมายากล ซึ่งทุกคนที่มาเที่ยวชมสามารถสัมผัส กอดตุ๊กตาได้ตามใจปรารถนา นอกจากนี้ภายในเมืองตุ๊กตายังมีห้องบรรยายให้ความรู้ถึงขั้นตอนการทำตุ๊กตา และยังมีมุมสำหรับทดลองทำตุ๊กตาด้วยตนเอง นับเป็นแหล่งท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ได้ทั้งความเพลิดเพลิน และเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงานการทำตุ๊กตาที่ครบวงจร สุนทรีแลนด์ แดนตุ๊กตา เปิดทุกวันตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐-๑๗.๐๐ น. หยุดทุกวันพุธ

บรรยากาศภายในอาคารสุนทรีแลนด์ แดนตุ๊กตา

นักท่องเที่ยวเพลิดเพลินกับการให้อาหารแกะ

เดอะซีนเนอรี่ วินเทจ ฟาร์ม (The Scenery Vintage Farm)

เดอะซีนเนอรี่ วินเทจ ฟาร์ม (The Scenery Vintage Farm) ตั้งอยู่ที่ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่นักท่องเที่ยวนิยมมาถ่ายภาพเป็นที่ระลึก ฟาร์มแห่งนี้จำลองบรรยากาศหมู่บ้านชาวฟาร์มสไตล์วินเทจ (Vintage) สถาปัตยกรรมและอาคารต่างๆ ออกแบบสไตล์ชนบทอังกฤษ (English Country) นักท่องเที่ยวจะได้สนุกสนานกับกิจกรรมต่างๆ มากมาย อาทิ การขี่ม้า ให้อาหารแกะ นั่งชิงช้าสวรรค์ชมวิวแบบ ๓๖๐ องศา เล่นเกมที่ซุ้มเกมต่างๆ เช่น เกมทูปแกะลงถัง ปาลูกโป่ง ทดสอบความแม่นยำกับกิจกรรมยิงธนูแบบถูกวิธี สนุกกับการแต่งกายและถ่ายภาพสไตล์ Vintage ชิมไอศกรีมนมแกะรสชาติหอมหวาน มันท่องย ซึ่งเป็นที่แรกและที่เดียวในประเทศไทย อีกทั้งยังมีคุกกั๊กนมแกะ และเต้าหูนมแกะอีกด้วย

ภายในฟาร์มยังมีร้านขายของที่ระลึก สินค้าตกแต่งบ้าน สินค้าท้องถิ่นที่มีคุณภาพ เช่น น้ำผึ้ง และร้านอาหาร Honey Scene ให้บริการอาหาร เครื่องดื่ม ไอศกรีม พร้อมชมวิวมุมสูงของทุ่งเลี้ยงแกะกลางหุบเขา ความพิเศษของเดอะซีนเนอรี่ วินเทจ ฟาร์ม ก็คือในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปีจะมีงาน Romantic Art Festival ,candle in the winter งานที่มีชื่อเสียงของสวนผึ้งที่รวมทั้ง ดนตรี ศิลปะ แสงเทียนยามค่ำคืน มาให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมในทีเดียวกัน

ศิลปะการทำลาเต้อาร์ท

ร้านกาแฟคนรักสวน

หากผ่านไปตำบลเขาแร้ง อำเภอเมือง ทางไปวัดหนองหอย จะต้องสะดุดตาที่ร้านกาแฟบรรยากาศร่มรื่น จัดเป็นสวนสวยๆ ให้ลูกค้าได้แวะเข้าไปดื่มกาแฟและเครื่องดื่มหลากหลาย โดยเฉพาะกาแฟคนรักสวน กาแฟสูตรเฉพาะของทางร้าน และขนมอบใหม่ๆ เช่น พาย ทาร์ตไข่ ความโดดเด่นของร้านกาแฟแห่งนี้ก็คือบริเวณร้านที่จัดเป็นสวน บรรยากาศร่มรื่น มีเก้าอี้ให้นั่งดื่มกาแฟหลากหลายมุม ด้วยที่นั่งที่รองรับลูกค้ามากกว่า ๗๐ ที่นั่ง จึงไม่ต้องกังวลว่าจะนั่งดื่มกาแฟได้ไม่นาน นอกจากนี้ทางร้านยังมีสัญญาณอินเทอร์เน็ตไวไฟ ให้ใช้ได้ครอบคลุมทุกพื้นที่

เจ้าของร้านเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีใจรักและสนใจในศาสตร์การชงกาแฟ จึงได้เปิดร้านกาแฟแห่งนี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๒ ภายใต้แนวคิด กาแฟอร่อย ในบรรยากาศสบายเหมือนนั่งจิบกาแฟอยู่ในสวน กาแฟทุกเม็ดผ่านการคัดสรรมาอย่างดี ด้วยเจ้าของร้านยึดหลักว่า เมื่อลูกค้ามาอุดหนุนกาแฟแล้วยิ้มพึงพอใจกับกาแฟ นั่นคือจุดคุ้มทุนของตนเองแล้ว

หากสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดสวนหรือการทำไม้บอนไซ ที่นี่ก็ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ศึกษาได้ไม่จำกัด รวมทั้งการเรียนรู้วิธีการชงกาแฟ ที่ทางร้านเปิดอบรมให้ผู้สนใจเรียนรู้การทำกาแฟชั้นสูงและการทำลาเต้อาร์ทศิลปะการทำฟองนม โดยอบรมวันจันทร์ถึงพฤหัสบดี เวลา ๙.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. หลักสูตร ๒ วัน ร้านกาแฟคนรักสวนเปิดให้บริการทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ - ๑๘.๐๐ น. และยังเปิดบริการสาขา ๒ ที่อำเภอสวนผึ้ง เปิดให้บริการในวันเวลาเดียวกันด้วย

บรรยากาศสบายๆ ภายในร้านกาแฟ

แหล่งพบปะของผู้มีใจรักงานศิลปะ

หอศิลป์ร่วมสมัย Tao Hong Tai d Kunst

บ้านไทย ทรงมะนิลา บ้านไม้เก่าแก่ตั้งอยู่ที่ถนนวรเดช ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง ติตริมแม่น้ำแม่กลอง ใกล้ๆ กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี คือ หอศิลป์ร่วมสมัย Tao Hong Tai d Kunst ซึ่งเจ้าของโรงงานถ้างไถ่ได้บูรณะ เพื่อทำเป็นหอศิลป์ของจังหวัดราชบุรีให้ผู้ที่สนใจรักด้านศิลปะได้มีแหล่งเรียนรู้ และเป็นสถานที่แสดงผลงานของศิลปินทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ชื่อ d Kunst เป็นคำพ้องเสียงกับคำว่า Die Kunst ในภาษาเยอรมันที่หมายถึง “ศิลปะ”

หอศิลป์ร่วมสมัยแห่งนี้ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ด้วยการคงรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนไม้เก่าไว้อย่างสมบูรณ์ ภายในแบ่งออกเป็นร้านกาแฟและขนม ตกแต่งร้านด้วยเซรามิกที่มีรูปแบบเฉพาะตัวของโรงงานถ้างไถ่ และส่วนแสดงผลงานศิลปะร่วมสมัยของศิลปินที่หมุนเวียนมาจัดแสดงให้ชมกันเป็นประจำ ผู้มีใจรักด้านศิลปะสามารถมาสัมผัสงานศิลปะร่วมสมัย พร้อมจิบเครื่องดื่มอร่อย ชมทิวทัศน์ริมแม่น้ำแม่กลองได้ โดยหอศิลป์จะเปิดบริการวันอังคารถึงวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา ๑๑.๐๐-๒๐.๐๐ น.

จังหวัดราชบุรี ยังมีแหล่งท่องเที่ยวให้ชื่นชมอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นโป่งยุบ น้ำพุร้อนโป่งกระตัง เขากระโจม บึงกระจับ หมู่บ้านช้างและหมู่บ้านลิง โบราณสถานโคกวิหาร ฯลฯ หากมีโอกาสลองมาสัมผัสประสบการณ์แปลกใหม่ เปิดโลกทัศน์และเรียนรู้วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของชาวราชบุรีดูสักครั้งที่สำคัญไม่ว่าจะไปท่องเที่ยวที่ไหน อย่าลืมช่วยกันดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ร่วมภาคภูมิใจไปนานๆ

นัดแนะชวนชิม เจ้าถิ่นพาไป

การท่องเที่ยวเป็นความรื่นรมย์ และเป็นการเปิดรับประสบการณ์หลากหลายให้กับชีวิต ได้พบปะผู้คนรวมทั้งบรรยากาศใหม่ การท่องเที่ยวจะได้สมากยิ่งขึ้นต้องควบคู่ไปกับการจับจ่ายซื้อของกินของฝาก หรือสรรหาอาหารอร่อย น่ากินในแต่ละมือ อันเป็นสิ่งที่เสริมให้การท่องเที่ยวครั้งนั้นๆ อิ่มเอมใจยิ่งขึ้น

กระแสสังคมปัจจุบันผู้คนนิยมสินค้าที่เป็นธรรมชาติ สินค้าที่อิงกับวัฒนธรรม สินค้าที่ส่งเสริมสุขภาพ การมีส่วนร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือสินค้าที่ช่วยสนับสนุนชุมชนให้มีรายได้ ที่กล่าวข้างต้นราชบุรีมีพร้อมสรรพ ราชบุรีมีของดีที่มาจากภูมิปัญญาและทรัพยากรของท้องถิ่น แล้วนำมาคิดและสรรค์สร้างเป็นสินค้าเชิงวัฒนธรรม ที่รู้จักกันในชื่อ โอท็อป (OTOP : One Tambon One Product) ซึ่งเป็นการชูปัญญาเพื่อสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ที่ราชบุรีน่าจะมีครบทั้ง ๕ ประเภท ตามที่กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จัดประเภทไว้ได้แก่ ๑) อาหาร ๒) เครื่องดื่ม ๓) ผ้า เครื่องตกแต่ง ๔) ของใช้ตกแต่ง ของที่ระลึก และ ๕) สมุนไพร (ที่ไม่ใช่อาหาร) เมื่อเข้าเขตราชบุรี สองฟากถนนจะมีร้านอาหารเรียงรายตลอดเส้นทางทั้งถนนสายหลักและสายรอง ผลไม้ก็จัดอยู่ในประเภทอาหาร เมื่อมาถึงราชบุรีต้องไม่ลืมกินฝรั่งพันธุ์กิมจู มะพร้าวน้ำหอม ชมพูทับทิมจันทร์ แก้วมังกร มะม่วงเขียวมรกต องุ่นหวานดำเนิน สับปะรดสวนผึ้ง ผลไม้เหล่านี้มีขายตามฤดูกาล ถ้าเป็นขนมอย่าลืมแวะซื้อเค้กมะพร้าวอ่อน ขนมเปียะโบราณ ผลิตภัณฑ์นมสด อาหารของแห้งก็มี ไชโป้วหวาน รวมทั้งของใช้ภายในบ้าน และของตกแต่งบ้านอีกมากมายไม่ว่าจะเป็น เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา ผ้าทอชนิดต่างๆ ทั้งผ้าจก ผ้าขาวม้า รวมทั้งตุ๊กตาผ้าที่มีให้เลือกชมเลือกซื้อหลายร้านหลายรูปแบบ

เกริ่นมาพอให้เห็นภาพรวมว่าราชบุรีมีของให้เลือกซื้อเลือกกินหลากหลายจริงๆ และเพื่อความสะดวก จึงขอแนะนำของดีของฝากและร้านอาหารที่เจ้าถิ่นพากินในแต่ละอำเภอ

อำเภอเมืองราชบุรี เป็นศูนย์รวมอาหารร้านอร่อยไว้หลายแห่ง หากชอบอาหารประเภทข้าวแกง **ครัวคุณแดง** ร้านขายอาหารปักษ์ใต้มีอาหารให้เลือกกว่า ๒๐ ชนิด ราคาเหมาะสมกับคุณภาพอาหาร บริการรวดเร็ว ร้านเป็นตึกแถวอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เปิดขายตั้งแต่ ๖ โมงเช้าเป็นต้นไป หากชอบแบบอาหารจีน ต้องไปที่ร้าน **เจ้หน่งชุมทางของอร่อย** เป็นตึก ๒ คูหา บนถนนศรีสุริยวงศ์ อยู่ใกล้กับตลาดศรีเมือง ร้านนี้ขอแนะนำ **ก๋วยเตี๋ยวเนื้อตุ๋นยาจีน** หรือ **หมูตุ๋นยาจีน** เนื้อนุ่ม ได้กลิ่นหอมกรุ่นของเครื่องยาจีนโขยมาตั้งแต่หน้าร้าน น้ำซุปรสเด็ดไม่ต้องปรุงรสเพิ่ม อีกรายการ **ข้าวขาหมู** เห็นแล้วอดใจไม่สั่งไม่ได้ ใครชอบกินส่วนไหน สั่งได้... คนขายพิถีพิถันในการบริการให้ลูกค้าพอใจ ที่เด็ดของงานนี้นอกจากขาหมูที่ต้มเคี่ยวจนเข้าเนื้อและหอมกลิ่นเครื่องพะโล้แล้ว เครื่องเคียงที่มีผักกาดดองรสดี กระเทียมสดแกะเปลือกพร้อมพริกชี้หูซอยจัดเป็นชุดๆ ยิ่งทำให้น่ากิน... น่ากินจริงๆ ร้านนี้ยังมีอาหารตามสั่งด้วย ใครไปถึงร้านแล้วค่อยๆ คิดพิจารณาว่าจะเริ่มสั่งอะไรก่อนดี

เมื่ออิมของควาแล้วอย่าลืมของกินเล่น ที่นี้มีลูกชิ้นปิ้ง น้ำจิ้มรสเด็ด และไอศกรีมกะทิที่แต่งหน้าด้วยผลไม้สดตามฤดูกาล ไม่ห่างกันนักก็มีร้าน **ก๋วยเตี๋ยวไข่** ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อีกอย่างของราชบุรี มีอยู่หลายสาขา สอบถามเจ้าถิ่นได้ อีกร้านชื่อ **ร้านเจ๊ออน** เป็นร้านอาหารตามสั่งที่เจ้าถิ่นพาพวกเราไปชิมเป็นร้านแรกเมื่อไปถึงราชบุรี หลายคนติดอกติดใจ **ปลาช่อนเกยตื้น** เป็นปลาช่อนตัวใหญ่ปิ้งและทอดทั้งตัวเสิร์ฟพร้อมกับผัดมะเขือยาวโรยหน้าใบโหระพา พร้อมน้ำจิ้มที่ปรุงด้วยพริกชี้หนู น้ำปลา มะนาวแบบเดียวกับน้ำจิ้มอาหารทะเล และมีอาหารอีกรายการที่ติดใจก็คือ **ไก่ต้มน้ำปลา** จานละ ๑ ตัว ไก่เนื้อนุ่ม รสชาติเนื้อไก่เค็มพอดี เสิร์ฟพร้อมน้ำจิ้มชนิดเดียวกับปลาช่อนเกยตื้น ร้านนี้ตั้งอยู่ที่บ้านคูบัว เปิดขายช่วงกลางวันถึงค่ำ

บริเวณข้างร้านมีผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทเครื่องใช้ในบ้าน ของตกแต่ง และของเล่นประเภทไม้วางจำหน่าย อย่าลืมช่วยอุดหนุนคุณป้าผู้ขายด้วย

เมื่อออกจากร้านนี้ ไหนๆ ก็มาถึงคูบัวแล้ว ควรไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์คูบัว แล้วขากลับออกมาอย่าลืมแวะอุดหนุนผลิตภัณฑ์ที่**สหกรณ์การเกษตรไท-ยวน ราชบุรี จำกัด** ที่นี่เป็นศูนย์รวมผ้าจากทอมือที่ใหญ่แห่งหนึ่งของราชบุรีหรือแวะชมการทอผ้าตามบ้านเรือนของกลุ่มแม่บ้านก็ได้ ซึ่งสามารถสอบถามถึงแหล่งการเรียนรู้ที่ยังคงสืบทอดวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้จากคนในชุมชน ซึ่งมีน้ำใจดีทุกคน

ลูกชิ้นร้านเจ้หน่ง ชุมทางของอร่อย

ปลาช่อนเกยตื้น ร้านเจ๊ออน

ไก่ต้มน้ำปลา ร้านเจ๊ออน

ก๋วยเตี๋ยวไข่ ราชบุรี

ชุดอาหารที่ทำจากไม้ตาลส่งขายต่างประเทศ

ร้านโรตีโบราณ สะพานแดง

เค้กมะพร้าวอ่อนคุณติ่ม

เดินทางต่อไปอีกนิดที่บ้านแคทราย ตำบลคูบัว สถานที่แห่งนี้มีผลิตภัณฑ์ที่น่าซื้อเสืงมาสู่ราชบุรี อันได้แก่**ชุดอาหารเช้าที่ทำจากไม้ตาล** คุณวิเชียร มะลิวัลย์ ซึ่งเป็นประธานชุมชน OTOP คนแรกของราชบุรี ผู้ริเริ่มผลิตขึ้นด้วยฝีมือเชิงช่างสมัยเรียนอาชีวศึกษา โดยผลิตจากวัสดุที่มีในท้องถิ่นและไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่อย่างเช่นต้นตาล และต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นต้นมะพร้าวที่มีอายุมากกว่า ๕๐ - ๖๐ ปี ขึ้นไป นำมาตัดเป็นท่อนๆ แล้วแบ่งส่วนและกลึงตามแบบที่ลูกค้าต้องการ ส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน สินค้าเหล่านี้เป็นที่นิยมของชาวต่างชาติที่นิยมความเป็นธรรมชาติโดยเฉพาะญี่ปุ่นและเยอรมนีเป็นอย่างมาก

ปัจจุบันคุณวิเชียร ได้จัดตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์ผู้ผลิตไม้ตาลและไม้มะพร้าว บ้านแคทราย รับทำผลิตภัณฑ์ตามสั่ง นอกจากผลิตภัณฑ์ดังกล่าวแล้ว กลุ่มสหกรณ์ฯ รับทำ **แคน** ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านของไทย ราคาเริ่มต้น เตาละหนึ่งพัน ขึ้นอยู่กับขนาดของแคนตามวัยผู้เล่น

ยามเย็นแดดร่มลมตกเรายังคงวนเวียนอยู่ในเมืองราชบุรี มีอาหารว่างที่แสนอร่อยราคาย่อมเยา ได้รับการรับรองมาตรฐานร้าน สะอาด อร่อย ปลอดภัยจากนายกเทศมนตรีเมืองราชบุรี ที่ถนนไกรเพชรใกล้ ๕ แยกสะพานแดงมี **โรตีโบราณ (เก๊าเก๊า)** ของคุณกิจจา และคุณมัตติมา ภักษ์โชคชัย เจ้าของร้านเล่าว่า สูตรโรตีนี้สืบทอดจากบรรพบุรุษ เป็นโรตีชนิดที่คนมุสลิมกินกับแกง แบ่งจะบางกว่าโรตีทั่วไป ต่อมาได้ดัดแปลงให้กินทั้งสี่ของแป้งที่มีสีม่วง สีส้มพุดจากกลีบดอกไม้ และหน้าโรตีที่มีทั้งโรตีสไลซ์ กล้วยหอม และไก่หยอง น้ำพริกเผา ส่วนมะตะบะจะขายเฉพาะช่วงออกบวช (รวมถือน)

อำเภอโพธาราม เมื่อเข้าเขตโพธารามบนถนนสายเพชรเกษม ริมถนนสองฝั่งจะมองเห็นป้ายร้านตุ๊กตาผ้าอยู่ตาชด้น เมื่อแวะเข้าชม จะตื่นตาไปกับตุ๊กตาหลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับความนิยมในขณะนั้นว่ามีความนิยมชมชอบตัวละครเรื่องใด ซึ่งรวมถึงหมอนรูปสัตว์ รูปการ์ตูน ราคาขึ้นอยู่กับขนาดและชนิดของวัสดุที่ใช้ทำ สามารถหาซื้อได้ในราคาขายส่ง จึงถูกกว่าแหล่งอื่นๆ บนถนนสายเดียวกัน เมื่อเดินทางเข้าราชบุรี ฝั่งขวามือจะมองเห็น **ร้านติ่ม** **เค้กมะพร้าวอ่อน** หรือ คุณยลพสุ ลิ้มกาญจนวัฒน์ ซึ่งทำในลักษณะธุรกิจภายในครอบครัว มีลูกชายและลูกสะใภ้คอยช่วยดำเนินการ ทำขายวันต่อวัน เนื้อเค้กจึงนุ่มนวล หน้าเค้กส่วนที่เป็นมะพร้าวก็ใช้มะพร้าวอ่อนสดๆ จึงได้รสสัมผัสทั้งความสดและหอมหวานจากธรรมชาติของมะพร้าวยิ่งเพิ่มความอร่อย เนื้อขนมเค้กไม่กระต้างแม้ว่าเพิ่งนำออกจากตู้เย็นก็ยังคงรักษารสชาติ และผิวสัมผัสที่นุ่มนวลเหมือนเดิม ทำให้กินแล้ว...อยากกินอีก นอกจากเค้กมะพร้าวอ่อนที่ร้านยังมีขนมชนิดอื่นอีก อาทิ ชีพฟอน เค้ก วุ้นกะทิ ฝอยทอง... จุดเด่นของขนมร้านนี้ไม่ใช้สารกันเสียใดๆ เจือปน แวะที่นี้แห่งเดียวได้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภาคต่างๆ ของประเทศอีกด้วย

นอกจากตุ๊กตาแล้วของดีที่โพธารามยังมีอีกมาก โดยเฉพาะของกิน อาทิ **บะหมี่เฮงกี้** บะหมี่หมูแดงที่ได้รับการประกันความอร่อยจากหลายสถาบัน เส้นบะหมี่เส้นแบนๆ มีทั้งหมีเหลืองและหมีหยกสูตรเฉพาะ หากสั่งบะหมี่สูตรพิเศษ จะมีเครื่องแต่งหน้าถึง ๗ ชนิด แต่ราคาเพียง ๒๕ บาท นอกจากนี้บะหมี่แล้วร้านนี้ยังมีข้าวหมูแดง และขนมจีบที่แสนอร่อย แป้งที่ห่อบางและนุ่ม ใส่หมูสับผสมกับมันแกวเมื่อเคี้ยวจึงกรุบๆ เล็กน้อย ลูกใหญ่เต็มคำจิ้มกับพริกน้ำส้ม ร้านนี้เป็นตึกแถวตั้งอยู่ในตัวอำเภอโพธาราม

ฝั่งตรงข้ามร้านบะหมี่เฮงกี้ มีร้านขนมเปี๊ยะแบบโบราณ ชื่อร้าน **ชอหี่ยม** ขนมเป็นชิ้นพอดีคำ หลากหลายไส้ ใส่ทุเรียนไข่เค็ม โห้วยิ่งไข่เค็ม ไข่ฟักเค็ม ไข่ฟักหวาน ไข่ถั่วแดง ไข่ถั่วดำ ราคาถูกมากๆ แต่อร่อยที่สุดอย่างทุเรียนไข่เค็ม ชิ้นละ ๑๒ บาท ไข่ถั่วดำชิ้นละ ๘ บาทเท่านั้น นอกจากนี้ที่ร้านยังมีขนมอบกรอบอีกหลายชนิด ลองแวะชิมจะประทับใจโพธารามยิ่งขึ้น

ไข่โป้วหวาน ของฝากมีชื่อเสียง มีหลายร้านหลายยี่ห้อ รสชาติคุณภาพดีเหมือนกันหมด เลือกซื้อหาได้ตามอัธยาศัย อ้อ ก่อนกลัวยาลิม ชื่อ **เต้าหู้ดำ** เป็นเต้าหู้ต้มด้วยเครื่องยาจีนหลายชนิด เมื่อถึงบ้านก็ใส่หม้ออุ่นให้เดือด กินขณะร้อนๆ จะอร่อย เต้าหู้นุ่มเนื้อแน่น น้ำต้มเครื่องยาจีนซึมทั่วทุกส่วนของชิ้นเต้าหู้ จึงอร่อยได้ทันทีแบบไม่ต้องปรุงรสเพิ่ม

หลังสถานีรถไฟเจ็ดเสมียนเป็นที่ตั้งของ **ตลาด ๑๐๐ ปีเจ็ดเสมียน** ทุกวันพุธ ศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ยามบ่าย ๒ โมง ถึง ๒ ทุ่ม คนในชุมชนจะนำสินค้ามาวางขายตามแบบชนบท ส่วนใหญ่เป็นพืชผัก ผลไม้ สัตว์น้ำที่หาได้ และขนมไทย อาหารปรุงสำเร็จที่ทำเองนำกินนำซื้อทุกอย่าง บรรยากาศการซื้อขายคึกคัก

อำเภอดำเนินสะดวก เมื่อเอยถึงดำเนินสะดวก สิ่งแรกที่ต้องนึกถึงคือตลาดน้ำ ตลาดน้ำดำเนินสะดวกอยู่ใกล้ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ด้วยการเดินหรือล่องเรือชมและชิมอาหาร มีทั้งสินค้าการเกษตร ประเภทผักผลไม้ ไม่ว่าจะเป็น กลัวย มะละกอ ชมพู่ พันธ์ไม้ประดับ สินค้าเหล่านี้จะนำลงเรือมาขายให้นักท่องเที่ยว บางเจ้าล่องไปตามลำคลองเพื่อบริการคนซื้อที่อยู่ตามบ้านเรือน บางเจ้าจอดประจำที่ เช่น เรือกว๊วเตี้ยวที่เป็นสีสันจูงใจให้ผู้คน นักท่องเที่ยวมาอุดหนุน หากหิวอาหารที่กินง่าย กินอร่อยประเภทก๊วเตี้ยวเรือ ที่นี้มีอยู่หลายเจ้ารสชาติไม่แตกต่างกัน เสน่ห์อยู่ที่อัธยาศัยของผู้ขาย ที่ชวนพูดคุยกัน ได้รสไปอีกแบบ ราคาคุ้มค่า ๒๕ - ๓๐ บาท ชามเดียวอิ่มแปล้

เรือขนมสาकुไส้หมู ข้าวเกรียบปากหม้อ ทำไปขายไป ชิมแล้วอร่อยด้วยไส้รสกลมกล่อม หอมถั่วลิสงคั่วใหม่ๆ มีกระเทียมเจียวโรยหน้าสีเหลืองสวยไม่มีเปลือกปนให้รำคาญ

ร้านเฮงกี้ อำเภอโพธาราม

บะหมี่แห้งหมูกรอบ เฮงกี้

ชาวไทยจีนโพธารามกับการขายเต้าหู้ดำ

ไข่โป้ว

อร่อย...จึงไม่ย่อท้อ แม้ต้องต่อแถวยาว

ลูกจิ้ม ลูกชิ้นปลากราย

ก๊วเตี้ยวหมูต้มยำ คุณติ่ม

ร้านลมโซย

มือเที่ยงครว้มนโซ

อำเภอบางแพ ในตัวอำเภอบางแพมี **ก๊วเตี้ยว คุณติ่ม** ร้านนี้เป็นที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๕ ตำบล/อำเภอ บางแพด้วย เปิดขายก๊วเตี้ยวหมู ก๊วเตี้ยวเนื้อและอาหารตามสั่ง ช่วงเที่ยงมีลูกค้าอุดหนุนเนืองแน่น แทบหาที่นั่งไม่ได้ อาหารร้านนี้ปรุงรสจัดจ้านแบบไม่หวงเครื่องปรุง หากไม่ชอบเผ็ดต้องรีบบอกไว้ก่อน

ที่บางแพนี้ ยังเป็นที่ตั้งศูนย์จำหน่ายสินค้าจังหวัดราชบุรี ที่ดำเนินการโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิตผักและผลไม้ปลอดสารพิษของจังหวัดราชบุรี เป็นการส่งเสริมผู้ผลิตในเขตอำเภอดำเนินสะดวกและอำเภอบางแพซึ่งเป็นเขตติดต่อกัน เป็นแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนของราชบุรี และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่สมาชิกและผู้สนใจในการเพิ่มมูลค่าสินค้า เช่น การเขียนลวดลายเขียนภาพบนผลิตภัณฑ์จักสาน โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ

อำเภอจอมบึง จอมบึงเป็นเส้นทางผ่านที่จะไปอำเภอสวนผึ้ง นักท่องเที่ยวหรือผู้นำทางมักจะนำนักท่องเที่ยวแวะกินอาหารที่จอมบึงก่อนเข้าสวนผึ้ง และที่จอมบึงมีร้านอาหารแบบชนบทหลังคามุงจากที่เจ้ถิ่นแนะนำชื่อ **ร้านลมโซย** มีอาหารให้เลือกหลากหลาย ประเภทปลาแม่น้ำและเห็ดสดชนิดต่างๆ และในร้านยังมีผลิตภัณฑ์น้ำพริกเผา น้ำผึ้งป่า กระเทียมโทนดอง รสชาติดีรสอร่อย เป็นของดีประจำถิ่นสำหรับเป็นของฝาก หรือเก็บไว้กินได้นานวัน ภายในร้านมีข้อความเชิญชวนให้ซื้อสินค้าด้วยกลอนที่สนุกแฝงความขบขัน ทำให้ผู้อ่านอมยิ้มกันถ้วนหน้า

อำเภอบ้านคาและอำเภอสวนผึ้ง เดิมบ้านคาขึ้นกับอำเภอสวนผึ้ง สับปะรดสวนผึ้ง ที่เรียกกันจนติดปาก ปัจจุบันปลูกมากในเขตบ้านคา ระหว่างเส้นทางจะมีร้านขายสับปะรด ขนุน มะม่วง เรียงรายเชิญชวนให้ผู้เดินทางผ่านไปมาแวะอุดหนุน และมี**ครว้มนโซ** เป็นร้านอาหารที่เจ้ถิ่นแนะนำ การเลือกสั่งอาหารตามแหล่งท่องเที่ยวควรเลือกชนิดอาหารที่มีในท้องถิ่น จึงจะได้อาหารที่สดใหม่ ความอร่อยจึงตามมา

อำเภอวัดเพลง สุภียาก็ **บ้านตา - วาลย์** ร้านนี้ตั้งอยู่ปากทางเข้าวัด แก้วเจริญ เป็นร้านอาหารของครอบครัวประสพเนตร ๔ คนพ่อแม่ลูก พ่อแม่หลังจากเกษียณอายุราชการเป็นเวลาเดียวกับที่ลูกๆ เรียนจบจากมหาวิทยาลัย มีความมุ่งมั่นตั้งใจอยากทำร้านอาหาร จึงเปิดร้านนี้ นอกจากสุกี้แล้วร้านนี้ยังมีสเต็กหมู เนื้อ ไก่ ขาด้วย ที่ร้านนี้ได้รับเครื่องหมาย Clean food Good Taste รับรองอาหารสะอาด รสชาติอร่อย จากกระทรวงสาธารณสุข จึงมั่นใจในความสะอาดของเครื่องปรุงทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นประเภทผักหรือเนื้อสัตว์ อีกทั้งไม่ใช้สารปรุงแต่งรส และเมื่อลิ้มรสน้ำจิ้มที่มีสูตรเฉพาะ

รสชาตินุ่มนวล ยิ่งทำให้การกินมือน้ำส้มบุรณ์แบบและยังประทับใจกับราคาอาหาร ใครที่กำลังหาร้านอาหารประจำครอบครัวขอแนะนำอาหารของร้านนี้ ซึ่งเป็นอาหารสุขภาพเหมาะสมกับทุกวัย

กินของหวานแล้ว ก็หาของหวานและของขบเคี้ยวสักอย่างสองอย่าง อย่างแรก **ขนมสัสดาง** เป็นขนมสูตรโบราณจากภูมิปัญญาคุณน้ำประไพ เบญจมาศ ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ โดยนำสิ่งที่มีในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นมะพร้าว น้ำตาล ถั่ว งา รวมถึงวัสดุที่ใช้ห่อและบรรจุด้วยใบตอง ใบมะพร้าว ผ่านขั้นตอนการทำที่ประณีตจนเป็นขนมที่อร่อย สวยงาม สร้างความประทับใจจนเป็นของกินของฝากประจำถิ่น ร่วมกันสืบทอดภูมิปัญญา หากใครสนใจสามารถสั่งทำได้ที่นี่ นางบุญยืน เขียวอินทร์ ผู้หญิงเก่งและแกร่ง ซึ่งมีบทบาทหนึ่ง คือ สมาชิกสภาบริหารส่วนตำบลจอมปะทัด โทรศัพท์หมายเลข ๐๘๖ - ๑๓๗ - ๖๐๖๐

นอกจากขนมสัสดาง อำเภอดัดเพลง ยังมีขนมขบเคี้ยวที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็น **กล้วยเบรคแตก** ของคุณ ปัทมาพร แก้วเลื่อนมา และ **ทอफीโบราณ** ป้าเกี้ยว ลิขิตเสรีกุล ที่กินครั้งใดหยุดไม่ได้จนกว่าขนมจะหมด เหมาะแก่การซื้อหาเป็นของฝาก ที่ผู้รับปลื้มใจเสมอ แต่เบื้องหลังความอร่อยทั้งหมด หากไม่มีน้ำตาลมะพร้าวที่มีกรรมวิธีการเก็บ การเคี้ยวแบบดั้งเดิมก็จะไม่คงความหอมและหวานไว้อย่างทุกวันนี้ ปัจจุบันการทำน้ำตาลแบบดั้งเดิมนี้ มีอนุรักษ์อยู่บ้างที่บ้าน คุณตาบุตร และคุณยายละเมียด ชูรอด สองสามีภรรยาที่ยังคงสืบทอดด้วยความรักและห่วงหา และทุกคนก็มีส่วนร่วมอนุรักษ์ได้ด้วยการส่งเสริมให้เยาวชนเรียนรู้และสืบทอดไม่ให้หายไปจากแผ่นดินของเรา

สุดท้ายของกินไม่ใช่ของฝาก ซึ่งคณะผู้เขียนมีโอกาสได้เรียนรู้ที่บ้านหัวเขาจีน เป็นอาหารของชาวไทยทรงดำที่เป็นสำรับที่ใช้ประกอบพิธีมงคล ประกอบด้วย แกงหน่อส้ม หรือแกงหน่อไม้ดอง และจื๊บผักหรือยำผัก ส่วนประกอบของอาหารเป็นสิ่งที่หาได้ในท้องถิ่นบริเวณรอบๆ บ้าน อย่างหน่อไม้ เมื่อหาได้มากก็จะดองเพื่อเก็บไว้กินในฤดูที่หายาก เป็นภูมิปัญญาในการถนอมอาหาร รวมทั้งการทำปลาร้าก็เป็นการถนอมอาหารเช่นกัน อาหารของชาวไทยทรงดำเกือบทุกชนิดต้องปรุงรสด้วยปลาร้าเป็นเครื่องชูรส

การทำจื๊บผัก ทำโดยนำถั่วฝักยาวและผักบุ้งหั่นพอคำแล้วต้มสุกด้วยน้ำปลาร้าแล้วสะเด็ดน้ำทิ้งไว้ คลุกเคล้าด้วยน้ำพริกที่ปรุงด้วยปลาพวย่างมะแขว่น (เครื่องเทศคล้ายพริกไทยอ่อน) ข่า หอม กระเทียม พริกแห้ง ทุกอย่างคั่วให้หอมแล้วโขลกรวมกันจนละเอียด รสชาติของจื๊บผัก มีกลิ่นหอมเครื่องเทศ มีรสเผ็ดแบบกลมกล่อม จัดขึ้นสำรับที่เรียกว่า **ปานข้าว** ร่วมกับอาหารอื่นกินกับข้าวเหนียวร้อนๆ อร่อยพร้อมคุณค่าอาหารจากสมุนไพรไทย

ขนมสัสดางก่อนห่อใบตอง

กล้วยเบรคแตก เมื่อได้กินแล้วหยุดไม่ได้

การเคี้ยวน้ำตาลด้วยเตาหิน

วิธีการทำจื๊บผัก

ห่อและจัดสวยงามเพื่อเพิ่มมูลค่า

ทอफीโบราณ

น้ำตาลมะพร้าว

ลานเกษตรตลาดศรีเมือง ราชบุรี

จากเอกลักษณ์สู่ความอร่อย...เค้กโอง

๕ ไห ไททรงดำ

นางสมนึก เทพธรรม ประธานกลุ่มผ้าทอไทยทรงดำ วิทยาการปรุงอาหารให้ความรู้เพิ่มเติมว่า ทุกครัวเรือนของบ้านชาวไทยทรงดำต้องมีไห ๕ ใบ ประจำอยู่ในครัวคือไหที่ ๑ หน่อไม้ ไหที่ ๒ เกลือ ไหที่ ๓ ปลาร้า ไหที่ ๔ มะขามเปียก ไหที่ ๕ ข้าวสาร

เมื่อคิดถึงสิ่งประจำครัวเรือนทั้ง ๕ ของไทยทรงดำก็ขออนุญาตเกรพในภูมิปัญญาที่วางแบบแผนวิถีชีวิตได้อย่างแยบยลรอบคอบ มีการเตรียมสิ่งที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตได้ครบครัน พร้อมทำเป็นอาหารได้ ถึงแม้ว่าบางวันอาจไม่สามารถออกไปหาอาหารนอกบ้านได้

หลังจากได้ชิมอาหารการกินที่จังหวัดราชบุรีมาพอสมควรแล้ว เรามาวิเคราะห์กันดีกว่าว่าทำไมอาหารในจังหวัดราชบุรีแทบทุกร้านจึงอร่อยและสด สุดท้ายเราก็ได้ข้อสรุปจากการสัมภาษณ์นายสหัส คำบุ๋ม ที่ปรึกษากิจกรรมการจัดการตลาดศรีเมือง ซึ่งอดีตท่านเคยเป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยเกษตรฯ และผู้บริหารอีกหลายตำแหน่งในสังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้ให้ข้อมูลว่า จังหวัดราชบุรีนั้นเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยอาหารการกิน เป็นแหล่งผลิตอาหารได้เกือบทุกชนิด ภายในจังหวัดมีวัตถุดิบหลากหลายและเพียงพอต่อการบริโภค และมีราคาที่เป็นธรรมต่อผู้ผลิตและผู้ซื้อ เส้นทางในการคมนาคมทั้งภายในจังหวัดราชบุรีและจังหวัดใกล้เคียงมีการเชื่อมต่อได้หลายจังหวัดจึงมีความสะดวกในการขนส่งและลดระยะเวลาในการขนส่ง ส่งผลให้คุณภาพของวัตถุดิบมีความสดใหม่เสมอเมื่อนำไปประกอบอาหาร

หากมีโอกาสแวะเวียนมาเยือนจังหวัดราชบุรี ลองไปลิ้มชิมรสตามรอยเส้นทางอาหารอร่อย ที่ผู้เขียนได้แนะนำมาข้างต้น แล้วท่านจะประทับใจและหลงใหลในเสน่ห์ของจังหวัดราชบุรีแห่งนี้ยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

กรมการทหารช่าง. ๑๓๗ ปี เหล่าทหารช่าง ๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๕. ม.ป.ท. ๒๕๕๕.

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. เทียวชมราชบุรี. กรุงเทพฯ: คามาราร์ด สตูดิโอ จำกัด. ม.ป.ป.

กลุ่มงานยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัด. แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐. ราชบุรี: ม.ป.ท. ม.ป.ป.

เขียน ยิ้มศิริ และ เจริญ พานูธิ. ประวัติวัดศิริเจริญเนินหม้อ (โคกหม้อ) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. ที่ระลึกในงานปฏิสังขรณ์วัด พุทธศักราช ๒๕๔๘. ราชบุรี: บุญทอง ฝ่องสวัสดิ์. ๒๕๔๘.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดราชบุรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา. ๒๕๕๓.

คณะกรรมการวัดช่องลม. งานสมโภชวัดช่องลมราชบุรีพระอารามหลวงสามัญ วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๓. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์. ๒๕๓๓.

จวน เครือวิชฌยาจารย์. ประเพณีมอญที่สำคัญ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). ๒๕๔๘.

จิปาละภัณฑ์สถานบ้านคูบัว. จิปาละภัณฑ์สถานบ้านคูบัว ราชบุรี. พิมพ์ครั้งที่ ๓. ม.ป.ท. ๒๕๕๒.

น.ณ ปากน้ำ (นามแฝง) และ อภิวันท์ อดุลยนิเชฐฐ์. จิตรกรรมฝาผนังวัดคงคาราม. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. ๒๕๕๔.

ปราณี วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑ์วันศุกร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๓๖.

_____. สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์. ๒๕๔๓.

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม. หนังกุญชรวัดขนอน. ม.ป.ท. ม.ป.ป.

พระครูรัตนกิจโกศล. อนุสรณ์พิธีพระราชทานเพลิงศพ. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์. ๒๕๓๓.

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง. นำชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ม.ป.ท. ๒๕๕๐.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี กรมศิลปากร. เอกสารแผ่นพับ “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี”. ม.ป.ท. ม.ป.ป.

พูลศรี จีบแก้ว. ภาพเก่าเล่าอดีตเมืองราชบุรี. กรุงเทพฯ: พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี. ๒๕๕๒.

มูลนิธิเพื่อสถาบันการศึกษาวิชาการจัดการแห่งประเทศไทย กล้วยไม้ส่งออกกลุ่มราชบุรี...คลัสเตอร์ยกระดับคุณภาพมาตรฐานโลก. กรุงเทพฯ: บริษัทควิกซ็อพ จำกัด. ๒๕๓๗.

วรรณิภา ณ สงขลา. จิตรกรรมไทยประเพณี เล่มที่ ๑. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร. ๒๕๓๓.

วิสันธนี โพธิ์สุนทร. กำเนิดชนชาติไทย และหลักฐานการอยู่อาศัยของกลุ่มชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. ๒๕๔๘.

วิระพงศ์ มีสถาน. คนราชบุรี. ราชบุรี: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี. ๒๕๕๐.

ศูนย์มอญ และ กระทรวงวัฒนธรรม. นำชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท. ๒๕๕๐.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี. ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นราชบุรี. ราชบุรี: ธรรมรักษ์การพิมพ์. ๒๕๔๑.

สมทรง บุรุษพัฒน์. การใช้ภาษาและทัศนคติต่อภาษาและการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๕๔.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ลุ่มน้ำแม่กลอง ความหลากหลายของผู้คน ชุมชน และวัฒนธรรม บ้านโป่ง - บ้านเจ็ดเสมียน. ราชบุรี: พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง. ๒๕๕๕.

สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดราชบุรี. แซ่ซิมซ้อป@ราชบุรี. นครปฐม: เพชรเกษมพรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด. ม.ป.ป.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี. อาหารพื้นถิ่น ชาติพันธุ์จังหวัดราชบุรี. ราชบุรี: งานตีมีเดีย (๒๐๐๕) กรุ๊ป. ๒๕๕๔.

_____. ๘ ชาติพันธุ์ในราชบุรี. ม.ป.ท. ม.ป.ป.

สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช. พรรณไม้ในวรรณคดี “กาพย์เห่เรือ และกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง”. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. ๒๕๕๒.

อาภรณ์ สุนทรวาท. รำกะเหี่ยงอำเภอสวนผึ้ง. นครปฐม: เพชรเกษม พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด. ๒๕๕๑.

อุดม สมพร. ผ้าจกไท - ยวนราชบุรี. ราชบุรี: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์. ๒๕๔๐.

_____. วารสาร

เดชา สุดสวาท. กำแพงเมืองราชบุรี. ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นราชบุรี. ๒๕๔๔; ๔: ๑๒-๑๖.

วนิดา ตรีสวัสดิ์. กระบวนการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการปั้นโอ่งมังกรของชาวตำบลเจดีย์หัก อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นราชบุรี. ๒๕๔๘; ๗: ๘๓-๙๒.

สายสัมพันธ์ ๘ เชื้อชาติในราชบุรี. SbL Magazine. ๒๕๕๖; ๔: ๕๔-๕๗.

สุรินทร์ เหลือลมัย. ตำนานจอมบึง. เมืองโบราณ. ๒๕๔๘; ๔: ๒๘-๕๔.

_____. เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

การจัดหาดันไม้เพื่อทำบอนไซ [อินเทอร์เน็ต]. ๒๕๕๔. [เข้าถึงเมื่อ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๖]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.bonsai.in.th/index.php?name...>

ช้อย : ไม้ตัดของไทย ตอนที่ ๑ ความรู้เรื่องไม้ตัด. [อินเทอร์เน็ต]. ม.ป.ป. [เข้าถึงเมื่อ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๕๖]. เข้าถึงได้จาก: <http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/.../45203-1.html>.

เรื่องเล่าถ้าจอมพล [อินเทอร์เน็ต]. ม.ป.ป. [เข้าถึงเมื่อ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๖]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.เทียวราชบุรี.com>.

ขอขอบคุณผู้อนุเคราะห์ข้อมูล

พระครูโสภณปัญญาวัฒน์	เจ้าอาวาสวัดช่องลม
พระครูพิทักษ์ศิลปาคม	เจ้าอาวาสวัดখনอน
พระครูสิริคณาภรณ์	เจ้าอาวาสวัดนาหนอง
พระครูภัททสิริธรรม (อุ่น กรดเครือ)	เจ้าอาวาสวัดม่วง
พระครูโสภณ วิภูษิต	เจ้าอาวาสวัดบางลี่เจริญธรรม
พระครูสิริสุวัฒนาภรณ์	เจ้าอาวาสวัดศิริเจริญเนินหม้อ
นายอุดม สมพร	เกียรติภูมิคนไทย ด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
นายสุรินทร์ เหลือลมัย	นักวิชาการท้องถิ่น
นายกฤษ รังสีเสนา ณ ออยุธยา	ปลัดจังหวัดราชบุรี
นายอำนาจ กรมมา	วัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี
นางสาวณัฐมนต์ จินานุกุลวงศ์	คลังจังหวัดราชบุรี
นายพงศธร แสงชมภู	ข้อมูลสารสนเทศ จังหวัดราชบุรี
นางสาวจันทนา ประสานศิลป์	สำนักการคลังราชบุรี
นายสาธิต ปิ่นกุล	หัวหน้าสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเขาประทับช้าง
นางสาวพัชรี พิริยะมาสกุล	ข้อมูลการปกครอง จังหวัดราชบุรี
นายชัยวัฒน์ รุจิระภูมิ	ข้อมูลหอการค้า จังหวัดราชบุรี
นางถิรดา โสมนัส	นักวิชาการวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
นายโกมล บัณฑิตเดช	ผู้อำนวยการกลุ่มอำนาจการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาราชบุรี เขต ๑
นายเชียง เดชธนู	ผู้อำนวยการกลุ่มอำนาจการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาราชบุรี เขต ๒

นางชนิดาภา เดชคลัง	ผู้อำนวยการกลุ่มอำนาจการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๘
นางวัลนิภา สุวรรณสอาด	กลุ่มอำนาจการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาราชบุรี เขต ๑
นายธีรศักดิ์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ	ข้าราชการบำนาญ (ศึกษานิเทศก์ สพป. ราชบุรี เขต ๑)
นายสุรเดช อินทรสันติ	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดนาหนอง
นางบรรเจิด อุ่นมณีรัตน์	ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลจอมบึง
นายเฉลิม เทพสวัสดิ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านจอมบึง (วาปีพร้อมประชาศึกษา)
นายเปลว บุริสาร	ผู้อำนวยการโรงเรียนกลุ่มนักข่าวหญิง ๒ (บ้านบ่อหวี)
นายเฉลียว เกื้อนเกา	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านตะโกล่าง
นายเกรียงศักดิ์ ดีประเสริฐ	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดแจ้งเจริญ (บุญเหลือประชาสงเคราะห์)
นายมานิตย์ โกมลกิตติศักดิ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบางลี่ (วุฒิพันธ์วิทยา)
นางจันทรา เรือนทองดี	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสันติการามวิทยา
นายบุญฤทธิ์ เกียรติมงคล	ผู้อำนวยการโรงเรียนอมรญาติสมาคม
นายเตรียมชัย อุทัยวัฒน์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดม่วง
นายวิรัตน์ มะโนวัฒนา	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดชัยรัตน์
นางนวลนภา คำกลิ่น	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดখনอน
นายชัยวัฒน์ รามนัญ	รองผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหัวเขาจีน
นายวิริยะพันธ์ บุตรน้ำเพชร	โรงเรียนอนุบาลจอมบึง
นางสาวสมนึก อ่อนแก้ว	ครูโรงเรียนวัดทุ่งหญ้าคมบาง
นางวรรณภา วงศ์ยะรา	ครูโรงเรียนวัดโพธิ์รัตนาราม

เด็กชายชานน จิตอึ้ง

เด็กหญิงชลธิชา พลอยชุม

นางสาวธัญญารัตน์ ยอดธรรม

จำสืบเอกฉน์ฐ์ เมฆกมล

นายสวัสดี้ เจิมเครือ

นางสาววรรณิศา น้อยเงิน

นายมา ไกรสีทา

นายสมบัติ เพชรกันหา

นายเฮง ต้นประเสริฐ

นายประกอบ เจริญภักดี

นายพนศ สมทรัพย์

นายทองคำ ดวงราช

นายบุตร นางละเปียด ชูรอด

นางบุญยืน เขียวอินทร์

นางซัวเกียว ลิขิตเสรีกุล

นางปัทมาพร แก้วเลื่อนมา

นางสมนึก เทพธรรม

นายกิจจา นางมัตติมา ภัทรโชคชัย

นางเทียมจุ แซ่ฉั่ว

นายวิเชียร มะลิวัลย์

โรงเรียนอนุบาลจอมบึง (มัคคุเทศก์น้อย)

โรงเรียนวัดทุ่งหญ้าคมบาง (มัคคุเทศก์น้อย)

พิพิธภัณฑ์ราชบุรี

พิพิธภัณฑ์ทหารช่าง

พิพิธภัณฑ์วัดม่วง

หอศิลป์ราชบุรี

พระสี่มุมเมือง เขาแก่นจันทร์

ภูมิปัญญาการจัดบอนไซ

ภูมิปัญญาการจัดบอนไซ

ภูมิปัญญาการจัดบอนไซ

ภูมิปัญญาการจัดบอนไซ

ภูมิปัญญาไม้ตัด

ผู้สืบทอดภูมิปัญญาน้ำตาลโบราณ

ผู้สืบทอดภูมิปัญญา ขนมสลัดงา

ผู้สืบทอดภูมิปัญญา ทอผ้าโบราณ

ผู้สืบทอดภูมิปัญญา กล้วยลิ้มเบรค

ผู้สืบทอดภูมิปัญญา อาหารไทยทรงดำ

ผู้สืบทอดภูมิปัญญาโรตีสีโบราณ

ผู้สืบทอดภูมิปัญญา เต้าหู้ดำแม่เล็ก

ผู้สืบทอดภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์จากไม้ตาล ไม้มะพร้าว

นายวิโรจน์ ยิ่งงามแก้ว

นายเรีงศักดิ์ สุขเฟื่องแสน

นายสมชาย คำทะมิส

นายสหัส คำบุ๋

นางสุนทรี เอี่ยมหนู

นางพเยาว์ ศิลปวิลาวัณย์

นายวีรวิทย์ เอกวัฒน์นันท์กุล

นายรัชนิกร ฉิมมะ

นางยลพสุ ลิ้มกาญจนวัฒน์

นางสาวมัลลิกา เพชรกันหา

นางประอรรรัตน์ เอื้อประเสริฐ

นางพัชรินทร์ โปรา

นายวรวิทย์ พรหมทอง

นายอุทัย จิตตรงง

นายสมชัย อภิวันทนกุล

นางสาวศรสวรรค์ มิ่งประสิทธิ์

นางสาวดลตวรรณ มณีจันทร์

นางพลอย น่วมนา

นางกขพร ทองทา

ผู้สืบทอดภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์จากไม้ตาล ไม้มะพร้าว

ผู้สืบทอดภูมิปัญญาแคน

ประธานสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด

(ในพระบรมราชูปถัมภ์)

ที่ปรึกษา กรรมการผู้จัดการตลาดสดศรีเมือง

เจ้าของสุนทรีแลนด์ แดนตุ๊กตา

เจ้าของไขโป้ว แม่ตั้งกวย

เจ้าของปลาสวยงาม

เจ้าของบ้านหอมเทียน

เจ้าของร้านเค็กมะพร้าวอ่อนคุณติ่ม

เจ้าของร้านกาแฟคนรักษ์สวน

เจ้าของโรงงานทำปูนแดง

มัคคุเทศก์อาสาสมัครนำชมถ้ำเขาบิน

เจ้าหน้าที่ดูแลน้ำตกเก้าชั้น

ผู้คุมโรงงานทำโอ่งเถ้าเลี้ยงฮั่ว

ตลาดน้ำเหล่าตักถัก

ผู้นำชม อุทยานหุ่นขี้ผึ้งสยาม

ผู้ดูแลศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านราชบุรี วัดนาหนอง

ศูนย์ส่งเสริมอาชีพทอผ้าจากบ้านไต้

ศูนย์จำหน่ายสินค้าจังหวัดราชบุรี (บางแพ)

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

- ❖ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (นายอภิชาติ จีระวุฒิ)
- ❖ รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (นายกมล รอดคล้าย)
- ❖ รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (นางอ่องจิต เมธยะประสาท)
- ❖ รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (นายโรจนะ กฤษเจริญ)
- ❖ ที่ปรึกษาด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (นางสาววิณา อัครธรรม)
- ❖ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (นางสาวไพรวลัย พิทธิ์สาลี)
- ❖ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต ๑ (นางสาวชูศรี อุดมกุศลศรี)
- ❖ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสื่อและการเรียนรู้ (นางสุกัญญา งามบรรจง)
- ❖ รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษาราชบุรี เขต ๑ (นายสุรินทร์ ศรีสนิท)
- ❖ รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษาราชบุรี เขต ๑ (นายสุริยะ ชมศรีเมฆ)
- ❖ รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษาราชบุรี เขต ๑ (นายอำนาจ งามยิ่งยวด)

คณะกรรมการจัดทำหนังสือ

❖ นางสาวเยาวลักษณ์ เตียรณบรรจง	ประธานกรรมการ
❖ นายพินิจ สุขะสันต์	รองประธานกรรมการ
❖ นางสาววันเพ็ญ สุทธากาศ	กรรมการ
❖ นางระวีวรรณ ภาคพรต	กรรมการ
❖ นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ	กรรมการ
❖ นางรัตนวิภา ธรรมโชติ	กรรมการ
❖ นางสาวเจตนา พรหมประดิษฐ์	กรรมการ
❖ ว่าที่ร้อยตรีสุราษฎร์ ทองเจริญ	กรรมการและเลขานุการ
❖ นายชูเกียรติ เกิดอุดม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
❖ นางสาวธนทัต ไชยานนท์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้เขียน

❖ ลำนำเมืองราชบุรี	นางมะลิฉัตร ภูเพชร
❖ ราชบุรี ดินแดนลุ่มน้ำแม่กลองและขุนเขาตะนาวศรี	นางระวีวรรณ ภาคพรต
❖ ราชบุรีในอดีต	นางระวีวรรณ ภาคพรต
❖ ภาพเก่าเล่าเรื่อง	นางระวีวรรณ ภาคพรต
❖ ความหลากหลายชาติพันธุ์ในราชบุรี หนึ่งในอัตลักษณ์อาเซียน	นางระวีวรรณ ภาคพรต
❖ แหล่งภูมิปัญญา คุณค่าคู่เมืองราชบุรี	นางวันเพ็ญ สุทธากาศ
❖ สีสันงานศิลป์	
❖ จิตรกรรมไทยประเพณี	นายพินิจ สุขะสันต์
❖ หนังสือวัดขนอน	นายพินิจ สุขะสันต์
❖ ผ้าจกไท - ยวน	นายพินิจ สุขะสันต์
❖ โอ่งราชบุรี	ว่าที่ร้อยตรีสุราษฎร์ ทองเจริญ
❖ ภูมิปัญญาไม้ดัด	นางวันเพ็ญ สุทธากาศ
❖ ไหว้พระแก้ววัด	นายชูเกียรติ เกิดอุดม
❖ ยลเยือนเมืองราชบุรี	นางสาวเจตนา พรหมประดิษฐ์
❖ นัคนะชวนชิม เจ้าถิ่นพาไป	นางรัตนวิภา ธรรมโชติ

คณะบรรณาธิการ

❖ นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ	❖ นางระวีวรรณ ภาคพรต
❖ นางรัตนวิภา ธรรมโชติ	❖ นางวันเพ็ญ สุทธากาศ
❖ นางสาวเจตนา พรหมประดิษฐ์	❖ นายชูเกียรติ เกิดอุดม
❖ ว่าที่ร้อยตรีสุราษฎร์ ทองเจริญ	

ถ่ายภาพประกอบ

❖ นายพินิจ สุขะสันต์	❖ นายชูเกียรติ เกิดอุดม
❖ ว่าที่ร้อยตรีสุราษฎร์ ทองเจริญ	

บรรณาธิการฝ่ายศิลป์ ออกแบบ/จัดทำรูปเล่ม

- ❖ นายพินิจ สุขะสันต์

จัดพิมพ์ต้นฉบับ

- ❖ นางรัตนา สุขสุโณม

กราฟิกการพิมพ์

❖ นางสาวเสาวณีย์ อ่อนรักษ์	❖ นางสุกัญญา กุลสวัสดิ์ภักดี
❖ นางสาวจุฑามาศ เปียขุนนาง	❖ นายอาคม กุลสวัสดิ์ภักดี
❖ นางกิตติมา รามณรงค์	

ประกาศสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
เรื่อง อนุญาตให้ใช้สื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

ด้วยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติม
เรื่อง **ราชบุรี : เสน่ห์วัฒนธรรมงามล้ำขุนเขาตะนาวศรี วิถีลุ่มน้ำแม่กลอง**
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษาและ
มัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ จึงอนุญาต
ให้ใช้หนังสือนี้ในสถานศึกษาได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖

(นายอภิชาติ จิระวุฒิ)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน